

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <http://es.creativecommons.org/blog/licencias/>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

Entre França i Espanya. El sorgiment d'un nou espai de comunicació científica per mitjà de la revista *La Medicina Catalana*. Portantveu de l'*Occitània mèdica* (Barcelona, 1933-1938)

FACULTAT DE MEDICINA

DEPARTAMENT DE MEDICINA

Programa de Doctorat en Medicina

TESI DOCTORAL

**Entre França i Espanya. El sorgiment d'un nou espai
de comunicació científica per mitjà de la revista *La
Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània mèdica*
(Barcelona, 1933-1938)**

Judith Perona Carrion

DIRECTORS

Dr. Àlvar Martínez Vidal
Dr. Alfons Zarzoso Orellana

TUTOR

Dr. Àlvar Net Castel

Barcelona 2015

Universitat Autònoma
de Barcelona

Departament de Medicina

Àlvar Martínez Vidal, professor titular de l'Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència López Piñero de la Universitat de València,

Alfons Zarzoso Orellana, professor associat de la Universitat Autònoma de Barcelona,

Àlvar Net i Castel, professor emèrit del Departament de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona,

CERTIFIQUEN

que el treball de recerca amb títol **“Entre França i Espanya. El sorgiment d’un nou espai de comunicació científica per mitjà de la revista *La Medicina Catalana. Portantveu de l’Occitània mèdica (Barcelona, 1933-1938)*”** del que és autora na Judith Perona Carrion, ha estat realitzat sota la nostra direcció i tutela i reuneix les condicions d’originalitat requerides per a la seva lectura i defensa davant del tribunal designat, per optar al Grau de Doctor en Medicina.

Àlvar Martínez Vidal
Director

Alfons Zarzoso Orellana
Director

Àlvar Net i Castel
Tutor

Judith Perona Carrion

Barcelona, 19 de novembre de 2015.

Als meus pares, una petita recompensa al vostre sacrifici.
A Marco, perquè tot va començar enmig d'una tempesta de neu...

A Núria i Laura, el sentit de la nostra existència.

**Aquesta 'barca vela' ens portarà a descobrir plegats
terres fantàstiques plenes de racons meravellosos
(Núria, 2015)**

*Gaudeix de les coses petites, perquè al cap d'un temps
miraràs enrere i veuràs que eren les més grans.*

AGRAÏMENTS

En primer lloc he de donar les gràcies a l'Àlvar Martínez, director d'aquest treball de recerca. Gràcies Àlvar per oferir-me aquesta oportunitat durant aquella Setmana Santa a Toulouse, gràcies per la confiança i pel teu recolzament al llarg d'aquests darrers anys tan 'moguts'. Sense tu arribar fins aquí no hagués estat possible

A l'Alfons Zarzoso, co-director d'aquest treball, pel seu ajut i la seva dedicació. Perdona Alfons per arribar sempre a última hora i a 'corre-cuita', serà un defecte 'professional'. Malgrat tot, aquesta tesi ha servit per conèixer-nos i obrir un camí de treball en comú. Seguim!

Al Dr. Àlvar Net, tutor d'aquest treball, per la seva amistat i confiança incondicionals que m'han facilitat la realització d'aquesta tesi. Gràcies pels seus consells, per la seva saviesa i per ajudar-me en el retorn a Barcelona.

A tots els amics companys de professió perquè, tot i els dubtes i les dificultats en certs moments, m'han fet creure en mi mateixa. Grazie di cuore e "Asa chel magna!"

A tots els meus amics, especialment a la Núria i la Dèlia, la seva comprensió i suport en els diferents episodis d'aquest 'culebron' que es va iniciar amb un Erasmus a Padova l'any 2002 i que encara no ha acabat.

Al Toni, ja veus, al final la tenim.

A Pepe i Jon, perquè des de les beceroles de la Facultat, sempre m'heu deixat les portes obertes de la Milà.

A Maurizio per la tua sincera amicizia e sempre pronta disponibilità

A Giuseppe per il tuo aiuto con la lingua di Verga.

Al Miquel [Albert] per ensenyar-me el camí de la història i, mai millor dit, de les revistes.

Als amics de la 'colla de la rampa' perquè tot i que poder no ho sabeu, heu estat una càrrega d'energia important en alguns moments difícils. Visca el whatsapp i les comissions.

I en darrer lloc, però que són els més importants, crec que he de demanar disculpes a la meva família per les hores que no els he dedicat i agrair la seva total comprensió. Al Marco per tot el que aquesta tesi ha suposat al llarg d'aquests anys, per les hores de biblioteca i d'abbandono', però 'picci, la Bibbia è finita' i seguirem realitzant els nostres somnis amb les nostres dues petites al costat. A les meves nenes, la Núria i la Laura que també han patit, des de ben aviat, les meves escapades i les meves preocupacions, i malgrat tot, sempre m'han rebut amb un somriure i una abraçada en obrir la porta de casa.

Als meus pares i als meus germans pels esforços per ajudar-me en la gestió familiar i facilitar-me els moments per posar-me a treballar. A la meva àvia i a la meva tieta per la seva absoluta confiança.

A la meva família 'italiana' pel seu ajut que m'ha permès trobar els moments d'inspiració que calien per a fer el treball.

Als que ja no són aquí a baix perquè se que segueixen al meu costat.

“Entre les realitzacions de caràcter editorial més recents radicalment compromeses, entre les manifestacions del catalanisme cultural cal remarcar l'edició de la revista mensual *La Medicina Catalana*. Tot allò que, tradicionalment, és considerat com una de les tasques acomplertes pensant en Catalunya, intel·ligència entre els millors, eclecticisme pràctic, amor de la qualitat, exigència científica, solvència professional ha estat tingut en compte. I com a complement, l'ambició d'irradiar, en l'ordre ètic, i la correcció lingüística i tipogràfica en l'ordre estètic.”

J. V. Foix, 1935

“*La Medicina Catalana*, la millor revista mèdica que mai ha aparegut al nostre país, a cavall de la qual dugué a terme la croada (el mot és d'ell [L. Cervera]) d'agermanament occità”.

Josep Alsina i Bofill, 1964

“[*La Medicina Catalana*] ha estat la publicació mèdica mensual de més nivell que ha existit mai en català”.

Jordi Sans i Sabrafén, 2002

“*La Medicina Catalana* significa bastant més que una incursió del panoccitanisme en els extrems de la cultura humanística. Significa la consagració del català com a superoccità; o sigui, l'exportació del concepte d'occità sota el guiatge de l'única variant de l'idioma que en podia representar el conjunt.”

August Rafanell Vall-Llosera, 2006

SUMARI

Introducció - Introduzione	20
1. Relacions entre els metges catalans i els seus corresponents occitans abans de l'aparició de la revista <i>La Medicina Catalana</i> (1933)	43
1.1. El catalanisme mèdic	45
1.2. La “il·lusió occitana”	47
1.3. August Pi Suñer, doctor honoris causa per la <i>Université de Toulouse</i> ...	51
1.4. L'Institut Francès de Barcelona	55
1.5. Nous projectes editorials a banda i banda dels Pirineus	57
A. Un intent frustrat: els <i>Arxius Occitans de Fisiologia</i>	57
B. La sèrie <i>Monografies Mèdiques</i>	58
C. Algunes revistes científiques i mèdiques emblemàtiques	57
2. La fundació de <i>La Medicina Catalana</i> (Barcelona, 1933)	66
2.1. Barcelona, seu d'una potent indústria editorial: el cas de la medicina ...	68
2.2. Els orígens de la iniciativa	72
2.2.1. L'editor i coordinador del projecte: Josep Miracle	72
2.2.2. La Llibreria Catalonia i el seu director, Antoni López-Llausàs ...	77
2.2.3. El mecenatge dels Laboratoris Rocafort-Dòria	81
2.2.4. La primera direcció de la revista: Josep Mestre i Puig	83
2.2.5. Leandre Cervera i Astor, el director	89
2.3. La línia programàtica	93
2.3.1. L'absència d'articles editorials	93
2.3.2. El català, l'única llengua científica occitana	96
3. La redacció de <i>La Medicina Catalana</i>	101
3.1. El consell de redacció	104
3.2. Els corresponsals dels territoris de llengua catalana	110
3.3. La participació occitana en el consell de redacció	115
A. El coordinador: Ismael Girard	116
B. Els col·laboradors occitans	119
3.4. Els “redactors – traductors”	127

4. Descripció i anàlisi de la revista	136	6. Conclusions - Conclusioni	225
4.1. Característiques tècniques	139	7. Fonts i bibliografia crítica	244
4.1.1. Format	139	7.1. Arxius consultats	246
4.1.2. Imatges	142	7.2. Bibliografia (fonts impreses i literatura secundària)	247
4.1.3. Freqüència, fascicles i volums	144	8. Annexes	275
4.1.4. Tiratge, administració i distribució	146	ANNEX 1. Relació dels articles i notícies sobre medicina i biologia apareguts a la revista <i>Ciència. Revista catalana de ciència i tecnologia</i> (1926-1933)	276
4.2. L'estructura interna	154	ANNEX 2. Redactors-traductors de <i>LMC</i>	287
4.2.1. Seccions	154	ANNEX 3. Llistat 'Occitans il·lustres' apareguts a <i>LMC</i>	305
4.2.2. Números monogràfics	166	ANNEX 4. Esquema documentació CIRDOC relativa a <i>LMC</i>	307
4.2.3. Articles especials: tesis doctorals, congressos, etc.	168	ANNEX 5. Esquema de la documentació del Col·legi d'Occitània de Tolosa de Llenguadoc (actualment traslladada al CIRDOC a Béziers)	308
4.2.4. Índexs (per volums, autors, especialitats, etc.)	171	ANNEX 6. Esquema de documentació del Fons Cervera de la BNC relativa a <i>LMC</i>	311
4.3. Les especialitats mèdiques	173		
4.3.1. Assignació dels articles i de les ressenyes per especialitats	175		
4.4. Els darrers números: <i>LMC</i> durant la Guerra Civil	180		
5. La publicitat	184		
5.1. Introducció	189		
5.2. Anàlisi general dels anuncis de <i>LMC</i>	196		
a) Els anuncis dels monogràfics	200		
b) La localització	201		
c) Els destinataris	202		
d) Els productes anunciats	203		
e) Els anuncis més repetits a <i>LMC</i>	209		
f) Anuncis i disseny	210		
g) La publicitat i la llengua	211		
h) Estratègies publicitàries	212		
5.3. Anàlisi específica	217		
a) La publicitat al primer número de <i>LMC</i>	217		
b) Els anuncis dels darrers números	218		
c) Exemples concrets d'obtenció d'anuncis	219		
d) Alguns projectes frustrats	224		

ÍNDIX DE FIGURES

- FIGURA 1: Mapa de les terres de llengua d'Oc
- FIGURA 2: August Pi i Sunyer
- FIGURA 3: Amfiteatre de la Facultat de Medicina i Farmàcia de la Universitat de Tolosa
- FIGURES 4 i 5: Josep Miracle i Pompeu Fabra
- FIGURES 6 i 7: Dues imatges de la Llibreria Catalonia
- FIGURA 8: Josep Mestre i Puig
- FIGURA 9: Caricatura de Leandre Cervera per Bon
- FIGURA 10: Mapa de les terres de llengua d'Oc amb el triangle Alacant-Bordeus-Marsella
- FIGURA 11: Els Drs. Girard, Soula i Bugnard de Tolosa de Llenguadoc a Barcelona
- FIGURA 12: Grup de radiòlegs catalano-occitans a la Facultat de Medicina de Barcelona
- FIGURA 13: Primera pàgina del número 2 de *LMC*
- FIGURA 14: Segona pàgina del número 2 de *LMC*
- FIGURA 15: Consell de redacció de la revista al número al número 59-60' *LMC*
- FIGURA 16: Ismael Girard (1898-1976)
- FIGURA 17: El Dr. Dodel
- FIGURA 18: El Professor Castaigne
- FIGURA 19: El Professor A. Aimes
- FIGURA 20: Louis Rimbaud
- FIGURA 21: Camile Soula a Barcelona, 1933. A la imatge trobem a Camile Soula amb Jesús M Bellido.
- FIGURA 22: Un grup de catedràtics de les Universitats de Tolosa i Montpeller a Barcelona
- FIGURA 23: Mapa de distribució dels membres del Consell de Redacció
- FIGURA 24: Conferència del Prof. Charles Achard a la Societat de Biologia de Barcelona
- FIGURA 25: Escut de La Medicina Catalana (per Enric C. Ricart)
- FIGURA 26: Portada del número 1 de La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània mèdica
- FIGURA 27: La coberta posterior del número 1 de la revista
- FIGURES 28 i 29: Caricatures d'Agustí Pedro Pons i de Jesús M. Bellido Golferichs, fetes per BON
- FIGURA 30: Article original: cistoscòpia de la mucosa vesical
- FIGURA 31: Resums al final d'un article original
- FIGURA 32: Mapa amb a distribució de les revistes originals segons la ciutat d'origen
- FIGURA 33: Anunci del número monogràfic, que va romandre inèdit, dedicat a la patologia de la columna vertebral
- FIGURA 34: Portada del número monogràfic dedicat a l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand
- FIGURA 35: Imatge publicitària de *LMC*
- FIGURA 36: Els índexs de *LMC*
- FIGURA 37: Anunci Uraseptine Rogier
- FIGURA 38: Anunci de l'Inotsal Ferrero
- FIGURA 39: Anunci publicat a *LMC* 43-44 (abril-maig 1937)
- FIGURA 40: Gràfic del volum d'anuncis de cada número de *LMC*
- FIGURA 41: Gràfic del volum d'anuncis a cada número de *LMC* amb els monogràfics
- FIGURA 42: Dos anuncis que fan servir l'interpel·lació directa
- FIGURA 43: Gràfic dels productes anunciats a *LMC*
- FIGURA 44: L'evolució en e temps de l'anunci del Balneari Termes d'Orion
- FIGURA 45: Anunci en francès de Le Home Catalan
- FIGURA 46: Anunci Pirelli de màscares antigas
- FIGURA 47: Anunci publicat del Concurs de *LMC* en Homenatge a Gimbernat
- FIGURA 48: Anuncis creats per Morell
- FIGURA 49: Anuncis creats per Com-Pal
- FIGURA 50: Anunci creat per PIC
- FIGURA 51: Anuncis de productes nacionals
- FIGURA 52: Anunci de l'Urotofan dels Laboratoris Rocafort-Dòria
- FIGURA 53: Anuncis que persisteixen en els darrers números
- FIGURA 54: Anunci de les Aigües Minerals Vichy-Etat, dels números 25,26 i 27
- FIGURA 55: Anunci de l'Hemopanbiline.
- FIGURA 56: Anunci de productes dels Laboratoris Drouet et Plet
- FIGURA 57: Anunci del Phosoforme, en francès i a color
- FIGURA 58: Anunci de la Digitalina Nativelle, publicat a Itàlia el 1938
- FIGURA 59: Salvador Arias Manés
- FIGURA 60: Ignasi Blajot Pena
- FIGURA 61: Francesc Bordàs Salellas
- FIGURA 62: Pau Bricall Planas
- FIGURA 63: Moisès Broggi Vallès
- FIGURA 64: Francesc Camps i Punes
- FIGURA 65: Francesc Xavier Cortada i Pastells
- FIGURA 66: Santiago Montserrat Esteve
- FIGURA 67: Alfons Nadal Sauquet
- FIGURA 68: Josep Pàmies Xercavins
- FIGURA 69: Lluís Gonzaga Reigt Puig
- FIGURA 70: Jaume Sanmartí Rigol
- FIGURA 71: Antoni Subirana Oller
- FIGURA 72: Josep M. Terricabras Fatjó
- FIGURA 73: Jordi Vallès Ventura
- FIGURA 74: Josep M. Vilaseca Sabater
- FIGURA 75: Julià Vizcaíno Fàbregues

ÍNDEX DE TAULES

TAULA 1: Els Redactors-Traductors identificats i nombre de resums signats a les hemeroteques.

TAULA 2: Els redactors i les especialitats dels articles que tenien assignats.

TAULA 3: Redactors i les revistes originals d'on provenen la major part dels articles.

TAULA 4: Classificació dels articles segons la secció de publicació.

TAULA 5: Articles originals signats per autors occitans.

TAULA 6: Els articles originals i les llengües dels seus resums.

TAULA 7: Les revistes originals de les que procedien la major part dels resums.

TAULA 8: Origen de les principals revistes de les que provenen els articles resum.

TAULA 9: Les especialitats dels articles originals.

TAULA 10: Les especialitats dels resums.

TAULA 11: Les especialitats amb menys volum de resums.

TAULA 12: Vacil·lacions en les especialitats de Terapèutica i Anatomia.

TAULA 13: Els anuncis més publicats a LMC.

TAULA 14: Anuncis més freqüents ens els darrers números de la revista (gener 1937-octubre 1938).

ABREVIATURES

ARCA:	Arxiu de Revistes Catalanes Antigues
BCN:	Barcelona
CIRDOC:	Centre interrègional de développement de l'occitan - Mediathèque interrégionale occitane
CO :	Collègi d'Occitània
CRAC :	Centre régional Anticancéreux
FC:	Fons Leandre Cervera (Biblioteca Nacional de Catalunya)
LMC:	<i>La Medicina Catalana. Portantveu de l'occitània mèdica</i>
LVG:	<i>La Vanguardia</i>
MICIIN:	Ministerio de Ciencia e Innovación
MM:	<i>Monografies Mèdiques</i>
SCHCT:	Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica
SUDOC:	Systeme Universitaire de Documentation
UMFIA:	Union Médicale Franco-Ibéro-Américaine

INTRODUCCIÓ
INTRODUZIONE

INTRODUCCIÓ

Els orígens de la premsa científica periòdica es remunten a les pràctiques de transmissió del coneixement emanades de la denominada República de les Lletres, entre 1550-1750, en particular a les publicacions aparegudes dins les acadèmies reials o les societats erudites de l'Antic Règim¹. La necessitat d'intercanviar informació –notícies, notes de lectura, observacions de tot tipus, etc.– d'una manera àgil i permanent entre els integrants de la República de les Lletres trobà en les revistes un vehicle de comunicació idoni, que contribuïa a garantir-ne l'autoria i alhora evitar-ne el plagí, una pràctica tan ubiqua com freqüent aleshores. Aquesta premsa periòdica, vinculada o no a entitats acadèmiques o corporatives, es va consolidar en la segona meitat del segle XIX com a mitjà de comunicació científica de les ciències mèdiques²; paral·lelament, l'article de revista adquirí més i més protagonisme i desplaçà progressivament el llibre com a vehicle de comunicació preferent entre els membres de la comunitat científica. Gràcies a la brevetat d'extensió, la delimitació de l'objecte d'estudi i sobretot la periodicitat de la publicació, l'article de revista esdevingué la via més adient per difondre i comunicar els resultats de les observacions, per contrastar hipòtesis i dades, i per afavorir el progrés científic³.

Pel que fa a la seva tipologia, les revistes mèdiques presentaven als inicis del segle XX una gran varietat, tant de format i periodicitat com de temàtica, de dependència institucional i d'especialització⁴. Hi havia revistes de caire professional, el contingut de les quals reflectia els esdeveniments relacionats amb l'exercici de la medicina, des de les disposicions oficials i les notícies sobre qüestions laborals, fins als articles d'opinió sobre matèries de diversa índole, passant pels comentaris sobre les conseqüències que les novetats diagnòstiques o terapèutiques tenien per a la pràctica assistencial. Hi havia revistes de caire marcadament científic, orientades cap a la recerca clínica o la bàsica, que incloïen articles més o menys originals. N'hi havia algunes que depenien d'una institució hospitalària, pública o privada, i en feien de portaveus. Hi havia, també, revistes dedicades a l'actualització del metge en matèries diverses que interessaven la pràctica clínica, tant de caire diagnòstic com terapèutic o profilàctic, que oferien articles de síntesi o revisió; o fins i tot revistes que traduïen, resumien i, de vegades, comentaven els continguts dels articles publicats en revistes de prestigi

¹ EISENSTEIN (1994), p. 247; PARDO TOMÁS (2010).

² BYNUM, LOCK, PORTER (1992); PIQUERAS (2008).

³ PRICE (1986); LÓPEZ PIÑERO, TERRADA FERRANDIS (1991).

⁴ ZARZOSO, FAJULA COLOM (2009).

internacional. A més a més, hi havia revistes de caràcter general, adreçades a qualsevol facultatiu, i d'altres que concentraven l'atenció sobre un àrea particular del saber i de la pràctica mèdica en sintonia amb l'aparició, el desenvolupament i la consolidació, això és el sorgiment, de les especialitats mèdiques, un fenomen contemporani que revolucionaria l'exercici de la medicina al llarg del segle XX⁵. Fins i tot, es publicaven revistes adreçades primordialment a un públic profà, no professional, però interessat per la salut, sovint vinculades al naturisme, al vegetarianisme o a d'altres corrents més o menys alternatius a la medicina oficial. D'altra banda, cal assenyalar que en la premsa general (diaris, setmanaris, butlletins, etc.) era bastant habitual la presència de notícies, anuncis o articles relacionats amb la salut i la malaltia, escrits per experts o per profans, i fins i tot textos de caràcter científic redactats amb una intenció decididament divulgadora⁶.

Seu d'una potent indústria editorial, Barcelona esdevingué aleshores un dels centres més importants d'edició de publicacions mèdiques –llibres i revistes– en l'àmbit lingüístic del castellà⁷. El repertori bibliogràfic titulat

Prensa sanitaria a Catalunya (1763-1939), de Josep M. Calbet i Camarasa⁸, que tenia com a referent la tesi doctoral del mateix autor, defensada en 1966⁹, recull més de 500 títols de revistes, pertanyents a l'àmbit de la medicina i de la salut, aparegudes abans de la II Guerra Mundial, de les quals prop de 350 són posteriors a 1900¹⁰. També és molt recent la creació de la pàgina web 'Premsa mèdica catalana', projecte cooperatiu que pretén posar a l'abast de tothom les revistes mèdiques per mitjà d'Internet¹¹. Aquest objectiu exigeix, com a pas previ, atesa l'enorme dificultat per trobar col·leccions complertes de les revistes en qüestió, la reunió i la digitalització de tots els números disponibles de cada revista. El deteriorament produït pel pas del temps, la negligència institucional i la destrucció accidental o intencionada han contribuït de manera decisiva a la desaparició d'una bona part del patrimoni mèdic hemerogràfic català, fins al punt

⁵ WEISZ (2006).

⁶ CANTOR (2004).

⁷ CASASSAS (1970), p. 75.

⁸ CALBET I CAMARASA (2013).

⁹ CALBET I CAMARASA (1966).

¹⁰ Tot i que la tesi de Calbet i Camarasa no arribà a ser publicada, els seus registres van ser incorporats per José María López Piñero i els seus col·laboradors en els volums específicament dedicats a les revistes dins del repertori *Bibliographia Medica Hispanica* (LÓPEZ PIÑERO; TERRADA, 1990 i 1991).

¹¹ Premsa mèdica catalana (<http://www.premsamedica.cat/home.php>) és un projecte cooperatiu nascut en el marc del projecte de recerca titulat "Entre el centro y la periferia científica: el periodismo médico en Cataluña (1898-1938)" (HAR2009-11342/HIST) del Ministerio de Ciencia e Innovación (MICIIN). Nota: web consultada el dia 18 d'agost de 2015.

que, de moltes revistes, no resulta empresa factible la reconstrucció d'una col·lecció completa a partir dels números esparsos existents en l'actualitat¹². És revelador que d'*Annals de Medicina* (1878-1879, 1907-1936), la revista més emblemàtica del catalanisme mèdic¹³, publicada per l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, no es conserva a hores d'ara cap col·lecció sencera, ni en paper ni en versió electrònica¹⁴. Més encara, hi ha moltes institucions mèdiques catalanes –hospitals, corporacions professionals, societats d'especialistes, etc.– que ni tan sols són conscients de ser-ne les propietàries de les capçaleres.

La necessitat d'elaborar repositoris digitals com a mesura de preservació i rescat patrimonial fou plantejada davant l'Assemblea General de la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica (SCHCT) que se celebrà a Barcelona el dia 15 de juny de 2007, havent constatat l'escassa atenció prestada per les biblioteques virtuals de revistes electròniques –i, en concret, el repositori digital ARCA, Arxiu de Revistes Catalanes Antiques, de la Biblioteca de Catalunya– al periodisme científic, tècnic i mèdic. Cal dir que la web 'Premsa mèdica catalana', abans esmentada, inclou a hores d'ara (agost de 2015) quinze revistes digitalitzades, en accés obert, publicades abans de 1939, entre les quals figuren *La Gynecologia Catalana* (1898-1900), primera revista mèdica enterament en català, el *Boletín del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Barcelona* (1897-1931) o *Higia: revista d'higiene i divulgació sanitària* (1935-1938). Es tracta d'una digitalització en OCR (reconeixement de caràcters), un format que permet la recuperació selectiva, per paraules clau, de les pàgines en les quals aquestes paraules cercades apareixen esmentades.

En efecte, arran de l'esmentada assemblea de la SCHCT es va negociar amb les persones responsables de la Biblioteca de Catalunya la inclusió de revistes de ciència, tecnologia i medicina en el repositori digital ARCA; i, fruit d'aquelles converses, es van establir uns criteris per tal de prioritzar la digitalització de les revistes. Així, es va creure convenient iniciar el procés per dues revistes que es van considerar representatives del catalanisme mèdic: per una banda, *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica* (1933-1938), la reproducció de la qual recauria sobre els pressuposts de la Biblioteca de Catalunya i, per una altra, el *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya* (1920-1938), que es digitalitzaria a càrrec del pressupost específic contemplat en el projecte "La medicina y sus públicos en la Barcelona de entreguerras: el Sindicato de Metges de Catalunya, 1920-1939" (HUM2006-07206-C03-03) del Ministerio de Ciencia e Innovación (MICIIN).

¹² DANON (2002).

¹³ Per copsar la noció de "catalanisme mèdic", vegeu PASTOR CUBO, MARTÍNEZ VIDAL (2002); PERDIGUERO, PARDO-TOMÁS, MARTÍNEZ-VIDAL (2009).

¹⁴ MARTÍNEZ VIDAL, PARDO TOMÁS (2008).

La Medicina Catalana (LMC) constitueix un fet particular dins el panorama científic de dos països europeus –França i Espanya– amb una llarga tradició centralista: l’aspiració de metges catalans i occitans, del Midi francès, a crear un espai propi –l’Occitània mèdica del subtítol de la revista– de comunicació científica, més enllà dels imperatius marcats pels Estats francès i espanyol. En aquest sentit cal apuntar una iniciativa anterior: la Unión médica franco-ibero-americana¹⁵ (UMFIA), que havent-se fundat l’any 1912 va desenvolupar les seves activitats fins l’any 1940. La UMFIA va promoure els intercanvis professionals entre les elits mèdiques llatines, sobre tot franceses i espanyoles des de 1925, any que començà a publicar-se la *Revue de l’UMFIA*. Publicada majoritàriament en francès, els articles en castellà ocupen un paper marginal en aquesta revista. Anava dirigida als professionals per informar-los de les activitats mèdiques que es duïen a terme a França o a Espanya, com ara intercanvis, convencions, viatges, cursos, conferències, etc.¹⁶ Aquestes iniciatives s’emmarquen en l’internacionalisme científic que des de finals del segle XIX maldava per estandaritzar els llenguatges de la ciència amb la intenció d’assolir una via universal de comunicació, tot i que en la pràctica aquest moviment responia a una voluntat d’hegemonia política i cultural –i naturalment lingüística– que tenia el seu epicentre a París¹⁷.

Fent servir el català com a vehicle de comunicació, aquesta revista, LMC, donava cabuda en les seves pàgines a articles originals i també a resums, convenientment traduïts i comentats, d’articles prèviament publicats en revistes internacionals (en diferents llengües, com ara l’alemany, l’anglès, el castellà, el català, el francès, l’italià i el portuguès). Igualment, incloïa seccions, com ara “Occitània mèdica” i “Noticiari d’activitats”, que referien les activitats mèdiques realitzades, i també les programades, així com les novetats esdevingudes, en els territoris catalano-occitans, això és, el triangle geogràfic Alacant-Bordeus-Marsella, que comptava aleshores amb uns 10 milions d’habitants. LMC, en definitiva, responia a la “il·lusió occitana” de la qual en parla August Rafanell referint-se a un somni que es remuntava a la Renaixença i que agermanava pobles d’una banda i de l’altra dels Pirineus a partir d’unes unes arrels històriques i lingüístiques comunes que provenien de l’Edat Mitjana. El català, que s’estenia cap al sud i a l’est per València i les Illes Balears, seria en realitat la

¹⁵ Union Médicale Franco-Ibero-Américaine (1912-1940), una societat francesa, amb base a París, creada per Louis Dartigues i Alberto Bandelac de Pariente del Rey, per fomentar les relacions mèdiques franco-iberoamericanes en llengua francesa. RENAUDET (2011).

¹⁶ OLAGUE DE ROS (2011).

¹⁷ Respecte a l’“internacionalisme científic” vegeu els treballs del grup de recerca: Olagüe de Ros et al. (1990, 1992, 1995, 1997, 2006, i 2013). Alguns d’aquests treballs són consultables a:

<http://www.ugr.es/~amenende/publicacionesHDC.php>.

branca més desenvolupada i moderna del vell tronc occità, l’única varietat que, als anys trenta del segle passat, podia servir de vehicle de comunicació científica¹⁸.

LMC presenta un altre avantatge des del punt de vista heurístic. A més de la digitalització dels seixanta números publicats entre octubre de 1933 i octubre de 1938, realitzada per la Biblioteca de Catalunya i incorporada al repositori ARCA, es conserven les correspondències entre alguns dels membres principals del consell de redacció i, en especial, els intercanvis epistolars, datats del 1924 al 1948, entre el redactor en cap de la revista, Leandre Cervera i Astor (1891-1964), i Ismael Girard (1898-1976), coordinador des de Tolosa del Llenguadoc dels col·laboradors de la revista repartits per les terres d’Occitània. A la Biblioteca de Catalunya, en el fons Cervera, es conserven unes 150 missives (cartes, targes postals i altres trameses); al CIRDOC¹⁹, a Béziers (Hérault), es conserva un centenar de cartes, pertanyents a la correspondència entre el metge occitanista Ismael Girard i els seus col·legues Jaume Aiguader, Jesús M. Bellido, Leandre Cervera i Josep Miracle, procedents del Collègi d’Occitània de Tolosa de Llenguadoc; i també es conserven cartes, i altres documents, a Barcelona, al fons Leandre Cervera de l’Institut d’Estudis Catalans.

Davant d’aquests materials i l’absència quasi total de biografies científiques sòlides dels protagonistes principals de la revista, ens vam preguntar: com, i sobretot per què, es va arribar a concebre i a materialitzar un projecte editorial tan ambiciós com insòlit? Qui hi havia al darrere? Quins eren els seus objectius i quins els seus supòsits intel·lectuals? Comptava amb un equip ben cohesionat de col·laboradors? Com obtenien els articles? D’on procedien? I quins eren els seus autors? Arribaren a crear una comunitat –o almenys una xarxa– de metges catalans i occitans? Tot fullejant les pàgines de la revista, ens va sorprendre la qualitat del paper, l’acurada tipografia emprada, la correcció ortogràfica i sintàctica, i també, com no, la profusió de fotografies, gravats i altres il·lustracions que acompanyen els articles. Igualment, ens va sobtar el treball de traducció que comportaven els resums dels articles publicats originalment en altres llengües. Com es finançava una revista tan ben editada? Per mitjà de la publicitat, com és tan habitual en les revistes mèdiques? O, potser, per mitjà de les subscripcions? I, en aquesta línia, ens plantejàrem la qüestió dels públics de la revista: tenia subscriptors abonats? I, si la resposta fos positiva, la qüestió seria: eren subscriptors particulars o institucionals (p.e., biblioteques)? I encara –seguint la idea de “reflexivity” de Michael Warner²⁰– aquesta altra: en quina mida els subscriptors

¹⁸ RAFANELL (2006), pp. vol. II, pp. 1089-1096, 1186-1189.

¹⁹ CIRDOC : Centre interrégional de développement de l’occitan - Médiathèque interrégionale occitane. <http://www.locirdoc.fr>

²⁰ WARNER (2002).

–o els lectors– determinaven els continguts o l’orientació de la revista? Hi havia autèntica circularitat?

La presència, a l’interior de la revista, de llargs resums en català d’articles publicats originàriament en revistes europees i americanes de prestigi ens va sobtar, entre altres coses per llur abundància i per llur extensió, i ens obligà tot d’una a reflexionar sobre la tasca traductora de l’equip creat per Leandre Cervera al seu voltant i sobre la necessitat d’identificar cadascun dels membres d’aquest equip (edat, estudis, activitats professionals, vinculació al projecte editorial) i, tenint en compte la sacsejada del cop d’estat militar de juliol de 1936, de resseguir les seves trajectòries professionals i científiques durant la guerra i la postguerra. Quins criteris s’adoptaven a l’hora de triar els articles? Per què els consideraven pertinents? I, en definitiva, quines revistes revisaven? Com es repartien entre ells –els membres de l’equip editorial– els articles que havien de ser traduïts i resumits, potser per especialitats mèdiques o per afinitats temàtiques o, potser, per capacitats idiomàtiques? Atesa la llargària dels resums, vam sospitar que tal vegada els resums no eren simples extractes i que els traductors, pel seu compte, havien introduït valoracions o comentaris crítics, la qual cosa ens fa pensar que estem davant d’un fenomen de recreació i d’apropiació del coneixement des del centre cap a la perifèria. I, al capdavant, tot plegat no recorda els quatre cercles concèntrics de Ludwik Fleck (1896-1961), el microbiòleg polonès que estava convençut de la naturalesa social del coneixement científic dins d’uns determinats “estils de pensament”?²¹

Pel que fa a la difusió de la revista, hi hauria igualment algunes preguntes indefugibles. En primer lloc estaria la qüestió, bastant lògica, de la difusió geogràfica. On arribava? Qui la comprava? Com es distribuïa? Quina circulació tenia? Si la vocació programàtica de la revista era panoccitana –el triangle Bordeus, Marsella, Alacant–, val a dir això que tenia lectors arreu de les terres de parla occitana i catalana, o més aviat el seu públic –o públics– es limitava a Catalunya? Una qüestió relacionada amb la difusió seria la del tiratge. Quants exemplars s’imprimien de cada número? Es va mantenir constant el tiratge durant tots els anys que va aparèixer? També durant els anys de la Guerra Civil? I, parlant de la guerra, no podem evitar preguntar-nos com és que aquesta revista havia aconseguit sobreviure fins a la tardor de 1938, quan la pràctica totalitat de les revistes mèdiques i científiques de la zona republicana havien deixat de publicar-se des dels primers mesos del conflicte bèl·lic. Es mantingué gràcies a una subvenció governamental? Tal vegada amb l’ajuda proporcionada des de l’altra banda dels Pirineus? I, pel que fa als redactors i traductors, què passà aleshores: no van haver d’anar al front? No els van mobilitzar per incorporar-se a l’exèrcit republicà?

²¹ NIETO-GALAN (2011), pp. 303-309.

Certament, algunes d’aquestes qüestions ja han sigut albirades o apuntades per la historiografia catalana. Oriol Casassas, en el seu llibre titulat *La medicina catalana del segle XX*, evoca les revistes mèdiques que es publicaven abans de la Guerra Civil i destaca la “singularíssima significació” de LMC²². Més recentment, el ja esmentat August Rafanell ha enquadrat molt encertadament aquesta revista en el panoccitanisme del primer terç del segle XX, assenyalant l’ambigüetat de determinats metges, com ara August Pi Sunyer o Leandre Cervera, davant el manifest de J.V. Foix, d’abril de 1934, que intentava precisar els límits –sobretot, geogràfics i lingüístics– del nacionalisme català²³. Ferran Sabaté Casellas ha dedicat dos articles a analitzar la LMC i, en concret, a valorar la col·laboració dels metges occitans i l’orientació decididament panoccitana d’aquesta publicació²⁴; entre les seves aportacions, cal senyalar la participació dels Laboratoris Rocafort-Dòria en la fundació de la revista i el paper editorial del filòleg Josep Miracle. També en temps recents, Xavier Oliveras González ha estudiat, des d’una perspectiva geogràfica, les xarxes i les associacions biomèdiques professionals existents a la Mediterrània llatina abans i després de la II Guerra Mundial en el marc dels processos d’internacionalització científica i, en particular, el cas de LMC, considerant-la “una publicació molt ben editada, de contingut d’alt nivell i que tingué un ressò important en el seu temps”²⁵.

No obstant els estudis esmentats, la correspondència manuscrita guarda moltes de les respostes que la lletra impresa és incapaç de revelar²⁶. Segueixen oberts molts dels interrogants inicials, sobretot les qüestions relatives a l’altra banda dels Pirineus. Si la biografia de la figura del director de la revista, Leandre Cervera, presenta grans llacunes a hores d’ara, més insatisfactòries resulten les dels seus col·laboradors més immediats, com ara la d’Ismael Girard, principal corresponsal de Cervera a França, la de Josep Pàmies i Xercavins, coordinador dels redactors-traductors, o la de Josep Miracle, editor i corrector de la revista. Cal, doncs, analitzar totes les fonts, les impreses i les manuscrites, i, a continuació, acarar-les i extraure’n les conclusions pertinents.

Ens interessaven, entre altres temes, la presència de la medicina de laboratori, les relacions entre les ciències bàsiques –les ciències “pures”, en deien llavors–, el

²² CASASSAS (1970), p. 122.

²³ RAFANELL (2006), pp. 1172, 1187-1188.

²⁴ SABATÉ CASELLAS (2009); SABATÉ CASELLAS (2012). Aquest darrer article fou objecte d’una comunicació a la taula “Medicina d’Occitània”, organitzada amb motiu de XVIIè Congrés de la Societat Catalana d’Història Catalana, celebrat a Barcelona els dies 8-10 de juny de 2012.

²⁵ OLIVERAS GONZÁLEZ (2010a), p. 279.

²⁶ CAMARASA CASTILLO, VIDAL HERNÁNDEZ (2007).

desenvolupament de les especialitats mèdiques, la confecció de números monogràfics consagrats a un tema (vitamines, hipertensió o anèmies) o a una escola mèdica (Montpeller, Clermont-Ferrand), la preocupació per les malalties socials, com ara la tuberculosi o la sífilis, les notícies d'actualitat, etc. I ens interessava saber, també, quin era el públic lector des del punt de vista professional: eren els metges de ciutat o els metges rurals, els metges joves o els més grans, els especialistes o els generalistes, els catalans o els occitans? O tots plegats? I, per ventura, no la llegien també els farmacèutics, els practicants i les infermeres? En altres paraules, com he dit adés, quin era el públic –o els públics– de *LMC*?

Que la direcció de la revista hagués recaigut en la figura de Leandre Cervera era un valor afegit, ja que es tractava d'un membre representatiu de l'anomenada 'escola biològica catalana'. Deixeble de Ramon Turró, d'August Pi Sunyer i de Jesús M. Bellido (1880-1952), i secretari de la Societat de Biologia, Cervera havia estudiat veterinària a Saragossa i medicina a Barcelona²⁷. Amb ell, l'orientació de la revista cap a la medicina de laboratori estava assegurada. Format al Laboratori Municipal, en plena expansió de l'anomenada "golden age of medicine", això és, el model biomèdic que va emergir a les darreries del segle XIX amb la mirada microbiològica de Louis Pasteur i Robert Koch, les possibilitats diagnòstiques obertes pels raigs Rontgen i les expectatives terapèutiques suscitades per les "bales màgiques" de Paul Erlich per combatre de manera eficaç els microbis causals: un remei específic per a cada malaltia específica. Com avui sabem, aquest model assoliria el seu clímax a mitjan segle XX quan els antibiòtics i altres quimioteràpics, juntament a vacunes com la de la poliomielitis, presagiaven un món futur sense l'antiga xacra de les infeccions. El supòsit bàsic era que la transició sanitària, més que a una millora de les condicions de vida de la població (alimentació, habitatge i treball), s'hauria produït gràcies a l'existència d'un arsenal terapèutic i profilàctic realment eficaç per lluitar i vèncer les malalties infeccioses, que havien delmat secularment els col·lectius humans²⁸.

Per un altre costat, la publicitat que contenien les pàgines de les revistes mèdiques –generalment, medicaments "específics" fabricats pels laboratoris farmacèutics, instrumental o utilitatge per equipar les consultes, clíniques privades i balnearis, productes ortopèdics, llibres i revistes, etc.– es va transformar radicalment durant les primeres dècades de la centúria, no sols com a conseqüència de la industrialització i de la consolidació de la societat de masses, sinó també com a conseqüència de l'aparició de les tècniques pròpies de les 'public relations' i de la publicitat científica, basades en ciències de recent aparició, com ara la psicologia social, que gaudien llavors del favor

²⁷ CASASSAS (2007).

²⁸ BRANDT, GARDNER (2003).

de la novetat. Tot i que el fenomen s'originà als Estats Units, ben aviat les modernes tècniques publicitàries es van propagar a tot arreu. No és casual que, a Barcelona, l'any 1917, en plena guerra mundial, es publicés *Una nueva técnica. La publicidad científica*, el primer llibre de publicitat en llengua castellana, que recull les lliçons que des del curs 1915-1916 impartia Pere Prat Gaballí a la Cambra de Comerç i Navegació (l'antiga Llotja)²⁹. Un dels capítols d'aquesta tesi està dedicat íntegrament a l'estudi dels anuncis apareguts en els seixanta números de *La Medicina Catalana*, inclosos els encartats, entre les pàgines, que s'han pogut recuperar.

Cal advertir que la memòria d'aquesta tesi doctoral s'emmarca en una línia d'investigació, iniciada ara fa ja més d'un dècada, sobre la medicina a la Catalunya de la primera meitat del segle XX, una etapa en la qual s'hi va consolidar, sobretot a la ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana, a més de l'anomenada medicina de laboratori i d'una àmplia oferta d'especialitats mèdiques, un potent sector editorial en l'àmbit de la medicina. Barcelona esdevingué l'epicentre d'una indústria editorial, tant de llibres com revistes, en el camp de les ciències mèdiques. Entre els investigadors que han participat en aquesta línia d'investigació figuren els dos directors de la tesi –Àlvar Martínez Vidal i Alfons Zarzoso Orellana–, els quals han mantingut, o mantenen, una estreta vinculació amb la Universitat Autònoma de Barcelona³⁰.

²⁹ PRAT GABALLÍ (1917).

³⁰ Aquesta línia s'ha desenvolupat per mitjà dels projectes de recerca següents: a) "La divulgación médica en la Cataluña 'noucentista': la Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques y la difusió de la medicina de laboratorio, 1906-1939" (BHA2002 04611-C03-01), del qual fou investigador principal José Pardo Tomás (CSIC, Institució Milà i Fontanals, Barcelona); b) "La medicina y sus públicos en la Barcelona de Entreguerras: el Sindicato de Metges de Catalunya, 1920-1939" (HUM 2006-07206-C03-03), del qual fou investigador principal Àlvar Martínez Vidal (Universitat Autònoma de Barcelona); c) "Entre el centro y la periferia científica: el periodismo médico en Cataluña (1898-1938)" (HAR2009-11342/HIST), del qual va ser, entre gener i juliol de 2010, investigador principal l'esmentat Àlvar Martínez Vidal i entre juliol de 2010 i desembre de 2012 Annette Mülberger, professora de la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquest projecte va aconseguir del Ministerio de Economía y Competitividad una pròrroga d'un any que finalitzà a desembre de 2013. Per altra banda, aquesta línia continua activa a través del projecte titulat "Hacia la consolidación de las especialidades médicas en Barcelona (1911-1939): unidad y división en el saber y la práctica de la medicina" (HAR2012-34586), del qual és investigador principal Àlvar Martínez Vidal (Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència López Piñero, Universitat de València).

INTRODUZIONE

Le origini della stampa scientifica periodica risalgono alle pratiche di trasmissione delle conoscenze tipiche della cosiddetta Repubblica delle Lettere, tra il 1550 e il 1750, in particolare alle pubblicazioni apparse nelle accademie reali o presso le società di eruditi dell'Antico Regime. La necessità di scambiare informazioni – notizie, annotazioni di lettura, osservazioni di ogni tipo, ecc. – in modo agile e permanente tra i membri della Repubblica delle Lettere, trovò nelle riviste un veicolo ideale di comunicazione, che ha contribuito a garantire il prestigio degli autori che vi scrivevano e nello stesso tempo ad evitare il plagio, una pratica comune e frequente in quel periodo. La stampa periodica, collegata o meno alle istituzioni accademiche o corporative, si consolidò nella seconda metà del secolo XIX come mezzo di comunicazione scientifica delle scienze mediche; nel frattempo, l'articolo di giornale ottenne sempre più centralità e gradualmente spostò nelle riviste il luogo di comunicazione preferito tra i membri della comunità scientifica. Grazie alla rapida estensione, alla delimitazione dell'oggetto di studio e soprattutto alla frequenza di pubblicazione, l'articolo di giornale diventò il modo più appropriato per diffondere e comunicare i risultati delle osservazioni, per contrastare le ipotesi di prova e i dati, per promuovere, in definitiva, il progresso scientifico.

Per quanto riguarda la tipologia, le riviste mediche all'inizio del XX secolo presentavano una gran varietà, sia di formato e di frequenza come di tematica, di dipendenza istituzionale e di specializzazione. C'erano riviste di natura professionale, il cui contenuto rifletteva gli eventi legati alla pratica della medicina, dalle disposizioni ufficiali alle notizie su questioni del lavoro, fino ad articoli d'opinione su argomenti di vario genere, passando per i commenti sulle conseguenze che le novità diagnostiche o terapeutiche avevano nella pratica medica. C'erano riviste a marcato carattere scientifico, finalizzate alla ricerca di base o clinica, che pubblicavano articoli originali o meno; c'erano riviste che dipendevano da un'istituzione ospedaliera, pubblica o privata, e che agivano come portavoce; c'erano riviste dedicate all'aggiornamento medico su diversi ambiti della pratica clinica, diagnostica, terapeutica o di medicina preventiva, che offrivano articoli sintetici o revisioni; c'erano poi riviste che traducevano, riassumevano e talvolta commentavano il contenuto degli articoli pubblicati su riviste di prestigio internazionale. Inoltre, c'erano riviste di carattere generale indirizzate a tutti i medici, e altre che invece focalizzavano l'attenzione su una particolare area della conoscenza e della pratica medica, in linea con la nascita, lo sviluppo e il consolidamento delle diverse specialità mediche, un fenomeno contemporaneo che avrebbe rivoluzionato la pratica della medicina per tutto il XX

secolo. Completano il quadro quelle riviste rivolte principalmente a un pubblico profano, non professionista, però interessato alla salute, spesso dedicate al naturismo, al vegetarianismo o ad altre tendenze alternative alla medicina tradizionale. Inoltre, è da riportare che nella stampa generalista (quotidiani, settimanali, newsletter, ecc.) era piuttosto consueta la presenza di notizie, articoli o annunci pubblicitari relativi alla salute e la malattia, scritti da esperti o laici, e anche di testi scientifici scritti con una precisa intenzione divulgativa.

Sede di una potente industria editoriale, Barcellona divenne uno dei centri più importanti di edizione delle pubblicazioni mediche – libri e riviste – in lingua spagnola. Il repertorio bibliografico 'Premsa sanitària a Catalunya (1763-1939)', di Josep M. Calbet i Camarasa, che aveva come riferimento la tesi del medesimo autore discussa nel 1966, raccoglie più di 500 titoli di riviste, appartenenti al campo della medicina e della salute, apparse prima della seconda guerra mondiale, di cui 350 sono successive al 1900. È anche molto recente la creazione del sito web 'Premsa mèdica catalana', progetto di cooperazione che vuole mettere a disposizione di tutti le riviste mediche attraverso internet. Questo obiettivo richiede, come primo passo, data l'enorme difficoltà nel reperire le collezioni complete delle riviste in questione, di rinvenire e digitalizzare tutti i numeri disponibili di ogni rivista. Tuttavia, il deterioramento verificatosi nel corso del tempo, la negligenza istituzionale e la distruzione accidentale o intenzionale hanno contribuito in maniera decisiva alla scomparsa di gran parte del patrimonio medico emerografico catalano al punto che, di molte riviste, non è fattibile la ricostruzione completa attraverso i numeri sparsi ora esistenti. È significativo il fatto che *Annals de Medicina* (1878-1879, 1907-1936), la rivista più emblematica del catalanismo medico pubblicata dalla Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, non abbia conservato nessuna collezione completa, né in carta né in formato elettronico. È inoltre da segnalare come molte istituzioni mediche catalane, ospedali, aziende corporative, associazioni, di specialisti ecc. non siano neanche a conoscenza di essere proprietari delle intestazioni.

Dopo aver constatato la scarsa considerazione che le biblioteche viruali di riviste elettroniche (e, in particolare, del digital repository ARCA, Arxiu de Revistes Catalanes Antiques, della Biblioteca de Catalunya) verso il giornalismo scientifico, tecnico e medico, la necessità di creare archivi digitali come metodo di preservazione e salvataggio del patrimonio culturale è stata recepita/raccolta dall'Assemblea Generale della Società Catalana d'Història della Ciència i de la Tècnica (SCHCT), la quale, durante i lavori congressuali tenuti a Barcellona il 15 giugno 2007, ha elaborato un proprio piano di intervento. Da segnalare come il sito 'Premsa mèdica catalana' sopra elencato, comprenda ora (agosto de 2015) quindici riviste digitalizzate, con

accesso aperto, pubblicate prima del 1939, tra cui *La Gynecologia Catalana* (1898-1900), prima rivista medica interamente in catalano, il *Boletín del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Barcelona* (1897-1931) o *Higia: revista d'higiene i divulgació sanitària* (1935-1938). Si tratta di una scansione in OCR (riconoscimento dei caratteri), un formato che consente il recupero selettivo, per parole chiave, delle pagine su cui vengono cercate le stesse.

Infatti, a seguito di tale riunione della SCHCT fu negoziato con i responsabili della Biblioteca de Catalunya l'introduzione di riviste di scienza, tecnologia e medicina nell'archivio digitale ARCA; come risultato di questi accordi, furono stabiliti dei criteri per dare priorità alla scansione delle riviste. E così, si è ritenuto opportuno cominciare con due riviste considerate rappresentative del catalanisme mèdic: da un lato, *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica* (1933-1938), la riproduzione della quale ricadrebbe sui bilanci della Biblioteca de Catalunya e, dall'altra, il *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya* (1920-1938), che si digitalizzerà con i fondi del progetto “La medicina y sus públicos en la Barcelona de entreguerras: el Sindicat de Metges de Catalunya, 1920-1939” (HUM2006-07206-C03-03) del Ministerio de Ciencia e Innovación (MICIIN).

La Medicina Catalana (LMC) rappresenta un fenomeno singolare e unico nel panorama scientifico di due paesi europei, come la Francia e la Spagna, con una lunga tradizione centralista: l'aspirazione di medici catalani e occitani, del Midi francese, di creare il proprio spazio – *L'Occitània mèdica* del sottotitolo della rivista – di comunicazione scientifica, al di là degli imperativi stabiliti dallo Stato francese e spagnolo. In questo senso, bisogna riportare un'iniziativa anteriore: l'Unione medica franco-ibera-latina (UMFIA): creata nel 1912, svolgerà la sua attività fino a 1940. La UMFIA si proponeva di promuovere gli scambi professionali tra le élite medico latine, principalmente tra quelle francese e quelle spagnole dal 1925, anno in cui iniziò la pubblicazione del suo giornale, *La Revue de l'UMFIA*. Scritta principalmente in francese, gli articoli spagnoli occupano un ruolo marginale. Era una rivista rivolta ai professionisti per informarli delle diverse attività mediche che si svolgevano: interscambi, viaggi, corsi, conferenze, ecc. Queste iniziative fanno parte dell'internazionalismo scientifico di fine del XIX secolo, un movimento che mirava alla standardizzazione dei linguaggi della scienza, con l'intento di ottenere un mezzo universale di comunicazione, anche se in realtà ciò rispondeva a una volontà di egemonia politica e culturale.

Utilizzando il catalano come veicolo di comunicazione, questa rivista ha dato spazio nelle sue pagine ad articoli originali e anche a riassunti, debitamente tradotti e annotati, di articoli già pubblicati su riviste internazionali (in varie lingue, tra cui tedesco,

inglese, spagnolo, catalano, francese, italiano e portoghese). Inoltre, conteneva sezioni come “Occitània mèdica” e “Notiziari d'activitats”, che riguardavano attività mediche svolte, o in programma, così come le novità avvenute nei territori catalano-occitani, cioè il triangolo geografico Alicante-Bordeaux-Marsiglia, che aveva circa 10 milioni di abitanti. *LMC*, in definitiva, dava risposta alla ‘Il·lusió occitana’ di cui parla August Rafanell, a quel sogno, risalente al Rinascimento, di gemellare le popolazioni d'un lato e l'altro dei Pirenei, in base alle comuni radici storiche e linguistiche di origine medievale. Il catalano, che si stendeva verso sud e a est per Valencia e le Isole Baleari, sarebbe in realtà il ramo più sviluppato e moderno del vecchio tronco occitano, unica varietà linguistica che negli anni trenta del secolo scorso poteva essere usata come veicolo di comunicazione scientifica.

LMC presenta inoltre un altro vantaggio dal punto di vista “euristico”. Oltre alla digitalizzazione dei sessanta numeri pubblicati tra l'ottobre 1933 e l'ottobre 1938, eseguita ad opera della Biblioteca de Catalunya e incorporata nell'archivio ARCA, si conservano le corrispondenze tra alcuni dei membri principali del comitato di redazione e, in particolare, gli scambi epistolari, dal 1924 al 1948, tra il direttore della rivista, Leandre Cervera Astor (1891-1964) e Ismael Girard (1898-1976), coordinatore da Tolosa de Llenguadoc dei collaboratori delle terre d'Occitània. Così, nella Biblioteca de Catalunya, nel fondo Cervera, si conservano circa 150 lettere (lettere, cartoline e altri), nel CIRDOC, a Béziers (Hérault), provenienti dal Collègi d'Occitània de Tolosa, sono conservate un centinaio di lettere appartenenti alla corrispondenza tra il medico occitanista Ismael Girard e i suoi colleghi Jaume Aiguader, Jesús M. Bellido, Leandre Cervera i Josep Miracle; inoltre, si conservano anche lettere e altri documenti nell'archivio Cervera de l'Institut d'Estudis Catalans a Barcellona.

Di fronte a questi materiali e alla quasi totale assenza di solide biografie scientifiche dei principali protagonisti della rivista, ci siamo innanzitutto chiesti quali siano state le motivazioni e le modalità che hanno consentito a tali studiosi di concepire, e poi concretizzare, un piano editoriale così ambizioso. Chi c'era dietro? Quali erano i loro obiettivi e quali erano le basi intellettuali? Aveva una squadra coesa di collaboratori? Come raggruppavano gli articoli? Da dove arrivavano e chi erano i loro autori? Sono riusciti a creare una comunità, o per lo meno una rete, di medici catalani e occitani? Sfogliando le pagine della rivista, siamo rimasti sorpresi dalla qualità della carta, dall'attenta cura tipografica, dalla corretta ortografia e sintassi dei testi e, infine, dalla profusione di fotografie, iconografie e altre illustrazioni che accompagnano gli articoli. Inoltre, siamo rimasti sorpresi dal grande lavoro di traduzione che certamente hanno comportato i numerosi riassunti degli articoli pubblicati in originale in altre lingue. Come si finanziava una rivista così curata? Attraverso la pubblicità, com'è

così comune in altre riviste mediche? O, forse, attraverso gli abbonamenti? E a questo proposito, ci siamo posti anche la questione di chi fossero i lettori della rivista: aveva degli abbonati? E se la risposta è positiva, la domanda è: erano privati o istituzionali (ad esempio, biblioteche o altri enti privati o pubblici)? E ancora, seguendo l'idea di "reflexivity" di Michael Warner: in che misura gli abbonati, o i lettori, hanno influito nel contenuto e nell'orientamento della rivista? C'era una genuina circolarità?

Ci ha colpito inoltre la presenza, all'interno della rivista, di lunghi riassunti in catalano di articoli pubblicati precedentemente in riviste europee e americane, certamente di prestigio per l'abbondanza e l'estensione dei contenuti; ma ci ha impressionato anche il gran lavoro di traduzione eseguito dall'equipe creata da Leandre Cervera, il che ci ha sospinti alla conseguente necessità di identificare ciascuno dei membri di questa squadra (età, studi, attività professionale, collegamento col progetto editoriale), considerando anche lo scuotimento dovuto al colpo di stato militare di luglio del 1936, le loro traiettorie professionali e scientifiche durante la guerra e il dopoguerra. Quali criteri sono stati adottati nella scelta degli articoli? Perché sono stati considerati pertinenti? E, infine, che riviste consultavano? Com'erano divisi gli articoli tra i membri del team incaricati di elaborare i riassunti e la traduzione? Per specialità medica, per affinità argomentale oppure per capacità linguistica? Vista la lunghezza dei riassunti, abbiamo avuto il sospetto che magari questi non fossero semplici abstract ma che i traduttori immettessero a volte valutazioni o commenti critici; il che ci induce a pensare che ci troviamo di fronte a un fenomeno di ricreazione e appropriazione della conoscenza dal centro verso la periferia. Infine, tutto ciò non ricorda i quattro cerchi concentrici di Ludwik Fleck (1896-1961), microbiologo polacco convinto della natura sociale della conoscenza scientifica entro certi "stili di pensiero"?

Per quanto riguarda la diffusione della rivista, ci sono anche alcune domande inevitabili. La prima questione, del tutto logica, riguarda la sua diffusione geografica. Dove arrivava? Chi l'acquistava? Come veniva distribuita? Quale era la sua reale circolazione? Se lo scopo pragmatico della rivista era panoccitana – il triangolo Bordeaux-Marsiglia-Alacant –, vuole dire questo che aveva lettori in tutto il territorio di lingua occitana e catalana, o piuttosto, che il suo pubblico si limitava alla Catalunya? Un'altra questione legata alla diffusione è la tiratura. Quante copie sono state stampate di ogni numero? Il numero è rimasto costante durante tutti gli anni della pubblicazione? Anche durante la guerra civile? E, a proposito della guerra, non possiamo fare a meno di chiederci come sia stato possibile che questa rivista sia riuscita a sopravvivere fino all'autunno del 1938, quando quasi tutte le riviste mediche e scientifiche della zona repubblicana avevano smesso di pubblicare già dai primi mesi di guerra. È riuscita a mantenersi grazie a un aiuto del governo? Forse con l'aiuto fornito dall'altra parte dei

Pirenei? E, a proposito dei redattori e i traduttori, cosa è successo dopo? Sono dovuti andare al fronte? Non sono stati mobilitati per raggiungere l'esercito repubblicano?

Certamente, alcune di queste questioni sono state già notate o segnalate dalla storiografia catalana. Oriol Casassas nel suo libro *La medicina catalana del segle XX*, evoca le riviste mediche che sono state pubblicate prima della Guerra Civile e segnala la 'singularissima significanza' de *LMC*. Più recentemente, il già citato August Rafanell ha giustamente inquadrato la rivista nel panoccitanismo del primo terzo del XX secolo, notando l'ambiguità di alcuni medici, come August Pi i Sunyer o Leandre Cervera, davanti al manifesto di J. V. Foix dell'aprile 1934, che cercava di chiarire i limiti – specialmente geografici e linguistici – del nazionalismo catalano. Ferran Sabaté Casellas ha dedicato due articoli ad analizzare *LMC*, e in particolare, ad apprezzare la collaborazione dei medici occitani e l'orientamento decisamente panoccitano di questa pubblicazione; tra i suoi contributi dobbiamo sottolineare la partecipazione dei Laboratori Rocafort-Dòria nella nascita della rivista e il lavoro editoriale del filologo Josep Miracle. Recentemente, Xavier Oliveras González ha studiato, da un punto di vista geografico, le reti e le associazioni di professionisti biomedici esistenti nel Mediterraneo latino prima e dopo la Seconda Guerra Mondiale, come parte del processo d'internazionalizzazione scientifica; in particolare, lo studioso si è soffermato sul caso di *LMC*, considerandola "Una pubblicazione molto ben curata e con contenuti di alto livello, che ha avuto un impatto significativo ai suoi tempi".

Nonostante gli studi segnalati, la corrispondenza manoscritta conserva molte delle risposte che la parola stampata non è in grado di rivelare. Molte delle domande iniziali restano ancora aperte, in particolare le questioni relative all'altra parte dei Pirenei. Se la biografia della figura del direttore della rivista, Leandre Cervera, ha grandi lacune in questo momento, sono molto più insoddisfacenti quelle dei suoi collaboratori immediati, come Ismael Girard, corrispondente principale in Francia di Cervera, quella di Josep Pàmies Xercavins, coordinatore dei redattori-traduttori, o quella di Josep Miracle, editore e revisore della rivista. È pertanto necessario analizzare tutte le fonti, manoscritte e stampate, e poi confrontarle ed estrarre le conclusioni pertinenti.

Ci interessava, tra l'altro, la presenza di lavori sulla medicina di laboratorio, il rapporto tra le scienze di base – la scienza "pura", come la chiamavano una volta – nello sviluppo delle specialità mediche, la creazione di numeri speciali dedicati a un unico argomento (vitamine, ipertensione o anemia), a una particolare scuola medica (Montpellier, Clermont-Ferrand), o la preoccupazione per le malattie sociali come la tubercolosi o la sifilide, le notizie, ecc. Ci interessava conoscere inoltre chi era il pubblico di lettori dal punto di vista professionale: i medici di città o medici rurali, i

medici giovani o anziani, specialisti o generalisti, catalani o occitani o tutti insieme? La leggevano anche farmacisti, ausiliari e infermieri? In altre parole, come abbiamo detto, da chi è rappresentato il pubblico – o i pubblici – di *LMC*?

Il fatto che la direzione sia caduta sulla figura di Leandre Cervera ha certamente costituito, per la rivista, un valore aggiunto, dal momento che costui era un membro rappresentativo della cosiddetta ‘escuela biològica catalana’. Discepolo di Ramon Turró, August Pi Sunyer e Jesús M. Bellido (1880-1952) e segretario della Società di Biologia, Cervera aveva studiato veterinaria a Saragossa e medicina a Barcellona. Con lui, l’orientamento della rivista verso la medicina di laboratorio era assicurato in quanto si era formato presso il Laboratori Municipal, nella cosiddetta “golden age of medicine”, cioè, il periodo di fine secolo XIX in cui emerge un nuovo modello biomedico, che in sé comprende lo sguardo microbiologico Louis Pasteur e Robert Koch, le possibilità diagnostiche aperte dai raggi Roentgen e le aspettative terapeutiche sollevate dalle “bales màgiques” di Paul Erlich per combattere efficacemente i microbi: un rimedio specifico per ogni specifica malattia. Come sappiamo, questo modello avrebbe raggiunto il suo culmine nella metà del XX secolo, quando gli antibiotici e altri chemioterapici, così come i vaccini per la poliomielite, lasciavano presagire un mondo futuro senza le vecchie infezioni batteriche. Il presupposto di base era che la transizione di salute si era prodotta, più che in seguito ad un miglioramento delle condizioni di vita della popolazione (cibo, alloggio e lavoro), a causa della presenza di un arsenale profilattico e terapeutico veramente efficace per combattere e vincere le malattie infettive che avevano decimato nei secoli gruppi di esseri umani.

D’altra parte, la pubblicità contenuta nelle pagine delle riviste mediche, dai vari farmaci prodotti da laboratori farmaceutici, agli strumenti e accessori per dotare gli ambulatori, cliniche private e centri di benessere, come prodotti ortopedici, libri e riviste, ecc. fu radicalmente trasformata nei primi decenni del secolo, non solo a causa dell’industrializzazione e del consolidamento della società di massa, ma anche a causa della comparsa di tecniche di ‘public relations’ e pubblicità scientifica basate sulle scienze emergenti come la psicologia sociale, che godevano del favore della novità. Anche se il fenomeno ha avuto origine negli Stati Uniti, rapidamente le moderne tecniche pubblicitarie sono state diffuse in tutto il mondo. Non è un caso che a Barcellona nel 1917, durante la prima guerra mondiale, sia stata pubblicata “*Una nuova tecnica. La publicidad científica*”, il primo libro in lingua spagnola che comprendeva le lezioni dell’anno accademico 1915-1916 che impartì Pere Prat Gaballí presso la Camera di Commercio e Navigazione. Uno dei capitoli di questa tesi è interamente dedicato allo studio della pubblicità apparsa nei sessanta numeri della

“Medicina catalana”, inclusi alcuni allegati che si trovano tra le pagine e che sono stati recuperati.

Va notato che il lavoro di questa tesi dottorale è parte di una linea di ricerca, iniziata oltre dieci anni fa, sulla medicina in Catalunya nella prima metà del ventesimo secolo, un periodo nel quale si è consolidato, soprattutto nella città di Barcellona e nella sua area metropolitana, oltre la cosiddetta medicina di laboratorio e una vasta gamma di specialità mediche, un potente settore editoriale nel campo della medicina. Barcellona divenne l’epicentro di un’industria editoriale, tanto di libri quanto di riviste, nel campo delle scienze mediche. Tra i ricercatori che hanno partecipato a questa linea di ricerca, figurano i due Direttori di tesi Àlvar Martínez Vidal Martínez e Alfonso Zarzoso Orellana, che hanno mantenuto, e mantengono, uno stretto rapporto con l’Università Autonoma di Barcellona.

HIPÒTESIS I OBJECTIUS

Havent presentat l'estat de la qüestió apuntant la imatge historiogràfica, i la justificació de la necessitat d'un nou apropament a *La Medicina Catalana* que tingui en compte les preguntes que ens hem formulat en l'apartat introductori, cal fer explícites les hipòtesis d'aquesta tesi doctoral i, a continuació, els objectius que caldria assolir.

Pel que fa a les hipòtesis, partim de la base que *LMC* representa un intent raonable de creació, malgrat la brevetat de la seva existència, d'un espai de comunicació científica i mèdica que utilitzava el català com a llengua vehicular en el marc geogràfic comprés dins el triangle Bordeus-Marsella-Alacant, per tant entre França i Espanya. *LMC*, però, no fou concebuda com una revista localista, circumscrita a un àmbit geogràfic tancat, sinó oberta a la circulació internacional del coneixement científic gràcies a una tasca ingent de traducció d'articles publicats en revistes de gran circulació.

Per altra banda, *LMC* constitueix una expressió de la medicina de laboratori, i en definitiva de la denominada “golden age of medicine”, els paradigmes de la qual eren l'univers microbiològic, la noció d'homeòstasi o equilibri intern, la concepció hormonal del metabolisme corporal, la nova terapèutica específica basada en la noció de les “bales màgiques” i l'expansió de la cirurgia exeràtica, que comptava amb recursos tan efectius com ara l'anestèsia, l'asèpsia, l'hemostàsia i la transfusió sanguínia. No és una casualitat que la direcció de la revista estigués en mans de Leandre Cervera i Astor, deixeble de Ramon Turró (1854-1926) i un dels representants més genuïns de “l'escola biològica catalana”.

Tant el format com els continguts de *LMC* responien a un pla ben meditat pel propi Leandre Cervera, que s'actualitzava en funció de les circumstàncies editorials, financeres, acadèmiques, polítiques, etc. En aquest context, Ismael Girard, des de Tolosa de Llenguadoc, era el seu principal interlocutor per qualsevol tema relacionat amb França.

Com no podia ser d'una altra manera, *LMC* reflectia el procés de desenvolupament i consolidació de les especialitats mèdiques, no sols a Barcelona, sinó també a tota la medicina del seu temps. És molt significativa –i oportuna– la coincidència entre l'aparició de la revista (octubre de 1933) i la implantació del nou pla d'estudis de medicina en el marc de l'autonomia universitària assolida per la Universitat de Barcelona, un pla d'estudis que incloïa explícitament les especialitats mèdiques en el darrer curs de la carrera, i que obria la possibilitat d'impartir cursos de postgrau a la Universitat de Barcelona.

Abans de l'aparició de la revista *LMC* a l'octubre de 1933, el projecte editorial va madurar en la mesura que Leandre Cervera, col·laborador assidu de *Ciència. Revista de ciència i tecnologia* (1926-1933), es va involucrar com a redactor responsable dels aspectes referents a medicina i biologia de la revista que dirigia el químic Ramon Peypoch i Pich, amb qui compartia entre altres coses militància política en el partit Acció Catalana.³¹ Al final del primer capítol abordem aquesta revista com a precedent immediat de *LMC*.

La innovadora estratègia publicitària desplegada per *LMC* –i aquesta és una altra de les nostres hipòtesis– era una de les vies per aconseguir els objectius adés assenyalats, com ara la medicina de laboratori, la promoció de les especialitats mèdiques i la col·laboració de les distintes facultats i escoles de medicina arreu del territori occità, que incloïa Catalunya, València i les Illes Balears, tot intentant atreure públic interessat per la revista i de vertebrar una comunitat científica transpirinenca.

I finalment, també entre les hipòtesis, considerem que darrere de *LMC* hi havia un autèntic projecte empresarial en el marc d'un vaporós ideari de caire panoccitanista. Un projecte que passava per la viabilitat econòmica de la revista sense comptar amb cap tipus d'ajut oficial.

Pel que fa als objectius, cal dir que primordialment es pretén estudiar tan quantitativa com qualitativament una revista emblemàtica del catalanisme mèdic; és a dir, explicar, mitjançant l'anàlisi de la revista i la consulta de la correspondència entre els seus redactors, com i per què es va arribar a concebre i a materialitzar un projecte editorial que, utilitzant el català com a llengua vehicular, prenia com a àmbit geogràfic de referència els territoris de parla occitana, des d'Aquitània fins a Provença, i els de parla catalana, que incloïen Catalunya, València i les Illes Balears. Cal, doncs, identificar o estudiar la línia programàtica de la revista i la seva plasmació editorial, l'equip de redacció, les xarxes de col·laboradors, la consolidació de les especialitats mèdiques, la difusió i el nivell d'acceptació de la revista, el grau d'interacció exercit pels lectors, el seu finançament, el format i el tractament de la iconografia, la publicitat, etc., tal com hem apuntat abans.

Per assolir aquests objectius, hem articulat la memòria present en sis capítols successius. En primer lloc, n'hi ha un dedicat a les relacions entre els metges catalans i occitans anteriors a 1933, és a dir, prèvies a la creació de la revista; l'inici cronològic se situaria en 1918, coincidint amb el final de la I Guerra Mundial. Podríem considerar-lo com un capítol d'antecedents acadèmics que explicarien el sorgiment de la publicació.

³¹ GARCÍA LLADÓ, MONTERO-PICH, ZARZOSO, MARTÍNEZ-VIDAL (2013).

El segon capítol analitza el moment fundacional de la revista, que no estigué exempt de dificultats i contratemps, sobretot pel que fa a la direcció científica del projecte editorial; i també presenta la línia programàtica que Cervera aconseguí imposar en la revista.

El tercer capítol està dedicat a l'anàlisi i la identificació dels membres del consell de redacció, així com dels corresponents de la revista a diferents ciutats del territori lingüístic català (Castelló, Girona, Lleida, Palma, Tarragona, València); també analitza, de forma separada, l'aportació occitana, tot fixant la mirada en Ismael Girard i en l'equip de redactors-traductors.

Les característiques tècniques (format, imatges, periodicitat, tiratge, distribució), l'estructura interna (seccions, números monogràfics, índex), continguts (temes tractats) i les especialitats mèdiques constitueixen l'objecte d'estudi del quart capítol; mentre que el capítol següent, el cinquè, sotmet la publicitat a escrutini mitjançant una anàlisi detallada dels anuncis, dels anunciant i de les estratègies publicitàries per mitjà no sols de la pròpia revista, sinó també amb l'ajuda de la informació privada, de vegades confidencial, que conté la correspondència i altra documentació manuscrita consultada.

Per últim, hi ha el preceptiu capítol –el sisè– de conclusions, que apareixen precedides per unes consideracions de caràcter general. Seguidament hi ha el capítol 7, que s'inicia amb la relació dels arxius visitats, entre els quals destaca el del Col·legi d'Occitània, que fins l'any 2011 es trobava ubicat físicament a l'Ostal d'Occitània de Tolosa de Llenguadoc, i d'aleshores ençà a Béziers, al CIRDOC. Aquest capítol detalla les fonts, tant manuscrites com impreses, que s'han consultat, a més a més dels 60 números de *LMC*. La bibliografia que tot seguit s'inclou, ordenada alfabèticament, arreplega tant fonts primàries com literatura secundària, referenciant llibres, capítols de llibres, articles de revista, fullets, pàgines web, notes necrològiques, editorials anònims i ressenyes de llibres.

Tanca la memòria un apèndix, titulat "Annexes", que inclou entre altres: a) la relació dels articles de biomedicina publicats a la revista *Ciència* (1926-1933); b) el llistat de metges "occitans il·lustres" les biografies dels quals figuren en les pàgines de la revista; c) les biografies dels "redactors-traductors" de la revista; e) el llistat de cartes consultades al fons Collègi d'Occitània; f) el llistat de cartes consultades al CIRDOC; i g) el llistat de documents consultats al Fons Cervera de la Biblioteca de Catalunya. Tots aquests annexos són materials imprescindibles perquè el lector es pugui fer càrrec de la massa documental que hi ha darrere d'aquest treball de recerca.

1

Relacions entre els metges catalans i els seus corresponents occitans abans de l'aparició de la revista *La Medicina Catalana* (octubre de 1933)

- 1.1. El catalanisme mèdic
- 1.2. La "il·lusió occitana"
- 1.3. August Pi Suñer, doctor honoris causa per la *Université de Toulouse*
- 1.4. L'Institut Francès de Barcelona
- 1.5. Nous projectes editorials a banda i banda dels Pirineus
 - A. Un intent frustrat: els *Arxius Occitans de Fisiologia*
 - B. La sèrie *Monografies Mèdiques*
 - C. Algunes revistes científiques i mèdiques emblemàtiques

Durant les primeres dècades del segle XX Catalunya va aconseguir, en el marc de la Mancomunitat, un reconeixement com a territori diferenciat en el conjunt d'Espanya a l'hora que assolía un poder polític que no havia tingut des de la fi de la Guerra de Successió el 1714. En consonància amb altres nacionalismes europeus, el català va pretendre expandir un projecte nacional més enllà de les estrictes delimitacions creades per les nacions/estat consolidades durant el segle anterior, plantejant una reforma del model centralista espanyol que es plasmà en la divisió provincial de 1835. En aquest afany, la reivindicació del català com a llengua pròpia constituïa l'element aglutinador del seu projecte polític, cosa que equivalia, si més no a nivell teòric, a expandir el seu programa alhora cap al sud (els territoris catalanoparlants de l'antiga Corona d'Aragó, que incloïen també València i les Illes Balears) i, donada la similitud per l'origen comú entre el català i l'occità, cap al nord, el Llenguadoc, la Provença, la Gascunya, etc.³² Literàriament parlant, aquest projecte expansiu es coneix amb la denominació "la il·lusió occitana", una il·lusió que, com explicarem tot seguit, tenia tant d'enyorament de temps passats, en la tradició dels trobadors medievals i dels jocs florals ressuscitats per la Renaixença, com d'entusiasme davant la possibilitat de reunir lingüísticament, emprant el català normalitzat de Pompeu Fabra com a varietat occitana més adaptada a la modernitat, l'espai comprès al triangle Bordeus—Alacant—Marsella³³. En aquest primer capítol intentarem mostrar el magma cultural i científic en el qual va aparèixer publicada *La Medicina Catalana*, un projecte editorial potser insòlit contemplat a hores d'ara, però plenament viable en els anys de la Generalitat de Catalunya amb la consecució de l'autonomia universitària en el marc polític d'una incipient descentralització administrativa de l'Estat, mampresa per la II República Espanyola. Successivament, aportarem algunes claus interpretatives, com ara la categoria historiogràfica de "catalanisme mèdic" i la de "il·lusió occitana", i la notícia d'alguns esdeveniments decisius, com ara la fundació de l'Institut Francès de Barcelona, la concessió a August Pi Sunyer el títol de doctor honoris causa per la Universitat de Tolosa i la germinació d'una sèrie de projectes editorials transfronterers que tenien Barcelona i Tolosa com punts de referència.

³² UCÉLAY DA CAL (2003).

³³ RAFANELL (2006), vol. II, pp. 1089-1096, 1186-1189.

1.1. EL CATALANISME MÈDIC

Entre els professionals liberals, els metges van destacar pel seu protagonisme en el moviment de reivindicació de l'ús del català com a vehicle prioritari de comunicació, ja sigui en el marc de l'assistència, és a dir en la relació metge-pacient, com en el de la comunicació científica, entenent com a tal l'expressió oral i escrita en els cercles acadèmics, incloent-hi l'ensenyament universitari. Igualment, el català havia de ser la llengua en que s'hauria d'expressar la propaganda sanitària a la població³⁴. Aquest moviment, que s'ha anomenat "catalanisme mèdic", es va iniciar durant la primera dècada del segle amb la pretensió de reformar les institucions professionals i acadèmiques relacionades amb la medicina, així com l'organització de la sanitat a Catalunya. Es va expandir a partir de 1907 des de les pàgines d'*Annals de Medicina* (la revista de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques)³⁵ i es va reafirmar a partir de 1913 mitjançant els successius congressos de metges de llengua catalana, i es va consolidar el 1920 amb la fundació del Sindicat de Metges de Catalunya i de la Mutual Mèdica, la primera de les seves societats annexes. El 1932, el Sindicat va fixar la seva seu a Barcelona, al Casal del Metge de Via Laietana, i va facilitar les seves instal·lacions a la resta de les entitats representatives del catalanisme mèdic, entre elles la mencionada Acadèmia i Laboratori que aglutinava les societats d'especialistes llavors existents³⁶. Durant la II República, el catalanisme mèdic va aconseguir, un cop aprovat l'Estatut d'Autonomia, més poder acadèmic amb la reforma dels estudis mèdics en el marc de la Universitat Autònoma en 1933; i, en el marc de l'Estatut Sanitari, també més poder polític amb el nomenament de Manuel Corachan com a titular, arran de les eleccions de febrer de 1936, de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social³⁷.

En paral·lel a la consecució de l'Estatut d'Autonomia de 1932, la Universitat de Barcelona va experimentar una transformació propulsada per la publicació del decret d'autonomia universitària el dia 1 de juny de 1933³⁸. Entre els canvis que es van succeir en l'àmbit dels estudis mèdics, convé recordar: a) la incorporació a la docència d'altres hospitals, en concret l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, llavors el segon més important de Catalunya; b) la modificació del règim de nomenament del professorat, que permetia la contractació de docents en qualitat de professors

³⁴ SANS I SABRAFÈN (2002), pp. 63-71.

³⁵ MARTÍNEZ-VIDAL, PARDO TOMÁS (2008).

³⁶ PASTOR CUBO, MARTÍNEZ VIDAL (2002).

³⁷ PERDIGUERO, PARDO-TOMÁS, MARTÍNEZ-VIDAL (2009).

³⁸ CORBELLA (1996), pp. 255-261.

agregats i lliures, cosa que va fer possible la vinculació a l'ensenyament universitari d'algunes de les personalitats més rellevants de la medicina catalana d'aleshores; c) l'establiment d'una ràtio professorat/alumnat definida d'acord amb el nombre de llits hospitalaris disponible per a la docència; i d) la reforma del pla d'estudis, que comprenia matèries optatives i, més important encara, que estructurava el període clínic per matèries específiques, tot mantenint “el principi de no tenir mai més de dues assignatures teòriques alhora”³⁹. A més, feia possible la introducció de matèries noves, com ara la psiquiatria, la neurologia, la urologia, la fisiologia, la terapèutica física o les malalties de la nutrició⁴⁰.

³⁹ CORBELLA (1996), p. 260.

⁴⁰ CORBELLA (1996), pp. 271-274.

1.2. LA “IL·LUSIÓ OCCITANA”

Amb l'afortunada expressió ‘la il·lusió occitana’ August Rafanell designa, com s’ha dit adés, l’entusiasme que a Catalunya, des de *l’Oda a la Pàtria* d’Aribau fins al triomf de la sublevació militar de 1936 i l’ocupació total del territori català en 1939, va despertar l’existència d’una llengua –el llemosí– i una cultura germanes a l’altra banda dels Pirineus⁴¹. El mirall d’una fraternitat lingüística i cultural que s’estendria entre Bordeus, Alacant i Marsella no tan sols va enlluernar els homes de lletres catalans; molts metges van compartir aquell entusiasme panoccitanista. Entre ells, destaca sens dubte Leandre Cervera i Astor⁴² (1891-1964), el qual va dirigir entre 1933 i 1938 *La Medicina Catalana*, “la millor revista mèdica que mai hagi aparegut al nostre país” en paraules de Josep Alsina i Bofill⁴³. La línia programàtica, resumida en el subtítol de la revista –*Portantveu de l’Occitània Mèdica*–, és una mostra eloqüent de la intensitat de la il·lusió occitana entre els metges catalans, una intensitat sense parangó en altres grups professionals aliens a les ciències mèdiques⁴⁴. Sembla que la clau d’aquest entusiasme es doble: per una banda, l’absoluta convicció que el català, normalitzat a partir de la reforma ortogràfica de Pompeu Fabra, era l’única branca del tronc lingüístic occità capaç d’aglutinar totes les variants dialectals, l’única que podia esdevenir una llengua moderna –flexible i expressiva– de comunicació científica d’una comunitat que aleshores comptava amb deu milions d’habitants. Naturalment, aquesta comunitat, més somniada que real, se situaria entre França i Espanya, entre París i Madrid. Els mapes que s’inclouen en el primer número de la revista són reveladors de l’esperit panoccitanista que animava el projecte editorial.

Aquest entusiasme, però, no podria explicar-se sense l’existència, durant les primeres dècades del segle XX, d’un moviment d’ampli espectre, liderat pels metges catalans, que reivindicava l’ús de la llengua pròpia en tots els registres orals i escrits possibles: en les corporacions mèdiques, en les publicacions científiques, en la publicitat farmacèutica, en la propaganda sanitària, en les aules universitàries, en el món acadèmic, en les sessions clíniques, etc., i també en l’assistència als malalts: als hospitals i les clíniques, als ambulatoris, en les consultes, etc. Un moviment que catalanitzà les institucions ja existents –l’Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques seria la pionera– o en creà de noves, com ara l’Associació General de Metges de Llengua Catalana, el Sindicat de Metges, la Mutual Mèdica, la Cooperativa

⁴¹ RAFANELL (2006).

⁴² CASASSAS (2007).

⁴³ ALSINA I BOFILL (1968), pp. 19-20.

⁴⁴ RAFANELL (2006), pp. 1089-1096.

de Consum, etc. Aquest moviment, majoritari entre els metges catalans, assolí el seu màxim esplendor durant la República, sobretot en el marc de l'autonomia que la Universitat de Barcelona va aconseguir, malgrat els entrebancs, a partir del curs 1933-1934. Ens referim al susdit 'catalanisme mèdic', un moviment de reivindicació alhora lingüística, professional i acadèmica, que va ser secundat per aquells que aleshores es denominaven biòlegs i també, però a certa distància, pels odontòlegs, els farmacèutics, els veterinaris, les llevadores, els practicants i les infermeres.⁴⁵ En aquest aspecte, Leandre Cervera representa, a parer nostre, la màxima expressió de la il·lusió occitana entre els membres de la denominada escola biològica catalana.

Cal advertir que, per norma general, els col·legues catalans –metges, biòlegs, veterinaris, farmacèutics– de Leandre Cervera utilitzaven el francès com a llengua internacional de comunicació científica. S'havien educat en castellà i en castellà havien fet els seus estudis universitaris. Certament, la major part dels seus escrits –llibres i articles de revista– estaven redactats en llengua castellana i en aquesta llengua eren llegits pels seus col·legues espanyols o iberoamericans.

La Societat de Biologia de Barcelona, fundada el 14 desembre de 1912 tot cercant l'empareda de l'Institut d'Estudis Catalans, va prendre com a model la Société de Biologie de París, situant-se més aviat en la tradició de la fisiologia experimental de Claude Bernard que en la de l'evolucionisme darwinista. La vinculació entre totes dues entitats era tan estreta que a partir de 1917 els *Comptes-rendus* de la societat francesa contenen resums d'algunes de les comunicacions presentades a les sessions de la catalana. En 1919 la societat barcelonina fou reconeguda oficialment com a secció de la de París ⁴⁶. En aquesta línia, no pot sorprendre constatar que les traduccions, al castellà, de llibres de ciències mèdiques editades a Barcelona tinguessin molt sovint el francès com a llengua originària. A l'Europa d'entreguerres, París era una ciutat cosmopolita que brillava com a capital cultural a escala mundial i França era un país que acollia immigrants, principalment italians i espanyols, que buscaven millors condicions de vida. França fou també la destinació de l'exili polític que provocà la Dictadura instaurada el 13 de setembre de 1923 pel general Primo de Rivera, que comptava amb el recolzament del rei Alfons XIII. Els greus conflictes laborals derivats de l'èxode rural (afavorit per la fil·loxera, la plaga que atacava les vinyes) i del creixement industrial que havia experimentat Espanya -i més encara Catalunya- durant les dues primeres dècades del segle vint, juntament amb la inestabilitat social ocasionada pels daltabaixos econòmics produïts per la I Guerra Mundial, van propiciar que s'instaurés, de manera autoritària, un nou règim

⁴⁵ PASTOR CUBO, MARTÍNEZ-VIDAL (2002).

⁴⁶ CASASSAS, CAMARASA, JUNYENT (2012), pp. 303-304.

polític de caire dictatorial i que s'ensorrés el règim polític de la Restauració. Com a conseqüència, significats personatges de la societat civil, sobretot d'orientació política anarquista o catalanista, van haver de exiliar-se a França, fenomen que constituïa una tradició més que centenària, tenint en compte l'hospitalitat francesa als partidaris de les idees liberals i, en el cas de Catalunya, la proximitat de la frontera francesa. En altres apartats d'aquesta memòria tindrem ocasió de mostrar com la francofilia dels metges i biòlegs catalans, que buscaven aixopluc a França, en especial a Tolosa de Llenguadoc, es va reforçar durant la Dictadura de Primo de Rivera, la qual cosa va afavorir no poc, com veurem més endavant, el projecte de creació d'un espai de comunicació científica entre els dos costats dels Pirineus. Com altres catalans represaliats per la Dictadura, Leandre Cervera i Jaume Aiguader i Miró (1882-1943), qui més endavant seria el primer alcalde republicà de Barcelona, van trobar refugi a l'altra banda dels Pirineus. A Tolosa de Llenguadoc, on tots dos van ser acollits pels occitanistes Ismael Girard i Camille Soula, va germinar la idea de crear una entitat que reunís els metges d'una banda i altra dels Pirineus.⁴⁷ Cervera va signar al maig de 1924 un escrit de suport al psicòleg i filòsof belga Georges Dwelshauvers (1866–1937), director del Laboratori de Psicologia Experimental de Barcelona des de 1920.⁴⁸ Cervera, que era director dels Serveis Tècnics d'Agricultura i professor de l'Escola d'Agricultura de la Mancomunitat, fou destituït *ipso facto* dels seus càrrecs per la Dictadura, a l'igual que més d'un centenar de professors de les escoles de la Mancomunitat (Treball, Bells Oficis, Bibliotecàries, Estudis Normals, Infermeres, Estudis Comercials, Montessori, Superior d'Agricultura) i personal del Laboratori General d'Assaigs i del Consell Tècnic de Pedagogia. La destitució dels seus càrrecs el va foragitar cap a Tolosa de Llenguadoc, on fou acollit pels seus amics, tots dos metges, el fisiòleg Camil Soula (1888-1963) i el polifacètic Ismael Girard (1898-1976), que s'havien sumat a la protesta internacional contra l'expulsió dels professors de la Mancomunitat ⁴⁹. L'estada de Cervera a França va multiplicar les seves coneixences a l'altra banda dels Pirineus tot teixint una xarxa de relacions que, anys més tard, li servirien per materialitzar el projecte d'una revista mèdica panoccitana.

⁴⁷ OLIVERAS GONZÁLEZ (2010), pp. 277-278.

⁴⁸ SIGUAN, KIRCHNER (2001).

⁴⁹ CASASSAS (2007), p. 13.

Figura 1. Mapa de les terres de llengua d'Oc

Amb les denominacions geogràfiques en occità, tal com apareix recollit al primer número de la revista de *La Medicina Catalana* (octubre de 1933). Inclou els territoris de Gascunya, Lemosí, l'Alvèrnia, Delfinat, Llenguadoc, Provença, Catalunya, València, les Illes Balears i l'Alguer. El peu del mapa ens remet a la pàgina 144 de la revista, on s'inicia la secció 'Noticiari d'activitats' i on trobem l'article editorial "La Medicina Catalana".

Font: *La Medicina Catalana, Portantveu de l'Occitània Mèdica* (1933), 1(1): 2.

1.3. AUGUST PI SUÑER, DOCTOR HONORIS CAUSA PER LA UNIVERSITAT DE TOULOUSE

Per tradició, però també per proximitat i afinitat cultural, els catalans han anat a estudiar, o a ampliar estudis, a l'altra banda dels Pirineus. La clausura de la Universitat de Barcelona arran dels decrets de Nova Planta i l'escassa volada de la Universitat de Cervera provocaren, tot al llarg del segle XVIII, si no un allau, sí un flux continu d'estudiants catalans que obtenien els graus de medicina a les universitats veïnes del sud de França. A més a més, el prestigi de la Universitat de Montpeller, rival tradicional de la de París, era motiu d'atracció, especialment important en l'àmbit de la medicina i de la història natural. L'anàlisi de la biblioteca Salvador, que formava part del gabinet de curiositats que la famosa nissaga d'apotecaris posseïa al carrer Ample de Barcelona, mostra que els llibres procedents de França duplicaven en nombre als procedents d'Itàlia i triplicaven als procedents d'Espanya⁵⁰. Molt probablement, a partir de 1843, amb la reconstitució de la Universitat de Barcelona el flux d'estudiants catalans a la cerca d'un títol de medicina francès minvà de manera considerable. En paral·lel, no obstant, augmentà la tendència entre els metges a ampliar estudis^{51,52} a França, principalment a París, en especial en els àmbits de la patologia i la terapèutica quirúrgiques⁵³.

A començament del segle XX, la figura de Claude Bernard constituïa a Catalunya la referència obligada de la medicina de laboratori. En aquest sentit, és significatiu que la Societat de Biologia de Barcelona, com s'ha apuntat més amunt, adoptés el model de la Société de Médecine de París i que, en 1919, fos reconeguda com a filial de la parisense⁵⁴. A l'igual que la major part dels membres de l'escola biològica catalana, August Pi Sunyer (1879-1965), primer president de la Societat de Biologia i catedràtic de fisiologia a la Facultat de Medicina de Barcelona, era un francòfil entusiasta⁵⁵. Per un altre costat, ell no era en absolut un desconegut a França, fins al punt que a l'abril de 1913 la revista *Chanteclair*, que contenia incloïa caricatures mèdiques, li'n va dedicar una al número d'abril de 1913. La llegenda corresponent deia literalment:

⁵⁰ PARDO TOMÁS (2008).

⁵¹ NET CASTEL (1972), p. 105.

⁵² NET CASTEL (2010); NET CASTEL (2011).

⁵³ ZARZOSO; MARTÍNEZ-VIDAL (2015).

⁵⁴ "Elle se considère comme une branche autonome de la Société de Biologie de Paris" diria, anys més tard, Jean Jacques Achille Bertrand, director de l'Institut Francès de Barcelona, referint-se a la Societat de Biologia de Barcelona. Vegeu: BERTRAND (1932), p. 106.

⁵⁵ CORBELLA I CORBELLA (1976); CORBELLA I CORBELLA (2009).

*Le professeur Pi y Suñer est physiologiste autant que médecin. Le voici précisément dans son laboratoire en train d'examiner le foie d'un lapin, organe dont il a particulièrement étudié les fonctions. Au fond, l'on voit un autre lapin sortir de la bombe calorimétrique. Sur une table, à gauche, un cylindre enregistreur.*⁵⁶

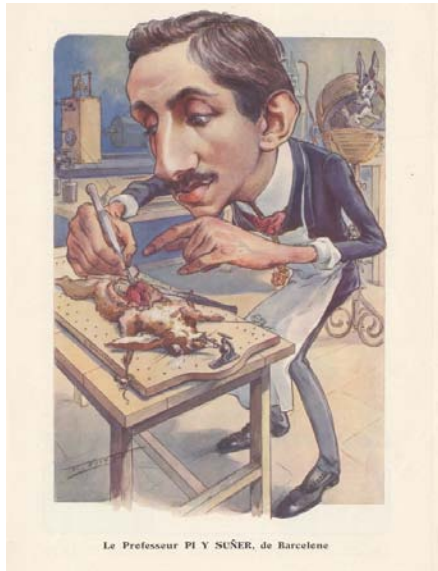

Figura 2. August Pi i Sunyer

Caricature Don Bouque

Font: VOIGT (1913), *Chanteclair*, 122

(2): 7 (abril 1913).

Convé recordar que durant la Guerra Gran, la del 1914-1918, un altre metge barceloní, l'homeòpata Joan Solé Pla (1874-1950), que aleshores ostentava la presidència de la Unió Catalanista, va liderar la formació d'un batalló de voluntaris catalans per lluitar a favor de l'exèrcit francès, argüint la germanor amb els pobles occitans⁵⁷.

En aquest context, al novembre de 1918, just acabat de signar l'armistici que posava fi a gairebé cinc anys de guerra, l'esmentat Leandre Cervera va anar, en nom de la Societat de Biologia de Barcelona i comissionat per la Mancomunitat, al front aliat per estudiar la profilaxi de l'epidèmia de grip⁵⁸. Amb ocasió d'aquest i altres viatges efectuats per assistir a diversos congressos, va establir nombrosos contactes amb

⁵⁶ [ANÒNIM] (1913).

⁵⁷ RAFANELL (2006), pp. 498-499; ESCULIES (2011); PIQUÉ I BUISAN (2015).

⁵⁸ Biblioteca de Catalunya, Fons Leandre Cervera, Correspondència / Mancomunitat de Catalunya. Carta del 21 novembre 1918, on Josep Mestres, conseller de la Mancomunitat de Catalunya, comunica a Leandre Cervera que s'havia acceptat el projecte d'anar a París. Vegeu també l'exemplar de *La Vanguardia* del dia 1 de novembre de 1918 (LVG, 1.11.1918, p. 4, columna 4) i el del dia 23 del mateix mes (LVG, 23.11.1918, p. 2, columnes 3 i 4).

metges i biòlegs francesos. En reconeixement dels seus mèrits, l'any 1920 el Ministeri francès d'Instrucció Pública i Belles Arts el va nomenar *Officier d'Académie*⁵⁹.

També fou decisiva, per a la bona entesa entre totes dues societats de biologia, la intervenció del prestigiós fisiòleg francès, deixeble de Claude Bernard, Eugène Gley (1857-1930), que arribà a ser professor del Collège de France, president de l'Académie de Médecine i secretari general de la Société de Biologie de París⁶⁰. Al desembre de 1917 Gley, convidat pel seus col·legues catalans, visità Barcelona acompanyat pels seus compatriotes Lhelme, Locard i Vincent per tal d'impartir un curs, integrat per quatre conferències successives, sobre temes fonamentals de l'endocrinologia. Aquestes lliçons, en conjunt, suposaven una crítica conceptual i alhora una superació teòrica i pràctica de l'opoteràpia, és a dir, del tractament a base d'extractes d'òrgans. Les quatre conferències pronunciades per Gley es van publicar, primer, en la revista barcelonina *Laboratorio*⁶¹ i, més tard, en forma de llibre, en francès i en castellà⁶². El fisiòleg Jesús M. Bellido i Golferichs, "mà dreta" d'August Pi Sunyer tant a la Societat de Biologia de Barcelona com, a partir de 1920, a l'Institut de Fisiologia, va ser l'artífex –promotor, traductor i editor– de la publicació, a Barcelona, de *Cuatro lecciones sobre secreciones internas*. En la versió espanyola, a l'igual que en la francesa, es pot llegir la dedicatòria següent: "A Augusto Pi Suñer, presidente de la 'Societat de Biologia de Barcelona' y a mis colegas de dicha sociedad"⁶³.

En aquest context de relacions personals i institucionals se situa la concessió, a August Pi Sunyer, del títol de doctor en medicina "honoris causa" per la Universitat de Tolosa el dia 17 de juny de 1922, que tenia com a precedent immediat la inauguració a Barcelona, tres mesos abans, de l'Institut Francès, un centre cultural depenent de l'esmentada universitat creat sota els auspicis del Ministeri francès d'Instrucció Pública. La inauguració va comptar amb la presència, per part francesa, de l'ambaixador expressament vingut de Madrid, de l'alcalde de Tolosa i de Paul Sabatier (1854-1941), premi Nobel de Química i aleshores degà de la Facultat de Ciències de la Universitat de Tolosa⁶⁴. Cal dir que Sabatier havia visitat Barcelona el mes de març del mateix any convidat per l'Escola Industrial, on realitzà diverses demostracions i experimentacions⁶⁵.

⁵⁹ CASASSAS (2006), p. 12

⁶⁰ GLEY (1931), pp. 13-14.

⁶¹ GLEY (1918).

⁶² GLEY (1921).

⁶³ GLEY (1920).

⁶⁴ [ANÒNIM] (1922a).

⁶⁵ ROCA-ROSELL et al. (2006), p. 154.

Figura 3. Amfiteatre de la Facultat de Medicina i Farmàcia de la Universitat de Tolosa

Font: Fons fotogràfic de la Faculté de Médecine et Pharmacie de l'Université de Toulouse.

El nomenament de Pi Sunyer, doncs, no podia arribar en un moment més oportú. A l'acte de concessió, que es va celebrar a l'amfiteatre de la Facultat de Medicina i de Farmàcia, van assistir autoritats locals, tant universitàries —els degans de la Facultat de Ciències, l'esmentat Paul Sabatier, i el de la Facultat de Medicina i Farmàcia, el fisiòleg Jacques Emile Abelous (1864-1940)— com civils i, fins i tot, militars⁶⁶. Des de Barcelona, en correspondència, es van desplaçar per l'ocasió a Tolosa representants de la Universitat, de l'Ajuntament i de la Mancomunitat⁶⁷.

No cal dir que en l'elecció de Pi Sunyer van pesar, a més de la felicitat conjuntura acadèmica institucional, tant la presidència de la Societat de Biologia de Barcelona que havia ostentat com la direcció de l'Institut de Fisiologia, una institució mixta depenent de la Universitat de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya. Als parlaments dels seus padrins, els al·ludits Sabatier i Abelous, el fisiòleg català va contestar agraint la seva designació amb un discurs de recepció caracteritzat per una apassionada vindicació de la ciència i la medicina franceses i per una voluntat implícita de formar-ne part o almenys d'establir-ne els màxims i més estrets lligams possibles⁶⁸.

⁶⁶ [ANÒNIM] (1922b).

⁶⁷ [ANÒNIM] (1922a).

⁶⁸ PI SUNYER (1922).

1.4. L'INSTITUT FRANCÈS DE BARCELONA

L'Institut Francès de Barcelona era, com ja hem dit, una entitat oficial francesa depenent de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc. La seva creació al març de 1922 tenia com a precedents la fundació el 1898 de les Aliances Françaises i, abans encara, les Écoles Françaises impulsades per Ferdinand de Lesseps. El 1919 es va crear, sota els auspicis de la Universitat de Tolosa i la direcció del Degà de la Facultat de Lletres Ernest Mérimée (1846-1924), l'Institut Francès a Madrid. Tres anys més tard, el 1922, el Ministeri d'Afers Exteriors francès va fundar l'Institut Francès de Barcelona, deixant-lo també sota la jurisdicció de la Universitat de Toulouse i nomenant com a director, primer, un tal M. Bouncure i, tot seguit, Jean-Jacques-Achille Bertrand, que ocupà el càrrec fins al 1935. Hispanista de vocació, Monsieur Bertrand va néixer a Tesan de Llenguadoc el 1884 i va morir a Carcassona el 1960. Entre les seves obres, ens interessa ara destacar el seu llibre *Barcelone, cité d'art & de sciences*, publicat el 1932 per la Librairie Française de Barcelona. Guia de 162 pàgines destinada a mostrar als investigadors estrangers la realitat viva de Barcelona, constitueix una apologia de la catalanitat i del cosmopolitisme de la ciutat⁶⁹. Defensa l'orientació i el dinamisme de l'Institut d'Estudis Catalans, l'autonomia universitària i la vitalitat de la llengua catalana, que era present junt amb el castellà a tots els nivells educatius⁷⁰. Quant als metges catalans, Bertrand els descriu com un col·lectiu perfectament integrat, per les seves preocupacions, iniciatives i consecucions, en la comunitat científica internacional i, sobretot, en la francesa:

*Les médecins catalans suivent avec passion les grands débats, les découvertes et les tentatives internationales, collaborent à nos revues, parlent, avec autorité, dans nos congrès. Ce n'est point rencontre de hasard, mais communauté d'esprit et de travaux.*⁷¹

Bertrand va ser reemplaçat, a l'octubre de 1935, del seu càrrec de director de l'Institut Francès, ja que havia estat proposat per a un càrrec en el Ministeri d'Instrucció Pública a Hanoi (Vietnam), que aleshores era part de la Indoxina francesa. En el seu lloc van nomenar Jacques Langlade, fins aleshores catedràtic de la Universitat de Poznan a Polònia i sots-director de l'Institut francès de Varsòvia⁷². Posteriorment, el 6

⁶⁹ BERTRAND (1932), p. 9.

⁷⁰ BERTRAND (1932), pp. 14-15.

⁷¹ BERTRAND (1932), pp. 121-122.

⁷² [ANÒNIM] (1935).

d'octubre de 1939 Langlade va ser substituït per Pierre Deffontaines⁷³, ocupant-ne el càrrec fins l'any 1964. Gràcies a ell, l'Institut Francès esdevingué durant les primeres dècades de la Dictadura franquista “[un] ilot de culture, un refuge pour les artistes et les intellectuels [catalans]”⁷⁴, un centre que sota la seva direcció, entenia que calia conservar durant aquella època de repressió el patrimoni cultural que representava la identitat nacional catalana.

Pel que fa a la *LMC*, no es pot ignorar el paper institucional de Jean-Jacques-Aquille Bertrand, qui com a director de l'Institut Francès de Barcelona va exercir funcions de mediador entre els dos costats dels Pirineus. A títol d'exemple, es pot apuntar que l'any 1924, és a dir, molt abans de l'aparició de *LMC*, Bertrand ja havia col·laborat, al costat d'en Cervera i dels occitanistes de Tolosa, és a dir, Ismael Girard i Camille Soula, en l'organització d'una exposició de llibres. Cervera i Bertrand pensaven que el fons reunit a Tolosa, una vegada s'hagués clausurat l'exposició, podria ser l'embrió d'un futur Institut d'Estudis Occitans. Així ho relata Leandre Cervera en una de les seves primeres cartes –de març de 1924– a Ismael Girard:

“ (...) qui serà el vetllador d'aquests llibres un cop finida l'exposició? – En Bertrand i jo creiem que cal constituir un grup d'amics d'aquesta biblioteca i batejar-lo amb el nom que vulgueu. Jo vaig proposar el d'Institut d'Estudis Occitans. Això no vol dir pas dir que sigui un compromís ni molt menys. Poseu-li un altre nom si us sembla més escaient. Però feu uns papers de lletres que portin una capçalera impresa que digui quelcom que faci l'efecte de que és una col·lectivitat organitzada la que's fa dipositaria dels llibres. Si des de fa molt de temps acaricieu l'idea de constituir l'Institut d'Estudis Occitans, no us sembla que l'ocasió de reunir-se a Tolosa uns quants milers de llibres occitans es el moment oportú per fer-ho? ”⁷⁵

⁷³ Pierre Deffontaines (1894-1978), llicenciat en dret, va exercir com a geògraf. Va ser director de l'Institut Francès de Barcelona entre 1939 i 1964.

⁷⁴ PALLAS (2001).

⁷⁵ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 8 de març de 1924). CO#1.

1.5. NOUS PROJECTES EDITORIALS A BANDA I BANDA DELS PIRINEUS

Passat el tràngol amarg de la Guerra Gran, els anys vint del passat segle van afavorir l'enlairament d'una sèrie de projectes editorials –revistes, és a dir, premsa periòdica– en el marc d'una comunitat potencial de lectors estesa a banda i banda dels Pirineus, on el català i l'occità havien de jugar un paper cabdal. Tenint en compte la bona entesa que es va produir l'any 1922 en les relacions entre Barcelona i Tolosa, amb la fundació de l'Institut Francès de Barcelona i el nomenament d'August Pi Sunyer com a doctor honoris causa per la Universitat de Tolosa, és natural que totes dues ciutats fossin els epicentres d'aquests projectes. A continuació, senyalarem alguns d'ells partint sobretot dels comentaris expressats per Jean Jacques Achille Bertrand, el director de l'Institut Francès, en l'esmentat llibre de 1932 que té per títol *Barcelone, cité d'art & de sciences*.

Prèviament, però, apuntarem la notícia d'un projecte editorial frustrat, de caire científic, que ben bé hauríem de considerar un precedent immediat de *La Medicina Catalana*. El va proposar Camille Soula al novembre de 1922 i, fins i tot, tenia un nom propi.

A. Un intent frustrat: els *Arxius Occitans de Fisiologia*

Segons refereixen Albert Balcells i Enric Pujol en el primer volum la seva *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, Camille Soula va proposar el dia 8 de novembre de 1922, davant la Secció de Ciències de l'Institut, la fundació d'una revista panoccitana de fisiologia⁷⁶. Cal recordar que Soula era aleshores professor agregat d'aquesta disciplina a la Facultat de Medicina i Farmàcia de Tolosa de Llenguadoc i que el titular de la càtedra era l'esmentat Jacques Emile Abelous, degà de la Facultat i padrí juntament amb Paul Sabatier en l'acte de concessió del doctor honoris causa a August Pi Sunyer al mes de juny d'aquell mateix any. El títol de la revista, *Arxius Occitans de Fisiologia*, era expressiu de “la pretensió d'articular un ‘bloc occitano-català’ (i demostrar-ne l'existència)” i de la seva vocació internacional. La publicació i la distribució de la revista es faria des de Barcelona i, pel que fa a la llengua, estaria redactada en “francès, català i provençal”⁷⁷. Balcells i Pujol situen aquest projecte, que no va resultar, en el marc de l'intent per part de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans d'establir una ciència catalana en català⁷⁸. Fins i tot,

⁷⁶ RAFANELL (2007), pp. 598-599.

⁷⁷ BALCELLS, PUJOL (2002), Vol. I, pp. 153-154.

⁷⁸ BALCELLS, PUJOL (2002), Vol. I, pp. 143-158.

la Mancomunitat va aprovar una partida per a la seva realització, però el cop d'Estat de Primo de Rivera ajornà *sine die* el projecte editorial⁷⁹. Leandre Cervera, en una carta adreçada a Ismael Girard sense data però que molt probablement fou escrita poc abans de l'aparició de *La Medicina Catalana* l'octubre de 1933, es refereix a la proposta de Soula amb un títol de la revista quelcom diferent: *Arxius Occitans de Medicina i Biologia*⁸⁰. No cal dir que aquest títol, per ser més genèric i integrador, hauria estat molt i molt més adient.

En la proposta de Soula a la Secció de Ciències de l'Institut, l'elecció de Barcelona, i no de Tolosa, com a lloc de publicació dels *Arxius Occitans* era òbvia. Com veurem en el capítol següent, la capital catalana era un centre de referència, pel que fa a la medicina, en l'àmbit editorial espanyol i iberoamericà en el període d'entreguerres, mentre que Tolosa era un lloc absolutament eclipsat en el panorama editorial francès, sobretot en el camp de les ciències de la salut. El 1914, amb motiu de l'esclat de la I Guerra Mundial, havien deixat de publicar-se els *Annales de la Polyclinique de Toulouse*, la *Gazete des hôpitaux de Toulouse*, els *Mémoires et procès-verbaux de la Société de Médecine de Toulouse* i *Le Languedoc Médical*, i el 1926 també havia deixat de publicar-se la *Revue vétérinaire*, que editava l'École vétérinaire. Tan sols es continuaven editant el *Compte rendu des travaux de la Société de médecine, chirurgie et pharmacie de Toulouse*, de periodicitat anual, i el *Toulouse Médical*, a raó de dos exemplars mensuals⁸¹. Així, hem de concloure afirmant que, lògicament parlant, els fisiòlegs tolosans, amb els seus propis mitjans, no haurien pogut encapçalat el projecte ni dur-lo endavant.

B. La sèrie *Monographies Médiques*

Amb el nom de *Monographies Médiques (MM)* es coneix una publicació seriada que aparegué de manera periòdica –programàticament, amb un periodicitat mensual– a Barcelona entre 1926 i 1936⁸². En total, se'n van publicar un centenar. El seu director fou el ja mencionat Jaume Aiguader i Miró, un metge natural de Reus que promogué, en plena

⁷⁹ SABATÉ I CASELLAS (2012), p. 228.

⁸⁰ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard, Carta de Leandre Cervera a Girard (Barcelona, setembre de 1933). CO#10.

⁸¹ PONS (2011), p. 72. Vegeu també el catàleg del *Système Universitaire de Documentation (SUDOC)*. Consulta realitzada el 27 d'agost de 2015.

⁸² Posteriorment, el 1969 es va reiniciar, de bell nou, la seva publicació sota la direcció d'Oriol Casassas fins que el 1976 passà a dependre de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de Balears.

Dictadura de Primo de Rivera, una croada per fer del català una llengua perfectament moderna, adaptada a les novetats i capaç de vehicular i difondre les ciències mèdiques de l'època. En el marc del catalanisme mèdic que hem dibuixat més amunt, la seva iniciativa era una forma de resistència cívica i cultural, sorgida des de les files de la medicina, davant dels imperatius centralistes de la Dictadura en contra de la identitat catalana⁸³.

De l'èxit de les *MM* que dirigia Aiguader i Miró són ben eloqüents els comentaris que Jean Jacques Achille Bertrand, el director de l'Institut Francès de Barcelona, va incloure en el seu llibre dedicat a Barcelona i publicat en 1932: “*Les Monographies médicales* (50 fascicules), dirigées par le docteur J. Aiguader, publient de nombreux ouvrages de médecins catalans sur les grands problèmes de la science.”⁸⁴ I afegeix tot seguit: “Des professeurs français, Aimes, de Montpellier, J. Ducuing, de Toulouse, y collaborent”, referint-se a Alexandre Aimes⁸⁵ (1888-1970), professor de clínica ginecològica i de clínica quirúrgica de la Universitat de Montpeller i membre del consell de redacció de la revista *LMC*, i al famós cirurgià Joseph Ducuing (1885-1963)⁸⁶, que era catedràtic de cirurgia i cirurgià en cap dels hospitals de Tolosa. Ducuing era, a més, autor d'una de la monografies, la número 44, de la sèrie que dirigia Jaume Aiguader, publicada el 1930⁸⁷. A més a més, Ducuing havia pronunciat una conferència al Servei de Cirurgia de Manuel Corachan a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau el dia 28 d'octubre de 1929, precisament sobre les flebitis pèlviques postoperatòries, que apareixeria publicada un parell de mesos més tard en la revista barcelonina *Ars Medica*⁸⁸. Ducuing visitaria de nou Barcelona l'any 1935, al març, ara com a director del Centre regional anticancerós (CRAC) de Tolosa, per participar en el curs de cancerologia que va organitzar a l'Hospital de Sant Pau Lluís G. Guilera (1896-1969), cap del Servei d'Oncologia⁸⁹. Aquesta vegada la intervenció de Ducuing va versar sobre les adenopaties pròpies dels càncers buco-laringis i també es va publicar a la revista *Ars Medica*⁹⁰.

⁸³ FERRÉ TRILL (2006); PERDIGUERO, PARDO-TOMÁS, MARTÍNEZ VIDAL (2009). Sobre “la construcció de la identitat catalana” vegeu: CASASSAS (2009).

⁸⁴ BERTRAND (1932), p. 68.

⁸⁵ [ANÓNIM] (1970).

⁸⁶ MUÑOZ (2012), pp. 293-299.

⁸⁷ DUCUING (1930). En realitat, era una versió resumida de la seva obra homònima *Phlébites, thromboses et embolies post-opératoires* (París: Masson, 1929).

⁸⁸ DUCUING (1929).

⁸⁹ CALBET I CAMARASA; CORBELLA CORBELLA (1981-1983), II, pp. 68-69. Sobre l'oncologia i el “Pabellón del Cáncer”, inaugurat el 4 de maig de 1930, de l'Hospital de Sant Pau, vegeu MEDINA DOMÉNECH (1996), pp. 110-124.

⁹⁰ DUCUING (1935).

El mateix any del llibre de Bertrand sobre Barcelona, 1932, aparegué una monografia de la sèrie de *MM*, la 58, titulada *Paper i significació de la colesterolèmia*⁹¹, l'autor de la qual era un altre metge tolosà, Camille Soula⁹² (1888-1963). Soula era aleshores professor agregat de fisiologia a la Universitat i, com el seu amic Ismael Girard, d'ideologia socialista; era igualment amic i corresponsal de Leandre Cervera. Cal dir que, pel seu costat, Cervera també va col·laborar en la sèrie que dirigia Jaume Aiguader publicant-ne tres monografies: la núm. 1, dedicada a les secrecions internes, i les núm. 73 i 76, totes dues de 1933, dedicades respectivament a la pubertat normal i patològica⁹³.

Totes aquestes relacions, entre Joseph Ducuing, Ismael Girard i Camille Soula per una banda i Leandre Cervera, Jaume Aiguader i altres metges catalans per una altra, es van intensificar amb motiu de l'exili subseqüent al cop d'Estat de setembre de 1923. Aquells que, per la seva orientació política republicana, nacionalista o d'esquerres, se sentien amenaçats pel Règim dictatorial, van trobar una càlida acollida entre els seus col·legues tolosans. Des d'aleshores fins a la Guerra Civil la col·laboració seria constant, fins i tot durant els anys, entre 1931 i 1933, que Aiguader fou alcalde republicà de Barcelona. Les *Monografies Mèdiques* en són un bon exemple.

La darrera de les cartes de Jaume Aiguader a Ismael Girard que es conserven al fons Collègi d'Occitània del CIRDOC, apareix datada a Casablanca el 27 d'octubre de 1941. Aiguader, que havia viscut exiliat a França durant dos anys i mig des de la Retirada de 1939 i no se sentia gens segur sota el Règim de Vichy, estava aquell dia a punt de marxar a Mèxic, on aniria per no tornar mai més. La mort el va sorprendre dos anys després sense haver pogut fer realitat el somni del retorn. La carta diu així:

“Estimat amic: Marxo a Mèxic, i per això estic a Casablanca on espero el vaixell que confio sortirà d'ací dos o tres dies. En deixar Europa i la França, i sobretot en allunyar-me tant de la terra, sento per endavant l'enyorament. Però confio retornar aviat: el meu camí fineix en el retorn.

Mentrestant, grat amic, tingueu la seguretat del meu sincer afecte allí on em trobi. Saludeu en nom meu a la vostra muller. Una abraçada. Aguadé.”⁹⁴

⁹¹ SOULA (1932).

⁹² FONTANON, GRELON (1994).

⁹³ CERVERA (1926), CERVERA (1933a), CERVERA (1933b).

⁹⁴ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ516(6), Carta de Jaume Aiguader a Ismael Girard (Casablanca, 27 d'octubre de 1941).

C. Algunes revistes científiques i mèdiques emblemàtiques

El director de l'Institut Francès de Barcelona, el mencionat Jean Jacques Achille Bertrand, fa també esment en el seu llibre *Barcelone, cité d'art & de sciences* d'un parell de revistes científiques que es publicaven íntegrament en català:

“*Ciència*, revue de sciences et de technologie, qui groupe en grandes synthèses les meilleures publications des spécialistes catalans ; *Ars médica*, *Annals de Médecine*, qui fête en 1932 ses nocces d'argent, une des revues médicales d'Espagne les plus appréciées, vigoureuse et très à la page.”⁹⁵

Deixem ara a un costat *Ars Medica*, adés esmentada, i centrem l'atenció sobre les altres dues. De la primera, *Ciència*, el seu subtítol era, com molt bé apunta Bertrand, *Revista catalana de ciència i tecnologia*. Es tractava d'una publicació de periodicitat irregular, tot i que pretenia ser mensual, que va aparèixer a Barcelona al febrer de 1926, en un moment de reactivació de la resposta ciutadana davant de la censura imposada pel general Primo de Rivera. No ens detindrem ara en la seva descripció, ja que ja ha estat estudiada per Patrícia Alberola⁹⁶ i per Àngels Garcia Lladó⁹⁷; i, més recentment, ha estat digitalitzada i processada per un equip d'investigadors que l'han feta accessible, per mitjà d'Internet, a través del portal “Hemeroteca Científica Catalana”, de l'Institut d'Estudis Catalans⁹⁸. Cal recordar, però, que fou dirigida per l'enginyer químic Ramon Peypoch i Pich (1898-1984) i que està considerada la primera revista d'alta divulgació científica en català i una plataforma de promoció de la ciència i la tecnologia⁹⁹. A partir del número 38 (gener de 1931) la revista *Ciència* esdevingué “Òrgan oficial de la Societat de Química de Catalunya”, que s'havia fundat un parell d'anys abans; i, a partir del número 46 (juliol de 1932), era el “Butlletí de la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques”, com apareix indicat expressament des de la portada. Paradoxalment, la publicació es va interrompre el 1933, en un moment que, atesa la instauració de l'oficialitat del català derivada de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia, podria esperar-se tot el contrari.

⁹⁵ BERTRAND (1932), p. 69. Totes dues, *Annals de Medicina i Ciència. Revista de ciència i tècnica*, es publicaven íntegrament en català. Els *Annals*, òrgan d'expressió de l'Acadèmica i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, començà a publicar-se en 1907; mentre que *Ciència* es publicà entre 1926-1932. Vegeu respectivament: MARTÍNEZ VIDAL, PARDO TOMÁS (2008).

⁹⁶ ALBEROLA (2011), pp. 1-16.

⁹⁷ GARCIA LLADÓ (2012).

⁹⁸ GARCÍA-LLADÓ, MONTERO-PICH, ZARZOSO, MARTÍNEZ-VIDAL (2013).

⁹⁹ MARCH-NOGUERA (2004).

March Noguera¹⁰⁰ atribueix el tancament de la revista a l'acceptació, per part de Peypoch, d'un nomenament oficial en el marc de la creació de l'administració autonòmica, però pensem que cabria considerar també altres elements, com ara la dificultat de sostenir una revista científica de caire generalista en un moment que les disciplines científiques tendien a diferenciar-se i a divergir més i més. La mateixa tensió entre tendències convergents i divergents –ciència versus disciplines científiques per un costat, i medicina versus especialitats mèdiques, per un altre– que apareixen en el model editorial de la revista *Ciència*, recorre les pàgines i els números de *La Medicina Catalana*. Molts anys després, restablida la democràcia després de la llarga Dictadura del general Franco, la revista es tornà a publicar –segona època– entre 1980 i 1987¹⁰¹.

No pot deixar de sorprendre la coincidència, almenys en el temps, entre la data d'interrupció de *Ciència* (el darrer número data del febrer de 1933) i l'aparició del primer número *La Medicina Catalana* (octubre 1933). Evidentment, no es tractava en absolut del mateix projecte, ja que ni el títol, ni la direcció, ni el públic, ni els continguts, ni la publicitat són els mateixos, però sí que cal tenir en consideració algunes continuïtats entre totes dues revistes. Potser, la continuïtat més cridanera és la presència de Leandre Cervera i Astor a totes dues. Cervera, que seria el director i l'ànima de *LMC*, era no sols un col·laborador assidu de *Ciència*, sinó el redactor responsable de gairebé tots els aspectes relatius a la medicina i a la biologia (vegeu l'annex 1). Així, a l'apartat d'articles originals, Cervera va aportar més de mitja dotzena de treballs, publicats entre 1926 i 1930, la major part de tema endocrinològic, però també de caràcter commemoratiu¹⁰². A l'apartat de ressenyes bibliogràfiques, Cervera va aportar una desena de col·laboracions, entre les quals hi ha els comentaris crítics de dues tesis llegides a la Facultat de Medicina i Farmàcia de Tolosa de Llenguadoc, una d'elles la del seu corresponsal i amic seu Ismael Girard, qui més tard exerciria un paper cabdal en *LMC* com a nexa d'unió dels metges occitans¹⁰³. També ressenya Leandre Cervera un parell de llibres italians, un d'endocrinologia sexual¹⁰⁴ i l'altre de tècniques terapèutiques hipodèrmiques; un opuscle, derivat d'una conferència pronunciada en l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya; un llibre sobre un procediment terapèutic de l'època (l'oleotòrax); i un comentari crític, favorable és clar, de la sèrie Monografies Mèdiques. Igualment, no oblida Cervera ressenyar el *Précis de Cancérologie* del seu col·lega Joseph Ducuing, director del

¹⁰⁰ MARCH NOGUERA (2002), pp. 381-387.

¹⁰¹ VALLMITJANA (2013).

¹⁰² CERVERA (1922); CERVERA (1926b); CERVERA (1926c); CERVERA (1927); CERVERA (1928); CERVERA (1929); CERVERA, FORNELLS-PUIG (1929); CERVERA (1930).

¹⁰³ CERVERA (1926d).

¹⁰⁴ CERVERA (1928b).

Centre régional du Cancer (CRAC) de Tolosa i autor d'una de les *MM* que dirigia Jaume Aiguader¹⁰⁵. També hi trobem, a l'apartat de ressenyes, una anònima, però que ben bé podria haver redactada pel propi Cervera, sobre el llibre *Matière médicale et Pharmodynamie*, del fisiòleg tolosà Camille Soula, corresponsal i bon amic seu¹⁰⁶. Aquest llibre havia estat publicat per la *Grande librairie médicale A. Maloine* de París en la col·lecció *Les Petits Précis* que dirigia A. Cantonnet¹⁰⁷. Per altra banda, tot fa pensar que la mà de Leandre Cervera està darrere del número monogràfic, datat al juny de 1926, que la revista *Ciència* dedicà, com a homenatge pòstum, a Ramon Turró (1854-1926), el mentor de l'escola biològica catalana¹⁰⁸.

En el núm. 23 de *Ciència*, de setembre de 1928, apareix un llarg article –de més de deu pàgines d'extensió i ben il·lustrat amb fotografies– dedicat a la secció de radioteràpia del Centre régional Anticancéreux (CRAC) de Tolosa, que fou el segon creat a tot França¹⁰⁹. Fundat l'any 1924, el primer director va ser el radioterapeuta Théodore Marie, encara en actiu quan es publicà l'article¹¹⁰. Tot seguit, l'any 1929, ocupà el càrrec el cirurgià Joseph Ducuing, ja esmentat. Malauradament, no hem pogut esbrinar-ne l'autoria; només figuren les sigles M.E.F. com a tota identificació¹¹¹. Però no és, de cap manera, l'única aportació “occitana” a la revista *Ciència*.

Gràcies a la mediació de Cervera, es pot dir que la presència d'autors i temes mèdics occitans –no francesos en general– és una constant en la revista *Ciència*, la qual cosa correspon a la “il·lusió occitana” que sentien aleshores alguns metges catalans. No hi ha dubte que aquesta concepció panoccitana, que comportava l'existència a banda i banda dels Pirineus d'un públic lector potencial molt nombrós, animava ja el projecte editorial de *LMC* que s'estava gestant en la ment de Leandre Cervera. I, per si això no bastés, encara podria apuntar-se una altra continuïtat entre els dos projectes: políticament, Ramon Peypoch, a l'igual que Leandre Cervera¹¹², era militant significat d'Acció Catalana, un partit minoritari de caire nacionalista, no independentista, d'orientació republicana, integrat per intel·lectuals i professionals principalment, en les files del qual militava també Jesús Maria Bellido, la mà dreta d'August Pi Sunyer a l'Institut de Fisiologia¹¹³.

¹⁰⁵ CERVERA (1932).

¹⁰⁶ [ANÒNIM] (1926).

¹⁰⁷ SOULA (1926).

¹⁰⁸ [ANÒNIM] (1926a).

¹⁰⁹ MEDINA DOMÉNECH (1999).

¹¹⁰ MUÑOZ (2012), pp. 285-292.

¹¹¹ M.E.F. (1928).

¹¹² CASASSAS (2007), pp. 17-18.

¹¹³ ROVIRA I VIRGILI (2002), p. 185.

L'altra revista emblemàtica de caràcter científic que esmenta Bertrand en el llibre *Barcelona cité d'art & de science* és *Annals de Medicina*. D'ella diu: “qui fête en 1932 ses nocces d'argent, une des revues médicales d'Espagne les plus appréciées, vigoureuse et très à la page”. Escrita *Annals* al principi i normalitzada més tard com a *Annals*, era l'òrgan d'expressió de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, una entitat que la publicava en català des de 1907. No era, però, la revista en català més antiga, però sí la revista senyera del catalanisme mèdic, entre altres coses perquè l'Acadèmia i Laboratori comptava amb més de mig miler de socis i d'una llarga tradició corporativa, i perquè aleshores, a més, s'estava transformant en una societat de societats, és a dir, havia posat les bases per tal d'esdevenir el nucli institucional de cristallització de les especialitats mèdiques a Barcelona i a tot Catalunya¹¹⁴. De fet, els *Annals de Medicina* van haver d'adaptar-se a la realitat viva i expansiva de les especialitats mèdiques:

“El contingut científic dels *Annals* augmentarà a partir de l'any nou, car, a més dels treballs de la Societat de Radiologia i Electrologia de Catalunya i de la Societat de Tisiologia, constituïda en entitat adherida a l'Acadèmia d'ençà de primers de gener [de 1933], que ja es publicava en les seves planes, hom comptarà amb els de la Societat de Cirurgia de Catalunya, [la] Societat d'Oftalmologia i [la] Societat d'Urologia, entitats que com és sabut, fan vida comú amb la nostra entitat matriu.”¹¹⁵

En 1932, que és l'any del llibre de Bertrand, la revista gaudia d'un prestigi ben guanyat després de vint-i-anys de trajectòria consolidada¹¹⁶. Potser, la idea d'“occitanitzar” els *Annals de Medicina* li passà pel cap a Leandre Cervera, però molt probablement la va bandejar perquè el seu projecte panoccitanista era molt minoritari i, pensem, difícilment hagués obtingut el vist-i-plau de l'Acadèmia i Laboratori.

Jean Jacques Achille Bertrand també fa esment d'una altra revista, *Ars Medica*, que començà a publicar-se en 1925 i desaparegué amb l'esclat de la Guerra Civil¹¹⁷. Curiosament, la segona part de la seva denominació –*Revista de medicina, cirugía y Especialidades*– recorda molt el títol d'una revista madrilenya de gran prestigi i que començà a publicar-se pels mateixos anys: *Archivos de medicina, cirugía y Especialidades*. Per la seva part, *Ars Medica* incloïa amb una certa freqüència articles

¹¹⁴ PASTOR CUBO, MARTÍNEZ VIDAL (2002).

¹¹⁵ [ANÒNIM] (1933a).

¹¹⁶ MARTÍNEZ VIDAL, PARDO TOMÁS (2008). En la primera època, exactament els anys 1878 i 1879, la revista es publicava íntegrament en castellà i el títol era *Anales de Medicina*.

¹¹⁷ CALBET I CAMARASA (2012); CALBET I CAMARASA (2013), p. 188.

d'autors francesos, majoritàriament de l'àrea occitana. Els noms d'Alexandre Aimes (Montpeller), Louis Bugnard (Tolosa), Paul Delmas (Montpeller), Joseph Garipuy i Louis Garipuy (Tolosa), Gaston Giraud (Montpeller) o Camille Soula (Tolosa) seran familiars als futurs lectors de *La Medicina Catalana*. La presència “occitana” no podia faltar. Casualitat? No! Al respecte, un element no pot passar-nos inadvertit ara: entre els redactors d'*Ars Medica* –al voltant de vint-i-cinc es poden comptar– que apareixen en la capçalera de la revista, hi ha, com no, Leandre Cervera, que va publicar tres articles, dos l'any 1929 i un tercer el 1934.

Per últim, cal afegir que en el període d'Entreguerres, es van gestar diversos projectes editorials panoccitanistes més o menys assolits, entre els quals cal assenyalar la revista *Oc*¹¹⁸. Amb caràcter trimestral, va ser creada a Tolosa el 1923 per Ismael Girard, Camille Soula i Paul Rolland. El seu títol sencer era *OC, revista de las letras e de la pensada occitanas (revista de la renaissença dels Païses d'Oc: Auvernhha, Gasconha, Lemosin, Lengadoc, Provença, Catalonha, Valencia, Balearas)*¹¹⁹. A partir de l'any 1929 començà una nova etapa i va donar cabuda a col·laboracions en català, francès i occità. Vinculada a la Societat d'Estudis Occitans, entitat que liderava Ismael Girard, *Oc* mantingué relacions permanents amb l'Oficina de relacions Meridionals de la Generalitat de Catalunya. Els orígens cal buscar-los de nou en l'exili provocat arran del cop d'Estat de Primo de Rivera al setembre de 1923, quan els grups més radicals del catalanisme polític –i dels moviments obrers– van haver de refugiar-se a França. Tolosa, la “ville rose”, era el lloc d'acollida per excel·lència, i també un focus d'on irradiava el panoccitanisme. Al respecte, és molt reveladora una carta d'Antoni Rovira i Virgili (1882-1949) a Ismael Girard datada a Perpinyà, on vivia exiliat, poc mesos abans de la seva mort:

“Recordo els dies d'amistat de 1923-1924 on vós, Soulà, Cervera i jo mateix treballàvem al Café des Américanos (us en recordeu?) a dibuixar les lletres O i C del primer OC.”¹²⁰

¹¹⁸ SABATÉ CASELLES (2012), pp. 228-229.

¹¹⁹ FORNÉS PÉREZ (2004).

¹²⁰ ROVIRA I VIRGILI (2002), p. 37.

2

La fundació de LMC (Barcelona, 1933)

2.1. Barcelona, seu d'una potent indústria editorial

2.2. Els orígens de la iniciativa

2.2.1. El coordinador del projecte: Josep Miracle i Montserrat

2.2.2. L'editorial Catalònia i el seu director, Antoni López-Llausàs

2.2.3. El mecenatge dels Laboratoris Rocafort-Dòria

2.2.4. La primera direcció de la revista: Josep Mestre i Puig

2.2.5. Leandre Cervera i Astor, el director

2.3. La línia programàtica

2.3.1. L'absència d'articles editorials

2.3.2. El català, llengua vehicular en comunicació científica

En aquest segon capítol de la tesi doctoral hem volgut mostrar els elements que van contribuir directament a la publicació de la revista. Així, en el cas de *LMC*, com en la majoria de publicacions periòdiques, trobem: per una banda, el component humà (el director de la revista i potser el secretari de redacció), per una altra l'empresa i els tallers gràfics on s'efectuava la impressió, per una altra els procediments que havien d'assegurar-ne la distribució i, per últim, la font de finançament. En aquest sentit, l'estudi de les fonts, sobre tot de la correspondència manuscrita del Collègi d'Occitània, del CIRDOC (Centre interrègional de développement de l'occitan - Mediathèque interrègionale occitane de Béziers), i la del fons Cervera que es conserva a la Biblioteca Nacional de Catalunya, revela tota una dimensió oculta i insospitada –el rerefons que no arriba a la impremta– de l'empresa editorial, si més no en el cas que ens ocupa.

2.1. BARCELONA, SEU D'UNA POTENT INDÚSTRIA EDITORIAL: EL CAS DE LA MEDICINA

Durant les primeres dècades del segle XX, Barcelona es consolidà com a centre d'una potent indústria editorial amb l'horitzó d'un mercat que s'estenia per Espanya, Portugal i Iberoamèrica ¹²¹. Entre 1898, en que va aparèixer la primera revista mèdica en català, i 1938, any que marca el final de tota una època, s'hi van publicar prop de dues-centes revistes mèdiques, comptant les de caire professional, científic, divulgador o estudiantil. Certament, moltes d'elles van tenir una vida efímera, d'un o dos anys d'existència, cosa que per altra banda és bastant habitual ¹²². La major part d'elles estaven escrites en castellà, però l'ús del català es dispararia durant la República. Així, el volum, dedicat a les revistes mèdiques, de la *Bibliographia Medica Hispanica*¹²³, repertori bibliogràfic editat per l'Institut d'Estudis Històrics i Documentals sobre la Ciència (CSIC-Universitat de València) durant els anys vuitanta i noranta del segle passat, recull una per una les

¹²¹ LLANAS (2005).

¹²² Oriol Casassas, en el seu llibre *La medicina catalana del segle XX* (Barcelona, 1970), afirma que són més de vuitanta les revistes que es van publicar a Catalunya entre 1900 i 1931. Curiosament, valora de manera força negativa una xifra tan alta de revistes mèdiques de nova aparició en només trenta anys: "L'aparició d'una revista és un fet que es produeix massa sovint durant aquests anys 1900-1931. Perquè, si bé la publicació d'una revista demostra un cert afany científic, al nostre país no hi ha tantes coses a dir, no hi ha tantes remarques d'interès com les que es necessiten per a omplir tot aquest paper." CASASSAS (1970), p. 75.

¹²³ LÓPEZ PIÑERO, TERRADA FERRANDIS (1990).

referències de les revistes publicades a Espanya des del segle XVIII –i, entre elles, les corresponents catalanes¹²⁴– i anota tot seguit les biblioteques que en conserven alguna col·lecció. Més recentment, el projecte "Premsa Mèdica Catalana", que promou el grup de recerca PERIMEDICAT¹²⁵ des del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, intenta no sols localitzar i digitalitzar les revistes, sinó també estudiar-les com a institucions dinamitzadores de la comunicació científica ¹²⁶. Des de bon començament, aquest projecte cooperatiu sintonitza i col·labora amb el repositori digital ARCA (Arxiu de Revistes Catalanes Antiques), que promou la Biblioteca de Catalunya ¹²⁷; i, des de 2012, es beneficia del projecte "Recuperació i difusió del patrimoni científic català. Localització, digitalització i anàlisi de les revistes de ciència, tecnologia i medicina publicades entre 1898 i 1938" de l'Institut d'Estudis Catalans ¹²⁸, que ha comportat, a més de la digitalització, indexació i difusió per Internet d'algunes revistes com ara *Ars Medica*, l'estudi acurat de *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*¹²⁹.

¹²⁴ El repertori de revistes de la *Bibliographia Medica Hispanica* aprofita el recull i l'anàlisi de les revistes mèdiques catalanes del segle XIX que apareixen en la tesi doctoral de Josep Maria Calbet i Camarasa. Gairebé mig segle després, aquest autor ha ampliat el seu treball incloent nous títols i expandint el focus d'atenció fins a l'any 1939. Vegeu CALBET I CAMARASA (1966), CALBET I CAMARASA (2013).

¹²⁵ El grup de recerca PERIMEDICAT, del qual forma part l'autora d'aquesta memòria de tesi doctoral, du a terme el projecte de recerca titulat "Entre el centro y la periferia científica: el periodismo médico en Cataluña (1898-1938)", (HAR2009-11342/HIST) està adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquest projecte, realitzat durant els anys 2010-2013, ha estat finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad. Un projecte de recerca anterior, titulat "La medicina y sus públicos en la Barcelona de entreguerras: el Sindicato de Metges de Catalunya (1920-1939)", també finançat pel Ministerio de Educación y Ciencia (HUM2006-07206-C03-03/HIST), aconseguí la digitalització del *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya* (1920-1938) i de la revista *La Medicina Catalana* (1933-1938), objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral. Vegeu el portal ARCA (Arxiu de Revistes Catalanes Antiques de la Biblioteca de Catalunya): <http://www.bnc.cat/digital/arca/>

¹²⁶ El projecte "Premsa Mèdica Catalana" (www.premsamedica.cat), impulsat des del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya des de 2012, pretén desenvolupar, en la línia del projecte PERIMEDICAT i parcialment finançat pel MICIIN, la recuperació i difusió de les revistes mèdiques catalanes antigues. De moment, ha localitzat i digitalitzat els butlletins dels col·legis de metges de Catalunya (Barcelona, Girona, Lleida, Reus i Tarragona). Vegeu també l'exposició temporal "Premsa mèdica catalana" que estigué oberta al públic l'any 2009 (http://www.comb.cat/cat/cultura_lleure/expos_webs/premsa_medica/home.html).

¹²⁷ *LMC* fou, molt probablement, la primera de les primeres revistes científiques que es van introduir en ARCA.

¹²⁸ Institut d'Estudis Catalans, "Recuperació i difusió del patrimoni científic català. Localització, digitalització i anàlisi de les revistes de ciència, tecnologia i medicina publicades entre 1898 i 1938" (PT2012-S02-MARTINEZ). Francesc Asensi Botet és el membre numerari de la Secció de Ciències Biològiques que avala aquest projecte, i Àlvar Martínez Vidal i Alfons Zarzoso Orellana en són els investigadors responsables.

¹²⁹ ZARZOSO, FAJULA, MARTÍNEZ VIDAL, MORERA SOBÀ, PERDIGUERO, PERONA (2011); GARCÍA LLADÓ, MONTE-RO-PICH, ZARZOSO, MARTÍNEZ VIDAL (2013).

Tot i que no és ara ni el lloc ni el moment d'abordar-lo en tota la seva complexitat, el món editorial que, a Catalunya, s'ocupava de les publicacions mèdiques i científiques en aquella època, sí que pertoca dir que les editorials especialitzades en llibres mèdics gaudien a tot arreu d'un gran prestigi, justificat per l'abundància de títols publicats, la correcció tipogràfica de les edicions i la qualitat de les imatges (fotografies, quadres, gràfiques, etc.) que s'hi incloïen. La publicació de textos traduïts d'altres llengües – francès principalment, però també alemany, anglès o italià – era constant¹³⁰. Així, no és casual que, anys després, la traducció i edició de llibres de medicina constituís una de les ocupacions més reeixides dels metges catalans que, exiliats arran de la Guerra Civil, es van assentar a Mèxic¹³¹. Passant el temps, les traduccions publicades per l'Editorial Inter-americana, el director tècnic de la qual era el fisiòleg Albert Folch i Pi (1905-1993), s'imposarien universalment com a model de castellà científic i mèdic. Per cert, no és pot ignorar que Folch era nebot d'August Pi Sunyer i, abans de passar a l'exili, una de les promeses més destacades de l'Institut de Fisiologia de Barcelona¹³².

Entre aquells que van dedicar llargues hores a la tasca, de vegades menystinguda però sempre transcendent, de la traducció de llibres de medicina i biologia, caldria destacar Jesús M. Bellido i Golferichs (1880-1952), abans citat. Tots els membres de l'anomenada “escola biològica catalana” reconeixen el seu magisteri científic i el seu paper de mentor professional¹³³. L'editorial Salvat va publicar en 1914 la primera versió espanyola del *Traité élémentaire de Physiologie*, un dels llibres més populars del prestigiós fisiòleg francès Eugène Gley (1857-1930). La traducció al castellà d'aquest volum, de més d'un miler de pàgines, fou obra de l'esmentat Jesús M. Bellido, que va utilitzar la tercera edició francesa com a text original; posteriorment, ell mateix va revisar les successives reedicions castellanès (1923, 1926, 1936) que aparegueren abans de la Guerra Civil. L'any 1943 l'Editorial Salvat va publicar a Barcelona una nova edició castellana, el contingut de la qual ja no era ben bé el *Traité* d'Eugène Gley, sinó una versió abreujada i actualitzada pel seu fill Pierre. Aquesta edició fou revisada, i de fet traduïda, per Leandre Cervera, sens dubte perquè el seu mestre, Jesús M. Bellido, havia hagut d'exiliar-se a Tolosa de Llenguadoc. Als prolegòmens del llibre, Cervera inclou unes consideracions sobre les característiques d'aquesta edició, que al·ludeixen el·lípticament, per una mínima prudència, al primer traductor, és a dir, a Jesús M. Bellido, i al seu mestratge. Diu –cal llegir entre línies– així:

¹³⁰ Més de la meitat de les traduccions no literàries en l'època eren mèdiques. Entre les editorials més actives en la publicació de traduccions de llibres de medicina destacaven, entre altres, Labor, Púbul i Salvat. Vegeu CHUMILLAS; CHUMILLAS (2009), CHUMILLAS (2014).

¹³¹ MARTÍNEZ VIDAL, SALLEN DEL COLOMBO (2010a).

¹³² MARTÍNEZ VIDAL, SALLEN DEL COLOMBO (2010b). Sobre l'activitat traductora d'Albert Folch i Pi a Mèxic, vegeu: SILVA (2013).

¹³³ CERVERA (1953); POUS I MAS (1984); BAÑOS, GUARDIOLA (2007).

“La fortuna ha querido que este recuerdo del humilde discípulo al gran maestro se efectúe a través de la misma Editorial Salvat, tan vinculada al mismo sentimiento por el hecho de haber sido ella la que contribuyó más activamente a difundir el nombre de Gley por tierras iberoamericanas, gracias a las seis ediciones del glorioso *Tratado*, traducido con gran cariño y enriquecido con un selecto y extenso aporte de citas y notas breves de autores peninsulares y americanos por otro [Jesús M. Bellido] *de sus discípulos y también maestro nuestro y de muchos*. En este homenaje de gratitud a un autor y a un libro sería una injusticia el no dedicar una parte bien merecida a *la probidad modélica de aquel traductor* y a la esplendidez y acierto de sus editores.”¹³⁴

Pel que fa a la tasca traductora, avancem ara una idea que ens sembla fonamental. La traducció científica era considerada, en les primeres dècades del segle XX, una mera translació, d'una llengua a una altra, d'uns continguts perfectament codificats. En la línia expressada per José Ortega y Gasset en la seva obra *Miseria y esplendor de la traducción*, de 1937, la ciència moderna utilitzaria un llenguatge universal, perfectament estandarditzat, i per tant seria molt fàcil traspasar els continguts, a partir d'una llengua a una altra, amb la simple substitució d'uns termes pels seus equivalents en l'altra llengua, naturalment fent les necessàries adaptacions ortogràfiques, lèxiques i sintàctiques. Així, a diferència de la traducció literària, que ha d'afrontar unes dificultats estilístiques de vegades insalvables en l'àmbit de la poesia, la novel·la o la dramaturgia, la traducció científica no seria una altra cosa que una mera substitució d'uns signes verbals perfectament codificats d'una llengua pels d'una altra. La historiografia actual de la traducció no literària, i en especial la científica, tendeix a qüestionar aquesta proposició i a plantejar la complexitat dels processos de apropiació i recreació que tota traducció comporta¹³⁵.

Si hem dedicat en el primer apartat d'aquest capítol unes paraules al món editorial barceloní i al de les traduccions científiques en particular, és perquè, com veurem més endavant, l'aparició de *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica* sols podia ser factible en un clima intel·lectual propici a la “il·lusió occitana”, com hem vist més amunt, i en un espai –Barcelona– dotat d'una potent indústria d'edició de llibres i revistes, on la medicina, com a conjunt de pràctiques i de sabers científics al voltant de la malaltia i de la salut, experimentava una enorme expansió en els anys previs a la Guerra Civil¹³⁶.

¹³⁴ GLEY (1943), pp. ix-x. La cursiva apareix a l'original.

¹³⁵ RUPKE (2000); MONTGOMERY (2000); PETROU (2006).

¹³⁶ Un bon referent de les interrelacions entre ciència i ciutat en el cas de Barcelona és el llibre, d'imminent aparició, titulat *Barcelona: An Urban History of Science and Modernity, 1888–1929*. Vegeu HOC-HADEL, NIETO-GALAN (en premsa).

2.2. ELS ORÍGENS DE LA INICIATIVA

El primer número de *La Medicina Catalana* va aparèixer l'octubre de 1933, coincidint amb l'autonomia universitària i la reforma del pla d'estudis de medicina, un pla d'estudis que introduïa com a novetat el rotatori de l'alumnat pels diferents serveis de l'Hospital Clínic i de l'Hospital de Sant Pau¹³⁷. En aquest sentit, no és una casualitat que el primer número de la revista inclogui la reproducció literal de la conferència pronunciada al Casal del Metge per Antoni Trias i Pujol, titulada “La reforma de la Facultat de Medicina en relació a la nova Universitat autònoma” dins de la secció Noticiari d'Activitats¹³⁸.

Paral·lelament a la consolidació del catalanisme mèdic, el número de revistes mèdiques en català va anar augmentant progressivament, així com els intercanvis amb d'altres revistes europees i americanes¹³⁹. En aquest context, l'aparició, a l'octubre de 1933, de *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània mèdica*, va suposar una novetat en el panorama editorial del moment, ja que es tractava d'una revista que contenia, a més d'articles originals, resums d'articles d'àmplia circulació traduïts al català. La revista abastava tots els camps de la medicina i estava destinada tant als metges generalistes com als especialistes, col·lectius que a l'època no sempre estaven ben delimitats, entre d'altres motius perquè no existia cap marc legal espanyol que regulés l'exercici d'una especialitat en aquells anys.

2.2.1. L'editor i coordinador del projecte: Josep Miracle

Els orígens immediats de la revista cal buscar-los en la figura de l'escriptor i lingüista Josep Miracle i Montserrat (1904-1998), coordinador del projecte editorial a petició dels laboratoris farmacèutics Rocafort-Dòria, que tenia la seu comercial al núm. 20 del carrer de Tuset de Barcelona i el nom oficial de “S.A.E. Establecimientos Rocafort Doria”. Va ser a l'inici de 1933 quan en Josep Miracle, que treballava com a editor per a la Llibreria Catalònia sota la direcció d'Antoni López Llausàs (1888-1879), va rebre l'encàrrec d'aquells laboratoris per a desenvolupar el projecte de creació de la revista que duria per títol “La Medicina Catalana”. Ben segur, la seva experiència i la seva tasca al costat d'un dels editors més importants de Catalunya, van afavorir la seva elecció¹⁴⁰.

¹³⁷ SABATÉ CASELLAS (2009).

¹³⁸ TRIAS I PUJOL (1933).

¹³⁹ GABARRÓ I GARCIA (1933).

¹⁴⁰ Sobre la localització –actualment a la Biblioteca de Catalunya– del fons documental pertanyent a la Llibreria Catalònia, vegeu l'apartat següent d'aquesta memòria (2.2.2 La Llibreria Catalònia i el seu director, Antoni López Llausàs), on es comenten les dificultats per trobar-lo i accedir-hi.

Miracle és conegut com a escriptor i en especial com a lingüista, entre altres motius per haver estat un dels deixebles directes de Pompeu Fabra. Sobre ell i la seva obra hi ha molt material publicat, començant per un volum homenatge, datat el 1973, per commemorar els seus 50 anys com a escriptor¹⁴¹, la seva autobiografia redactada quan ja tenia més de setanta anys¹⁴² i la biografia que li va dedicar Josep Llorc i Brull en 1987¹⁴³, a més d'un parell de llibres on ell mateix parla d'alguns amics seus i d'alguns passatges memorables de la seva vida¹⁴⁴. Posteriorment, se li ha tingut en compte pel seu vessant com a traductor, del francès, d'obres literàries on no constava el seu nom¹⁴⁵.

Nascut al barri de Sants de Barcelona el 1904 en una família obrera, Miracle en realitat no tenia més que els estudis primaris. La seva formació, com ell confesà més tard, la va adquirir de forma autodidacta, introduïnt-se paulatinament en el món editorial com a corrector de català¹⁴⁶. L'any 1926 fou contractat per l'esmentat López Llausàs, director de l'Editorial Catalònia, la qual cosa va significar el salt a la professionalització. A partir d'aquí la seva carrera es va accelerar. Començà a traduir, primer del francès i després d'altres llengües i va conèixer Pompeu Fabra gràcies al qual va entrar a formar part del cens de professors de català. Va impartir algun curs de català a la Llibreria Catalònia i al costat de Pompeu Fabra, va treballar en el *Diccionari General de la Llengua Catalana*, fent-ne posteriorment la seva revisió i ampliació¹⁴⁷. Una de les seves facetes més notables, com a escriptor, fou la de biògraf d'Àngel Guimerà i Jacint Verdaguer. El 1938 publicà una *Gramàtica catalana*, que va assolir cinc reedicions, i el 1969 un *Diccionari català-castellà i castellà-català* (1969). Amb la Guerra Civil fou mobilitzat durant vuit mesos, després dels quals passà a un camp de concentració del sud de França, d'on fou alliberat gràcies a les gestions de Camille Soula, que aconseguí dur-lo a la Residència Ramon Llull de Tolosa de Llenguadoc. A París va treballar un temps per a la *Revista de Catalunya* i al març de 1941 decidí

¹⁴¹ ESCOLÀ (1973).

¹⁴² MIRACLE (1976).

¹⁴³ LLORT (1987).

¹⁴⁴ MIRACLE (1985); MIRACLE (1991).

¹⁴⁵ BACARDÍ (2012), p. 101.

¹⁴⁶ “No hi va haver carrera. Va ser tant res, que no hi va haver ni tan sols batxillerat. Tota la seva ciència quedaria reduïda a allò que bonament havia après a l'escola primària. Si havia de ser escriptor com somnia, s'ho hauria de guanyar a pols, ho hauria de conquistar amb les dents i amb les ungles. Fos el que fos i arribés on arribés, per sempre més aniria pel món amb la trista condició de no ser sinó un autodidacte.” LLORT (1987), p. 48.

¹⁴⁷ LLORT (1987).

tornar-se'n a Catalunya, decisió que li va comunicar per carta a Ismael Girard ¹⁴⁸. En tornar, fou detingut i conduït al Castell de Figueres, d'on passà a Miranda d'Ebri per ser posteriorment incorporat a un camp de treballs forçats que hi havia a Oyarzun ¹⁴⁹. Quan per fi fou alliberat i tornà a casa, es trobà sense feina ni possibilitats de trobar-ne, entre altres motius perquè les publicacions en català havien estat prohibides. Fou aleshores que Leandre Cervera intercedí davant Santiago Salvat, el propietari de la prestigiosa editorial mèdica Salvat, perquè hi treballés com a corrector de textos de medicina en castellà ¹⁵⁰. També va redactar un parell de biografies d'interès mèdic, una dedicada a Louis Pasteur ¹⁵¹ i una altra a Claude Bernard ¹⁵², que per fidelitat a la seva llengua va signar amb el pseudònim de "Julio Miralta". Pel que conta Miracle en les seves memòries, aquesta inesperada faceta de divulgador científic, a més de resultar-li molt grata, li va reportar una bona satisfacció econòmica.

Això no obstant, en les aproximacions biogràfiques a la figura de Josep Miracle se sol negligir el paper cabdal que va realitzar com a editor de *La Medicina Catalana*. Ell mateix tampoc no en fa molt d'èmfasi en les seves memòries i, al respecte, es limita a dir:

“Em vaig haver d'ocupar de tota l'organització, per la plantilla de la revista, des del director, que havia de ser necessàriament un metge, fins als redactors, que havien de ser metges o estudiants avançats de medicina. Vaig trobar el director en la persona del doctor Leandre Cervera. *No va ser el primer a qui vaig anar a exposar el projecte de crear una revista mèdica catalana* ¹⁵³, però va ser el que més ràpidament i més intensament s'hi interessà. Leandre Cervera era un patriota que havia intervingut en la creació d'Acció Catalana, i tenia amistat i tracte amb les figures polítiques més eminents del nostre país: Antoni Rovira i

¹⁴⁸ “... així me'n vaig cap a Barcelona. Sí. Ho he pensat molt, ho he reflexionat molt, com que no hi ha cap possibilitat per fer venir legalment la muller i els fills a França, me'n torno a casa, si m'hi deixen arribar. Fa 21 mesos que en sóc fora, i, voluntàriament, no sabia continuar la vida que he menat fins ara. I per això me'n vaig. No sé quin avenir m'espera a l'altra banda de la frontera, però per dolent que sigui, dubto que superi la tristesa actual. No puc més, aquesta és la paraula.” CIRDOC, Fons del Collègi d'Occitània, Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard, (Paris, 19 de març de 1940). C#18.

¹⁴⁹ MIRACLE (1985), p. 41.

¹⁵⁰ MIRACLE (1985), pp. 179-180.

¹⁵¹ MIRALTA (1945). Conté un enginyós pròleg d'Antoni Oriol i Anguera (1906-1996), un altre membre de l'Institut de Fisiologia, que juga amb el paral·lelisme entre Pasteur i Miracle, tots dos “intrusos” en la medicina.

¹⁵² MIRALTA (1948).

¹⁵³ La cursiva és nostra.

Virgili, Jaume Bofill i Mates, Amadeu Hurtado, etc. Per a ell, per a Cervera, la iniciativa de crear una revista mèdica catalana era una cosa que casava amb la seva mentalitat i els seus desigs, i es va donar en cos i ànima a estructurar-la. Jo vaig deixar d'anar a la tum-tum i em vaig posar decididament a les seves ordres.” ¹⁵⁴

Per fortuna, August Rafanell ha desvetllat el paper decisiu que jugà Miracle en el projecte editorial d'acord amb l'encàrrec que li va fer López Llausàs, director de Catalunya. Gràcies a la professionalitat de Miracle i a la bona entesa entre ell i Leandre Cervera, la revista adquirí ràpidament un enorme prestigi dins i fora de Catalunya, arribant a ser consumida no sols a Europa i Amèrica, sinó també a la Xina, el Japó i l'Índia ¹⁵⁵. L'èxit i la continuïtat de la revista és, sens dubte, fruit del tàndem format per tots dos.

Tanmateix, Cervera no fou ni l'únic ni el primer candidat per dirigir la nova revista. Miracle apunta en les seves memòries –publicades en 1976– que havia considerat, abans que Cervera, un altre possible director, el nom del qual omet, probablement perquè l'interessat encara era viu. Sens dubte, va preferir aplicar el principi de prudència. Gràcies a la consulta de la documentació que es conserva al fons del Collègi d'Occitània, al CIRDOC, hem pogut confirmar que, en efecte, el projecte havia estat ofert primerament a un altre metge, el Dr. Josep Mestre Puig (1884-1979), però, com veurem més endavant, no en va ser el director.

Des de bon començament la sintonia entre Cervera i Miracle fou total. En el tàndem que formaren, un era el responsable científic i l'altre l'encarregat de l'edició. Això explica en bona mesura que la revista estigués tan ben maquetada i il·lustrada. Miracle es va consagrar a una feina que, si bé li resultava molt interessant, li robava temps per a escriure. En les memòries que va publicar l'any 1976, precisa quines eren les seves comeses com a editor:

“La meva feina era la pròpia del secretari de Redacció i del responsable tipogràfic. Jo indicava el model de compaginació i jo m'ocupava de la forma i dimensions dels gravats i vigilava la impressió. D'escriure-hi, no hi vaig fer sinó tres o quatre notes d'ordre general. I ací em cal dir d'una manera molt clara que l'èxit de la revista potser hauria mort en mi l'escriptor. Perquè, de la manera que anaven les coses, ja es veia que acabaríem fundant una editorial mèdica exclusivament en llengua catalana, i que la meva fita gairebé inevitable era ser l'editor. En aquella

¹⁵⁴ MIRACLE (1976), pp. 247-248.

¹⁵⁵ RAFANELL (2006), pp. 1090-1092.

època, d'escriure ja no escrivia; tant com m'ocupava de la revista a les tardes, m'ocupava de l'Arxiu Històric de la Ciutat els matins.¹⁵⁶

Figures 4-5. Josep Miracle i Pompeu Fabra

La primera imatge és l'original que va ser utilitzada per il·lustrar l'article 'Què opineu del català, llengua científica' del número 1 de la revista, mostrant només la imatge de Pompeu Fabra.

Font: Institut d'Estudis Catalans i *LMC* 1(1):3.

¹⁵⁶ MIRACLE (1976), pp. 243-247.

¹⁵⁷ MIRACLE (1985), p. 41.

2.2.2. La Llibreria Catalònia i el seu director, Antoni López Llausàs

La Llibreria Catalònia va obrir el 1924 les seves portes a la plaça Catalunya de Barcelona de la mà d'Antoni López-Llausàs i de Manuel Borràs en un moment polític molt especial¹⁵⁸. L'any 1923 s'havia iniciat la dictadura de Primo de Rivera després d'un alçament militar recolzat pel monarca Alfons XIII, cosa que va comportar una restricció de les llibertats de reunió i d'expressió dels moviments obreristes i nacionalistes, i alhora una ofensiva espanyolista per tal d'eliminar el catalanisme i totes les seves manifestacions polítiques i culturals. Es van eliminar símbols catalans, es van clausurar entitats catalanistes i es van nomenar governadors civils de procedència militar a les províncies catalanes. També es va prohibir l'ús oficial del català i es va restringir al màxim el seu ús públic. El 1925 es va suprimir la Mancomunitat de Catalunya. Aquest anticatalanisme declarat va provocar una forta resposta cívica des de Catalunya, que ben aviat esdevingué tot un moviment social contrari a les intencions de Primo de Rivera. Malgrat les dificultats per imprimir i editar en català, van aparèixer nombroses publicacions i editorials catalanes, entre elles la Fundació Bernat Metge, l'Editorial Barcino, les Edicions Proa, o la Llibreria Catalònia, el nom de la qual no era pas fruit de la casualitat. Malauradament, no hem pogut consultar cap document procedent dels arxius de la recent desaparescuda llibreria de Barcelona¹⁵⁹. Un desgraciat incendi el 1978 va cremar part del fons de la llibreria on podria haver-hi correspondència relacionada amb *La Medicina Catalana*. A més, havent contactat amb els darrers propietaris de la llibreria en la primavera de 2014, ens vam assabentar que el fons restant s'havia donat a la Biblioteca Nacional de Catalunya, però que no era pas accessible perquè no estava ni tan sols inventariat¹⁶⁰. En una consulta recent

¹⁵⁸ TEBÈ, LÓPEZ-LLAUSÀS, BORRÀS DE QUADRAS (1974); VÁZQUEZ SALLÉS (2007).

¹⁵⁹ La Llibreria Catalònia es va tancar el 7 de gener de 2013. [ANÒNIM] (2013).

¹⁶⁰ Durant la primavera de 2014 vaig contactar amb el professor de la Universitat Oberta de Catalunya Jaume Subirana i Ortín, ja que havia fet un treball de recerca fent servir el fons documental de la Llibreria Catalònia-Editorial Selecta. Ens va referir que havia consultat documents que hi havia en el fons de l'editorial quan encara era a la Ronda de Sant Pere de Barcelona, però que després es van desprendre del fons i del que tenien al magatzem, i posteriorment, primer l'editorial, i després la llibreria van marxar d'aquells locals. Com que l'Editorial Catalònia va ser adquirida per Editorial Selecta, i aquesta a la vegada per Grup 62, vam contactar amb el departament de comunicació i màrqueting d'aquest gran grup editorial a la recerca del fons de la Llibreria Catalònia, però ens va dir que en els darrers anys s'havien realitzat diverses modificacions i trasllats en el fons històric del Grup que podien haver malmès, destruït o extraviat part d'aquest fons i que no els constava actualment l'existència de cap document. D'altra banda, vam contactar també amb Miquel Colomer, un dels darrers propietaris de la Llibreria, qui ens va referir que no sabia de l'existència de la publicació en el passat de *LMC* i que una part dels arxius de la Llibreria s'havien traslladat a la Biblioteca Nacional de Catalunya.

(octubre de 2015) del catàleg de la Biblioteca de Catalunya, hem pogut constatar que una part del fons documental –només el llegat Josep Maria Cruzet, un dels tres socis fundadors– de la Llibreria i Editorial Catalònia, ja està disponible per a la consulta en el marc del projecte “Patrimoni d’Editors i d’Editats de Catalunya”¹⁶¹. Davant l’escassa probabilitat de trobar, en aquest fons concret, documentació rellevant relativa a *La Medicina Catalana* i la incipient catalogació –no arriba ben bé al nivell d’inventari– d’aquesta massa documental, integrada per un centenar llarg de caps, no es planteja a hores d’ara un problema heurístic real, més encara si es tenen en compte els estrictes terminis que imposa la realització d’aquesta tesi doctoral.

De totes maneres, no hem de perdre de vista que l’any 1934, després de gairebé un any de publicació de *LMC*, la propietat de la revista va passar a mans de Leandre Cervera i de Josep Miracle, i la secretaria es va traslladar a llurs domicilis particulars, amb la qual cosa la correspondència que es podria haver conservat en l’actualitat, si existeix encara, serà sens dubte escassa i esparsa. A la pèrdua de la documentació també podria haver contribuït l’ensulsiada de la Guerra Civil, que comportà l’exili interior de Leandre Cervera, però igualment l’exili exterior arran de la Retirada (gener-febrer de 1939), que foragità desenes de milers de persones, primer cap a França i, en molts casos, cap a Amèrica. Com ja s’ha vist, un dels exiliats que conegué els dos exilis, l’exterior i l’interior, fou Josep Miracle, la persona clau en la relació entre *LMC* i l’Editorial Catalònia.

Antoni López-Llausàs (1888-1979) és un dels editors catalans més importants del segle XX ¹⁶². Va néixer a Barcelona el 1888 i va morir exiliat a Buenos Aires el 1979. Fill de López Benturas, personatge destacat del món cultural català del moment per dirigir la Llibreria Espanyola de la Rambla, punt de reunió d’il·lustres catalans com Santiago Rusiñol i bressol de revistes com *La Campana de Gràcia* o *L’Esquella de la Torratxa* ¹⁶³. Amb aquests antecedents familiars, López-Llausàs va veure molt clar el seu futur en

¹⁶¹ <http://www.bnc.cat/Editors-i-Editats-de-Catalunya/Editorials/Catalonia>. Citem literalment la informació que apareix a la web actualitzada per darrera vegada el 21 de setembre de 2015 (consulta efectuada un mes després, el 25 d’octubre): “Documentació personal i professional de Josep Maria Cruzet, propietari de l’Editorial (correspondència històrica vària fundadors Catalònia); documentació de la Llibreria Catalònia-Casa del Libro (administrativa i de gestió: memòries, estatuts, accions, llibres de comptabilitat, d’actes, etc. i de participació en altres empreses amb documentació enviada per Tomás Tebé i Jesús Piña), de l’Editorial Selecta (documentació general: mecenatge, homenatges a autors, correspondència, llistat d’obres publicades, documentació sobre les col·leccions, dossiers administratius dels autors amb contractes, còpies d’originals, traduccions i fotografies, censura, cartes de peticions i tramesa de llibres i catàlegs, projectes d’obres, premis literaris, etc.) i de l’Editorial Aedos.”

¹⁶² LLETGET LÓPEZ (2007).

¹⁶³ MIRACLE (1985), p. 187.

el món editorial i un any després de la inauguració de la Llibreria Catalònia el 1924, va adquirir l’Editorial Catalana amb la qual va publicar col·leccions com *Univers*, *Biblioteca Horitzons*, *Biblioteca Literària* i *Primavera*. L’empresa va passar moments de dificultat econòmica, perquè entre d’altres coses no rebia el mateix tracte de favor dels grans mecenes catalans, ni per part de Francesc Cambó ni de Rafael Patxot. Editorial i llibreria es van unir el 1928 a un taller d’arts gràfiques, la NAGSA (Nacional de Artes Gráficas S.A.), a una distribuïdora i a una cadena de quioscos de premsa¹⁶⁴. D’aquesta manera, Lopez-Llausàs esdevingué el llibreter, editor i impressor més representatiu de la Catalunya del moment¹⁶⁵.

La seva relació amb Josep Miracle es va veure interrompuda per la Guerra Civil. Durant el conflicte, ell va decidir emigrar, com ho van fer molts altres republicans, a l’altra banda dels Pirineus. Intentà treballar a Colòmbia¹⁶⁶, però en no aconseguir dur endavant cap projecte editorial se’n tornà a França. Un cop iniciada la Segona Guerra Mundial, Llausàs acceptà l’oferiment de Rafael Vehils¹⁶⁷, co-fundador junt amb Victoria Ocampo¹⁶⁸ de l’editorial Sudamericana, per marxar a l’Argentina per tal dirigir la recentment creada editorial. L’any 1946, Antoni López Llausàs establí de nou contacte amb Josep Miracle i fundà una sucursal de Sudamericana a Barcelona, que anomenà E.D.H.A.S.A. i que significà el seu retorn simbòlic a Catalunya¹⁶⁹. Amb els anys aconseguí ser el principal accionista de la companyia editorial, on treballava amb el seu fill i els néts ¹⁷⁰.

Llausàs volia que *La Medicina Catalana* fos la millor revista en català, i prova d’això és tot l’esforç, incloent-hi la inversió econòmica, que es va fer des de l’editorial perquè la publicació del número 1 fos un èxit des de bon començament. La notícia de la bona acollida des del moment del llançament apareix en una carta de Leandre Cervera a Ismael Girard datada el 20 d’octubre de 1933, pocs dies després d’iniciada la distribució ¹⁷¹. La impressió de *LMC* es feia al taller d’arts gràfiques de l’editorial

¹⁶⁴ LLANAS (2005), pp. 297-302. LLANAS, PINYOL (2013).

¹⁶⁵ MIRACLE (1976), p. 214.

¹⁶⁶ Servicio de educación para el arte. www.sepaargentina.com.ar (darrera consulta 10 de gener 2014).

¹⁶⁷ Rafael Vehils i Grau (Barcelona 1886–Buenos Aires 1959), polític i advocat, en aquella època era director de la Compañia Hispano-Americana de Electricidad (CHADE). Va fundar l’editorial Sudamericana amb Victoria Ocampo i Oliverio Gironde, i fou nomenat president de la Institución Cultural Española i de la Cámara Oficial Española de Comercio.

¹⁶⁸ Victoria Ocampo Aguirre (1890-1979), escriptora i editora argentina.

¹⁶⁹ MIRACLE (1985), pp. 187-194.

¹⁷⁰ Servicio de educación para el arte: www.sepaargentina.com.ar (darrera consulta 10 de gener 2014).

¹⁷¹ “L’editor s’havia proposat fer la millor revista mèdica catalana i crec que el resultat ha estat d’acord amb els propòsits de López-Llausàs. (...) El primer número ha costat més de 6.000 pts, però confiem que les subscripcions i els anuncis les poden cobrir amb escreix. CIRDOC, Fons del Collègi d’Occitània. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 20 d’octubre de 1933. CO#12.

Catalònia, la NAGSA, una impremta que, segons Leandre Cervera, “viu una activitat febrosa”¹⁷². Els darrers números, els de l’any 1938, es van haver d’imprimir a la Impremta Elzeviriana de Barcelona per les vicissituds de la guerra.

Les 6.000 pessetes que, segons Miracle, havia costat el primer número no eren una xifra desorbitada. Un pressupost de la impremta Horta S.A. de Barcelona, datat el 10 de maig de 1935, per a la direcció de *La Medicina Catalana*, oferia uns preus que oscil·laven entre 2,10 ptes. i 3,50 ptes. per exemplar, depenent del tiratge, 3.000 còpies en el primer cas i 1.000 en el segon. Entre les condicions, el pressupost comprenia “144 pàgines de text i anuncis en paper couché, de 77 per 110, de 40 kgs., impreses a una tinta i coberta cartrulina amb portada a dues tintes, format i demés qu’ens ha estat presentat, amb gravats facilitats per vostès”¹⁷³. Segurament des de la direcció de la revista es volien abaratir els costos, però res no fa pensar que la proposta hagués estat acceptada per Leandre Cervera i Josep Miracle, els quals el 14 d’abril de 1934 van comprar la revista “als seus editors”¹⁷⁴. Malgrat que Cervera no especifica qui van ser els venedors, suposem que en la compra-venda van participar també, a més dels propietaris de la Llibreria Catalònia, els Laboratoris Rocafort-Dòria, l’entitat que des de l’inici havia patrocinat el projecte editorial.

Figures 6-7. Dues imatges de la Llibreria Catalònia, cap al 1925 a la seu de la plaça Catalunya, i a la seu de la Ronda Sant Pere el 1932

Font: VÁZQUEZ SALLÉS (2007).

2.2.3. El mecenatge dels Laboratoris Rocafort-Dòria

Els “Establecimientos Rocafort Doria” van ser creats per René Ricart Sala, el 1925, i tenien la seu social al carrer Tuset número 20 de Barcelona, com hem apuntat més amunt. René Ricart es va associar amb el farmacèutic Norberto Rocafort amb la intenció de fabricar per al mercat espanyol una línia de productes farmacèutics francesos¹⁷⁶, entre els quals hi havia l’Urodonal© (sobrenom que la gent d’Esplugues de Llobregat donà als laboratoris des que la fàbrica es va traslladar fora de la ciutat,

¹⁷² CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 4 de març de 1934). CO#18.

¹⁷³ Biblioteca Nacional de Catalunya, Fons Leandre Cervera, Correspondència / La medicina catalana. La impremta Horta S.A. estava ubicada al número 719 de la Gran Via de les Corts Catalanes.

¹⁷⁴ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 15 d’abril de 1934). CO#19. Molt probablement, els “editors” a que al·ludeix Cervera era el consorci integrat per López-Llausàs i els seus socis (Borràs i Cruzet) de l’Editorial Catalònia.

¹⁷⁵ [ANÒNIM] [1936a], Guia mèdica de Catalunya i Balears, p. 159. Sobre la trajectòria professional de Josep Pàmies i Xercavins, vegeu l’apartat 3.4 de la memòria i també, en l’annex 2 “Redactors – traductors de LMC”, la biografia que li dediquem.

¹⁷⁶ GONZÁLEZ BUENO, RODRÍGUEZ NOZAL, GARCÍA GARCÍA (1996).

abans de la Guerra Civil)¹⁷⁷. L'Urodonal era un tònic emprat per dissoldre l'àcid úric i combatre la gota, el reumatisme, l'obesitat i l'arteriosclerosi. La marca Urodonal va ser registrada pel Dr. Lucien Graux el 1907 i distribuïda per l'*Etablissements Chatelain* des de París¹⁷⁸. El 1966 l'empresa va ser venuda a la firma nord-americana Squibb & Sons. Uns anys després, el 1985, una nova empresa, Fides International, l'adquirí. A principis de la dècada de 1990 esdevingué uns laboratoris veterinaris a través de la firma Sanidad Animal SA – Smithkline Beechman. En 1994, va ser comprada per Cetir Grup Mèdic; a través d'aquesta nova empresa es va procedir, el 2004, a fer la restauració i adequació de l'edifici central, així com dels edificis annexos, que també van ser objectes de remodelació¹⁷⁹. Tot plegat es podria encabir, almenys en els seus inicis, dins del model d'indústria química pròpia del sud d'Europa, l'objectiu primordial de la qual era la fabricació de medicaments destinats al sector sanitari¹⁸⁰.

Tal i com ho conta Josep Miracle en les seves memòries, el nom de la publicació –*La Medicina Catalana*– fou una imposició del patrocinador, els esmentats Laboratoris Rocafort-Dòria, que preferia situar-se en la penombra a canvi d'una discreta quota de publicitat, sense demanar aparentment res a canvi, llevat del títol. És a dir, els laboratoris volien una revista mèdica en català però sense que se'ls identificués com a promotors ni propietaris de la publicació. La revista adquiria així un aire de publicació independent, no sotmesa als imperatius del comerç o de la indústria:

“Per major fortuna, els Laboratoris Rocafort Dòria van voler que la revista no semblés que sortís d'aquella casa, sinó que donés la impressió que era una revista independent. Ells es reservaven la facultat de publicar un cert nombre d'anuncis dels seus productes, i la resta es deixava al nostre gust. Els Laboratoris van imposar el títol: ‘La Medicina Catalana’.”¹⁸¹

Per què, després de feta la inversió, el laboratori es va vendre la propietat d'una revista que funcionava i s'autofinançava? Qui hi havia darrer d'aquesta empresa de productes farmacèutics? Per què tanta discreció? Com en el cas de tantes altres indústries catalanes de l'àmbit farmacèutic, no tenim cap resposta, perquè la historiografia no

¹⁷⁷ Fitxes de la Diputació de Barcelona. Inventari del patrimoni històric, arquitectònic i ambiental d'Esplugues de Llobregat. Fitxa I.I.03/070 ; 2006-2007:

<http://www.diba.es/documents/429042/b1ec949d-70f2-40c7-9bbc-f046aef9d7f7>

¹⁷⁸ LEFÈBVRE (2004), pp. 680-684.

¹⁷⁹ Fitxes de la Diputació de Barcelona. Inventari del patrimoni històric , arquitectònic i ambiental d'Esplugues de Llobregat. Fitxa I.I.03/070 ; 2006-2007:

<http://www.diba.es/documents/429042/b1ec949d-70f2-40c7-9bbc-f046aef9d7f7>

¹⁸⁰ RODRÍGUEZ NOZAL (2000); RODRÍGUEZ NOZAL (2004).

¹⁸¹ MIRACLE (1976) pp. 247-248.

ha abordat fins ara un tema, el del sorgiment de la indústria farmacèutica a Catalunya, més que d'una manera vaga i tangencial¹⁸².

I, pel que fa al subtítol de la revista, ‘Portantveu de l'Occitània mèdica’, va ser cosa del propi Leandre Cervera, qui sens dubte no havia oblidat gens ni mica el projecte dels *Arxius Occitans de Fisiologia* (o “de Medicina i Biologia”), presentat l'any 1922 pel seu amic Camille Soula davant la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans. Amb aquestes paraules ho explicava Cervera al seu corresponsal a Tolosa, Ismael Girard, just pocs dies després del llançament de la revista, a l'octubre de 1933:

“Ja us haureu fixat que a la capçalera hi hem afegit un subtítol que diu: “portantveu d'Occitània Mèdica”. Ens cal doncs que els resultats estiguin d'acord amb aquest rètol.”¹⁸³

2.2.4. La primera direcció de la revista: Josep Mestre i Puig

Figura 8. Josep Mestre i Puig
Font: Arxiu COMB-Expedient Josep Mestre i Puig.

Com que Mestre i Puig no ha rebut per part de la historiografia l'atenció que mereix, la nostra aproximació a la seva figura parteix de les petites notes biogràfiques que contenen el *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans*¹⁸⁴, *La medicina en el exilio republicano*¹⁸⁵ i la *Galeria de Metges Catalans* del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB)¹⁸⁶, i inclou la informació que apareix en el seu expedient acadèmic, que es troba a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, i la que apareix en el seu expedient professional, que es conserva a l'Arxiu del COMB.

¹⁸² Assenyalem, més aviat com una excepció, el Laboratori Uriach. Els seus orígens es remunten al segon terç del segle XIX, quan només era una drogueria ubicada al Born de Barcelona. RODRÍGUEZ NOZAL (2004), pp. 25-54.

¹⁸³ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 20 d'octubre de 1933). CO#12.

¹⁸⁴ CALBET I CAMARASA, CORBELLÀ I CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, p. 138.

¹⁸⁵ GUERRA (2003), p. 247.

¹⁸⁶ Galeria de Metges Catalans. Josep Mestre i Puig. (Miquel Bruguera), (www.galeriametges.cat).

Consultada el 27 d'agost de 2015.

En Josep Mestre i Puig va néixer l'any 1884 a Barcelona. Va obtenir el títol de llicenciat en medicina a la Universitat de Barcelona al desembre de 1907. Inicialment, va treballar com a metge en pràctiques a l'Hospital de Sant Josep i Sant Pere de Ribes, però l'any 1909 va aconseguir una plaça de metge d'assistència pública a Molins de Rei, una plaça que recuperaria, anys a venir, quan tornà de l'exili. Però, com veurem tot seguit, la seva trajectòria es caracteritzà, més que per l'exercici de la medicina, per la seva dedicació a la política, sobretot a la política sanitària, com a membre d'Esquerra Republicana de Catalunya. Com a conseqüència, Mestre i Puig es va haver d'exiliar a França arran de la Retirada. Durant els darrers mesos de la Segona Guerra Mundial fou un dels membres més actius de l'Agrupació de Metges Catalans pro renovació de la Medicina (1944-1945), una associació que des de Tolosa de Llenguadoc pretenia assentar les bases d'una futura sanitat en una Catalunya novament republicana. Com és sabut, entre els exiliats, el retorn era una obsessió¹⁸⁷. Vivia a Saint Giron, l'Arieja, on va treballar per a la Creu Roja Republicana espanyola durant alguns anys. Tornà a Molins de Rei, el seu poble adoptiu, on va exercir de nou la medicina fins al 2 de desembre de 1964, que va cessar amb motiu de la jubilació. A Molins va morir el 7 de març de 1979¹⁸⁸.

En la seva fitxa dels arxius del COMB consta també que s'havia col·legiat l'any 1917 i que practicava la “geriatria” i la “medicina de família”¹⁸⁹. També consta en la fitxa una anotació en català, sense data però molt probablement redactada a les acaballes de la Guerra Civil, que resumia així els seus càrrecs públics anteriors:

“Inspector Municipal de Sanitat, Fundador del Sindicat de Metges i primer secretari, Ex-director del *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, Ex-President de la Junta provincial de Metges titulars [i de] Inspectors Municipals de Sanitat, Ex-President i Fundador de l'Associació Catalana de Metges Sanitaris i d'Assistència Pública, Ex-Director de *Sanitat Catalana*, Ex-Redactor en Cap de *Revista Médico-Profesional*, Co-fundador de *La Medicina Catalana*, Redactor i Corresponsal de *La Voz Médica* i *L'avenisio-Sanitario* [sic], Ex-Cap dels Serveis de Sanitat de Catalunya (primer i potser l'últim).”¹⁹⁰

Aquest llistat de càrrecs mereix més d'un comentari. En primer lloc, ens indica que estem davant d'un personatge amb un perfil públic molt destacat. No sols havia

¹⁸⁷ MARTÍNEZ VIDAL, ZARZOSO ORELLANA (2009).

¹⁸⁸ [ANÒNIM] (1979).

¹⁸⁹ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Josep Mestre i Puig.

¹⁹⁰ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). Idem.

estat inspector municipal de sanitat, un càrrec annex segurament al de metge titular de Molins de Rei, sinó que havia presidit la “Junta de Metges titulars”, sens dubte, de la Província de Barcelona. Fundador del Sindicat de Metges de Catalunya l'any 1920, Mestre i Puig havia estat el primer secretari (1920-1921 i 1921-1922) –i, més tard, arribà a presidir-lo (1931-1932, 1932-1933 i 1933-1934)– d'una entitat que arribà a agrupar prop de dos mil metges a Catalunya i de les Illes Balears¹⁹¹. També havia estat, entre 1921 i 1922, director del seu *Butlletí*. Entre 1931 i 1934 ocupà la presidència de la Mutual Mèdica de Catalunya i Balears, una de les tres entitats subsidiàries del Sindicat¹⁹². Vinculat al catalanisme polític, Mestre i Puig milità en Esquerra Republicana des del moment de la constitució del partit el 1931. Dos anys més tard, com veurem més avall, resultava elegit diputat a les Corts espanyoles per la circumscripció de la ciutat de Barcelona. L'any 1935 presentà, en el curs d'una sessió celebrada a la seu de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona el dia 7 d'octubre de 1935, un estudi sobre la coordinació dels serveis hospitalaris de Catalunya, que ben aviat esdevingué un document de referència per a l'estructuració republicana de la Sanitat catalana¹⁹³.

La vinculació a la direcció o al consell de redacció de diverses revistes mèdiques que consta en la fitxa dóna una idea de la seva projecció professional en els cercles mèdics i sanitaris. Segons l'escrit al·ludit, Mestre i Puig havia estat “redactor i corresponsal” de *La Voz Médica*, una revista madrilenya que inicià el seu incert recorregut en 1922; “redactor en cap” de la *Revista Médico-Profesional*, una revista de periodicitat mensual editada a Barcelona, en castellà, entre 1926 i 1930 i que tenia un subtítol molt revelador “legislación, deontología, intereses profesionales”; i “director” de la *Sanitat Catalana*, una revista que començà a publicar-se el 1932 i que tenia la seu social al Casal del Metge de la Via Laietana.

Resulta sorprenent, però, l'al·lusió a LMC que figura en la fitxa col·legial: “Co-fundador de *La Medicina Catalana*”, una informació fins ara totalment ignorada. Perquè ni el primer número, aparegut l'octubre de 1933, ni en cap altre posterior es fa esment de la participació de Mestre i Puig en la fundació de la revista. Com podia saber –ens preguntem– l'administratiu del Col·legi de Metges, i anotar a l'expedient, aquesta informació si no és per mitjà de l'interessat, és a dir, del propi Mestre i Puig? És evident que tard o d'hora –abans, però, de la incautació del Casal del Metge per les tropes franquistes els primers mesos de 1939–, ell mateix, o algú del seu entorn més proper, va comunicar al Col·legi de Metges la seva participació en la fundació d'aquesta revista.

¹⁹¹ MARTIN I BERBOIS (2012), pp. 23, 107-108, 124-125.

¹⁹² GREGORICH I SERVAT (1978).

¹⁹³ MESTRE I PUIG (1935): 321-342.

En l'anotació que estem comentant hi ha també, a l'acabament, una curiosa al·lusió a l'activitat política de Mestre i Puig. Diu literalment: “Ex-Cap dels Serveis de Sanitat de Catalunya (primer i potser l'últim)”. A més de la ironia (o del sarcasme) de la frase, la dada és totalment certa. Segons consta en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, Mestre havia estat nomenat “cap dels Serveis de Sanitat” el 25 d'abril de 1933¹⁹⁴. Prèviament, però, un decret del 24 de gener nomenava el metge Josep Dencàs i Puigdollers (1900-1966), d'Esquerra Republicana, per al càrrec de conseller de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat¹⁹⁵. Cal deduir que Mestre comptava amb la confiança de Dencàs.

Més amunt hem dit que Josep Miracle, que havia estat comissionat per la Llibreria Catalònia a l'inici de 1933 per posar en marxa la iniciativa dels laboratoris Rocafort-Dòria de fundar una nova revista, va oferir-ne la direcció en primer lloc a Josep Mestre i Puig, i no a Leandre Cervera. En realitat, però, fou Dencàs, el conseller de Sanitat i Assistència Social, qui proposà a Miracle que Mestre es fes càrrec de la direcció de *La Medicina Catalana*¹⁹⁶. En altres paraules, Mestre era l'home de confiança de Dencàs en matèria de política sanitària i la persona que havia d'aplicar les seves directrius. I també la que havia de dur-les a la pràctica en el cas de la revista que s'havia de posar en funcionament. El seu relleu polític, pensaven, incrementaria l'atractiu de la publicació i afavoriria que el públic potencial s'interessés pel nou producte¹⁹⁷.

Què va passar mentrestant perquè, en un moment donat, Miracle canviés d'opinió i es decantés per Leandre Cervera?¹⁹⁸ Si prenem atenció de nou a la correspondència que es troba al Collègi d'Occitània, veurem una carta, datada el dia 20 d'agost, només dos mesos abans de la sortida al carrer de la revista, on Cervera mostrava les seves reticències davant el grup de col·laboradors que el director –això és, Mestre i Puig– havia triat per tirar endavant la futura revista:

¹⁹⁴ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 20 de juny de 1933, p. 791.

¹⁹⁵ HERVÀS PUYAL (2004), pp. 24-25.

¹⁹⁶ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, setembre de 1933). CO#10. “Em digué Miracle que el nom del director [Mestre i Puig] havia estat suggerit a l'editor pel conseller de sanitat de la Generalitat i que hom havia acceptat la suggerència [sic] per tal d'ésser grats al govern.”

¹⁹⁷ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, setembre de 1933). CO#10.

¹⁹⁸ MIRACLE (1976), pp. 247-248. Com diu en les seves memòries: “No va ser [Cervera] el primer a qui vaig anar a exposar el projecte de crear una revista mèdica catalana, però va ser el que més ràpidament i més intensament s'hi interessà.”

“La Medicina Catalana va a la brega amb més bons desitjos que bones orientacions. El seu director [Josep Mestre i Puig] és un bon català i un metge honorable però no s'ha envoltat pas de la gent més adequada per a reeixir. El comitè consultiu de la secció pròpiament catalana és poc catalanista i això representa un handicap molt considerable. Tot amb tot, opino que cal ajudar aquest nou intent suplint les falles dels més amb un reforç considerable d'entusiasme i de sacrifici dels més patriotes. Jo he ofert un article per al número de novembre.”¹⁹⁹

En una dramàtica carta, que lamentablement no té data però que probablement fou escrita a mitjans de setembre de 1933, a poques setmanes del llançament de la revista, Leandre Cervera revelava en to confidencial al seu amic Ismael Girard, no sols la crítica situació que atravesava el projecte, sinó els errors comesos des de bon començament. Per una banda, Mestre i Puig no era, a parer de Cervera, la persona més adient per encapçalar un projecte editorial que es remuntava deu anys enrere, quan el 1922 Camille Soula proposà a la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans la publicació d'uns *Arxius Occitans de Fisiologia*, ni posseïa el perfil d'un investigador capaç de dirigir una revista científica, ni sabia envoltar-se de les persones més idònies per realitzar el projecte. La seva designació, com ja s'ha dit, havia estat una imposició directa del conseller Dencàs. I, d'altra banda, Mestre i Puig s'havia fet darrerament impopular entre els metges rurals com a conseqüència de la supressió dels càrrecs de metges titulars, una disposició que emanava de la Generalitat i que ell havia acceptat sense massa resistència²⁰⁰. Així, de ser el candidat idoni per encapçalar el projecte, havia esdevingut un obstacle, un element contraproductiu. Sembla que els seus col·laboradors –redactors, traductors, etc.– l'havien abandonat. A continuació, transcrivim el contingut íntegre de la carta esmentada. Conté la versió més detallada, i també la més propera, dels motius que portaren Miracle i, sobretot, López-Llausàs, el director de la Llibreria Catalònia, a bandejar l'opció de Josep Mestre i Puig i a prendre la decisió de cercar una alternativa i subsistir-lo, per Leandre Cervera, una figura menys connotada políticament i capaç de tirar endavant la revista.

“Caríssim Girard: Han passat una sèrie de coses en la relació amb La Medicina Catalana que és necessari que vos no ignoreu. La gènesi d'aquesta revista ha estat certament accidentadíssima. Com vos ja deuria constatar de primer [antuvi], el fons espiritual de la publicació projectada és el mateix que inspirà els projectes

¹⁹⁹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 20 d'agost de 1933). CO#9.

²⁰⁰ [ANÒNIM] (1933c), [ANÒNIM] (1933d).

Arxius Occitans de Medicina i Biologia²⁰¹ que un jorn havíeu sommiat [sic] fer amb Camil Soula. Aquesta espiritualitat va conquistar, doncs, la meua simpatia tot seguit que Josep Miracle (vingué) a veure'm de la part de l'editor A. López-Llausàs, també amic meu. Em sorprengué, però, que una cosa que pretenia tenir un to científic hagués estat posat sota el guiatge d'un metge que, fins avui, no ha publicat encara un sol treball científic. Em digué Miracle que el nom del director havia estat suggerit a l'editor pel conseller de sanitat de la Generalitat i que hom havia acceptat la suggerència [sic] per tal d'ésser grats al govern. Però els fets vingueren a demostrar que aquest criteri podria ésser altament pernicios per a la prosperitat de la publicació projectada. El (Dr.) Mestre-Puig, nomenat pel govern cap dels serveis sanitaris de Catalunya havia caigut en desgràcia davant dels // metges de tota la ruralia catalana per haver-se ajupit al projecte de supressió dels càrrecs de metge titular (consultor sanitari dels municipis rurals). L'aparició del fascicle de propaganda²⁰² de "La medicina Catalana" sota la direcció de Mestre-Puig coincidí amb aquest augment [sic] d'amor propi ferit del cos mèdic català. L'editor ha rebut, l'una darrera l'altre, la renúncia dels col·laboradors i redactors que s'havien compromès a portar a bon terme l'aparició de la revista. I avui, després d'una sèrie de consultes, López Llausàs ha vingut a veure'm per tal que jo vulgui encarregar-me de la direcció de la mateixa, amb llibertat per a refer al meu gust el cos de la redacció català [sic]. Ací em teniu, doncs, amic Girard, fent de timoner d'un vaixell que ha passat un [gros] perill de naufragi: Ara, doncs, us demano, més que mai, el vostre ajut i el vostre entusiasme. I us dono aquesta nota informativa per si encara sou a temps a posar al dia l'article de U.[M.]F.I.A. Com que quan vàreu enviar-me'l jo ignorava el veritable paper jugat per Mestre Puig no us vaig dir res referent a les paraules que amablement li dedicàveu..."²⁰³

Mestre i Puig abandonà el projecte de *La Medicina Catalana* i, tot seguit, es presentà, amb èxit, a les eleccions generals espanyoles de novembre de 1933, guanyant un escó de diputat per Esquerra Republicana al Parlament de Madrid. Igualment, es presentà

²⁰¹ Vegeu més amunt l'apartat dedicat a l'intent, frustrat, de fundar una revista titulada *Arxius Occitans de Fisiologia*. Fou presentat a la tardor del 1922 per Camille Soula a la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans. Sembla que Cervera, que defensava l'entesa entre metges i biòlegs i, en definitiva, la medicina de laboratori, va fer substituir inconscientment "Fisiologia" per "Medicina i Biologia".

²⁰² Es tractaria d'un fascicle de propaganda, és a dir un número zero, de la revista, probablement llançat a primeries del mes de setembre de 1933. Malauradament, no n'hem aconseguit recuperar cap còpia, ni tampoc hem trobat cap referència en les fonts consultades ni en la historiografia posterior.

²⁰³ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, [setembre] de 1933). CO#10. Molt probablement, l'article al qual es refereix Cervera és una col·laboració breu, de Girard, titulada "Occitània Mèdica", que hi ha entre les pàgines 141 i 142 del núm. 1 de la revista. No parla ni de la U.M.F.I.A. ni de Josep Mestre i Puig.

el febrer de 1936 a les eleccions generals per Esquerra Republicana i va guanyar-ne de nou un escó. La seva vessant política, que l'havia conduït cap a la direcció de la revista, el va apartar definitivament del projecte editorial de la nova publicació.

2.2.5. Leandre Cervera Astor, el director

Figura 9. Caricatura de Leandre Cervera per Bon
Font: LMC, 6 (33): 750 (juny de 1936).

Sortosament, la trajectòria vital, científica i professional de Leandre Cervera i Astor ha estat objecte d'una biografia, redactada pel recentment traspasat Oriol Casassas²⁰⁴ i publicada dins la col·lecció "Semblances" de l'Institut d'Estudis Catalans, que inclou entre d'altres personatges catalans, les de divesos metges i/o científics: Josep Alsina i Bofill, Pere Domingo, Miguel A. Fargas i Roca, Pius Font i Quer, Eduard Fontseré i Riba, August Pi Sunyer, Esteve Terrades i Illa, Josep Trueta i Ramon Turró. La semblança biogràfica de Leandre Cervera té com antecedent l'article que li dedicà uns vint-i-cinc anys abans el Diccionari Biogràfic dels Metges Catalans²⁰⁵.

Nascut a la Vila de Gràcia el 1891 al si d'una família originària de la comarca dels Serrans (País Valencià), Cervera fou una figura emblemàtica de l'escola biològica catalana del segle XX. El 1908 va iniciar la carrera de medicina a la Facultat de Barcelona, però abans d'acabar-la, obtingué en 1911 el títol de veterinari per la Universitat de Saragossa. Durant la carrera es va formar al costat de Ramon Turró al Laboratori Municipal, i juntament amb Jesús M. Bellido i August Pi-Suñer, a l'Institut de Fisiologia. Entre 1914 i 1919 va ser auxiliar del Laboratori de Fisiologia de la Facultat de Medicina de Barcelona. El març de 1916 es va inscriure al Col·legi de Metges de Barcelona²⁰⁶. El 1918 cursà les assignatures de doctorat i va presentar la

²⁰⁴ CASASSAS (2007).

²⁰⁵ CALBET I CAMARASA, CORBELLA I CORBELLA (1981-1983), Vol. I, pp. 133-134.

²⁰⁶ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Leandre Cervera i Astor. Consten les especialitats d'aparell digestiu i de nutrició i endocrinologia.

tesi a Madrid²⁰⁷. A la tardor d'aquell any anà a París, comissionat per la Mancomunitat de Catalunya, per informar-se de les actuacions franceses contra l'epidèmia de grip. El 1919 va viatjar a l'Argentina, com a ajudant del Prof. A. Pi Suñer i per acord de la Junta para Ampliación de Estudios, en un curs de Biologia de la Universitat de Buenos Aires²⁰⁸. El 1920 es va casar amb Rosario Pino Ortega, a la qual va conèixer durant la seva estada a l'Argentina²⁰⁹. El 1922 la parella tingué un fill, Jordi, qui amb el temps seguiria, en bona mesura, la trajectòria professional del seu pare; de fet, va col·laborar en les tasques d'edició de *La Medicina Catalana* durant els darrers anys²¹⁰. Fins al 12 d'abril de 1924, ja en temps de la Dictadura de Primo de Rivera, fou director del Laboratori de Bacteriologia dels Serveis de Ramaderia de la Mancomunitat i també professor de l'Escola d'Agricultura, càrrecs dels quals fou destituït per haver signat la carta col·lectiva donant suport al psicòleg belga Georges Dwelshauvers, director del Laboratori de Psicologia Experimental²¹¹. Va exercir la medicina i l'any 1930 ingressà al Sindicat de Metges de Catalunya amb el número 2313²¹². Vinculat com a conseller científic dels Laboratorios Fher, des del 1935 va presidir, escollit per votació, la Societat de Biologia de Barcelona, càrrec que, en passar l'Institut d'Estudis Catalans a la clandestinitat després de la Guerra Civil, va conservar fins a la restauració d'aquesta societat en 1962, dos anys abans de la seva mort.²¹³ Josep Miracle, l'editor de *La Medicina Catalana*, glossava de manera eloqüent en les seves memòries la personalitat magnètica de Cervera:

“Qualsevol que consulti la col·lecció arribarà al convenciment que “La Medicina Catalana” és una de les realitzacions periòdiques professionals que fa quedar més bé Catalunya. M'apresso a dir que tot el mèrit era del doctor Leandre Cervera, el qual, als seus profunds coneixements mèdics unia la seva contagiosa

simpatia personal i aglutinava l'una i l'altra cosa amb el seu catalanisme radical, abrandat, insubornable, principi i fi de tota la seva acció. Era casat amb una excel·lent actriu del teatre català, Roser Pino –neboda de l'actriu castellana homònima Rosario Pino–, i havia sabut convertir casa seva en un fogar de tertúlies diumengeres de la més alta categoria.”²¹⁴

D'altra banda, Cervera era un francòfil decidit: no tan sols era membre actiu de la Société de Biologie (com la resta de biòlegs catalans), sinó que fou nomenat «officier d'académie» a París, en 1920, per haver participat voluntàriament del costat francès a la Guerra Mundial. A més, durant la Dictadura de Primo, es va refugiar a Tolosa de Llenguadoc, des d'on va establir una xarxa de contactes professionals amb els seus col·legues francesos, en especial amb el fisiòleg Camil Soula, professor de la Universitat de Tolosa, i el polifacètic Ismael Girard, qui anys després esdevindria corresponsal i col·laborador indispensable de *La Medicina Catalana*. Com a polític va desenvolupar una important carrera. Fou secretari de relacions exteriors de la Unió Catalanista, membre del Consell Central d'Acció Catalana i fou un dels fundadors i vicepresident d'Acció Republicana de Catalunya el 1930²¹⁵. També fou un dels fundadors, al costat de Rovira i Virgili, d'Acció Catalana Republicana²¹⁶. El 1935 va signar el Manifest fundacional de l'Associació d'intel·lectuals per a la defensa de la Cultura contra la Guerra i el Feixisme²¹⁷. En acabar la Guerra Civil, el 1941 va ser depurat políticament pel Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas, depuració que li va suposar una condemna per militància política de vint anys d'inhabilitació per càrrec públics²¹⁸. Sota la dictadura de Franco va mantenir correspondència internacional amb col·legues, metges i biòlegs, de tot el món amb els quals intercanviava les seves experiències professionals i els seus criteris clínics. Va morir a Barcelona el 22 de juliol de 1964, però el seu rellotge s'havia aturat molt abans. El seu temps de glòria van ser els anys que va dedicar a la seva revista:

“En efecte, no ens tenim d'agrair res mútuament car la nostra actuació es convergent a la mateixa finalitat i aquesta atrau amb la força irresistible dels

²⁰⁷ CERVERA ASTOR (1918).

²⁰⁸ Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, JAE/2329-5.

²⁰⁹ Més endavant veurem com Rosario Pino col·laboraria, com a traductora, per a *La Medicina Catalana*. CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 18 de setembre de 1935). CO#56.

²¹⁰ Jordi Cervera i Pino (1922-1974) va col·laborar a *LMC* en els darrers números. Va aportar la biografia de L.D. Larrey publicada a la 'Galeria de catalans i occitans il·lustres' dels números 55-56 (abril-maig 1938). Hi havia el projecte que fos ell l'encarregat de realitzar un article sobre l'Institut de Fisiologia de Tolosa per a la secció 'Occitània Mèdica', però no arribà a publicar-se (CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 25 de juliol de 1938). CO#71.

²¹¹ SIGUAN, KIRCHNER (2001).

²¹² [ANÒNIM] (1930).

²¹³ SANS I SABRAFÉN (2002), p. 75.

²¹⁴ MIRACLE (1976), pp. 247-248.

²¹⁵ ALBERTÍ (1966), p. 564.

²¹⁶ SOLÀ I DACHS (1978), p. 54. Acció Catalana fou fundada per catalanistes republicans i dissidents de la Lliga el juny de 1922. Presidida per Jaume Bofill i Mates, entre els seus dirigents es trobava Leandre Cervera. Van comprar l'antic diari *La Publicidad*, que l'agost d'aquell mateix any incloïa ja el seu primer article en català. Apareixia en la secció “Full de dietari” i es titulava “Petita declaració”.

²¹⁷ CAMPILLO (1994), pp. 45-47.

²¹⁸ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Leandre Cervera i Astor. Expedient de depuració núm. 138 (26 de gener de 1941). Vegeu també BRUGUERA (2008), pp. 267-292.

ideals purs. Per la meua banda us puc confessar que entre les hores més felices de la meua vida hi ha les que ara dedico cada dia a l'obra patriòtica que és la publicació de La Medicina Catalana i l'organització del congrés del mes de juliol.”²¹⁹

²¹⁹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 4 de març de 1934). CO#18.

2.3. LA LÍNIA PROGRAMÀTICA

Com és sabut, la línia programàtica d'una publicació periòdica es detalla habitualment en el primer número, com a declaració formal dels objectius que es pretenen assolir, però també apareix reflectida, amb els matisos que el pas del temps imposa, en els articles editorials que s'inclouen en els números successius. Per mitjà dels editorials, la direcció de la revista expressa la seva opinió i es posiciona davant els esdeveniments. Doncs bé, en aquest apartat del capítol analitzarem la línia programàtica de *La Medicina Catalana*, és a dir, els objectius generals i específics que justificaven la seva existència.

No cal dir que l'objectiu primordial d'aquesta revista era la creació d'un espai alternatiu de comunicació científica, ubicat entre França i Espanya, tal com el seu subtítol pregonava. Pretenia ser el “portantveu de l'Occitània Mèdica”, utilitzant el català com a vehicle de comunicació entre els metges que parlaven, o coneixien de manera col·loquial, les distintes variants de la llengua d'Oc. D'acord amb el projecte de Cervera, la llengua catalana, normalitzada ortogràficament per Pompeu Fabra i cooficial en el marc de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, seria, entre les parles occitanes, la més adaptada per a expressar i transferir el coneixement científic. En aquest sentit, l'objectiu primordial d'aquesta publicació és ben evident en tots i cadascun dels números publicats, des del 1933 fins al 1938. I no sols des del títol i el subtítol de la revista; també, com veurem més endavant, des de les seccions que l'articulen. Es tractava alhora d'una publicació representativa del catalanisme mèdic, on es pretenia que l'ús del català com a llengua científica no sols fos possible i esdevingués un fet completament normal a Catalunya, sinó a tot el territori lingüístic del català (les Illes Balears i el País Valencià, principalment) i a les terres d'Oc (Aquitània, Gasconya, Llenguadoc, Llimoges, Alvèrnia, Provença).

2.3.1. L'absència d'articles editorials

Curiosament, *La Medicina Catalana* no publicava articles editorials, tal vegada perquè, pel fet de ser una revista transfrontera, s'imposava una certa prudència a l'hora d'expressar opinions sobre temes d'actualitat que poguessin suscitar animadversió o sensació de llunyania entre alguns sectors del públic lector. La mancança quedava compensada, però, per la inclusió aquí i allà d'informació que de forma implícita o explícita reflectia el posicionament de la direcció de la revista i també, com veurem més endavant, per la distribució geogràfica dels membres de la redacció, així com de

la pròpia configuració de la revista. També cal tenir en present que Leandre Cervera, probablement per distanciar-se en un primer moment de la posició de Josep Mestre i Puig, feia servir l'expressió “redactor en cap” i no la de “director” per referir-se al càrrec que ell ocupava en la revista.

Per copsar la línia programàtica de *LMC*, hem analitzat dos articles publicats al número 1. En primer lloc la nota apareguda com a introducció de la secció “Noticiari d'activitats” titulada “La Medicina Catalana”²²⁰. Tot i no estar signada, s'intueix de seguida que està redactada per Leandre Cervera, amb la possible col·laboració i el segur vistiplau de l'editor Josep Miracle. El segon article és el de presentació de la secció “Occitània mèdica” que signa Ismael Girard²²¹, on s'entreu la voluntat de crear aquest espai de comunicació científica fent servir el català com a llengua vehicular.

En el primer text, que és un autèntic editorial anònim, trobem elements que ens orienten cap a la intencionalitat de la publicació, és a dir, la seva línia programàtica: una revista que es vol independent, no lligada a cap institució o societat, sense cap tipus de censura i que admeta treballs amb ideologies o orientacions científiques diferents. Imposa una única condició i és que la llengua de comunicació sigui exclusivament el català, considerant-lo una “llengua d'oc”, una part que aspira a representar un tot occità:

“*La Medicina Catalana*. De bell començ, ara que encetem aquesta secció creada per posar de relleu les activitats científiques de Catalunya –i fet i fet la confecció de LA MEDICINA CATALANA n'és una– de bell començ, doncs, deixeu-nos dir que ens fem un veritable goig de saludar càlidament les publicacions que ens són afins, i tota altra premsa, amb la convicció de trobar una amical correspondència que voldriem veure no interrompuda.

LA MEDICINA CATALANA no és fruit de cap nucli científic concret, ni és òrgan dependent de cap Institució determinada; és, senzillament, LA MEDICINA CATALANA, és a dir: una publicació independent, i una publicació catalana. Com a publicació independent, eclèctica: cap partit pres, cap restricció, cap refús sistemàtic; totes les tendències, tots els sistemes i totes les teories seran acollides amb una mateixa cordialitat, Com a publicació catalana, catalana íntegrament: escrita no amb altra llengua que la nostra, la valor de la qual, com a llengua científica, haureu vist plasmada a la capçalera amb pinzellades de colorit divers. La catalanitat íntegra, vista no pas a través d'un prisma polític, sinó lingüístic, comporta, naturalment, l'occitanisme; el català, llengua d'oc, té sonoritats vives en les altres variants

²²⁰ [ANÒNIM] (1933), *La Medicina Catalana*. *La Medicina Catalana*, 1 (1): 144.

²²¹ GIRARD (1933).

llenguadocianes, i si les variants són parts d'un tot, s'explica perfectament que LA MEDICINA CATALANA aspiri a ésser el reflex científic d'aquest tot, i sigui formada per elements residents a cadascuna d'aquelles variants suara al·ludides.”²²²

A més, davant “la classe mèdica” a la qual es dirigeix, aquest editorial anònim s'autoimposa, com a mesura de rigor, la puntualitat a l'hora de publicar cada mes el fascicle corresponent: “LA MEDICINA CATALANA apareixerà mensualment, amb una regularitat que voldriem modèlica”²²³. Una puntualitat i un rigor que anys més tard – en 1940– i en un context ben diferent –l'exili a França– Josep Miracle, llavors refugiat a París, farà memòria a Ismael Girard de manera eloqüent:

“Vós recordareu segurament que la Nostra Medicina Catalana, extremadament més complexa que la *Revista de Catalunya*, posava la impremta catalana molt amunt i apareixia amb una regularitat matemàtica.”²²⁴

L'article que signa Ismael Girard en el primer número de la revista presentant la secció “Occitània mèdica” és un text programàtic, sobretot des del punt de vista dels pobles i dels territoris –l'espai físic però també simbòlic– que la direcció de revista pretenia abastar. Es tracta d'una vindicació panoccitanista abrandada, d'un panoccitanisme que creia fermament en la capacitat de Catalunya, i només de Catalunya, per liderar el renaixement de la “personalitat històrica” dels pobles occitans “dels confins de l'Albèrnia a l'extrem de les terres de València”. Diu així:

“Cal que tots aquells que de cap a cap de les terres d'Oc es frisen llur actitud d'espera, es girin de cara a Catalunya i l'esguardin com a pol atractiu de l'Occitània que reneix. Si els pobles alberniens, gascons, llenguadocians, provençals i llemisins volen reviure llur personalitat històrica, únicament ho aconseguiran empeltant-se damunt l'arbre català. (...) Catalunya ha de fer l'imperi, l'imperi del cor, l'imperi de l'esperit i fent aquesta obra es superarà ella mateixa.”²²⁵

Amb *La Medicina Catalana* el panoccitanisme conquerirà, prossegueix Ismael Girard proclamant en el seu escrit, “una altra branca de l'esperit” més enllà de la filologia i de la literatura: “la branca científica, o més particularment, la branca científica mèdica”, una empresa que havia estat iniciada per Jaume Aiguader amb les *Monografies Mèdiques*. L'objecte principal de la nova revista era evident: “donar a l'Occitània

²²² [ANÒNIM] (1933b), p. 144.

²²³ [ANÒNIM] (1933b), p. 144.

²²⁴ CIRDOC, Fons del Collègi d'Occitània. Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard (París, [20] de febrer de 1940). C#17.

²²⁵ GIRARD (1933), p. 141.

Mèdica una realitat dins la família mèdica universal”²²⁶. Així, en el consell editorial es barrejarien noms de metges de tot el domini lingüístic occità: “noms de Bordeus, de Tolosa, de Montpeller, de Marsella, de Llemotges i de Clermont amb noms de Perpinyà, de Barcelona, de Mallorca i de València”. Cal recordar que el primer director, Mestre i Puig, ja havia obert la porta de la revista a Occitània, establint els contactes previs amb Ismael Girard per crear un seguit de corresponents –en el capítol següent d’aquesta memòria se’ls intenta identificar– als nuclis mèdics principals d’Occitània en territori francès, i que Leandre Cervera reforçaria aquesta línia²²⁷. Ni la diversitat de les variants lingüístiques ni la manca de l’hàbit de llegir en català serien un obstacle, en opinió de Girard, per comprendre els continguts de *LMC*:

“Els metges de les terres d’Oc francesos són prou occitans per a entendre el català mèdic sense altra preparació que el sentit innat que tenen de llur llengua latent en els replecs de llur memòria. Els metges catalans trobaran en els germans la millor predisposició per a comprendre’ls com ningú més. Del bescanvi que resultarà d’aquests lligams renovellats, en naixerà una amistat que farà que Occitània Mèdica no sigui un molt banal.”²²⁸

2.3.2. El català, l’única llengua científica occitana

En efecte, a les alçades de 1933 el català havia aconseguit un reconeixement indubtable com a llengua científica. Com diu Sans Sabrafén, amb la Generalitat restablerta “s’inagura una fase de normalitat científica en l’ús del català”, en bona part gràcies a l’esforç personal de Pompeu Fabra i a l’institucional de l’Institut d’Estudis Catalans²²⁹.

Tot i que és habitual referir-se a la revista *La Gynecologia Catalana*, que dirigia Jaume Queraltó, i al Congrés de Metges de Llengua Catalana celebrat l’any 1913, com a fites inicials de la recuperació del català com a llengua d’expressió científica, el primer reconeixement internacional fou una conseqüència de l’aparició del primer volum de *Treballs de la Societat de Biologia de Barcelona*, que incloïa totes les sessions celebrades per aquesta entitat des de la seva fundació un any abans²³⁰. Com ha apuntat

²²⁶ GIRARD (1933), p. 142.

²²⁷ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard (Barcelona, 20 de juliol de 1933). C#2

²²⁸ GIRARD (1933), p. 142.

²²⁹ SANS SABRAFÉN (2002), p. 63.

²³⁰ DEÓ (1993a); DEÓ (1993b); RAFANELL (2006), p. 451. *Treballs de la Societat de Biologia*. Any Primer, 1913, Publicats sota la direcció d’A. Pi Suñer. Publicacions de l’Institut de Ciències. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 1914.

Rafanell²³¹, aquest fet va suscitar una barreja de sorpresa i de simpatia en la premsa mèdica britànica, palesa sobretot en dues revistes de gran prestigi, *The Lancet* i el *British Medical Journal*²³².

Així, la prestigiosa revista *The Lancet* li dedicava una breu, però elogiosa, ressenya en el seu número del 5 de juny de 1915²³³. En el mateix to elogiós però unes setmanes més tard, el dia 31 de juliol, el *British Medical Journal*, en una nota titulada “Assistència mèdica a Catalunya”, es congratulava per l’aparició de la nova publicació, exponent d’un futur prometedor:

“La Societat de Biologia de Barcelona mereix ésser felicitada per les seves variades activitats en medicina i fisiologia, i nosaltres li desitgem una pròspera carrera en l’avenir (...) El català, si hem de jutjar per la promesa de l’Anuari que tenim a la vista, tindrà un futur no indigne del seu passat.”²³⁴

Entre els bons auguris del *British Medical Journal* de 1915 i l’aparició de *La Medicina Catalana* el 1933 van transcórrer gairebé dues dècades. Entretant, el català aconseguí una efectiva normalització ortogràfica i lèxica, de la qual és un exponent fidel el *Diccionari General de la Llengua Catalana*, obra de Pompeu Fabra. Publicat per fascicles el 1931, ben aviat esdevingué el diccionari normatiu de l’Institut d’Estudis Catalans. En el camp científic i en especial el de la medicina, les publicacions s’havien multiplicat, gràcies en part a la tasca de l’Associació General de Metges de Llengua Catalana i d’activistes culturals com Jaume Aiguader. En aquesta línia, Pere Gabarró reclamarà, en la sessió de la Societat de Cirurgia celebrada el dia 22 de desembre de 1931, que totes les publicacions de l’entitat es fessin en català²³⁵. L’aparició de *LMC* en el context de la cooficialitat del català en el marc de l’Estatut d’Autonomia de 1932 representa una nova etapa en el camí cap a la normalització lingüística²³⁶.

En el primer número de *LMC* es publica un article ple d’intencions, titulat “Què opineu del català, llengua científica”. No està signat, però entenem que podria estar-hi al darrere l’autoria de Josep Miracle, l’editor. L’article està acompanyat per una imatge de mitja plana del mestre Pompeu Fabra, cosa que ens ajuda a reforçar la teoria que hi ha la mà de Miracle darrere l’escrit. Molt significativa, a més, la presència d’un

²³¹ RAFANELL (2007), p. 451.

²³² [ANÒNIM] (1915a). L’article de *La Veu de Catalunya* reproduceix, traduïdes al català, les dues ressenyes aparegudes a la premsa britànica.

²³³ [ANÒNIM] (1915b).

²³⁴ [ANÒNIM] (1915c).

²³⁵ GABARRÓ I GARCIA (1933).

²³⁶ SANS SABRAFÉN (2002), pp. 65-66.

personatge com Fabra, que al cap i a la fi era enginyer industrial i havia estat professor de química a l'Escuela Industrial de Bilbao. La seu retrat ocupa la primera pàgina de text, just després de l'índex del número (veure Figura 4). En aquest article apareixen destacats personatges del món mèdic català donant les seves opinions sobre el català com a llengua científica. Citant per ordre d'aparició, hi ha les de Leandre Cervera, Jesús M. Bellido, August Pi i Sunyer, Jaume Peyrí, J. Roig i Raventós, i Pere Gabarró i Garcia.

Un any després, al juliol de 1934, la secció titulada "Occitània Mèdica" de *LMC* recollia un article, signat per un catalanitzat "Camil" Soula, que porta per títol "La lliçó de Barcelona". Es tracta d'un comentari personal suscitat per l'experiència que havia comportat la celebració a Barcelona del VIIIè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua, on entre els assistents hi havia hagut un grup de metges del sud de França:

“Per primera vegada una desena de metges francesos han participat en els treballs d'un dels Congressos de Metges de Llengua Catalana. Aquesta col·laboració incita a pensar que els vinents Congressos veuran créixer el nombre de compatriotes nostres en aquestes reunions periòdiques. El francès del Migdia no por sentir-se estranger a Catalunya, i per poc que hagi parlar el 'patuès' del seu poble s'adona que comprèn el català. El que sorprendia seria que esdevingués el contrari: català, provençal, gascó, llenguadocià, tenen entre ells una tal afinitat que hom diria dialectes d'una mateixa llengua. D'altra banda, *sabem que la facilitat de comprensió d'una llengua es produeix en un grau màxim dins el vocabulari tècnic que ens és familiar. Un metge occità llegeix i comprèn el català per poc que vulgui, sense esforç.*”²³⁷

De la lectura d'aquest paràgraf es desprèn una constatació: la certesa de la plena comprensió oral i escrita del català mèdic, com a llenguatge tècnic, per part de qualsevol metge del sud de França que hagués tingut contacte el patuès del seu poble nadiu. La conseqüència és ben evident: el català era llavors l'única llengua occitana que estava en condicions de ser vehicle d'expressió científica per a tota una comunitat mèdica que s'albirava com a possible i desitjable entre França i Espanya.

Poc importaven doncs, a Camille Soula i a Leandre Cervera, les crítiques radicals que s'havien formulat poc abans a l'occitanisme –Fabra, Foix i molts altres– com a una aberració o malaltia infantil del catalanisme.

Amb la participació activa de metges del sud de França al VIIIè Congrés de Metges i Biòlegs com a argument, la direcció de *LMC* no considerà convenient claudicar dels ideals occitanistes ni modificar l'orientació de la revista. “La lliçó de Barcelona”,

²³⁷ SOULA (1934).

redactada des de l'altra banda dels Pirineus, n'és la prova fefaent. Soula estava parlant a una comunitat de més de deu milions d'habitants potencials i de deu mil metges, que incloïa en total mitja dotzena de facultats de medicina. En aquest sentit, una modificació que hem pogut detectar, i que ben bé podria estar relacionada amb el clamor antioccitanista, és un canvi en el nom de la secció titulada 'Galeria d'occitans il·lustres', que incloïa en cada número la biografia d'una gran figura mèdica de l'espai occità, sens dubte com a part d'un intent de dotar-se d'una genealogia pròpia (vegeu Annex 3). A partir del número 28 (gener de 1936) aquesta secció passà a denominar-se 'Galeria de catalans i occitans il·lustres'. Una altra modificació en aquesta línia és el canvi en la secció denominada 'Hemeroteca occitana', que esdeingué 'Hemeroteca catalano-occitana' a partir del número 32 (maig 1936). Es tracta de petits però significatius canvis de noms que, curiosament, no tenen cap reflex en la correspondència consultada. En l'any zero, 1934, la "il·lusió occitana" de Leandre Cervera, i amb ella la de molts altres metges catalans, apuntava cap al sud de França²³⁸.

Molt reveladora de la base lingüística i de la fermesa de l'ideari occitanista de Leandre Cervera és la declaració que va fer en el curs d'una entrevista, el 5 de juliol de 1936, a Ràdio-Barcelona durant l'emissió del programa radiofònic "La mitja hora de l'Estudiant":

“Si l'exemple dels metges de totes les terres de parla catalana fos imitat pels arquitectes, els enginyers, els farmacèutics, els mestres i, en general, per totes les professions, no és pas gens difícil d'imaginar que molt aviat el vincle biològic de la llengua i de la raça hauria obrat el miracle de la unitat, que les conveniències dels polítics han destruït amb finalitats imperialistes o colonitzadores.”²³⁹

Figura 10. Mapa de les terres de Llengua d'Oc amb el triangle Alacant-Bordeus-Marsella.

Font: *LMC* 1 (1): 3.

²³⁸ RAFANELL (2007), pp. 1089-1095, 1187-1188.

²³⁹ CERVERA (1936c), transcripció de les declaracions a Ràdio Barcelona recollides a la secció "Occitània Mèdica".

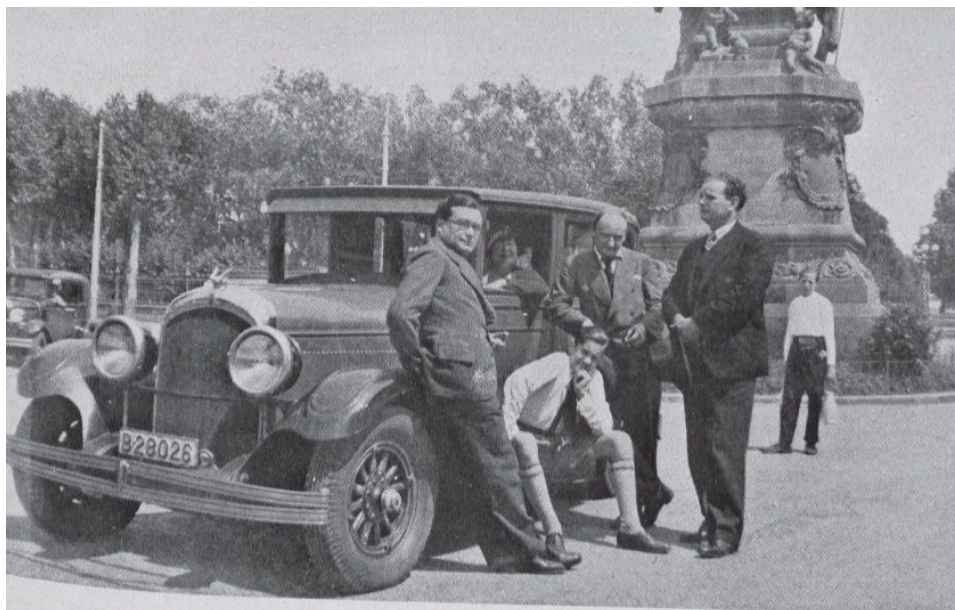

Figura 11. Els Drs. Girard, Soula i Bugnard de Tolosa de Llenguadoc a Barcelona
amb ocasió de la celebració del VIIIè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana
Font: *LMC* 3 (10): 113. Noticiari d'activitats

Figura 12. Grup de radiòlegs catalano-occitans a la Facultat de Medicina de Barcelona
El 1935 es va celebrar a Barcelona la primera Reunió de Radiòlegs catalano-occitans, organitzada per la Societat de Radiologia i Electrologia de Catalunya. Aquesta reunió simbolitzà la unió de la societat catalana amb les occitanes. Vegeu: Oliveras González (2010a).
Font: *LMC*, 5 (22): p. 113.

3

La redacció de *La Medicina Catalana*

3.1. El consell de redacció

3.2. Els corresponsals dels territoris de llengua catalana

- Castelló: Àngel Sànchez i Gozalbo
- Girona: Francesc Coll i Turbau
- Lleida: Francesc Serra i Salsas i Humbert Torres
- Palma: Francesc Sancho i Sagaz
- Tarragona: Josep Maria Sastre i Piqué
- València: Josep Simon i Barceló

3.3. La participació occitana en el consell de redacció

A. El coordinador: Ismael Girard

B. Els col·laboradors occitans

- Bordeus: Paul Delmas-Marsalet
- Clermont-Ferrand: Pierre Dodel i Joseph Castaigne
- Limoges: G[eorges] Verger
- Marsella: Marc Romieu
- Montpeller: Alexandre Aimes i Louis Rimbaud
- Perpinyà: Georges Baillat
- Tolosa: Camille Soula

3.4. Els "redactors – traductors" (vegeu també l'Annex 2)

En aquest capítol intentem identificar individualment –i també de forma col·lectiva– les persones que formaven part de l'equip de redacció de la revista, entenent com a tals tant els membres del consell de redacció com aquells que hem anomenat globalment “traductors – redactors”²⁴⁰. La pretensió de *LMC* de ser un element cabdal en la comunicació mèdica a les terres occitanes feia necessari que darrera la seva edició hi hagués un important equip humà integrat per corresponsals i col·laboradors ubicats als punts estratègics del triangle conformat per tres vèrtex: Alacant, Bordeus i Marsella.

Cervera comptava al sud de França, especialment arran del seu exili de 1923 provocat per la instauració de la Dictadura de Primo de Rivera, amb un bon grapat d'amics i coneguts, entre ells el seu col·lega Camille Soula, ben predisposats a participar en una empresa de caire científic amerada pels ideals occitanistes. Cal advertir que en el cas de l'estudi dels metges que denominem genèricament “occitans”, la recerca de dades biogràfiques i bibliogràfiques no ha estat sempre satisfactòria, en part pel fet de tenir només un cognom, amb la impossibilitat de distingir sovint entre persones homònimes, i en part per la manca de diccionaris de biografies mèdiques d'uns territoris tan extensos com poc interconnectats entre ells. En conseqüència, comptem amb aquesta dificultat afegida i admetem de bell antuvi les nostres limitacions.

Tot i que el nombre total de col·laboradors de *LMC* fou elevat, considerem que els pilars sobre els que es recolzava el projecte editorial van ser bàsicament tres: per una banda, Josep Miracle i Leandre Cervera, el tàndem ja s'ha estudiat en el capítol anterior, i per una altra, Ismael Girard, coordinador de la revista al sud de França, situat estratègicament a Tolosa de Llenguadoc. Però, com veurem també en aquest capítol, en realitat hi va haver un quart pilar: Josep Pàmies i Xercavins, el responsable de dues seccions fonamentals de la revista: la denominada “Hemeroteca occitana” i molt probablement també de la denominada “Hemeroteca mundial”.

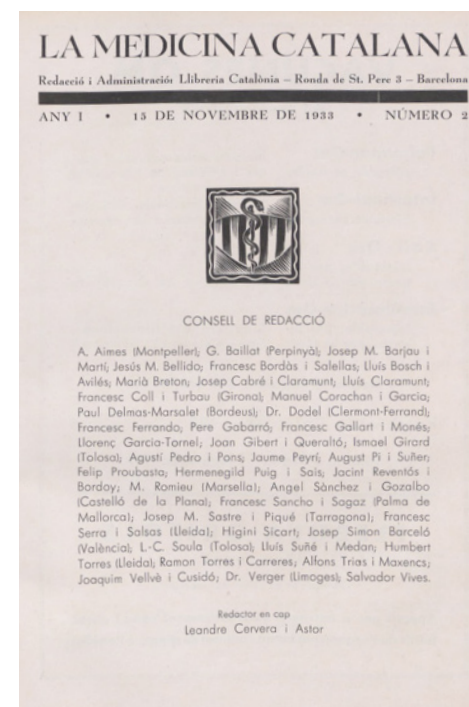

Figura 13. Primera pàgina del número 2 de LMC

Composició del Consell de Redacció.

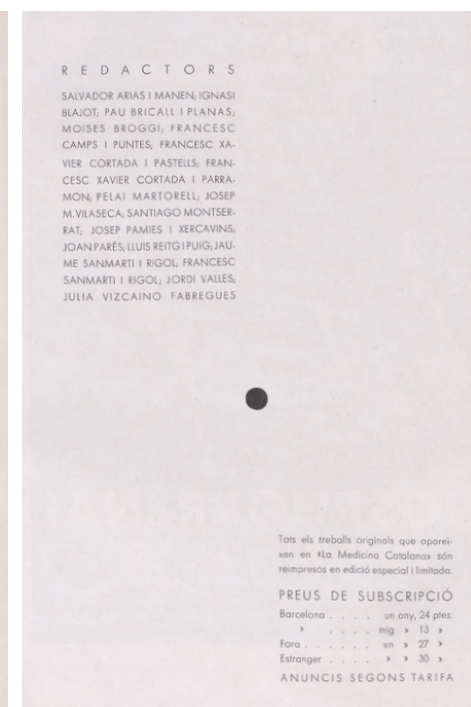

Figura 14. Segona pàgina del número 2 de LMC

Llistat de redactors (traductors)

²⁴⁰ Es tracta d'un col·lectiu integrat per metges i estudiants de medicina que, durant els anys 1933 i 1934, feien tasques diverses per a la confecció de la revista, des de la redacció de resums d'articles rellevants apareguts en les revistes mèdiques de més prestigi fins a la traducció dels continguts, passant per la tasca prèvia de revisió i selecció dels articles. Cal no confondre'ls amb els membres del consell de redacció de *LMC*.

3.1. EL CONSELL DE REDACCIÓ

A la primera pàgina de cada número de la revista trobem el llistat de membres que formaven part del “Consell de redacció”. El del primer número, d’octubre de 1933, inclou, a més de Leandre Cervera com a “redactor en cap”, 37 membres en el consell de redacció, dels quals 22 vivien a Barcelona; mentre que els 15 restants es repartien per diferents ciutats dels territoris catalano-occitans, com ara Girona, Tarragona, Lleida, Palma, Castelló, Montpeller, Tolosa, Perpinyà, Clermont Ferrand, Marsella i Limoges. Llevat d’alguna rara excepció²⁴¹, tots ells eren llicenciats en medicina, és a dir, metges, i metges en exercici de la seva professió²⁴². Igualment, es pot afirmar que la immensa majoria eren doctors, és a dir, havien realitzat els cursos de Doctorat i presentat una tesi doctoral a la Universidad de Madrid, única que llavors concedia el títol de doctor en medicina. No obstant, cal dir que entre ells es poden distingir dos perfils diferenciats: per una banda, hi havia aquells que gaudien d’un reconegut prestigi acadèmic i professional i, per un altra banda, aquells altres, més discrets, que col·laboraven per amistat o simpatia personal amb Leandre Cervera o per identificació amb els objectius de la revista. Així, en el primer grup trobem un seguit de noms de catedràtics i professors auxiliars de la Facultat de Medicina de Barcelona –Jesús M. Bellido, Agustí Pedro Pons, Jaume Peyrí, August Pi Sunyer– i de caps de servei i metges especialistes de l’Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, també de Barcelona, juntament amb figures representatives de les principals institucions sanitàries barcelonines o amb seu a Barcelona: l’Hospital del Sagrat Cor, l’Institut Municipal d’Higiene, l’Acadèmia de Ciències Mèdiques i el Sindicat de Metges de Catalunya. El mateix perfil acadèmic o institucional trobem –com analitzarem més endavant– entre els membres “occitans” del consell de redacció.

En el segon grup de membres del consell de redacció, trobem aquells altres que, actuant com a corresponsals, vivien i treballaven a les principals ciutats del conjunt dels territoris de llengua catalana i que col·laboraven en les tasques d’edició de la revista. Entre ells, l’excel·lència científica no era necessàriament la característica més rellevant. Així, és bastant revelador –i alhora difícil d’explicar el perquè– que el representant d’una ciutat com València, que comptava amb una llarga tradició universitària i mèdica, no fos un professor de la Facultat de Medicina ni una figura destacada de cap institució hospitalària o sanitària valenciana. Sorprén, per exemple, l’absència de Josep Puche i Álvarez (1896-1979), vinculat a la Societat de Biologia i a l’Institut de Fisiologia de Barcelona, qui, des del 1930, era catedràtic de Fisiologia de la Universitat de València²⁴³.

²⁴¹ Joaquim Vellvé i Cusidó (? – 1954) era farmacèutic.

²⁴² Tant August Pi Sunyer com Jesús M. Bellido van apostar per la docència i la recerca universitàries en dedicació exclusiva.

²⁴³ BARONA VILAR, MANCEBO (1989).

Així, ordenats per ciutats i per ordre alfabètic dels cognoms llurs, conformen el llistat següent:

Barcelona: Josep M. Barjau i Martí²⁴⁴, Jesús M. Bellido i Golferichs²⁴⁵, Francesc Bordàs i Salellas²⁴⁶, Lluís Bosch i Avilés²⁴⁷, Marià Breton²⁴⁸, Josep Cabré i Claramunt²⁴⁹, Lluís Claramunt²⁵⁰, Manuel Corachan i Garcia²⁵¹, Francesc

²⁴⁴ Josep M. Barjau i Martí (1894-1938) era l’any 1935 director del Sanatori de l’Esperit Sant. *LMC* recull, en el número monogràfic dedicat a la tuberculosi, el discurs que va pronunciar amb motiu de l’acte d’inauguració del curs 1935-36 al si de la Societat de Tisiologia de Barcelona: BARJAU-MARTÍ (1935).

²⁴⁵ Jesús Maria Bellido i Golferichs (1880-1952) era catedràtic de Farmacologia i Terapèutica de la Universitat de Barcelona. Anteriorment, havia estat catedràtic de Fisiologia a les universitats de Granada i Saragossa. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. I, pp. 73-74. Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, JAE/18-220. Galeria de Metges Catalans (Alfons Zarzoso). *ALMC*, va participar a l’article del número 1 de *LMC* “Què opineu del català llengua científica?”. Va publicar un article original en el número monogràfic de les vitamines (BELLIDO I GOLFERICH, 1934); i un altre a la secció “Nota d’Activitats”, que es correspon a la sessió pronunciada el 14 de gener de 1935 a la Societat de Biologia de Barcelona, escrit junt amb Jaume Raventós: BELLIDO I GOLFERICH, RAVENTÓS (1935). El 1937 va aportar un extens article sobre els 25 anys de la Societat de Biologia BELLIDO I GOLFERICH (1937). També va fer dues biografies de catalans il·lustres, al número 18 de Joan Giné i Partagàs i al 51-52 d’Enric Prat de la Riba.

²⁴⁶ Francés Bordàs i Salellas (1883-1963). Oftalmòleg de l’Hospital de Sant Pau. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. I, p. 89. Galeria de Metges Catalans (GSC). Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, JAE/22-431. Va aportar tres articles originals d’oftalmologia a *LMC*. A més de membre del consell de redacció, va ser redactor-traductor de la revista. Veure l’annex 2.

²⁴⁷ Lluís Bosch Avilés (? - 1965) era cap del Servei de Traumatologia de l’Hospital de Sant Pau des del 1930.

²⁴⁸ Marià Breton Plandiura (? - 1955) era director del Servei d’Urologia de l’Hospital del Sagrat Cor i Cap del Servei de la Lluita Antivenèria (*LVG*, 8/09/1955, p. 13). Autor d’un article original d’urologia publicat a les pàgines de *LMC*: BRETON (1935).

²⁴⁹ Josep Cabré i Claramunt (1897-1956). Dermatòleg de l’Hospital de Sant Pau, el 1934 va ser nomenat cap del Servei de Dermatosifilografia de l’Hospital del Sagrat Cor de Barcelona. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. I, p. 103. Galeria de Metges Catalans (Xavier Sierra i Valentí). L’any 1934 va aportar dos articles originals de dermatologia i sifilografia a *LMC*, el segon dins del monogràfic dedicat a la lues: CABRÉ I CLARAMUNT (1934a) i (1934b). Hi ha una nota necrològica al número 26 de la *LMC* (p. 608).

²⁵⁰ Lluís Claramunt i Furest (1862-1935). Director de l’Institut Municipal d’Higiene de Barcelona. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. I, pp. 138-139. Galeria de Metges Catalans (Andreu Segura i Antoni Roca Rosell). Causà baixa, per haver mort tres anys abans, en l’exemplar corresponent als números 57-58 de la revista (juny-juliol de 1938).

²⁵¹ Manuel Corachan i Garcia (1881-1941) era cap de servei de cirurgia de l’Hospital de Sant Pau. El 1936 seria nomenat conseller de Sanitat pel president Lluís Companys. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. I, p. 152. Galeria de Metges Catalans (Carles Hervás Puyal). A *LMC*, va publicar un article original en el monogràfic de patologia mamària: CORACHAN (1934). Al número 25 d’octubre de 1935 es publica la notícia de l’homenatge que li va retre Xiva de Bunyol, el seu poble natal.

Ferrando²⁵², Pere Gabarró²⁵³, Francesc Gallart i Monés²⁵⁴, Llorenç Garcia-Tornel²⁵⁵, Joan Gibert i Queraltó²⁵⁶, Agustí Pedro Pons²⁵⁷, Jaume Peyrí²⁵⁸, August

Pi i Suñer²⁵⁹, Felip Proubasta²⁶⁰, Ermenegild Puig i Sais²⁶¹, Jacint Raventós i Bordoy²⁶², Higiní Sicart²⁶³, Lluís Suñé i Medan²⁶⁴, Ramon Torres i Carreres²⁶⁵, Alfons Trias i Maxencs²⁶⁶, Joaquim Vellvé Cusidó²⁶⁷, Salvador Vives²⁶⁸

²⁵² Francesc Ferrando Estapà (? - 1955) era otorinolaringòleg de l'Institut de la Dona que Treballa i de la Quinta de Salut «La Alianza». Havia treballat al Servei d'Assistència Social dels tuberculosos de la Mancomunitat. Va morir el 1955 (LVG 11/08/1955).

²⁵³ Pere Gabarró i Garcia (1899-1980) era cirurgià de l'Hospital Clínic i, en la postguerra, de l'Hospital de Sant Pau. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, p. 37. Galeria de Metges Catalans (Carles Hervás Puyal). Va participar a l'article del número 1 de LMC "Què opineu del català llengua científica?". Vegeu: ZARZOSO; MASIÀ (2009) i ZARZOSO (2010).

²⁵⁴ Francesc Gallart i Monés (1880-1960) era cap del Servei de Digestologia de l'Hospital de Sant Pau. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, p. 39. Galeria de Metges Catalans (Alfons Zarzoso). Alta en el núm. 2 de la revista (novembre de 1933). Va fer algunes aportacions a LMC, un article original que parlava sobre la formació dels metges GALLART MONÉS (1934); un article original dins del monogràfic dedicat al sol i la calor: GALLART MONÉS (1935); així com les dues sessions celebrades a la Societat de Biologia de Barcelona l'any 1935 amb el Dr. Pere Domingo. Vegeu també: GALLART MONÉS, DOMINGO (1935a) i (1935b). Autor també de la biografia del Dr. Pere Esquerdo de la 'Galeria de catalans i occitans il·lustres': GALLART MONÉS (1936).

²⁵⁵ Llorenç Garcia-Tornel i Carrós (1889-1972) era professor de Medicina del Treball a l'Escola del Treball, catedràtic de Medicina del Treball i cirurgià cap de Servei de l'Hospital de la Creu Roja de Barcelona l'any 1934. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, p. 43. Galeria de metges catalans (Miquel Bruguera i Cortada). Va aportar un article original sobre lesions genitals i accidents de treball: GARCIA-TORNEL (1934).

²⁵⁶ Joan Gibert i Queraltó (1907-1998) era, l'any 1934, cap del dispensari de cardiologia de la Clínica Mèdica A de la Facultat de Medicina de Barcelona. Anys més tard seria titular de la Càtedra de Patologia Mèdica de la Universitat de Barcelona. Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, JAE/67-465. Galeria de metges catalans (Miquel Bruguera i Cortada). Va aportar tres articles originals: GIBERT I QUERALTÓ; CIVIL INGLÉS (1933), un al monogràfic d'anèmies: PEDRO I PONS; GIBERT-QUERALTÓ (1934) i un al monogràfic de la sífilis: GIBERT I QUERALTÓ (1934).

²⁵⁷ Agustí Pedro Pons (1898-1971) era catedràtic de Patologia i Clínica Mèdiques de la Universitat de Barcelona. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, p. 191. Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, JAE/111-155. Galeria de metges catalans (Carles Hervás Puyal). Va aportar sis articles originals, un al primer número de la revista: PEDRO PONS, AMELL SANS (1933); 1 al monogràfic de la sífilis: PEDRO PONS, AGUSTÍ (1934a); tres al monogràfic d'anèmies: PEDRO PONS (1934b), PEDRO PONS, MANRESA (1934) i PEDRO PONS, GIBERT-QUERALTÓ (1934); i un darrer: PEDRO PONS, CAMPS JUNYOSA (1937), a més de molts altres treballs com ara sessions científiques publicades al Noticiari d'activitats.

²⁵⁸ Jaume Peyrí i Rocamora (1877-1950) era catedràtic de Dermatologia de la Universitat de Barcelona. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, pp. 199-200. Galeria de metges catalans (Josep-Eladi Baños, Elena Guardiola i Pereira, Anna Tumeu i Valls). Va col·laborar amb 2 treballs a LMC, un d'ells al monogràfic de LUES: PEYRÍ ROCAMORA (1934a) i (1934b). Va participar a l'article del número 1 de LMC "Què opineu del català llengua científica?".

²⁵⁹ August Pi i Sunyer (1879-1965). Catedràtic de Fisiologia de la Universitat de Barcelona. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, pp. 201-203. Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, JAE/115-404. Galeria de metges catalans (Joaquim Ramis i Coris). A LMC trobem diverses aportacions. A la secció "Noticiari d'Activitat" s'es reporta el treball que havien presentat en l'homenatge a Santiago Ramón i Cajal al Casal del metge el 14 de juny de 1935: PI-SUÑER, PI-SUÑER I BAYO (1935); dues comunicacions orals fetes a sessions de la Societat de Biologia de Barcelona: PI-SUÑER (1935), PI-SUÑER, DOMÈNECH-ALSINA (1938); i dos treballs de diabetis: PI-SUÑER (1936), PI-SUNYER, FARRAN (1937). Va participar a l'article del número 1 de LMC "Què opineu del català llengua científica?" i es va encarregar de la secció Occitània mèdica del número 45-46 (juny-juliol de 1937).

²⁶⁰ Felip Proubasta i Masferrer (1966-1939). Tocòleg, fou president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques entre 1916 i 1918. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, p. 219-200.

²⁶¹ Ermenegild Puig - Sureda i Sais (1860-1941). President, el 1934, del Vuitè Congrés de Metges de Llengua Catalana. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, p. 222. Galeria de metges catalans (Carles Hervás Puyal).

²⁶² Jacint Reventós i Bordoy (1883-1968) era fisiòleg i metge personal de Cambó; va ser professor de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma i va crear el departament d'Histopatologia de l'Hospital de Sant Pau. Va fer dues aportacions a LMC, una és nota derivada de la seva tesi doctoral, dirigida per August Pi Suñer, REVENTÓS BORDOY (1934); i l'altre és un article original publicat al monogràfic de tuberculosi: REVENTÓS BORDOY (1935). Sobre la seva vida i obra, vegeu: REVENTÓS CONTI (1984).

²⁶³ Higiní Sicart i Soler (1882-1946). CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. III, p. 102. Galeria de metges catalans (Miquel Bruguera Cortada).

²⁶⁴ Lluís Suñé i Medan (1881-1967) era professor auxiliar d'Otorinolaringologia de la Facultat de Medicina de Barcelona. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. III, pp. 117-118.

²⁶⁵ Ramon Torres i Carreras (1878-1951) era, l'any 1934, president de la Societat d'Electrologia i Radiologia de Catalunya i secretari general de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. III, p. 135. Va aportar tres articles originals, dos de terapèutica física TORRES CARRERAS; BOSCH-SOLÀ (1934) i TORRES-CARRERAS (1936), i un d'endocrinologia CERVERA; TORRES-CARRERAS; BOSCH-SOLÀ (1935).

²⁶⁶ Alfons Trias i Maxencs (1896-1977). Professor de Puericultura de la Universitat Autònoma i secretari de l'Escola d'Infermeres i Secretari del segell Proinfància de la Generalitat, TRIAS MAXENCs (1937). CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. III, p. 138. Galeria de Metges Catalans (Joaquim Ramis i Coris). Va aportar 3 articles de pediatria, un dins del monogràfic de LUES TRIAS MAXENCs; MUÑOZ-ARBAT (1934), un al monogràfic dedicat a les vitamines TRIAS MAXENCs (1934), i un de pediatria i la vacuna del BCG: TRIAS MAXENCs (1936).

²⁶⁷ Joaquim Vellvé i Cusidó (? - 1954) era farmacèutic i professor de la Facultat de Farmàcia. Membre de la Real Acadèmia de Farmàcia, LVG 28/12/1954, p. 16. Inscrit al Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana (1913).

²⁶⁸ Salvador Vives Casajoana (1886-1965). Psiquiatre, fou delegat de la Generalitat als Serveis de Psiquiatria de Catalunya. CALBET I CAMARASA; CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. III, p. 175. Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, JAE/151-358. Va publicar una ressenya sobre l'obra de la Generalitat en matèria de psiquiatria i higiene mental a partir de l'any 1936, VIVES CASAJOANA (1937a), i un article original sobre la reforma de l'assistència psiquiàtrica a Catalunya: VIVES CASAJOANA (1937b).

Bordeus: Paul Delmas-Marsalet²⁶⁹

Castelló de la Plana: Àngel Sànchez i Gozalbo

Clermont Ferrand: Joseph Castaigne, Pierre Dodel

Girona: Francesc Coll i Turbau

Limoges: G. Verger

Lleida: Francesc Serra i Salsas, Humbert Torres

Marsella: M[arc] Romieu

Montpeller: Alexandre Aimes, L. Rimbaud²⁷⁰

Palma de Mallorca: Francesc Sancho i Sagaz

Perpinyà: G[eorges] Baillat

Tarragona: Josep M. Sastre i Piqué

Tolosa: Ismael Girard, Camille Soula

València: Josep Simon Barceló²⁷¹

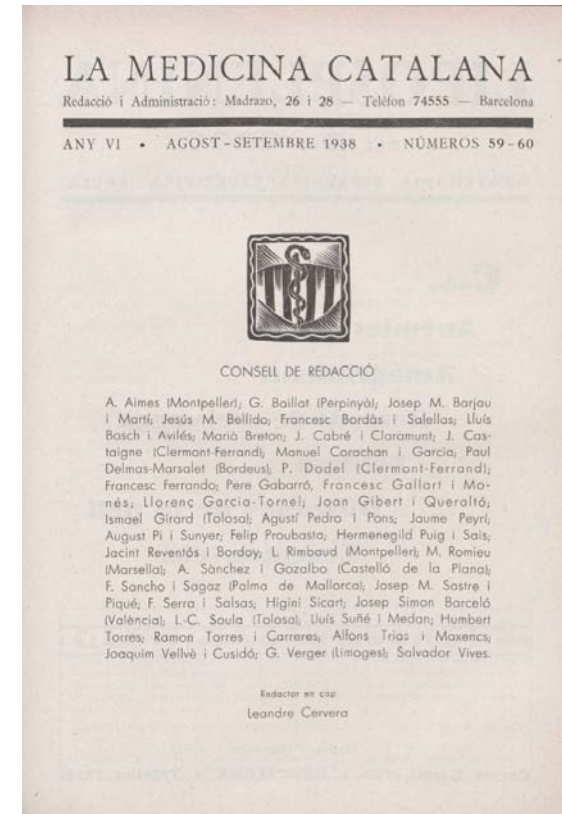

Figura 15. Consell de redacció de la revista al número 2 de LMC

Com es pot veure en els successius llistats de membres del consell de redacció que consten en els números de la revista, al novembre de 1933 s'hi van afegir tres noms més. Després, durant un lustre, fins al 1938, ja no hi hauria cap variació, si més no des del punt de vista quantitatiu. Això no obstant, en els números 57-58, corresponents als mesos de juny-juliol de 1938, observem la baixa de Lluís Claramunt, de Barcelona, que era mort des del 1935, i la incorporació –no sabem ben bé per què– de Louis Rimbaud, professor de clínica mèdica de la Universitat de Montpeller, com veurem més endavant.

La cerca de corresponents i col·laboradors de les terres occitanes per integrar-los en el consell de redacció de la revista és una preocupació present a la correspondència analitzada. L'objectiu, ben evident, era crear una publicació atractiva i familiar, des de la portada de la revista, als ulls dels potencials lectors de l'altra banda dels Pirineus incloent-hi noms de reconegut prestigi del món mèdic occità. Tot i això, com ja s'ha apuntat repetidament, la documentació consultada demostra que els que van tirar endavant la publicació van ser Miracle, Cervera i Girard. Sense aquest trident, no s'hauria mantingut la periodicitat de la revista, ni la qualitat científica aconseguida al llarg de tots els anys de la publicació.

²⁶⁹ Paul Delmas-Marsalet causà baixa en l'exemplar corresponent als números 57-58 de la revista (juny-juliol de 1938).

²⁷⁰ Alta en juny-juliol de 1938, que correspon als números 57-58 de la revista.

²⁷¹ Alta en novembre de 1933, que correspon al número 2 de la revista.

3.2. ELS CORRESPONSALS DELS TERRITORIS DE LLENGUA CATALANA

Set dels membres del consell editorial de *La Medicina Catalana* estaven localitzats en punts estratègics dels territoris de llengua catalana, bàsicament Catalunya (Girona, Lleida i Tarragona), el País Valencià (Castelló de la Plana i València) i les Illes Balears (Palma), la qual cosa facilitava la recollida, per una banda, de potencials articles originals per publicar-los en els números de la revista i, per una altra, de notícies relatives a les activitats mèdiques que s'organitzaven en aquells indrets. Tot seguit els presentarem, un a un, resseguint les seves trajectòries individuals. Avancem, però, que una característica comuna seria llur condició de llicenciats en medicina, bé per la Universitat de Barcelona (tres catalans i dos balears) o bé per la Universitat de València (dos valencians), i la de doctors en medicina per la Universidad de Madrid, llevat d'un parell que no en tenim dades. Cal recordar que en aquella època només es podia cursar les assignatures del doctorat i aconseguir el títol de doctor a la Universidad de Madrid, una exclusivitat criticada de manera insistent pels estaments acadèmics catalans partidaris de l'autonomia universitària.

Curiosament, al contrari que Leandre Cervera²⁷², que va presentar un total de cinc comunicacions als congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (una al de 1934 i quatre al de 1936), els corresponsals catalanoparlants de *La Medicina Catalana*, tot i que amb alguna honrosa excepció (Francesc Serra i Salsas), no es caracteritzen per participar-hi. Si més no, els llibres d'actes dels congressos no se'n fa ressò.

No és fàcil esbrinar com es van establir les relacions entre cadascun d'ells i Leandre Cervera. Tampoc no sabem, tret d'algun cas molt evident, si entre ells hi havia altres relacions de grup, ja foren de tipus acadèmic o professional, o de tipus polític o ideològic. En alguns casos, és probable que la coincidència a la Facultat de Medicina, mentre cursaven la carrera, o als grans centres hospitalaris de Barcelona, mentre intentaven formar-se com a especialistes, propiciés la coneixença. En altres casos, sobretot els dels dos corresponsals valencians, cal sospitar que la relació amb Cervera es va establir en el marc dels congressos celebrats per l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, associació de la qual Cervera fou membre de la junta directiva durant els anys de la República.

²⁷² CERVERA (1934); CERVERA (1936a); CERVERA (1936b); CERVERA, CASTELLS (1936); CERVERA, FOLCH PI, BENAIGES (1936).

Castelló de la Plana: Àngel Sánchez i Gozalbo (1884-1987)

Nascut a Castelló de la Plana el 13 de febrer de 1894 i mort el 10 de març de 1987²⁷³. Va estudiar medicina a la Universitat de València llicenciant-se el 1916. Es doctorà a Madrid el 1919 amb una tesi dedicada a l'epidèmia de grip a Castelló²⁷⁴. Va exercir a Castelló al llarg de la seva vida com a especialista en anàlisis clíniques. A la seva època d'estudiant va entrar en contacte amb diversos cercles literaris, i es va implicar en diferents associacions i iniciatives de caràcter cultural com l'Assemblea de Nostra Parla o Lo Rat Penat. Va participar en la fundació de la Societat Castellonenca de Cultura. Nomenat delegat a la ciutat de Castelló per a l'elaboració del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, fou un dels signataris de les Normes de Castelló de 1932, unes normes ortogràfiques elementals, que segueixen bàsicament les normes fabrianes adaptades al valencià. Es va dedicar a la narrativa, publicant textos a revistes i assaigs històrics i de fraseologia lèxica. Va ser vocal adjunt de la Junta Directiva de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana de 1936²⁷⁵.

Girona: Francesc Coll i Turbau (1886-1936)

Va estudiar el batxillerat a Girona, es va llicenciar en medicina a Barcelona, i el curs 1908-1909 fou pensionat a París per la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE) per formar-se com a cirurgià²⁷⁶. L'any 1909 es doctorà a Madrid amb una tesi sobre el càncer titulada *Estudio sobre la etiología del cáncer y su tratamiento por el nuevo método de la fulguración, o método de Keating-Hart*. Va ser el director de l'Hospital de Girona, ciutat on va crear una clínica especialitzada en cirurgia i de la qual fou alcalde entre 1914 i 1916, 1921-1923 i 1930-1931²⁷⁷. Fou membre de la Junta Organitzadora del VI Congrés de Metges en Llengua Catalana, celebrat el 1930. Col·laborà en el *Diccionari de Medicina* de Manuel Corachan²⁷⁸. Va col·laborar en el *Butlletí Mensual del Col·legi de Metges de la Província de Girona*, publicat de 1922 a 1936, i en la revista *Pràctica Mèdica. Revista mensual de medicina de les comarques de Catalunya Nova*, publicada entre 1933 i juny de 1936²⁷⁹. El 1935 proposà la ponència 'Quist hidatídic intra-toràcic' al Congrés de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, però no hi va poder participar en

²⁷³ BORT (2012).

²⁷⁴ SÁNCHEZ GOZALBO (1919).

²⁷⁵ [ANÒNIM] (1988). MARTÍNEZ VIDAL, PARDO TOMÁS (2004).

²⁷⁶ Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, Exp. JAE/37-567.

²⁷⁷ MORETÓ I GIMBERNAT (1986).

²⁷⁸ CALBET I CAMARASA, CORBELLA I CORBELLA, Vol. I, p. 146.

²⁷⁹ CALBET I CAMARASA (2013).

el congrés següent. El 24 de març de 1936 es comunicà la baixa a l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana per la seva defunció ²⁸⁰.

Lleida: Francesc Serra i Salsas (1899-1940)

Nascut a Rubí el 29 de desembre de 1899 i mort el 24 de juny de 1940. Va estudiar batxillerat a Mataró i es va llicenciar en medicina a Barcelona el 1921. Es doctorà a Madrid el 1923 amb una tesi titulada *Valor semeiológico de los coeficientes esfigno-hidráulicos y esfigno-renal*. Va ser director de l'Hospital provincial de Lleida²⁸¹. Va formar part del comitè inicial de redacció de la revista *Archivos del Instituto de Medicina Práctica*, publicada a Barcelona de 1924 a juny de 1936 ²⁸². Presentà, juntament amb Alfred Rocha, del Servei de l'Hospital de Sant Pau, una comunicació al VIII Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, celebrat a Barcelona l'any 1934, titulada "Fístula bronquial d'origen hepàtic" ²⁸³. Segons consta en el *Llibre d'Actes*, el 13 de novembre de 1934 fou nomenat vocal i representant per Lleida en la Junta Directiva de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana²⁸⁴.

Lleida: Humbert Torres i Barberà (1879-1955)

Nascut a Mont-roig de Segarra l'any 1879 i mort a Barcelona el 1955. Metge i polític català ²⁸⁵. Es llicencià en medicina a la Universitat de Barcelona el 1902 i es va interessar intensament per la metapsíquica tot al llarg de la seva vida²⁸⁶. Es doctorà a Madrid l'any 1913 amb una tesi sobre la patologia i el tractament de la sífilis, un tema de molta actualitat aleshores per la recent síntesi del Salvarsan, titulada *El arsenobenzol en la sífilis: estudio clínico y terapéutico*. Publicà treballs sobre educació sexual i tractament de la sífilis, i dirigí –tot i que no hem pogut localitzar-la en cap catàleg– la revista *Informació Mèdica. Publicació Mensual*, publicada a Lleida des del 1909 fins al 1915; col·laborà en la segona època de la revista *La luz del porvenir: revista popular de estudios psicológicos y ciencias afines. Órgano del Centro La Buena Nueva*, publicada des del 1925 al desembre de 1926. Dirigí la revista lleidatana, d'existència fugaç, *La ilustración médica* el 1913. Col·laborà amb el *Butlletí del Sindicat de*

Metges de Catalunya i *La Clínica. Revista mensual hispano-americana de ciencias médicas* (1924-1936), de l'Institut Ravellat-Pla²⁸⁷. Participà com a col·laborador en el *Diccionari de Medicina* de Manuel Corachan. Va co-fundar l'Associació Escolar Republicana de Lleida que més tard presidí el 1908 i 1913. El 1915 es va unir al Bloc Republicà Autonomista i el 1917 al Partit republicà Català. Fou alcalde de Lleida entre 1917 i 1920. Durant la dictadura de Primo de Rivera es dedicà a l'activitat mèdica. Fou membre d'Esquerra Republicana de Catalunya durant la Segona República i, com a tal, diputat a les corts constituents. Durant la Guerra Civil espanyola no participà directament en política, però, en acabar, marxà a l'exili, on va col·laborar amb *El Poble Català* de París i *Quaderns de l'exili* de Perpinyà ²⁸⁸.

Palma de Mallorca: Francesc Sancho i Sagaz (1887-1941)

Nasqué l'any 1887 a Palma i morí el 1941, també a Palma. Fill del famós otorinolaringòleg Francisco Sancho Mas (Palma, 1849-1909), el qual contribuï a la creació de la *Revista Balear de Ciencias Médicas*. Es va llicenciar en Medicina a Barcelona l'any 1909. El 1913 va realitzar un curs d'especialització radiològica a la Fundació Chaptal de París. Va exercir com a radiòleg, compartint gabinet amb Bartolomé Vanrell Camps a Palma de Mallorca abans de la Guerra Civil²⁸⁹. Va ser president del Col·legi de Metges de Balears, desconeixem l'època exacta en que va ocupar aquest càrrec. En aquella període va pronunciar una conferència amb el títol *Resultados de la radioscopia profunda*. Va ser Vocal suplent de Balears del Sindicat de Metges en el curs 1932-1933.

Tarragona: Josep Maria Sastre i Piqué (fl.1926 - ant.1952)

Poques dades biogràfiques hem pogut reunir del representant tarragoní en el consell editorial de *LMC*. Sabem que havia estat vocal del Consell del Sindicat de Metges de Catalunya l'any 1926 i que era col·laborador de la *Revista mensual de medicina de les comarques de Catalunya Nova*, publicada entre 1933 i 1936 ²⁹⁰. En acabar la Guerra Civil, l'any 1939, va estar a la Presó de Pilats ²⁹¹ de Tarragona, segurament per la seva militància a Unió Democràtica de Catalunya des de 1934 ²⁹². Entre la seva bibliografia destaquem ²⁹³ una nova normativa per ajudar a gestionar l'ingrés dels malalts als

²⁸⁰ MARTÍNEZ VIDAL, PARDO TOMÁS (2004). Galeria de Metges Catalans (F. Xavier Carreras de Cabrera).

Apareix una nota necrològica amb la seva foto a *LMC* (1936), 6 (32): 598.

²⁸¹ CALBET I CAMARASA, CORBELLÀ I CORBELLÀ, (1981-1983), Vol. III, p. 100.

²⁸² CALBET I CAMARASA (2013).

²⁸³ SERRA SALSAS, Francesc; ROCHA, Alfred (1934), Fístula bronquial d'origen hepàtic. *VIII Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. Barcelona: Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, p. 80. Es va publicar com a article original al número 16 de *LMC* de gener de 1935, pàgines 3-8.

²⁸⁴ MARTÍNEZ VIDAL, PARDO TOMÁS (2004).

²⁸⁵ CALBET I CAMARASA, CORBELLÀ I CORBELLÀ (1981-1983), Vol. III, pp. 134-135.

²⁸⁶ GRAUS (2015).

²⁸⁷ CALBET I CAMARASA (2013).

²⁸⁸ Galeria de Metges Catalans (Miquel Bruguera).

²⁸⁹ RODRIGUEZ TEJERINA (1995), pp. 121-122.

²⁹⁰ CALBET I CAMARASA (2013).

²⁹¹ VENTURA SOLÉ (1993), p. 180.

²⁹² Vegeu: <http://prensahistorica.mcu.es/>

²⁹³ CORBELLÀ CORBELLÀ, CALBET I CAMARASA (2005), p. 145.

hospitals²⁹⁴, una nota homenatge al Dr. Damià Martí i Boix, de la Selva del Camp²⁹⁵, i una nota necrològica al Dr. Jaume Peyrí lligada a l'Ajuntament de Tarragona el 25 de juny de 1952²⁹⁶.

València: Josep Simon Barceló (1904-1972)

Nascut a Alboraia el 1904 i mort a València el 1972²⁹⁷. Es va llicenciar en medicina a València el 1927 i posteriorment cursà estudis de doctorat a Madrid²⁹⁸. Va ser vocal de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana i va formar part del comitè organitzador del IXè congrés cel·lebrat a Perpinyà al juny de 1936. Es va encarregar de l'organització del següent congrés que s'havia de cel·lebrar a València, però per motius evidents de guerra no es va realitzar. Va exercir com a periodista i va treballar per a l'agència de notícies madrilenya *Febus*. Fou secretari del sindicat de Periodistes de València. Durant la guerra fou metge militar i director de *La Correspondencia de Valencia*. Sota la dictadura de Franco, el 1958, va ser un dels fundadors de la Sociedad Valenciana de Pediatría i va promoure les reunions entre les societats catalana i valenciana, i fou escollit redactor en cap del *Boletín de la Sociedad Valenciana de Pediatría* publicat cada trimestre des de 1959, més tard cada dos mesos. Gran aficionat al futbol, va col·laborar en diferents publicacions i emissions radiofòniques esportives al llarg de tota la seva trajectòria²⁹⁹.

3.3. LA PARTICIPACIÓ OCCITANA EN EL CONSELL DE REDACCIÓ

En aquest apartat incloem la informació que hem pogut reunir al voltant dels metges "occitans" que van participar en el consell de redacció de *LMC* i, a part, de la figura d'Ismael Girard, que actuà *de facto* com a un autèntic "secretari de redacció" de la revista per al sud de França³⁰⁰. Per assolir aquest objectiu comptem, com a punt de partida, amb l'article que l'any 2009 va publicar Ferran Sabaté Casellas titulat "La participació occitana en la revista 'La Medicina Catalana'" i el que l'any 2010 va publicar Xavier Oliveras González titulat "Les col·laboracions mèdiques a l'espai occitano-català i al mediterrani llatí (1920-1980)".

Ara sabem entre altres coses que hi ha un total de 27 articles originals, publicats a les pàgines de *LMC*, per 42 autors "occitans", que habitaven a les ciutats de Clermont-Ferrand (10), Tolosa de Llenguadoc (6), Montpeller (6), Ax-les-Termes (1), Brussel·les (1), Niça (1), París (1) i Vichy (1)³⁰¹. Per anys, aquesta contribució occitana a *LMC* en forma d'articles es distribuïa així: 1 l'any 1933, set l'any 1934, tretze l'any 1935 i sis l'any 1936, el darrer dels quals coincideix amb les notícies jubilosos de la celebració a Perpinyà del IXè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana i l'esclat de la Guerra Civil, l'estiu d'aquell any.

Tot i que la revista va continuar publicant-se encara dos anys llargs, la contesa obrí un clell en les relacions mèdiques catalano-occitanes que, llevat de l'acte de commemoració del 25 aniversari de la fundació de la Societat de Biologia de Barcelona el març de 1937, ja no es va tornar a tancar mai més. L'ambient revolucionari que es vivia a Barcelona, sumat al bloqueig de la frontera per part de les autoritats republicanes i la política de no intervenció practicada per França i altres potències occidentals, van dificultar, sinó impedir, les relacions epistolars entre Leandre Cervera i Ismael Girard i, en conseqüència, van abatere la finalitat última de la revista, que subsistí heroicament per la voluntat del tàndem Cervera-Miracle de mantenir una quimera de normalitat científica i professional.

Cal dir una vegada més que la iniciativa d'editar un mitjà de comunicació panoccità fou anterior a la incorporació de la figura de Leandre Cervera a la direcció a les aca-

²⁹⁴ SASTRE I PIQUÉ (1927).

²⁹⁵ SASTRE I PIQUÉ (1928).

²⁹⁶ SASTRE I PIQUÉ (1952).

²⁹⁷ Vegeu: <http://prensahistorica.mcu.es/>

²⁹⁸ No hem localitzat cap exemplar de la seva tesi, ni al catàleg Cisne de la Universidad Complutense de Madrid, ni al catàleg col·lectiu REBIUN.

²⁹⁹ MARTÍNEZ VIDAL; PARDO TOMÁS (2004).

³⁰⁰ Per tal de trobar informació sobre els metges occitans, hem consultat primordialment els catàlegs de la Bibliothèque Interuniversitaire de Santé (www.biusante.parisdescartes.fr), de la Bibliothèque de l'Académie National de Médecine (www.bibliotheque.academie-medecine.fr) i del Système Universitaire de Documentation (<http://www.sudoc.abes.fr/>).

³⁰¹ SABATÉ CASELLAS (2009). OLIVERAS GONZÁLEZ (2010a).

balles de l'estiu de 1933. Pel que hem pogut saber gràcies a la correspondència del Collègi d'Occitània que es conserva al CIRDOC³⁰², Ismael Girard va estar present des de bon començament com a representant, en el consell editorial, de les terres occitanes. Va ser Girard qui, encara sota la direcció de Mestre i Puig, va proposar els cinc “nuclis medicals” [sic] originaris –Clermont-Ferrand, Limoges, Marsella, Montpeller i Tolosa– i va designar, segons el seu criteri, els representants respectius, a més d'un representant de Perpinyà en atenció a la seva singularitat. A l'estiu de 1933 l'entusiasme era tal que Josep Miracle, en proposar-li a Girard que es fés càrrec de la secció “Occitània mèdica”, li va suggerir fins i tot que aquesta crònica podria estar escrita en occità:

“La proposició de la crònica ‘Occitània mèdica’ ha estat molt ben rebuda, i faria molt bonic que tant la crònica com la col·laboració occitana fos escrita en occità i mecanografiada per tal que fos ben entenedora i no hi haguessin dificultats en la tipografia.”³⁰³

Figura 16. Ismael Girard (1898-1976).

Coordinador de LMC per al territori francès. Responsable de la secció ‘Occitània mèdica’.

Font: *LMC*, 6 (29): 234.

A. El coordinador Ismael Girard (Tolosa de Llenguadoc)

Nascut a Gensac (Aquitània) el 1898 i mort a Tolosa el 1976. Passà la seva joventut al seu poble natal, com recordarà en una entrevista concedida a Radio Toulouse l'any 1970: “La mia origina sociala e familiara se resumeish ende jo per un mot: Gensac (...) A l'ostau, lo Gascon, que'u parlavan cada jorn, mesclat au Francès, mitats l'un, mitat l'aute, come s'escaijèva. Dehòra, guaire ben sonca lo Gascon”³⁰⁴. Va ser mobilitzat durant la Primera Guerra Mundial, passant un any a la zona del Rin i posteriorment va ser enviat a Avinyó on entrà en contacte amb la literatura catalana per mitjà de la Biblioteca Museu Calvet. Finalitzat aquest període militar, va iniciar el

seus estudis de medicina a Tolosa, que finalitzà el 1926. La seva tesi doctoral, titulada *Le Comminges thermal et climatique* (Toulouse, J. Castellvie et Cie., 1926), fou ressenyada de manera més que elogiosa per Leandre Cervera des de les pàgines de la revista *Ciència*³⁰⁵.

Tot i aquesta formació mèdica universitària, Girard dedicà la seva vida a la seva passió, l'estudi del gascó i la causa occitanista. Així, el 1923 va fundar amb Camille Soula la revista *Òc* a la que s'hi dedicà fins a la seva mort. Aquell mateix any va constituir, junt amb Antonin Perbosc, Déodat Séverac i Camille Soula entre d'altres, la *Ligue de Pays d'Oc*. Aquesta agrupació, formada per diferents autoritats occitanes, es va disoldre als pocs mesos de la seva creació per donar pas a la *Ligue per la Patrie Méridionale - Fédération des Pays d'Oc*. Una associació que defensava les reivindicacions nacionals del Midi. Van ser anys de molt moviment reivindicatiu de la llengua i el territori occità. També va impulsar el 1930 la creació de la Societat d'Estudis Occitans junt amb Josep Carbonell Gener³⁰⁶ i Louis Alibert³⁰⁷ amb l'objectiu de normalitzar la llengua occitana seguint el model català. L'any 1939 Girard ajudà els refugiats catalans que fugien de la Guerra Civil. Després de la desfeta francesa de 1940 i amb l'ocupació pel Tercer Reich de part del territori francès, el 1943 es va veure obligat a traslladar-se a Saint-Saturnin a casa d'uns familiars. Posteriorment, amb una situació política més favorable, Girard torna el 1944 a Toulouse i aconsegueix crear el 1945 l'Institut d'Estudis Occitans³⁰⁸. Va publicar obres en gascó amb el pseudònim Delfin Dario³⁰⁹.

³⁰⁵ SOULA (1926b). “Llegint les descripcions del Dr. Girard, contigudes en aquesta obra, tenim la impressió de qué una de les més xamoses [sic] i riques comarques termals és la parcel·la dels departaments francesos dels *Hautes Pyrénées* i de l'*Haute-Garonne* que formava abans la terra gascona de l'Alt Comminges i de Nébouzan. En haver dit això creiem haver fet el màxim elogi del treball del Dr. Girard escriptor. La tesi de Ismael Girard és una útil monografia que haurà de consultar igualment el metge hidroterapeuta i l'excursionista, amb la seguretat de trobar-hi dades de gran valor des de llur respectiu punt de vista.”

³⁰⁶ Josep Carbonell i Gener (Sitges, 1897–1979), escriptor i promotor cultural català. Es va exiliar a Montreal (Llenguadoc) després de la Guerra Civil, però va tornar amb el Règim de Vichy. Va col·laborar en la creació de la gramàtica occitana d'Alibert. I anys més tard, el 1977, col·laborà en la creació del Centre d'Agermanament catalano-occità.

³⁰⁷ Louis Alibert (Bram 1884 – Montpellier 1959), lingüista i gramàtic occità. Autor de la gramàtica occitana publicada per l'Oficina de Relacions Meridionals de la Generalitat de Catalunya el 1935 *Gramatica occitana segon los parlars lengadocians*, i també del diccionari que es publicà de manera pòstuma el 1965 *Dictionnaire occitan-français*, que pretenia unificar els dialectes de l'occità. Va ser secretari de la Societat d'Estudis Occitans. Amb el Règim de Vichy va ser condemnat per la justícia francesa.

³⁰⁸ <http://www.univ-montp3.fr/llacs/wp-content/uploads/1310-10-Ismaël-GIRARD-lespoux.pdf>.

³⁰⁹ Occitanica, mediatèca enciclopèdica. Vidas occitanicas: Delfin Dario (Ismaël Girard). Consulta efectuada el dia 6 de novembre de 2015. <http://vidas.occitanica.eu/items/show/12>.

³⁰² CIRDOC. Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard (Barcelona, 20 de juliol de 1933). C#2; carta de Josep Miracle a Ismael Girard (Barcelona, 3 d'agost de 1933). C#3.

³⁰³ CIRDOC. Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard (Barcelona, 3 d'agost de 1933). C#3.

³⁰⁴ Entrevista a Ismael Girard realitzada per Radio Toulouse i publicada a la revista *Pais Gascons*: TAUPIAC (1970).

La seva obra mèdica és més aviat minsa. Es limita a uns pocs títols, un article titulat *Sur «l'émanothérapie gynécologique»*³¹⁰, i un parell de separates, datades l'any 1934. Les dues són aproximacions epidemiològiques a la ciutat de Tolosa: la primera està plantejada des d'una perspectiva climàtica; i la segona és un estudi sobre la prevalença de la tuberculosi i també la del càncer, un tema que enllaça amb el CRAC (Centre Régional Anticancereux de Toulouse) i la figura de Joseph Ducuing, el seu director³¹¹.

En les actes del VIIè Congrès de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana de 1932 apareix inscrit amb el número 542 com a soci de l'Associació General de Metges de Llengua Catalana. En el congrés següent, el de Barcelona de 1934, era vice-president de l'Associació i vocal del Comitè organitzador. El 1936, va ser vice-president primer del comitè organitzador del IXè Congrès, celebrat a Perpinyà.

Un dels aspectes més reeixits de la col·laboració entre Ismaël Girard i Leandre Cervera fou l'intercanvi de revistes mèdiques, una activitat iniciada just un parell de mesos abans de l'aparició de *La Medicina Catalana*. Segons consta en una de les cartes de Cervera a Girard datada l'estiu de 1933, Josep Miracle, a requeriment de Cervera, s'havia d'encarregar de la tramesa a Tolosa d'una col·lecció de revistes mèdiques que s'editaven en català, una tramesa que havia de mantenir-se indefinidament a partir d'aleshores:

“A indicació meva, l'amic Miracle us farà transmetre revistes mèdiques catalanes. Jo faré gestionar per tal que us les trametin regularment. De memòria us puc donar els títols següents: “Annals de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya” (26 anys de publi. mensual); “annals de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona” (butlletí oficial de l'antiga Real Acad. de Med. creada per Carles III – des de la caiguda de Primo de Ribera [sic] es publica en català); “Treballs de la Soc. de Biol. de Barcelona” (Vol. annual des de 1913 a 1933); “Annals de l'Hospital de Sta. Creu i St. Pau” (es publica cada mes des de fa 7 anys. Aquesta revista publica alguns treballs en espanyol, per respecte als autors no catalans); “Monografies Mèdiques”; “Ciència” (rev. mensual des del 1926. Inclou treballs mèdics de tipus general); “Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria” (Trimestral des de fa 6 anys); “Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya” (gran revista mensual d'interessos professionals). “Butlletí de l'Hospital de N^a S^a del Sagrat Cor de Jesús” (rev. del cos facultatiu d'aquell hospital, fa 6 anys que surt); “Butlletí del Col·legi de Metges de Barcelona”

³¹⁰ GIRARD (1930).

³¹¹ GIRARD (1934a); GIRARD (1934b).

(avui englobada pel Butlletí del Sindicat); “Obstetrícia i Ginecologia” (petita i modesta revista iniciada l'any passat i ara en decadència) “Actes i ponències dels (segueix) // Congressos de Metges de Llengua Catalana” (col·lecció de 14 grossos volums començada en 1913 i ara reanudada [sic] després de la caiguda de Primo de Ribera [sic]. Aquesta publicació és sota la cura de l'Associació General de Metges de Llengua Catalana); “Butlletí del Col·legi de Metges de Lleida” i “Butlletí del Col·legi de Metges de Tarragona”. Com us he dit [provaré] que totes aquestes publicacions us arribin amb tota regularitat”³¹².

Com es palesa en la correspondència que es conserva al Collègi d'Occitània, la participació de Girard en *LMC* va ser cabdal. A més de dirigir la secció ‘Occitània mèdica’, va ser el coordinador de tota l'àrea francesa de la revista i l'interlocutor principal de Leandre Cervera i de Josep Miracle a l'altra banda dels Pirineus. Al CIRDOC es conserven les cartes que li van adreçar els seus amics catalans, principalment Jaume Aiguader, Leandre Cervera i Josep Miracle. Malauradament, però, no es conserven –o no ningú ha sabut trobar-les encara– les cartes que ell va adreçar als seus corresponents catalans.

B. Els col·laboradors occitans

Incloem en aquest apartat, a més dels representants dels “nuclis originaris” de la revista que va proposar Ismael Girard, una breu aproximació biogràfica a la figura de Camille Soula, qui sens dubte, ell tot sol, seria mereixedor d'un capítol monogràfic en el tema de les relacions mèdiques catalano-occitanes.

Bordeus: Paul Delmas-Marsalet (1898-1977)

Nascut a Dax el 4 d'agost de 1898 i mort a Bordeus el 29 de juliol de 1977³¹³. Va ser professor titular de la clínica de malalties nervioses i mentals de la Facultat de Medicina i dels Hospitals de Bordeus. Posteriorment, entre 1961 i 1977, va ser membre de l'Académie Nationale de Médecine. Va ser també “acadèmic estranger” de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona³¹⁴. L'Heremoteca occitana inclou dos resums d'articles

³¹² CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 20 d'agost de 1933). CO#9. Al febrer de 2010 hi havia encara una col·lecció de revistes mèdiques d'aquestes característiques a la biblioteca del Collègi d'Occitània, a Tolosa de Llenguadoc, ubicada aleshores en una de les dependències de l'Institut Catòlic. Comunicació oral d'Àlvar Martínez Vidal, a qui vull expressar el meu agraïment per la informació.

³¹³ [ANÒNIM] (1977).

³¹⁴ *Guia Mèdica*, 1936.

originals i una traducció íntegra d'un article, tots tres publicats a *Journal de Médecine de Bordeaux* ³¹⁵. Va aportar un altre treball a aquesta revista l'any 1942 ³¹⁶.

Figura 17. Dr. Dodel
Professor de Fisiologia a l'Escola de Clermont i Conseller de LMC.

Clermont-Ferrand: Pierre Dodel (? -1947)

Poques dades tenim de Pierre Dodel. Sabem que va morir el 3 de maig de 1947 i que va ser professor d'hidrologia i de fisiologia a l'Escola de Medicina de Clermont Ferrand ³¹⁷. Ponent del VIIIè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana celebrat el 1934 a Barcelona, va presentar, en col·laboració amb L. Piton i G. Dastugue, el treball "Estudi experimental i clínic de l'acció diürètica de les injeccions d'extractes de pell d'escorçó (vibra) [sic]", anteriorment publicat a *Paris Médical* de setembre de 1933 i resumit per Pelai Martorell (*LMC*, 1934, 2 (8): 628). També va ser coautor d'un l'article original de fisiologia ³¹⁸. Va ser el director de tesi de Pierre-Gaston Dastugue publicada el 1940 amb el títol *Étude critique et expérimentale du dosage de l'acétylcholine par les méthodes biologiques*, i va publicar junt amb Joseph Castaigne un manual de fisiologia ³¹⁹.

Figura 18. El Prof. Castaigne
Director de l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand i Conseller de LMC.
Font: *LMC*, 5 (25): 483.

Clermont-Ferrand: Joseph Castaigne (1871-1951)

Nascut a Bassac el 27 de febrer de 1871 i mort a París el 21 de setembre de 1951. Professor agregat de la Facultat de Medicina de París el 1907. Metge de l'Hôpital de la Charité el 1919. El 1924 va ser nomenat professor de Clínica Mèdica i de l'Institut d'Hidrologia a Clermont Ferrand i director de l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand. Internista amb nombroses publicacions sobre el fetge. L'any 1930 entrà, com a membre numerari, a l'Académie Nationale de Médecine. Autor d'un article original d'hidrologia publicat l'any 1935 a *LMC* ³²⁰. Va ser ponent al IXè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana celebrat a Perpinyà el 1936 amb el treball, presentat en col·laboració amb François Françon, titulat "Els reumatismes crònics i llur tractament crenoteràpic". També coautor amb Pierre Dodel d'un manual de fisiologia.

Limoges: Georges Verger

No disposem de gaires dades biogràfiques ni bibliogràfiques. Va ser professor de l'Escola de Medicina de Limoges i corresponsal de *LMC*. L'any 1933 publicà un article a la *Presse medicale* ³²¹.

Marsella: Marc Romieu (1901-1953)

Nascut a Marsella el 1901 i mort el 1953. Va ser director del Laboratori de d'Histologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Marsella. Hem localitzat una ressenya a un article publicat junt amb Geó Beltrami a la *Revue de Stomatologie* el 1938 ³²².

³¹⁵ DELMAS-MARSALET (1935). Resum i traducció no signada, però molt probablement fets per Pàmies Xercavins. DELMAS-MARSALET (1936). Traducció íntegra, amb referències bibliogràfiques, de l'article original publicat a *Journal de Médecine de Bordeaux*, 20 de març de 1936: p. 196. No està signat per cap traductor, però molt probablement va ser Pàmies Xercavins. DELMAS-MARSALET (1938). Article original publicat a *Journal de Médecine de Bordeaux*, 3-10 juliol de 1937: p. 5. Sembla una traducció íntegra; no signada però molt probablement feta per Pàmies Xercavins.

³¹⁶ DELMAS-MARSALET (1942).

³¹⁷ [ANÒNIM] (1948), *Presse thermale et climatique*, 7: 1. [ASSOCIATION DES PHYSIOLOGISTES] (1937), Liste des Membres, Onzième Congrès de l'Association des Physiologistes. París 7-9 Juin 1937, pp. 433-448. En aquesta llista també apareixen Jesús M. Bellido, Rossend Carrasco-Formiguera i August Pi Sunyer.

³¹⁸ DODEL, DASTUGUE (1935).

³¹⁹ CASTAIGNE; DODEL (1939), manual de 146 pàgines.

³²⁰ CASTAIGNE (1935).

³²¹ VERGER (1933).

³²² BELTRAMI; ROMIEU (1938).

Figura 19. El Professor A. Aimes
Facultat de Medicina de Montpellier.
Font: *LMC*, 6 (32): 591.

Figura 20. Louis Rimbaud (1877-1967)
Font: Foto: L. Cariol (1913)
Paris médical: la semaine du clinicien, 12: 507.

Montpeller: Alexandre Aimes (1888-1970)

Nascut el 1888 i mort el 12 de juliol de 1970³²³. Era professor agregat, a la Facultat de Medicina de Montpeller, de clínica ginecològica i de clínica quirúrgica. Cirurgià en cap de l'Institut Marin Saint-Pierre. Autor de dos articles originals, apareguts a *LMC*, sobre l'helioteràpia³²⁴.

Montpeller: Louis Rimbaud (1877-1967)

Nascut a Montpeller el 7 de juny de 1877 i mort, també a Montpeller, el 5 de juny de 1967. El 1904 va obtenir el títol de doctor amb la tesi *Vaccination et la sérothérapie antityphiques*. El 1906 fou nomenat catedràtic de clínica mèdica a Montpeller. Dedicà la seva recerca a estudis de bacteriologia i de medicina de laboratori³²⁵. El 1935 no va acceptar la proposta d'impartir una ponència al IXè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, que se celebraria a Perpinyà l'any següent, al·legant molta feina de càtedra³²⁶. En la *Guia Mèdica* de 1936 figura com a acadèmic estranger de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona. És autor del treball original publicat a *LMC*³²⁷. Apareix per primera vegada com a membre del consell de redacció de *LMC* l'estiu de 1938, poc abans de desaparèixer la revista. Va ser membre de l'Académie National de Médecine entre 1944 i 1967.

Perpinyà: Georges Baillat (1896-1987)

Nascut a Maurí (Fenolleda) el 1896 i mort a Perpinyà el 1987. Durant un temps va ser cap de clínica de la Facultat de Medicina de Tolosa, on s'havia doctorat. Després es traslladà a Perpinyà, on va ser cap de clínica quirúrgica i ginecològica. El 1934 va ser vocal primer de la junta directiva de l'Associació de Metges i Biòlegs en Llengua Ca-

talana i treballà en la preparació del IX Congrés celebrat a Perpinyà el 1936, ocupant el càrrec de secretari de la Comissió Auxiliar³²⁸.

Tolosa de Llenguadoc: Louis Camille Soula (1888-1963)

Nascut a Foix (Arieja) el 6 de maig de 1888 i mort a París el 3 d'abril de 1963³²⁹. Va estudiar medicina a la Facultat de Toulouse i el 1912 es doctorà amb la tesi, dirigida pel ja esmentat Jacques Emile Abelous, *Des relations entre l'activité fonctionnelle des centres nerveux et la protéolyse de la substance nerveuse*. Va ser mobilitzat el 1914 com a *Médecin-auxiliaire* i va fer tota la companya com a metge de *corps de troupe* fins que va tornar a Tolosa el 1918. El 1920 fou nomenat professor agregat de medicina i el 1935 i fins el 1962 titular de la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de Tolosa. Va ser autor d'un gran nombre de treballs científics i del manual de fisiologia *Precis de physiologie* (Masson, 1947). Pioner a França de la fisiologia aplicada a l'esport i al treball, el 1929 va fundar l'Institut Régional d'Education Physique de l'Université de Toulouse. També va ser impulsor del comerç de productes farmacèutics opoteràpics col·laborant en la producció de *liposplénine* i *dermosplénine*, fàrmacs que, veurem més endavant, apareixen repetidament publicitats a *LMC*³³⁰. Des del punt de vista científic cal dir que va mantenir relacions estretes amb fisiòlegs que gaudien d'un gran reconeixement internacional, com ara Pavlov, Cannon, Hill o Sherrington. El 1947 es va traslladar definitivament a París i va ser el creador de la primera càtedra de Farmacodinàmia dins d'una Facultat de Medicina, i va treballar a l'Institut National de Sécurité com a professor de fisiologia³³¹.

Pel que fa a la seva vessant occitanista, ja hem vist que el 1920 va participar, junt amb Ismael Girard i d'altres occitanistes, en la fundació de la *Ligue de Pays d'Oc*. Com ja hem avançat en l'apartat que hem dedicat a repassar les relacions mèdiques catalano-occitanes prèvies a l'aparició de *LMC*, el 1922 va proposar la fundació a Barcelona, sota la protecció de l'Institut d'Estudis Catalans, d'uns *Arxius Occitans de Fisiologia*, una proposta que no aconseguí reeixir, i un any més tard, el 1923, fundava amb Ismael Girard la revista *Oc* a Tolosa de Llenguadoc, ciutat que ben aviat, amb el colp d'estat del general Primo de Rivera, esdevindria un refugi segur i acollidor per alguns elements catalanistes, com ara Jaume Aiguader i Leandre Cervera.

Des del punt de vista polític, Soula era militant del Partit Socialista francès. President del *Comité d'Aide aux Républicains Espagnols* durant la Guerra Civil, el 1939 va contribuir a la creació a Tolosa, arran de la Retirada, de la Residència Ramon Llull, on s'allotjaren

³²³ [ANÒNIM] (1970).

³²⁴ AIMES (1934); AIMES, CAYLA (1936).

³²⁵ J. E. (1913), Le Dr. Louis Rimbaud/Le Dr. Henri Roger/ Le Dr. KJ. Froment. *Paris médical: la semaine du clinicien*, 12: 507.

³²⁶ MARTÍNEZ VIDAL, PARDO TOMÁS (2004).

³²⁷ RIMBAUD (1936).

³²⁸ MARTÍNEZ VIDAL, PARDO TOMÁS (2004).

³²⁹ CORBELLA (2000), pp. 275-276.

³³⁰ MONTASTRUC (1992).

³³¹ FONTANON, GRELON (1994).

principalment professors i intel·lectuals catalans refugiats. Durant la II Guerra Mundial va lluitar en la Resistència contra l'ocupació nazi, al costat dels seus amics Joseph Ducuing, ja esmentat, i Silvio Trentin. Arrestat per la Gestapo el 1943, va estar quatre mesos a la presó per les seves activitats subversives, en especial relacionades amb la premsa clandestina i les xarxes d'evasió de persones perseguides pels ocupants. El 1944, amb la Libération de França per les tropes aliades, va tornar a les seves tasques universitàries. El 1945 col·laborà en la fundació de l'Institut d'Estudis Occitans, que impulsava el seu amic i correligionari Ismaël Girard. No obstant, en ocupar la presidència de l'Assemblea constituent al gener de 1946 el socialista Vincent Auriol, de qui Soula era amic íntim des de la infantesa, va decidir marxar amb el seu nebot Louis Bugnard a París, on va ocupar diversos càrrecs oficials, entre els quals destaca la fundació i direcció del Laboratori de Fisiologia del Treball, una entitat depenent del Conseil National de la Recherche Scientifique (CNRS)³³².

Soula va col·laborar, tot i que de forma esporàdica, en les pàgines de la revista catalana *Ciència* amb un article de divulgació, "De què serveix la melsa?", aparegut al número de gener de 1927³³³. Probablement, era una forma d'agrair la ressenya que Leandre Cervera havia fet el seu llibre *Matière Médicale et Pharmacodinamie*, un manual didàctic de terapèutica farmacològica dirigit als estudiants de medicina³³⁴.

En les *Actes del Congrès de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*, celebrat el 1932 a Ciutat de Palma, apareix com a soci amb el número 566, però no va presentar cap treball, ni en aquest ni en els congressos de Barcelona (1934) i de Perpinyà (1936). També va participar activament en el Congrès de Patologia Digestiva que es va celebrar a Barcelona el 1933.

Soula és autor de tres treballs originals publicats a *LMC*³³⁵. Hi ha, a més, dos textos, signats per ell, al número 51-52 de 1937, que volem destacar. El primer correspon a la secció Occitània Mèdica, signada per ell i dedicada a la Societat de Biologia de Barcelona³³⁶. En concret, el text està escrit íntegrament en francès i és l'única vegada

que aquesta secció apareix en una llengua distinta del català. Aquest fet excepcional va acompanyat d'una nota de la redacció, és a dir, de Leandre Cervera:

“La particularitat d'anar adreçada preferentment als col·legues de llengua francesa ens mena a publicar aquesta crònica en francès. Fem aquesta excepció en obsequi a la gentilesa del seu autor i a major profit del projecte exposat per ell. – N. de la R.”

El segon text és el resum de la seva allocució, amb ocasió de la celebració del 25è aniversari de la Societat de Biologia de Barcelona, pronunciada en representació dels membres corresponents en llengua francesa³³⁷. Aquests textos resumeixen la trajectòria de les relacions entre els científics catalans –Bellido, Cervera, Pi i Sunyer, entre d'altres– i els francesos occitans –Girard, Ducuing i el mateix Soula, principalment.

Figura 21. Camille Soula a Barcelona, 1933. A la imatge trobem Camille Soula amb Jesús M. Bellido.

Soula va ser convidat per F. Gallart i Monés a professorar dues lliçons en el IIon Kurs de Patologia Digestiva celebrat a desembre de 1933 a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Font: Noticiari d'Activitats. *LMC* 1 (3): 388. (15 de desembre 1933)

Figura 22 Un grup de catedràtics de les Universitats de Tolosa i Montpellier a Barcelona

En aquesta ocasió, els expedicionaris van ser Vianey (Degà de la Facultat de Filosofia i Lletres de Montpellier), Euzières (Degà de la Facultat de Medicina), Rimbau i Desfours (professors de la Facultat de Medicina), Amade i Blanchard (professors de la Facultat de Lletres de Tolosa), Tapie (professor de la Facultat de Medicina de Tolosa) i Milhaud (Batlle de Montpellier). A la imatge superior trobem, a més d'alguns d'aquests expedicionaris francesos, els doctors Joaquim Trias i Manuel Corachan.

Font: Noticiari d'activitats. *LMC*, 1 (6): 402. (15 de març de 1934).

³³² FONTANON, GRELON (1994).

³³³ SOULA (1927).

³³⁴ SOULA (1926b). "Camille Soula, primerament des del seu lloc de professor auxiliar de Fisiologia de la Facultat de Medicina de Tolosa de Llenguadoc, i després des de la càtedra de Farmacologia de la mateixa Universitat, s'ha fet conèixer i respectar com autor de notables treballs, entre els quals excel·leixen els que fan referència a la secretina, les funcions esplèniques, els lipoids, la colesterina, etc. Ara, amb la publicació del petit volumet que motiva aquesta nota, Camille Soula se'ns manifesta un excel·lent escriptor de divulgacions."

³³⁵ SOULA (1933), SOULA (1934), publicat al monogràfic de les vitamines, i DUCUING, MILETZSKI, SOULA (1934), article publicat al monogràfic d'anèmies.

³³⁶ SOULA (1938a).

³³⁷ SOULA (1938b).

Figura 23. Mapa de distribució dels membres del consell de redacció de LMC

3.4. ELS REDACTORS – TRADUCTORS

Com ja s'ha apuntat ací i allà, *La Medicina Catalana* era bàsicament una revista que oferia, ordenats per especialitats mèdiques, extractes d'articles publicats originàriament en revistes de prestigi, és a dir, articles que eren convenientment seleccionats, traduïts i resumits. Com veurem en el capítol 4 d'aquesta memòria en detallar l'estructura de la revista, s'inclouen sota l'epígraf "hemeroteca occitana", per articles publicats originalment en català, espanyol i francès a revistes mèdiques del triangle Alacant–Bordeus–Marsella, i "hemeroteca mundial", per articles procedents de revistes de països de la resta del món.

Proporcionalment, el nombre d'articles originals inserits a les pàgines de la revista era sensiblement inferior: com a molt, mitja dotzena en cada número o fascicle de la revista. És evident que això comportava l'existència d'una sèrie de persones que feien traduccions científiques per encàrrec: eren els "redactors-traductors". Aquesta tasca requeria, per una banda, la capacitat de comprendre els articles en l'idioma original, i de resumir-ne els continguts i, per una altra, l'habilitat de traduir-los al català. Prèviament, però, algú havia de tenir el coneixement i el criteris necessaris per tal d'identificar i seleccionar els articles més interessants a partir de les revistes –principalment, europees– que es rebien a la redacció de la revista. Així, amb aquesta labor traductora, *LMC* actuava com a un nodus en el procés de gestió i circulació del coneixement científic, un procés que inclou, com hem dit diverses vegades, múltiples fenòmens d'apropiació, recreació, transferència i reflexibilitat³³⁸. Se situaria, doncs, en les coordenades d'una "ciència expositiva", que inclou totes les pràctiques científiques, des de la publicació d'articles en les revistes més especialitzades fins a l'elaboració d'un article de divulgació, passant per un seguit d'activitats, com ara la participació en seminaris, el pronunciament de conferències, les discussions a les aules, l'elaboració d'informes de tot tipus, les intervencions en entrevistes, programes de ràdio o televisió, etc., sense oblidar les crítiques anònimes a un article o la sol·licitud d'un projecte de recerca a una entitat pública o privada³³⁹. I, com no, l'emissió i recepció de cartes –la correspondència– que la direcció de *LMC* va mantenir al llarg de cinc anys amb els seus col·laboradors, entre ells el tantes vegades esmentat Ismael Girard, que no és més que una mostra, molt petita, de la tasca editora que implicava la revista.

En els primers onze números de la revista, fins a l'agost de 1934, a més del consell directiu, apareixen sota el títol de 'Redactors' els noms d'un seguit de persones que

³³⁸ NIETO-GALAN (2011), pp. 307-317.

³³⁹ SHINN, WHITE (1985); SECORD (2004).

signen els resums-traduccions de les hemeroteques. Fent un recompte simple, s'han trobat 19 redactors-traductors que col·laboraven i, per tant, treballaven per a Josep Miracle, l'editor de la revista, i Leandre Cervera, el redactor en cap. La dificultat per analitzar llurs contribucions és enorme, atès que alguns resums, o no presenten autoria, o bé estan signats amb unes inicials que aparentment no es corresponen amb cap dels subjectes ja identificats; a més, des de mitjans de 1934 els resums no inclouen ni el nom ni les sigles de l'autor, una absència que permet sospitar que la direcció de la revista havia decidit prescindir de les aportacions d'aquest col·lectiu de col·laboradors.

Considerant els resums per hemeroteques, podem observar que la denominada "hemeroteca occitana", apareix signada des del primer número per Josep Pàmies i Xercavins, i que a partir del número 5 (febrer de 1934), ell és l'únic redactor-traductor d'aquesta hemeroteca. Per contra, la denominada "hemeroteca mundial" tenia al principi un elevat nombre de redactors-traductors, però des del número 11 (agost de 1934) el llistat de redactors-traductors desapareix sobtadament de la revista, tot i que alguns resums posteriors encara inclouen el nom dels seus autors.

Tal i com ho recordaria anys més tard Josep Miracle en les seves memòries³⁴⁰, els redactors-traductors de *LMC* eren per regla general metges novells, o bé estudiants dels darrers cursos de la llicenciatura de medicina de la Universitat de Barcelona. Ubicats en les coordenades de la "ciència expositiva" que hem apuntat adés, hem considerat necessari identificar-los i valorar les seves contribucions, tot intentant explicar què va passar perquè arribaren a desaparèixer els seus noms de les pàgines de la revista. Per això, després de traçar les seves trajectòries individuals i col·lectives, analitzarem el tipus i el nombre d'articles que redactava cadascun d'ells, les respectives àrees d'especialització i les revistes que buidaven.

La confecció del perfil biogràfic i professional, tant individual com col·lectiu, dels redactors-traductors de *La Medicina Catalana* ens ha obligat a consultar tot un seguit de recursos per tal d'aconseguir la informació més completa possible de cadascun d'ells. Havent constatat que, per a la major part d'ells, no hi ha cap entrada al *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans* de Josep Maria Calbert i Camarasa³⁴¹ i de Jacint Corbella i Corbella, hem hagut de recórrer a altres fonts d'informació. Així, s'han consultat els seus expedients acadèmics universitaris, que es conserven principalment a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, i els expedients professionals que hi ha custodiats a

³⁴⁰ MIRACLE (1976), p. 247.

³⁴¹ CALBET I CAMARASA; CORBELLA I CORBELLA (1981-1983). Un dels motius de tal absència és que molts d'ells van morir després de publicat el diccionari biogràfic.

l'Arxiu del Col·legi de Metges de Barcelona. També s'ha consultat la base de dades dels Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana³⁴² i la del Centro Documental de la Memoria Histórica (Salamanca) per mitjà del Portal de Archivos Españoles (PARES) per tal d'esbrinar les possibles repressàlies per motius polítics arran de la Guerra Civil³⁴³. Igualment, s'ha consultat el llibre *La medicina en el exilio republicano* de Francisco Guerra³⁴⁴ per saber si, en algun cas, l'única opció possible que els va quedar, acabada la guerra, era marxar a l'exili. S'han revisat sistemàticament diversos catàlegs de biblioteques: el del Consorci de Biblioteques Catalanes (CCUC), el de la Universidad Complutense de Madrid (Cisne), el de la Red de Bibliotecas Universitarias espanyoles (REBIUN) i l'Index Catalogue de la National Library of Medicine. També s'ha hagut de recórrer a la consulta per mitjà d'Internet de l'*Indice Biográfico de España, Portugal e Iberoamérica* o el World Biographical Information System (BNC)³⁴⁵, per tal de trobar alguna informació complementària.

Com podrem veure en l'Annex 2, on oferim una a una les seves bio-bibliografies, els resultats han estat molt desiguals. Així, mentre en alguns casos no hem trobat pràcticament cap notícia, en altres hem localitzat, fins i tot, alguns treballs monogràfics, com ara el que li va dedicar Costa Molinari a Montserrat Esteve³⁴⁶, o el de López Gómez dedicat a Arias Manén³⁴⁷.

Com a elements comuns d'aquests individus, que en total sumaven 19 persones, trobem que, com ja hem apuntat, la major part d'ells eren metges joves o, fins i tot, estudiants de medicina dels darrers cursos de la carrera, tal com ho recordava Josep Miracle en la seva autobiografia. Des del punt de vista de l'edat, la mitjana aritmètica del grup –si comptem des de l'any de naixement de cadascun d'ells fins a l'aparició de *La Medicina Catalana*– és de 29,8 anys l'any de 1933, oscil·lant el rang entre els 20 anys de Nadal Sauquet i els 50 de Bordàs Salellas, que en tenia cinc anys més que Leandre Cervera, el director. És significatiu que dotze dels redactors-traductors –unes dues terceres parts– tinguessin menys de 28 anys.

³⁴² ELS CONGRESSOS DE METGES I BIÒLEGS DE LLENGUA CATALANA (1913-2008). Consultada el 31 d'agost de 2015.

³⁴³ PARES, "Víctimas de la Guerra Civil y Represaliados del Franquismo". Consultada el 31 d'agost de 2015. <http://pares.mcu.es/victimasGCFPortal/staticContent.form.jsessionid=1A9ECC90AF2CBE-F22E1E4ADB9BED59F0?viewName=presentacion>

³⁴⁴ GUERRA (2003).

³⁴⁵ <http://db.saur.de/WBIS7login.jsf>

³⁴⁶ COSTA MOLINARI (1995).

³⁴⁷ LÓPEZ GÓMEZ (2007).

És ben difícil, per no dir impossible, saber com arribaren cadascun d'ells a l'entorn de Leandre Cervera. Aventurem, però, una hipòtesi ara per ara indemostrable: Cervera els heretà de Josep Mestre i Puig, que era la primera opció de López Llausàs i de Miracle per a dirigir la revista. Naturalment no tots, però sí una part d'ells. Ens indueix a pensar-ho el fet que molts eren inspectors municipals de Sanitat, un element clau en la destitució fulminant de Mestre i Puig com a director de la revista al setembre de 1933 i, per tant, en la designació a corre-cuita de Cervera per a substituir-lo.

Sorprén l'escassa presència dels seus noms al *Llibre d'Actes de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*³⁴⁸, (1915-1938), així com de les seves comunicacions o ponències, als llibres d'actes dels congressos que organitzà aquesta societat abans de la Guerra Civil³⁴⁹. No tenim notícies que cap ni un dels redactors-traductors de *La Medicina Catalana* morís al front o a la rereguarda durant la Guerra Civil. I, quant a la repressió política en la Postguerra, la principal conclusió que podem extraure és que no van ser especialment castigats pel règim de Franco, llevat –potser– d'algun cas molt particular, ni tampoc s'aventuraren a seguir el camí de l'exili.

A la vista del quadre que mostra la distribució dels autors dels resums, hi ha un nom que destaca entre tots, el de Josep Pàmies i Xercavins, perquè ell tot sol n'és l'autor de més del 40% dels textos inserits en aquesta secció. En la pràctica però, la proporció real podria ser encara més alta, perquè és molt probable que, havent acumulat la responsabilitat de la denominada “Hemeroteca” a mitjan de l'any 1934, no firmés cadascun dels resums per evitar la redundància. La nostra hipòtesi és que, arran de l'adquisició de la propietat de la revista, suposem que a parts iguals, per part de Cervera i de Miracle, es reorganitzaren de cap a peus les tasques de redacció i d'edició. Entre altres novetats, Pàmies i Xercavins, amb l'ajuda més o menys ocasional de Miracle, passà a encarregar-se de les traduccions, a l'hora que els redactors-traductors abandonaven la revista.

En darrer terme, però, era Cervera –i també la seva dona, Rosario Pino– el responsable de les tasques d'edició i de traducció si els altres dos, Miracle i Pàmies, fallaven. No descartem, però, que rebessin l'ajut d'alguna altra persona per realitzar les lectures dels articles i les traduccions. En una de les cartes, datada a la primavera de 1935, Leandre Cervera informava a Ismael Girard que havia hagut de fer-se càrrec de tota la secció –traduccions i resums– per la malaltia dels seus col·legues. En efecte, durant el període comprès entre el mes d'abril i el de setembre de 1935 (entre els números

19 i 24), que Pàmies Xercavins caigué malalt, Cervera hagué de ocupar-se de totes les tasques:

“Miracle ha estat malalt d'una amigdalitis supurada i molt febril seguida d'una septicèmia reumatoide. Això m'ha obligat a substituir-lo personalment en la part material que ell desenvolupa a la revista. També ha estat malalt Pàmies Xercavins i això m'ha obligat a fer-me personalment la secció occitana des de la primera lletra fins a la darrera. També m'ha calgut redactar integralment la secció de noticiari amb les corresponents traduccions, correcció de proves, etc.”³⁵⁰

En qualsevol cas, la figura de Pàmies Xercavins com a responsable de la coordinació i de la traducció d'un gran nombre de resums no pot ser menystinguda, perquè les seves tasques com a redactor el situen –junt a Leandre Cervera, Josep Miracle i Ismael Girard– com a un dels quatre puntals de la revista:

“Confio que dissabte vinent sortirà el número de Setembre [de 1935] de la M.C. Estan treballant intensament a la impremta sobre el nº d'octubre. Miracle, Pàmies i *la meva dona* tradueixen sense parar tots els textos de Clarmont per tal d'evitar que les linotips [sic?] no queden mai sense matèria linotipable. Ens convé, doncs, que amb la màxima pretesa ens feu la crònica occitana.”³⁵¹

Com podem veure, la dona de Cervera, Rosario Pino, també col·laborava en les tasques de traducció davant l'activitat frenètica requerida per fer sortir una publicació tan completa amb un equip editorial tan reduït. Tot i que no podem precisar ni el volum ni la qualitat de la seva aportació, ni tampoc la llengua o les llengües que traduïa, és presumible que ella –Rosario Pino– s'amagui darrere de tants i tants resums, notes o comentaris que apareixen sense signar i que, fent una interpretació massa fàcil, podríem atribuir en exclusiva a la mà del director de la revista, és a dir, del seu marit. Per altra banda, a partir de la lectura d'aquest passatge no es pot assegurar al cent per cent si el Pàmies al que es refereix Cervera és Josep Pàmies i Xercavins o Francesc Pàmies Gras, cunyat de Josep Miracle el qual feia tasques administratives i, per què descartar-ho d'entrada, possiblement també de traducció. El ben cert, en suma, és que tant el nucli familiar de Cervera com el de Miracle estaven implicats en l'edició de la revista.

³⁵⁰ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 20 d'abril de 1935). CO#44.

³⁵¹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 18 de setembre de 1935). CO#56.

³⁴⁸ MARTÍNEZ VIDAL; PARDO TOMÁS (2004). Leandre Cervera fou membre de la Junta Directiva de l'Associació i presentà vàries comunicacions, com ja s'ha indicat.

³⁴⁹ Actes dels congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (<http://taller.iec.cat/cmibllc/congressos.asp>).

REDACTOR-TRADUCTOR	Articles
Josep Pàmies i Xercavins	452
Pelai Martorell Carbonell	177
Leandre Cervera Astor	144*
Santiago Montserrat Esteve	112
Francesc Xavier Cortada Pastells	61
Pau Bricall i Planas	39
Salvador Arias Manén	21
Julià Vizcaíno Fàbregues	15
Alfons Nadal Sauquet	14
Lluís G. Reitg i Puig	11
Jaume Sanmartí Rigol	9
Ignasi Blajot i Pena	9
Francesc Camps i Puntès	8
Moisés Broggi i Vallès	4
Joan Parés Vilahur (i Josep M. Vilaseca Sabater) ¹	3+2
Josep M. Terricabras Fatjó	3
Francesc Bordas Salellas	2
Antoni Subirana Oller	1

Taula 1. Els redactors-traductors identificats i nombre de resums signats

* Hem consignat els articles que s'han identificat amb total seguretat com a traduïts per ell, però estem convençuts que el volum real és molt superior.

REDACTOR	ESPECIALITAT
Josep Pàmies i Xercavins (452)	Cirurgia (49) Tisiologia (36) Neurologia i psiquiatria (33) Medicina interna (28) Aparell digestiu (22)
Pelai Martorell Carbonell (177)	Obstetrícia i ginecologia (46) Terapèutica i dietètica (42) Medicina interna (26) Bacteriologia i higiene (18)
Santiago Montserrat Esteve (112)	Neurologia i psiquiatria (39) Aparell circulatori (16) Aparell digestiu (8)
Francesc Xavier Cortada Pastells (61)	Aparell digestiu (11) Endocrinologia (7) Hematologia (7)
Pau Bricall i Planas (39)	Aparell circulatori (37)
Salvador Arias Manén (21)	Urologia (21)
Julià Vizcaino Fàbregues (15)	Tisiologia (4) Aparell respiratori (4)
Alfons Nadal Sauquet (14)	Endocrinologia (9) Biologia (4)
Lluís G. Reitg i Puig (11)	Aparell digestiu (11)
Jaume Sanmartí Rigol (9)	Obstetrícia i ginecologia (9)
Ignasi Blajot (9)	Endocrinologia (4) Metabolisme i nutrició (4)
Francesc Camps i Puntès (8)	Dermatologia i sifilografia (6) Urologia (2)
Joan Parés (i Vilaseca) (3+2)	Terapèutica física i diagnòstic (3+2)

Taula 2. Els redactors i les especialitats dels articles resumits

En **negreta** s'assenyalen els que tenen una resums d'una mateixa àrea temàtica o especialitat.

Considerant els temes dels articles que traduïa i resumia, *LMC* era decididament una revista de caràcter generalista, ja que incloïa treballs de la major part de les especialitats mèdiques de l'època. Sorpren, però, l'escassa o nul·la presència d'algunes especialitats, com ara la pediatria i la medicina legal. Tampoc no hi ha gaire contribucions en el camp de la medicina laboral, ni tampoc en el de la medicina preventiva i social.

Si observem ara les relacions entre els redactors-traductors i les especialitats dels articles resumits, podem detectar algunes afinitats, com per exemple en el cas de Salvador Arias Manén, que es va dedicar a treballar exclusivament articles d'urologia. En altres casos, podem trobar una correspondència entre la llengua de la revista i el redactor, com per exemple en el cas de Santiago Montserrat Esteve, que traduïa –i resumia– articles publicats en revistes escrites principalment en alemany.

REDACTOR-TRADUCTOR	REVISTES
Josep Pàmies i Xercavins (452)	<i>Annals de Medicina</i> (60) <i>Journal de Médecine de Bordeaux</i> (39) <i>Crónica Médica</i> (37) <i>Marseille Médical</i> (36)
Pelai Martorell (177)	<i>The Lancet</i> (27) <i>La Presse Médicale</i> (19) <i>American Journal of Obstetrics and Gynecology</i> (18)
Santiago Montserrat Esteve (112)	<i>Münchener Medizinische Wochenschrift</i> (11) <i>Wiener Klinische Wochenschrift</i> (11) <i>Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie</i> (11)
Francesc Xavier Cortada Pastells (61)	<i>Münchener Medizinische Wochenschrift</i> (25) <i>Deutsche Medizinische Wochenschrift</i> (8) <i>Wiener Klinische Wochenschrift</i> (7)
Pau Bricall i Planas (39)	<i>Cuore e circolazione</i> (6) <i>Paris Médical</i> (5) <i>Journal de Médecine et de Chirurgie Pratiques</i> (4)
Salvador Arias Manén (21)	<i>Bulletin de la Société Française d'Urologie</i> (12)
Julià Vizcaino Fàbregues (15)	<i>La Presse Médicale</i> (7) <i>Paris Médical</i> (3)
Alfons Nadal Sauquet (14)	<i>Revue Française d'Endocrinologie</i> (4) <i>Comptes rendus de la Société de Biologie</i> (4)
Jaume Sanmartí Rigol (9)	<i>Gynécologie et obstétrique</i> (4) <i>Obstetricia y Ginecología</i> (3)
Francesc Camps i Puntès (8)	<i>Bruxelles Médical</i> (4) <i>Marseille Médical</i> (2)

Taula 3. Els redactors i les revistes originals d'on provenen la major part dels articles
El nombre els resums figura entre parèntesis

Analitzant la llengua de les 25 revistes originals que inclou la Taula 3, trobem simptomàtic l'absolut predomini de les franceses (14) i fins i tot de les alemanyes (6), és a dir, de la medicina continental europea, mentre que resulta significativa l'escassa presència de les anglosaxones (2). Si acceptem que *LMC* actuava com a una via de comunicació entre el centre i la perifèria científica, haurem de concloure que la medicina francesa era el principal referent tant dels seus redactors com dels seus lectors. Al seu costat, la influència britànica (*The Lancet*) i la nord-americana (*American Journal of Obstetrics and Gynecology*) sembla insignificant. Com és ben conegut, llavors el francès gaudia d'una ben guanyada condició de llengua internacional de la medicina.

En aquest sentit, cal destacar un fet paradoxal, apuntat ja anteriorment, que es va produir uns anys més tard. Després de la Guerra Civil, una de les activitats habituals, fora de l'exercici professional o de la docència mèdica, dels metges catalans exiliats a Amèrica fou la tasca de traducció de textos mèdics i científics de l'anglès al castellà. En molts pocs anys, arran de la II Guerra Mundial, el centre científic es desplaçà d'Europa als Estats Units, i la llengua de la ciència ja no seria ni el francès ni l'alemany, sinó l'anglès. Es pot afirmar que els metges catalans exiliats van prosseguir, en altres latituds i amb les adaptacions imprescindibles, com ara el canvi de llengua, la vigorosa tradició editorial, en l'àmbit de la medicina, de la Barcelona del primer terç del segle XX. Així, l'obra editorial d'Albert Folch i Pi a Mèxic, com a director tècnic de l'editorial mèdica Interamericana, resulta paradigmàtica³⁵².

Figura 24. Conferència del Prof. Charles Achard a la Societat de Biologia de Barcelona

La fotografia pertany a la conferència que va pronunciar el Prof. Achard en l'acte d'inauguració del nou local de la Societat de Biologia de Barcelona a la Casa de Convalescència, el 15 de maig de 1935. D'esquerra a dreta: Joan Puig Sureda, Jaume Peyrí, Josep M. Bofill i Pitxot, Charles Achard, Leandre Cervera, August Pi-Sunyer, Manuel Armangué, Achille Civatte.

Font: Noticiari d'activitats. *LMC*, 4 (20): 599.

³⁵² MARTÍNEZ VIDAL; SALLEN DEL COLOMBO (2010a); MARTÍNEZ VIDAL; SALLEN DEL COLOMBO (2010b); SILVA (2013).

4

Descripció i anàlisi de la revista

4.1. Característiques tècniques

4.1.1. Format

4.1.2. Imatges

4.1.3. Freqüència, fascicles i volums

4.1.4. Tiratge, administració i distribució

4.2. Estructura interna

4.2.1. Seccions

4.2.2. Números monogràfics

4.2.3. Articles especials: tesis doctorals, congressos, etc.

4.2.4. Índexs (per volums, autors, especialitats, etc.)

4.3. Especialitats mèdiques

4.3.1. Assignació dels articles i de les ressenyes per especialitats

4.4. Els darrers números: *LMC* durant la Guerra Civil

Com es pot veure al pòrtic d'aquesta memòria, hem inclòs un recull de frases i comentaris elogiosos envers *La Medicina Catalana*. En realitat, es tracta d'una selecció, perquè es podrien afegir-hi molts més, tant bo és el record que va deixar aquesta revista a tot arreu. Entre els motius dels elogis, no era el menor l'atraient format de la revista, des de la tipografia i el paper utilitzat fins a la composició de les caixes d'impremta i el disseny de les cobertes, passant per les il·lustracions fotogràfiques que copsaven magnèticament la mirada dels lectors. Certament, *LMC* pretenia ser una revista de qualitat i, per consegüent, tenia un bon disseny gràfic, de línies netes i rectes, que s'enriquia amb gravats i imatges fotogràfiques. Dècades més tard, l'editor, Josep Miracle ho resumia així en les seves memòries:

“La revista tenia un mínim de 128 pàgines en bon paper couché i es publicava cada mes. La portada havia estat dibuixada i gravada al boix pel gran artista vilanoví Enric C. Ricart, i l'aspecte del periòdic es feia de debò atraient.”³⁵³

Per això, dediquem tot un capítol de la tesi, el quart, a la descripció, pura i simple, de la revista. Estudiarem les característiques tècniques, l'estructura interna i els elements que es troben a l'interior. Cal dir que, des del punt de vista formal, la col·lecció es va mantenir constant al llarg dels anys, fins i tot en temps de guerra. Tot els canvis que hem pogut detectar semblen el resultat de decisions ben meditades i no del caprici d'un moment donat.

4.1. CARACTERÍSTIQUES TÈCNIQUES

4.1.1. Format

Els fascicles de *LMC* constaven habitualment de 128 pàgines, cobertes apart, amb unes mides de 27 cm. de llarg per 19 cm. d'ample. Alguns números, però, superaven les 200 pàgines. Si es compten també les de la publicitat, el número 33, monogràfic dedicat a les diàtesis hemorràgiques, publicat el juny de 1936, contenia 224 pàgines. Utilitzava paper cartró de color crema per a les cobertes i paper couché, d'alta qualitat, blanc trencat, per a l'interior. A partir de l'estiu de 1936, amb l'esclat de la guerra, el nombre de pàgines minvà dràsticament. Els números apareixen de dos en dos integrant un sol fascicle que –sens dubte per estalviar costos– es distribuïa cada dos mesos. El primer fascicle doble és el corresponent als números 35-36, de setembre-octubre de 1936.

La coberta anterior, que presenta un rivet rectangular tot al seu voltant, la podem dividir en dues parts: la meitat superior, on apareix en lletres majúscules i en negreta el títol de la publicació “La medicina catalana” i, avall, el subtítol “Portantveu de l'Occitània Mèdica”, també en majúscules. Sota el títol, hi ha un gravat a manera d'escut, realitzat per l'artista vilanoví Enric C. Ricart, que representa la serp enroscada, és a dir, la serp del déu Asclepi, sobre les quatre barres (mireu la imatge reproduïda a continuació):

Figura 25. Escut de *La Medicina Catalana* (per Enric C. Ricart)

La coberta posterior mostra el títol de la revista amb l'escut d'Enric C. Ricart i, més avall, el nom de la impremta (NAGSA), tal i com es pot veure a continuació.

³⁵³ MIRACLE (1976), pp. 243-247. Enric Cristòfor Ricart i Nin (Vilanova i la Geltrú 1893 – 1960) va ser un gravador i pintor català. Un dels artistes més destacats del Noucentisme.

Figura 26. Portada del número 1 de *La Medicina Catalana*. Portantveu de l'Occitània mèdica

Exemplar de la Biblioteca de Catalunya accessible a través del portal ARCA

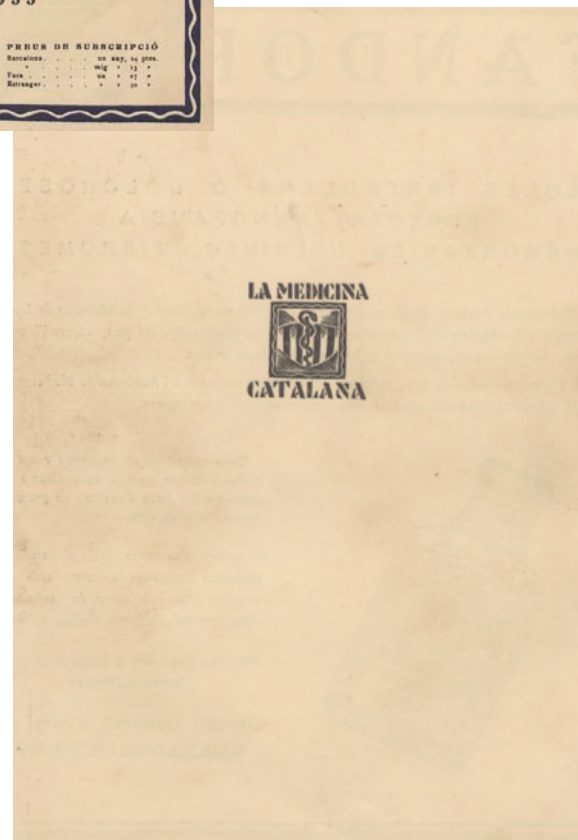

Figura 27. La coberta posterior del número 1 de la revista

En un apartat ben visible de la coberta anterior, s'informa al lector dels principals continguts del fascicle: a) els títols i els autors dels treballs originals; b) les especialitats mèdiques considerades en les hemeroteques ("occitana i mundial"); i c) la resta de seccions ("Occitània Mèdica" i "Activitats"). Cal afegir que aquest apartat relatiu als continguts se substituïa, en els números monogràfics, per la temàtica –"vitamines", "diabetis", etc. – o pel nom de l'escola mèdica –"Homenatge a l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand", per exemple– a la qual estava dedicada el número.

El peu de la coberta anterior es reservava per indicar el número de la revista, la data de publicació (dia, mes i any), la seu de la redacció i administració (Llibreria Catalònia, Ronda de Sant Pere 5 de Barcelona), els preus d'un fascicle solt i els de les subscripcions, distingint entre "Barcelona" (un any o mig any) i "Fora" de Barcelona, i "Estranger". Segons consta en el primer número els preus eren, respectivament, el fascicle solt, 2,50 ptes.; la subscripció anual a Barcelona, 24 ptes. i la semestral, 13 ptes.; la subscripció anual "fora" de Barcelona, 27 ptes.; i la subscripció anual a l'estranger, 30 ptes. Durant la guerra el fascicle solt passà a costar 5 ptes. sense que el preu de les subscripcions es modifiqués³⁵⁴. En conjunt, però, totes aquestes parts de la coberta –llevat de la informació específica de cada número– es van mantenir constants al llarg dels anys, fins i tot durant els darrers anys.

Als interiors de la coberta anterior i de la coberta posterior hi ha publicitat de la Llibreria Catalònia. A continuació, trobem diversos fulls d'anuncis amb una paginació pròpia, en números romans, anuncis que, com veurem en el capítol núm. 5, estaven adreçats als metges de tot tipus que llegien la revista. El plec següent contenia la portada pròpiament dita de la revista, on constava el número i la data de publicació i, amb el detall del lloc de residència, els noms dels membres del consell de redacció, un element de la revista que ja hem estudiat. Algunes de les col·leccions, tant pertanyents a biblioteques públiques com privades, que hem vist relligades no conserven les cobertes ni tampoc, de vegades, les pàgines de publicitat, de manera que la primera pàgina de cada número és la de la portada.

³⁵⁴ L'increment més important es produí als números 45-46, corresponent als mesos de juny i juliol de 1937.

4.1.2. Imatges

Entre les característiques tècniques més rellevants de la revista, destaca l'atenció prestada a la iconografia (imatges fotogràfiques certament, però també altres representacions visuals, com ara les caricatures). Naturalment, hi ha les fotografies de pacients en les notes clíniques, però també reproduccions corresponents a radiografies o a peces anatómico-patològiques. De vegades s'inclouen retrats de col·laboradors de la revista, o d'altres persones, fins i tot fotos de família, obtingudes en el curs d'una conferència, d'un congrés o d'una visita a Barcelona. Les gràfiques –com ara, per exemple, un electrocardiograma–, les taules o els diagrames acompanyen habitualment els articles que ho requereixen.

Les caricatures que apareixen en la “secció paramèdica” del Noticiari d'activitats del núm. 33 de LMC, de juny de 1936, constitueixen un cas singular³⁵⁵. Tot i que les caricatures mèdiques no eren cap novetat a l'època sinó tot el contrari³⁵⁶, potser no era tan freqüent trobar-se en una revista científica, com LMC, un apartat tant llarg –vuit pàgines– dedicades a l'humor mèdic³⁵⁷. El dibuixant és Romà Bonet i Sintes (1886-1966), que signa com a BON, un dels seus pseudònims³⁵⁸. Apareixen cinc metges caricaturitzats: el catedràtic de patologia mèdica Agustí Pedro i Pons, el reconegut dermatòleg Josep Cabré i Claramunt, Leandre Cervera i Astor, el fisiòleg Jesús M. Bellido i Golferichs i el pediatre Josep Roig Raventós (1883-1966), tots cinc membres de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona³⁵⁹. Tot sembla indicar que darrere d'aquest article humorístic hi hauria la mà de Josep Armangué i Tuset (1859-1941)³⁶⁰.

Figures 28-29. Caricatures d'Agustí Pedro Pons i de Jesús M. Bellido i Golferichs, fetes per BON

Font: LMC, 6 (33): 749, 752.

³⁵⁵ [ANÒNIM] (1936), Secció paramèdica. *La Medicina Catalana*, 33 (6): 749-756.

³⁵⁶ Al Casal del Metge de Barcelona, seu de la Mutual Mèdica de Catalunya i Balears, es conserva una col·lecció de caricatures mèdiques dels millors dibuixants catalans d'aquella època. Vegeu: CORREDOR-MATHEOS, J. (1995).

³⁵⁷ ZARZOSO, BRUGUERA (2012).

³⁵⁸ Romà Bonet i Sintes 'BON' (Barcelona, 1886-1966), dibuixant i caricaturista català. Fou el representant a Nova York de la Unió de Dibujantes Españoles entre 1927 i 1929. Al desembre de 1935 va fer una exposició de les seves caricatures de metges, organitzada com a festa i felicitació nadalenca. Al número de gener de 1936, *La Medicina Catalana* recollia aquesta activitat i deia de l'enginyós caricaturista: “acaba de fer un assaig ben reeixit d'interpretació psicològica de companys nostres, en el qual la comicitat dels temes mèdics és palesada en cada cas en íntima imbricació amb aquells trets més característics de la personalitat al marge de l'ofici”. ZARZOSO, BRUGUERA (2012).

³⁵⁹ [ANÒNIM] (1937), pp. 749-750, 752 i 755. Llevat de Roig i Raventós, els quatre restants eren membres del consell de redacció de LMC.

³⁶⁰ CALBET CAMARASA, CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), Vol. I, p. 51. Autor de *L'escomesa dels literats i la resposta dels metges*, discurs llegit el 17 de juny de 1934, d'entrada a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, que fou contestat per Leandre Cervera.

Des de la direcció de la revista hi havia autèntic interès per aconseguir il·lustracions, i per això s'insistia en l'obtenció d'imatges que poguessin acompanyar els articles.

“Caldria que, sistemàticament, en demanar noves col·laboracions ho feu –apuntava per carta Leandre Cervera a Ismael Girard, responsable de captar col·laboradors al sud de França– amb el prec de que els treballs vagin acompanyats de gravats.”³⁶¹

Fora de la publicitat de productes farmacèutics i de serveis mèdics de tot tipus, a la qual dediquem tot un capítol en aquesta tesi, la utilització del color en la revista era poc habitual, quasi extraordinària. Es reserva gairebé sempre a imatges histològiques i dermatològiques i també a alguna representació gràfica.

³⁶¹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 4 de març de 1934). CO#18.

Figura 30. Article original: Cistoscòpia de la mucosa vesical.

Inclou una imatge en color, a dues tintes, apareguda en un article original de LMC

Font: LMC, 4 (18): 267.

4.1.3. Freqüència, fascicles i volums

Redactada íntegrament en català, LMC fou publicada entre el 15 d'octubre de 1933 i el 15 de setembre de 1938 a Barcelona. Presentava una periodicitat mensual, tot i que a partir d'agost de 1936, ateses les dificultats derivades de la guerra, sortia un número doble cada dos mesos, sumant un total de 13 números dobles; malgrat això, l'estructura de la revista restà inalterada durant el conflicte bèl·lic. La col·lecció completa consta de 8 volums, que recullen els 60 números publicats al llarg de cinc anys. Llevat del primer volum, que inclou tan sols els tres números publicats la tardor de l'any 1933, els volums publicats abans de l'estiu de 1936 inclouen sis números i tenien una mitjana al voltant de 725 pàgines, ordenades correlativament. Durant la guerra, els volums eren també semestrals, però inclouen dotze números d'extensió reduïda i de paginació igualment correlativa.

NÚMEROS I VOLUMS DE 'LA MEDICINA CATALANA'

VOLUM 1

Número 1	15/10/1933	p. 1-148
Número 2	15/11/1933	p. 149-284
Número 3	15/12/1933	p. 285-408

VOLUM 2

Número 4	15/1/1934	p. 1-160
Número 5	15/2/1934	p. 161-296
Número 6	15/3/1934	p. 297-416
Número 7	15/4/1934	p. 417-540
Número 8	15/5/1934	p. 541-660
Número 9	15/6/1934	p. 661-776

VOLUM 3

Número 10	15/7/1934	p. 1-128
Número 11	15/8/1934	p. 129-248
Número 12	15/9/1934	p. 249-368
Número 13	15/10/1934	p. 369-488
Número 14	15/11/1934	p. 489-608
Número 15	15/12/1934	p. 609-744

VOLUM 4

Número 16	15/1/1935	p. 1-120
Número 17	15/2/1935	p. 121-240
Número 18	15/3/1935	p. 241-362
Número 19	15/4/1935	p. 363-482
Número 20	15/5/1935	p. 483-602
Número 21	15/6/1935	p. 603-722

VOLUM 5

Número 22	15/7/1934	p. 1-120
Número 23	15/8/1934	p. 121-252
Número 24	15/9/1934	p. 253-380
Número 25	15/10/1934	p. 381-496
Número 26	15/11/1934	p. 497-616
Número 27	15/12/1934	p. 617-744

VOLUM 6

Número 28	15/1/1936	p. 1-12
Número 29	15/2/1936	p. 12-240
Número 30	15/3/1936	p. 241-360
Número 31	15/4/1936	p. 361-480
Número 32	15/5/1936	p. 481-600
Número 33	15/6/1936	p. 601-748

VOLUM 7

Número 34	15/07/1936	p. 1-124
Número 35-36	08-09/1936	p. 125-268
Número 37-38	10-11/1936	p. 269-332
Número 39-40	12-01/1937	p. 333-392
Número 41-42	02-03/1937	p. 393-456
Número 43-44	04-05/1937	p. 457-516
Número 45-46	06-07/1937	p. 517-580

VOLUM 8

Número 47-48	08-09/1937	p. 1-64
Número 49-50	10-11/1937	p. 65-128
Número 51-52	12-01/1938	p. 129-200
Número 53-54	02-03/1938	p. 201-268
Número 55-56	04-05/1938	p. 269-328
Número 57-58	06-07/1938	p. 329-388
Número 59-60	08-09/1938	p. 389-448

4.1.4. Tiratge, administració i distribució

A. Tiratge

El tiratge d'aquesta revista va oscil·lar entre els 3.000 inicials i els 5.000 exemplars en els moments de més venda, abaixant a menys de 2.500 durant la guerra³⁶². Patrocinada com sabem pels Laboratoris Rocafort-Dòria, la revista gaudí des de bon començament d'una situació privilegiada, entre altres coses perquè es pretenia que fos un èxit des de tots els punt de vista. Pocs dies després d'haver-se iniciat el llançament de la revista, Cervera escrivia a Girard confesant-li sense falsa modèstia l'excel·lent predisposició tant de l'editorial Catalònia com del personal que treballava en el projecte:

³⁶² Biblioteca de Catalunya, Fons Leandre Cervera/Correspondència/Laboratoris Drouet & Plet de Paris. (Barcelona, 28 de maig de 1937). FC#78.

“Aquest primer número ha estat fet sense limitacions de despeses. L'editor s'havia proposat fer la millor revista mèdica catalana i crec que el resultat ha estat d'acord amb els propòsits de Lopez-[Llausàs] (...) Tenim material autòcton i entusiasme en l'editor i en el personal. El primer número ha costat més de 6000 pts. però confiem que les subscripcions i els anuncis les poden cobrir amb escreix.”³⁶³

La impressió de la revista, com ja s'ha apuntat, es feia a la impremta NAGSA (Nacional Artes Gráficas SA)³⁶⁴. En canvi, els darrers números, des del 51-52 fins al 59-60, que daten de 1938, van ser impresos per Imprenta Elzeviriana, un canvi que molt probablement obeïa a la situació especial provocada pels esdeveniments bèl·lics.

A més dels fascicles enquadernats, la impremta podia imprimir separates com a tiratge a part. Com que la impressió corria a càrrec dels autors, el nombre de separates era variable. Algunes d'aquestes separates es conserven com a tals a la col·lecció de LMC recollida a la Biblioteca Nacional de Catalunya.

B. Administració

Com s'ha dit en parlar d'Antoni López-Llausàs, en el segon capítol d'aquesta memòria, el novembre de 1934 l'adreça de la redacció i l'administració de la revista es traslladà des de la seu de la Llibreria Catalònia, situada aleshores al número 17 de la Plaça de Catalunya, al número 170 del carrer de París, domicili particular de Josep Miracle; i al desembre de 1936 es traslladà al carrer dels Madrazo, núms. 26 i 28, on tenia el seu domicili particular Leandre Cervera, trasllat que podia obeir tant al desig d'evitar desplaçaments innecessaris pel centre d'una ciutat en plena revolució anarquista com a la possibilitat de mobilització militar de Josep Miracle (1904-1998). Així, mentre la redacció i el dipòsit d'exemplars van romandre sempre a la Llibreria Catalònia, la seu de l'administració estigué lligada principalment al nucli familiar de Miracle i, amb la guerra, al de Cervera:

“Per raons del caràcter d'independència que s'havia volgut donar a la revista, la Redacció –així parla Josep Miracle en les seves memòries– estava domiciliada a

³⁶³ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 20 d'octubre de 1933). CO#12.

³⁶⁴ Els tallers de NAGSA també imprimien altres publicacions: *Imatges* (1930), *Art* (1933), *Justícia Social (3a època)* (1931), *El Be Negre* (1931-1936), *L'Almanac de El Be Negre* (1932 únic número), *Orientació* (1937) [del Sindicat Mercantil de Barcelona], *Destino* (2a època) (1939-ara), *El Once* (1945-). TORRENT I TÀSIS (1966).

la Llibreria Catalònia i l'Administració a casa meva. L'administrador era el meu cunyat Francesc Pàmies.”³⁶⁵

C. Distribució

La Llibreria Catalonia, sembla, distribuïa normalment els exemplars de la revista des de Barcelona utilitzant el servei de correu postal en el cas de les subscripcions individuals i els mitjans de transport propis del sector editorial. Aquesta normalitat fa que no es trobi, a la correspondència consultada, cap notícia ni comentari de Leandre Cervera o de Josep Miracle al respecte. Per contra, en les cartes n'hi ha notícies abundants, pel que fa a la distribució de la revista a França, entre altres motius perquè al capdavant els metges de “les terres occitanes” constituïen el mercat al qual anava dirigit el seu producte. Obviament, calia persuadir-los per mitjà d'una estratègia publicitària adient, que treballaria en dues línies. Per una banda, augmentar el nombre de subscripcions individuals; i, per una altra, oferir exemplars de la revista a les llibreries mèdiques i no mèdiques perquè els oferissin a la venda.

Augmentar el nombre de subscriptors a França fou una preocupació constant de la direcció de LMC. “Quina us sembla la millor manera d'obtenir subscripcions en terres de França?”, li preguntava Cervera a Girard a les acaballes de 1933, convençut que la subsistència de la revista depenia en bona mida del nombre de subscriptors a l'altra banda dels Pirineus³⁶⁶. Un any més tard, al setembre de 1934, li plantejava novament, a Girard, una estratègia de captació de nous subscriptors –“conquesta” és la paraula que ell fa servir– consistent en obsequiar, amb un exemplar de la revista, als autors de llibres o d'articles recensionats o resumits per *LMC*. Per fer-ho possible, calia disposar de les adreces corresponents, una informació que Girard, des de Tolosa, podria obtenir i proporcionar-li:

“De cara a la conquesta de nous subscriptors ens havem organitzat un plan [sic] que consisteix en enviar el número de la revista a cada un dels autors dels quals publiquem en la secció d'hemeroteca o en la de [notes] bibliogràfiques alguna nota de treballs llurs. Això ens és possible de fer-ho amb els catalans, mallorquins i valencians perquè posseïm llurs adreces. No ens és, però, possible de fer-ho

³⁶⁵ MIRACLE (1976), p. 246. Francesc Pàmies Gras, el germà de la dona de Josep Miracle, na Josefa Pàmies Gras. Segons surt publicat a *La Vanguardia*, va superar la prova eliminatòria dels exàmens per a la formació d'un cens de professors de català. *La Vanguardia*, 25 d'abril de 1933. Es va casar amb Fulgència Fusté i Casanovas (1913-2007).

³⁶⁶ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 30 de desembre de 1933). CO#16.

amb els de terres de França. ¿Us seria difícil de transmetre'ns de cada número la llista de noms occitans recensionats i l'adreça corresponent?”³⁶⁷

Molt aviat, novembre del 1933, Cervera i Girard van acordar incloure encartaments publicitaris en francès dins els exemplars de la revista destinats als metges francesos³⁶⁸. Conscients de l'escassa familiaritat per llegir en català, gairebé un any més tard –agost de 1934– seguien planejant adjuntar prospectes publicitaris per tal d'arribar a un públic lector eminentment francòfon. El dubte era si imprimir-los a Tolosa o a Barcelona:

“El prospectus de propaganda de L.M.C. en francès espera que vos ens digueu el resultat de la consulta de preus d'impressió a Tolosa. Tot seguit que sapiguem que a Barcelona ha d'ésser menys car, el farem compondre i us en trametrem les còpies per a corregir.”³⁶⁹

La decisió fou imprimir-los a Barcelona i, a continuació, difondre'ls des de Tolosa “en forma radiada”³⁷⁰. És a dir, l'acord, de setembre de 1934, era imprimir els anuncis a Barcelona, encartar-los i enviar tot junt, exemplars i encartaments, en un paquet a Tolosa i, des de allí, remetre'ls als diversos punts de destinació. L'extensió de les terres occitanes i la multiplicitat de centres mèdics –Bordeus, Clermont-Ferrant, Marsella, Montpeller, Tolosa– aconsellava centralitzar la distribució des de Tolosa. Malgrat tot, Cervera no descartava la necessitat d'efectuar visites domiciliàries als potencials subscriptors.

Oferir exemplars de la revista a les llibreries mèdiques era l'altra línia estratègica de la direcció. Cervera confiava que tard o d'hora, malgrat les dificultats, es podria contactar amb les llibreries per comptar amb punts de venda i distribució a les principals ciutats occitanes. Calia arribar primer a aquelles situades on hi havia membres del consell de redacció:

³⁶⁷ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 22 de setembre de 1934). CO#26.

³⁶⁸ “Crec que està molt bé el vostre projecte d'incloure en el n° 3er la lletra-circular en francès amb explicació dels nostres propòsits.” CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 25 de novembre de 1933). CO#15.

³⁶⁹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 8 d'agost de 1934). CO#24.

³⁷⁰ “M'ha semblat molt bé l'esquema de difusió de La M.C. en forma radiada. El farem compondre i s'adjuntarà als prospectus.” CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 24 de setembre de 1934). CO#27.

“(…) per posar-nos d’acord per la campanya de visites domiciliàries de què ja hem parlat, i finalment per provar d’establir contacte amb les llibreries que poguessin servir de sucursals a les ciutats de França representades en el consell de la Medicina Catalana. Feina llarga i complicada, però necessària i urgent, de la qual vull creure que ha de donar un important rendiment.”³⁷¹

Tres eren les llibreries tolosanes que, d’acord amb l’estratègia dissenyada per Cervera i Girard, havien d’encarregar-se de la recepció i posterior distribució de *LMC*. Les llibreries, tal i com les anomena Cervera a la correspondència, eren la del ‘carrer Ozena’, la “Privat” i “la de Trentin”.

La llibreria del “carrer Ozena” de Toulouse era la Librairie Marqueste, propietat del farmacèutic i editor Eugène-Humbert Guitard (1884-1976)³⁷². Estava ubicada al núm. 7 de la rue Ozenne de Tolosa, un carrer entre senyorial i burgès que comunicava el cèntric carrer d’Alsace-Lorraine amb l’Allée Jules Guesde i el Grand Rond, on hi havia –i hi ha– la Facultat de Medicina i Farmàcia i el Jardin des Plantes. A més de llibreter i editor, Guitard era un dels socis fundadors de la *Société d’histoire de la pharmacie* i del seu butlletí. Aquesta finalment sembla que no va fer cap distribució de la revista.

“Miracle escriurà al llibreter del carrer d’Ozena i es posarà d’acord amb ell sobre els afers econòmics que porta aparellada la delegació de la revista.”³⁷³

La Librairie Privat era una llibreria i alhora una editorial. Va ser fundada per Édouard Privat (1809-1887) el 1839 a Tolosa amb la intenció de promoure la cultura regional³⁷⁴. El seu fill, Paul Privat, va seguir al capdavant de la llibreria i la va traslladar a la rue des Arts el 1903. Amb molta probabilitat era ell l’interlocutor de Cervera i Miracle de la correspondència relativa a la distribució de *LMC* en territori francès. Aquesta llibreria hauria pogut estar un punt neuràlgic de la distribució de *LMC* al territori francès. La distribució per part de la Llibreria Privat no va estar exempta de problemes, en concret pel percentatge de beneficis –abusius, segons Josep Miracle– que reclamava tant per les subscripcions como per la venda directa al públic:

³⁷¹ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard (Barcelona, 8 de febrer de 1934). C#6.

³⁷² FONTAN MOREAUX (2003).

³⁷³ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 24 de juliol de 1934). CO#23.

³⁷⁴ ‘Privat: 170 ans au service de la République des lettres tolosanes’. *La Depeche*, 19/05/2009. <http://www.ladepeche.fr/article/2009/05/19/609016-privat-170-ans-service-republique-lettres-tolosanes.html>
Philippe Terrance, l’actual director de Privat, ‘Privat, histoire d’une maison toulousaine’ edicions Privat.

“I ara parlem de la Llibreria Privat. Demana el 40% sobre la venda; s’hi haurà de transigir perquè totes les llibreries demanen el mateix. També demana el 20% sobre la subscripció, i això resulta una mica fort, perquè ajustadíssim com és el preu de subscripció, el recàrrec d’un 20% farà que com més subscriptors ens enviï la Llibreria Privat, més diners perdrà la revista, sobretot si com sembla deduir-se del text de la carta, aquest 20% sigui a perpetuïtat, és a dir, mentre el subscriptor no sigui baixa. Hi ha encara un altre gros inconvenient i és que totes les despeses d’expedició siguin a costa de la revista, tant les de distribució d’exemplars als subscriptors, com l’expedició d’exemplars a la Llibreria, com les de retorn dels exemplars no venuts, que segons diu us remetria a vós per estalviar-se les despeses, la qual cosa em sembla abusiva. De manera que tot plegat sembla excessiu i s’hauria de posar en clar, si és que la Llibreria Privat no ha de fer absolutament cap despesa sinó beneficis nets. Parlant-ne amb el Dr. Cervera, vàrem convenir a fer-vos llegir la carta de la Llibreria Privat perquè segons el que vós opinessiu, li contestéssim en un o en un altre sentit.”³⁷⁵

Un altre punt de distribució potencial de la revista era, en l’estratègia de promoció de Cervera i Girard, la llibreria que el magistrat i polític italià Silvio Trentin³⁷⁶, exiliat a França durant la dictadura feixista de Mussolini, obrí l’any 1934 a la rue du Languedoc de Tolosa amb el nom de Librairie Languedoc. Trentin era un dels responsables del moviment Giustizia e Libertà, un moviment d’inspiració socialista fundat a París el 1929 per un grup d’exiliats italians. Aviat la seva llibreria, freqüentada tant per Ismael Girard com per Camille Soula, esdevingué un actiu nucli antifeixista, de vocació decididament europeista, sobretot en el marc de la Guerra Civil espanyola³⁷⁷. Hi ha constància que l’estiu de 1938, malgrat totes les dificultats, la Librairie Languedoc rebia encara exemplars “destinats a fer-ne publicitat o venda” i que :

“Amb els camions rebreu, com l’altra vegada, els exemplars de la revista destinats a França i a l’estranger, car el correu espanyol encara no accepta els impresos extra-peninsulars. En el paquet hi trobareu els envelops amb 4 exemplars per a M. Trentin i destinats a fer-ne publicitat o venda. Cal esmenar en la coberta

³⁷⁵ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard (Barcelona, 29 de setembre de 1934). C#8.

³⁷⁶ Silvio Trentin (San Donà di Piave, 1885-1944). Jurista de reconegut prestigi, fou professor de dret administratiu de la Universitat de Pisa i Venècia. Exiliat a França per la seva oposició al règim de Mussolini, va muntar una llibreria a Tolosa de Llenguadoc, que aviat esdevingué un nucli actiu antifeixista de vocació europeista, sobretot en el marc de la Guerra Civil espanyola. ARRIGHI (2007), *passim*.

³⁷⁷ ROSENTGARTEN (2014), p. 65.

el preu de subscripció car, enlloc de 20 pts, cal que digui 60 frs que és el mateix preu anterior a la devalorització de la pesseta.”³⁷⁸

Els controls duaners constituïen, juntament amb les fluctuacions de la moneda, una dificultat més a l'hora no sols de distribuir els exemplars de la revista des de Barcelona, sinó també de la tramesa dels articles que enviaven els col·laboradors occitans a la redacció de la revista. En una de les cartes de Cervera a Girard, datada el novembre de 1934, trobem el cas d'una requisa, per part de la gendarmeria francesa, de correspondència i material fotogràfic d'un metge tolosà que transportava un emissari procedent de Barcelona:

“en el viatge d'anada, en passar la frontera, la duana francesa li retingué el paquet de cartes i els clixés de [Jean] Bernardbeig, juntament amb un quadre d'Òdena per a Camil [Soula].”³⁷⁹

La fluctuació de la moneda, entre el franc francès i la pesseta espanyola, era una dificultat afegida a l'hora de fixar el preu dels exemplars i també el de les subscripcions. Al principi, Girard volia que la revista indiqués a la cobertura el preu en francs, però ben aviat es va haver de desistir:

“El Dr. Cervera em va dir –així ho conta Josep Miracle per carta a Ismael Girard– que era desitg [sic] vostre de fer figurar a la portada el preu de subscripció expressat en francs. Això és bastant difícil a causa dels canvis; les llibreries, crec que obeint ordres de la Cambra Oficial del Llibre, tenen uns tipus de canvi que renoven periòdicament ajustant-se a una mitjana de les fluctuacions, i llavors caldria que anéssim canviant també periòdicament el preu en francs de la portada seguint aquelles mateixes fluctuacions. Per això potser seria millor de deixar les subscripcions en pessetes, tenint present que la subscripció serà cobrada amb poca o cap diferència del canvi del dia.”³⁸⁰

Com és pot imaginar, les dificultats de la comunicació transfronterera es van multiplicar durant la Guerra Civil espanyola. La política de no intervenció de França i altres països comportava la pràctica de minuciosos controls duaners, en especial per evitar

³⁷⁸ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, juny- juliol de 1938). CO#69.

³⁷⁹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 23 de novembre de 1934). CO#33.

³⁸⁰ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard (Barcelona, 20 de gener de 1934). C#5.

l'entrada d'armament a Espanya, cosa que incrementava la incertesa dels transports. Tot i això, sembla que la tramesa d'exemplars de *LMC* a França no es va interrompre mai. El maig de 1938 la revista es distribuïa a França a través del Comissariat de Propaganda de la Generalitat³⁸¹ i, quan l'estiu d'aquell any el Servei de Correus deixà de funcionar, es va recórrer al transport en camions³⁸².

³⁸¹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 10 de maig de 1938). CO#68.

³⁸² CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, juny- juliol de 1938). CO#70.

4.2. L'ESTRUCTURA INTERNA

Atesa la minsa proporció d'articles originals, *LMC* es pot considerar ben bé una revista de revistes. El gruix principal de cada número esta format per resums classificats per especialitats i dividit en dues hemeroteques segons el lloc de treball de l'autor de l'article original: l'hemeroteca mundial, amb ressenyes i resums d'autors internacionals, i l'hemeroteca occitana, amb ressenyes d'articles d'autors de l'àrea occitana. La preponderància dels resums d'articles s'associa a una escassa presència d'articles originals, la qual cosa confereix a la revista una singularitat dins el panorama de les publicacions mèdiques catalanes.

Com és sabut, en el període d'entreguerres, entre la I i la II Guerra Mundial, moltes revistes mèdiques incloïen, a més dels articles originals, resums d'articles publicats en d'altres revistes. Quan els articles originals es trobaven en una llengua diferent, l'autor del resum es veia obligat no tan sols a sintetitzar sinó també a efectuar una tasca de traducció. Com que, d'altra banda, no era gens estrany que els resums continguessin comentaris o judicis de valor sobre els originals, es tractava, tot plegat, d'autèntiques ressenyes crítiques. Així, els lectors de la revista, mitjançant aquestes ressenyes, accedien als continguts d'un ampli número de revistes prenent contacte amb la literatura circulant que els interessava, de manera econòmica (sense la necessitat d'adquirir altres revistes), còmoda (sense l'esforç d'haver de llegir en altres llengües) i ràpida (sense haver de seleccionar els articles ni de llegir-los íntegrament, ja que havien estat prèviament triats i resumits). D'aquesta manera, els lectors d'aquestes revistes accedien, en la seva pròpia llengua i d'acord amb els seus interessos, als continguts de les revistes més importants dins de les diferents àrees del coneixement i de la pràctica mèdica.

4.2.1. Les seccions

La revista consta de set seccions mantingudes de manera bastant constant durant els cinc anys que es va publicar. Cal dir però, que de vegades, alguna d'aquestes seccions es reduïa o s'eliminava per tal de poder donar cabuda a d'altres seccions amb un gran volum de material pendent de publicar, prioritzant els interessos de la revista. Les seccions són les següents:

A. "Galeria d'occitans il·lustres"³⁸³. En aquesta secció, iniciada al número 2 de *LMC*, es publicaven biografies de grans figures mèdiques occitanes, sovint redactades per autors que mantenien una estreta relació amb la direcció de *LMC*. Figures mèdiques sí, però també biològiques, en sintonia amb la medicina de laboratori i la tendència a dar cabuda als biòlegs, com ara els congressos de metges i biòlegs de llengua catalana a partir del congrés celebrat a Barcelona el 1934³⁸⁴. D'una extensió que oscil·lava entre una i dues pàgines, solien acompanyar-se d'una il·lustració, ja sigui una fotografia o un gravat del personatge biografiat. Cal notar que a partir del número 28, gener de 1936, aquesta secció passà a denominar-se "Galeria de catalans i occitans il·lustres", probablement com a conseqüència del moviment antioccitanista iniciat a la primavera de 1934 a Barcelona, del qual ja n'hem parlat. Convé advertir que la iniciativa d'incloure aquesta secció va partir de la direcció de la revista –el tàndem Cervera-Miracle–, i no de Girard. Estava previst començar el gener de 1934, però el traspàs del bacteriòleg Albert Calmette (1863-1933) el dia 29 d'octubre va precipitar l'inici:

“En el número vinent [el de novembre de 1933] inaugurarem una galeria de metges i biòlegs occitans. Comencem amb la biografia de Calmette. Era el nostre propòsit començar aquesta nova secció en el número de gener però la circumstància dolorosa de la mort de Calmette ens obliga a avançar el projecte. Caldria que, amb temps, ens dongueu noms no catalans i probables encarregats de redactar dues planes de biografia. Cada biografia anirà acompanyada d'un retrat i d'un record (monument, institució, portada de llibre, etc). Caldria accentuar cada vegada més el to occità de la nostra revista i, per tant, ens convenen forces [sic] articles de gent no catalana.”³⁸⁵

B. "Articles originals". Immediatament després de la secció anterior trobem una dedicada als articles científics originals. Els articles –un total de 251 (Taula 4)– pertanyen majoritàriament a autors catalans, però també en trobem d'espanyols i d'occitans, com ja s'ha vist al capítol 3 en parlar de l'aportació occitana. Alguns articles arribaven de molt lluny, com ara el de Duran i Reynals, que venia del Rockefeller Center de Nova York. La intenció de Cervera³⁸⁶ era aconseguir que a cada número hi hagués un article d'un autor occità (del sud de França), però en la pràctica això no fou

³⁸³ A l'annex 2 hi ha el llistat de les biografies publicades a *LMC* amb els noms dels seus autors.

³⁸⁴ Actes dels congressos de metges i biòlegs de llengua catalana (<http://taller.iec.cat/cmibllc/congressos.asp>).

³⁸⁵ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 8 de novembre de 1933). CO#14.

³⁸⁶ “Ens convindria tenir per a cada número un article original de gent de la vostra banda pirinenca.” CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 30 de desembre de 1933) CO#16.

possible. Els articles originals de vegades formaven part de números monogràfics, bé perquè abordaven un tema comú, o bé perquè tots ells procedien d'una mateixa escola mèdica. Aquests articles s'identificaven als índexs de cada número i també als índexs dels volums pel fet que llur títol apareixia remarcat en negreta per tal de diferenciar-los de la resta de contribucions. Entre els 251, hem identificat 26 articles signats per autors que habitaven a “terres occitanes”, 15 dels quals els trobem als dos monogràfics dedicats a les escoles de Clermont-Ferrand i de Montpellier, i ens queden 11 articles esparsos entre els 58 números restants.

TIPUS D'ARTICLE	Articles
ARTICLES ORIGINALS	251
HEMEROTECA MUNDIAL (resums)	594
HEMEROTECA OCCITANA (del número 1 al 31) (resums)	719
HEMEROTECA CATALANO-OCCITANA (a partir número 32) (resums)	187
NOTICIARI D'ACTIVITATS	26
TOTAL	1.777

Taula 4. Nombre d'articles científics segons la secció on estaven publicats

Cal dir que un element constant dels articles originals és la presència, a la fi de cadascun, d'un resum del contingut redactat en diferents llengües (català, castellà, francès, anglès, alemany i/o esperanto). Aquest element és una mostra, per un costat, de l'interès de la revista per facilitar la difusió internacional dels articles i, per una altre, de la voluntat de la direcció d'inserir la revista –i, en definitiva, l'imaginari espai mèdic occità– en l'internacionalisme científic, una actitud que ja hem apuntat en ocasions anteriors. En aquesta línia, cal destacar que dels 162 articles que tenen resum en altres llengües, 156 el tenen en esperanto (Taula 6). La inclusió d'aquesta llengua de caràcter internacional no és, de cap manera, un element casual o merament decoratiu. Ans al contrari, és part d'una estratègia de difusió de la revista i alhora d'una voluntat de participar en un moviment que pretenia combatre les hegemonies lingüístiques existents³⁸⁷.

³⁸⁷ Entre els documents que es conserven al Fons Cervera de la Biblioteca de Catalunya hi ha una carta, redactada en esperanto i datada a Lisboa el 10 de març de 1935, l'autor de la qual és Saldanha Carreira, qui es congratula de la presència d'aquesta llengua entre els resums dels articles originals de LMC. El destinatari de la missiva era Delfi Dalmau i Sintès (1891-1966), conegut políglota i pedagog i director del Liceu Dalmau de Barcelona. Dalmau està considerat una de les figures més rellevants del moviment esperantista a la Catalunya de la primera meitat del segle XX. SOLÉ I CAMARDONS (1998); POBLET, ALÒS (2010).

Autor	Localitat	Número LMC	Treball original	Referència LMC
L. C. Soula	Tolosa	3	El 'Stokage' lacunar de la glucosa o 'Stokage' per inundació	LMC 1933; 1 (3): 287-296
I. Girard	Tolosa i Ax-les-Thermes	5	Notes de crenologia	LMC 1934; 2 (5): 203-212
J. Bernardbeig, P. Leclere, G. Fournié	Tolosa	6	La pràctica de l'exploració radiològica de l'úter i dels anexos	LMC 1934; 2 (6): 299-324
A. Aimes	Montpellier	7	Estat actual de la qüestió de l'helioteràpia	LMC 1934; 2 (7): 441-458
J. J. Rouzard, A. Mathieu de Fossey	Vichy	8	Variacions de les reaccions glucèmiques post-prandials	LMC 1934; 2 (8): 559-564
L.C. Soula	Tolosa	12	Quelcom doctrinal sobre les vitamines	LMC 1934; 3 (12): 271-278
M. Sendrail, R. Molinry, Aversenq	Tolosa-Luchon	13	Les variacions de la síndrome humoral en el radio-vaporàrium sulfurós de Luchon	LMC 1934; 3 (13): 417-422
J. Ducuing, O. Miletzski, L.C. Soula	Tolosa	15	L'anèmia agàstrica experimental	LMC 1934; 3 (15): 613-624
J. Bernardbeig, L. Bounhoure, R. Jost	Tolosa	17	Diagnòstic i tractament de les calcificacions periescapulohumerals	LMC 1935; 4 (17): 153-182
J. Castaigne	Clermont-Ferrand	25	La hidrologia científica i mèdica a l'Escola de Medicina i de Farmàcia de Clermont-Ferrand	LMC 1935; 5 (25): 383-388
L. Blanquet	Clermont-Ferrand	25	La floculació de les aigües minerals i llur conservació	LMC 1935; 5 (25): 389-394
H. Paillard	Clermont-Ferrand	25	Les modificacions de la tensió arterial després de la castració en la dona	LMC 1935; 5 (25): 395-400
P. Luton, J. Renard	Sabourin (Clermont-F)	25	El rol de l'hospital sanatori en la lluita antituberculosa	LMC 1935; 5 (25): 401-406
Chaumerliac, Fourvel, Bouvet	Clermont-Ferrand	25	Sobre un cas d'hepatonefritis	LMC 1935; 5 (25): 407-410
H. Limousin	Clermont-Ferrand	25	Tractament de les intoxicacions per l'òxid de carbon	LMC 1935; 5 (25): 411-412
P. Dodel, G. Dastugue	Clermont-Ferrand	25	Assaig de verificació experimental dels mètodes indirectes de mesuració de la tensió arterial en l'home	LMC 1935; 5 (25): 413-422
R. Vours	Clermont-Ferrand	25	L'isolament del bacil tuberculós a partir dels productes patològics	LMC 1935; 5 (25): 423-434

P. Piolet	Clermont-Ferrand	25	Estenosi medio-gàstrica amb biloculació de l'estómac	LMC 1935; 5 (25): 435-440
P. Febvre	Clermont-Ferrand	25	Esters guaiacolats i tiocol	LMC 1935; 5 (25): 441-453
P. Vignalou, F. Lavagna	Niort, Niça	29	Cinc noves observacions de cataractes evolutives tractades per la vacunoteràpia enterocòccica	LMC 1936; 6 (29): 133-138
J. Euzière	Montpellier	32	La Facultat de Montpellier	LMC 1936; 6 (32): 483-486
J. Euzière, R. Lafon, G. P. Toye	Montpellier	32	Tares mentals i morfologia dels vasos capil·lars cutanis	LMC 1936; 6 (32): 487-496
A. Aimes, J. Cayla	Montpellier	32	Relacions entre les modificacions humerals observades durant el curs de l'helioteràpia i el metabolisme fosfatocàlcic	LMC 1936; 6 (32): 497-504
L. Rimbaud, G. Anselme-Martin	Montpellier	32	Gota i sistema nerviós	LMC 1936; 6 (32): 505-514
A. de Barbieri	Montpellier	32	Sobre les accions hipoglicèmiques de principis actius duodenojejunals	LMC 1936; 6 (32): 515-522
P. Lamarque	Montpellier	35-36	La historadiografia	LMC 1936; 7 (35-36): 127-134

Taula 5. Articles originals signats per autors occitans a LMC

Al “Noticiari d’activitats” del número del mes de març de 1934, titulat “L’esperanto i les publicacions mèdiques”, trobem una declaració de principis pròpia d’un editorial i, per tant, segurament subscripta pel director de la revista:

“El número 354 de *Journal de Médecine de Lyon*, corresponent al 5 d’octubre propassat, comença a publicar resums en esperanto a la fi dels principals articles originals. El nostre col·lega lionès justifica la innovació amb aquests mots: “Tot home cultivat pot, després d’un mes d’estudi, amb una hora de treball diari, i amb l’ajut d’un diccionari, traduir qualsevol text en esperanto, científic o literari. Així, amb un mínim esforç, és possible de correspondre amb tots els països del món.” Ens plau de dir a *Journal de Médecine de Lyon* que LA MEDICINA CATALANA, d’acord amb aquest mateix criteri, ha publicat des del començament de la seva història els resums dels seus articles en la llengua internacional, circumstància que li ha permès arribar a un grau de difusió, fins ara inigualat, per terres del nord i d’orient europeu.”³⁸⁸

³⁸⁸ LMC (1934): 3 (14): 601.

LLENGUA DEL RESUM	Articles
Català / Castellà / Francès / Anglès / Alemany / Esperanto	1
Castellà / Francès / Anglès / Alemany / Esperanto	58
Castellà / Francès / Anglès / Esperanto	2
Castellà / Francès / Anglès / Alemany	3
Francès / Anglès / Alemany / Esperanto	1
Castellà / Francès / Esperanto	3
Castellà / Francès / Anglès	1
Castellà / Anglès / Esperanto	3
Francès / Anglès / Esperanto	1
Català / Esperanto	1
Anglès / Esperanto	51
Castellà / Esperanto	2
Només Esperanto	33
Només Anglès	1
Sense resum	89
TOTAL	251

Taula 6. Les llengües dels resums dels articles originals

C. “Hemeroteca mèdica occitana”. Aquesta secció era una secció cabdal en el conjunt de la revista. Conté un total de 906 (719 + 187) ressenyes d’articles d’autors que pertanyien a l’àrea occitana (el triangle Alacant-Bordeus-Marsella), ordenades per especialitats mèdiques, que representa un poc més de la meitat (51,0%) dels articles publicats (1.777) en la revista (Taula 4). A partir del número 32 (maig 1936) passà a denominar-se “Hemeroteca catalano-occitana”, fet similar al ja descrit en parlar de la Galeria d’occitans il·lustres. L’elaboració de ressenyes per aquesta hemeroteca va estar liderada sense dubte per Josep Pàmies i Xercavins, a qui considerem autor fins i tot d’aquelles que no apareixen signades. A l’objecte d’aconseguir els materials per ressenyar, Cervera s’esforçà per intercanviar exemplars de LMC per exemplars d’altres revistes mèdiques, però no sempre ho aconseguia³⁸⁹. Des de Tolosa de Llenguadoc, Ismael Girard³⁹⁰ li proporcionava les adreces de les revistes “occitanes”

³⁸⁹ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 6 de gener de 1935). CO#38.

³⁹⁰ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 30 de setembre de 1934). CO#28.

per tal formalitzar els intercanvis d'exemplars i assegurar, així, una Hemeroteca Mèdica Occitana representativa de la literatura mèdica periòdica de les terres occitanes conformarien les hemeroteques. En aquesta tasca, Josep Miracle cooperava estretament amb Cervera demanant a Girard solucions imaginatives:

“De la llista de publicacions mèdiques que vau enviar, s’han fet les fitxes corresponents a fi que rebin regularment la nostra revista. Fins avui, però, solament “La Cote d’Azur Médicale” i “Marseille Médical” han establert l’intercanvi. Com que l’intercanvi amb totes les publicacions mèdiques de tots els països de llengua d’oc ens és sumament interessant per tal de poder presentar una “Hemeroteca Mèdica Occitana” completament al dia i sobretot densa, potser caldria fer alguna cosa perquè s’intensifiqués l’intercanvi. Vós mateix direu quin camí us sembla millor per arribar al resultat que tots desitgem.”³⁹¹

Leandre Cervera pretenia, en realitat, que *LMC* fos l’exponent per antonomàsia de l’activitat científica, acadèmica i professional recollida en les revistes mèdiques occitanes, esdevenint així una revista única i, per tant, diferent de qualsevol altra. En la consecució d’aquest objectiu, l’hemeroteca mèdica occitana era un element fonamental:

“Tenim el propòsit de fer que La Medicina Catalana reculli en l’hemeroteca occitana la totalitat absoluta de les publicacions occitanes. Hem demanat l’intercanvi amb totes les revistes occitanes i pensem recollir, doncs, tot allò que en elles es publiqui cada mes, repartit en seccions especialitzades. Si els articles són bons els reproduïrem íntegres, si no, els recollirem com a cites bibliogràfiques. Ens proposem que a tot aquell que pretengui saber al detall la vida mèdica occitana li calgui anar a raure a ‘La medicina Catalana’. Així haurem fet, no una revista més, sinó una revista única. La secció d’hemeroteca mundial vindrà a ésser una mena de recurs per completar el número quan anem curts de material occità.”³⁹²

D. “Hemeroteca mèdica mundial”. Aquesta secció era ambiciosa en el títol però modesta en la pràctica. Aspirava a resumir o ressenyar articles mèdics publicats a revistes de qualsevol país del món fora de l’àrea occitana, incloent la península ibèrica i les terres franceses no occitanes. Així, la ressenya d’un article procedent de París o de Madrid s’inseriria dins d’aquesta hemeroteca. En qualsevol cas, aquestes dues seccions (“Hemeroteca mèdica mundial” i “Hemeroteca mèdica occitana”) manifesten

³⁹¹ CIRDOC, Fons del Collègi d’Occitània. Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Josep Miracle a Ismael Girard (Barcelona, 20 de gener 1934). C#5.

³⁹² CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 8 de novembre de 1933). CO#14.

la concepció que Cervera tenia d’un espai de comunicació científica –l’Occitània mèdica– delimitat pel triangle Alacant-Bordeus-Marsella, i posseeixen un gran valor simbòlic. S’hi van inserir 594 ressenyes en tota (vegeu taula 4). En la pràctica, era una secció minorable, de vegades totalment absent, perquè era impossible ressenyar ni tan sols una ínfima part de la producció mundial en les comptades pàgines de la revista i, perquè, en definitiva, aquesta secció no constituïa un objectiu prioritari en l’estratègia de Leandre Cervera per consolidar la revista:

“Aquesta qüestió de la capacitat material és ja cosa tràgica per a mi. És talment grossa la quantitat d’original que he de deixar, a cada número, fora de compaginació que ja no sé pas com posar-me al corrent de tantes coses retardades. Ja fa 3 números que no puc publicar hemeroteca mundial i en el juliol no sé com fer-ho per a incloure l’Occitana que no podrà anar en el de juny. Altrament el Noticiari d’Activitats és cada dia més extens!”³⁹³

Aquest model de revista, que gravitava sobre les dues hemeroteques, l’occitana i la mundial, suposava en la pràctica una tasca incessant de selecció, resum i ressenya d’articles originals, tasca realitzada per un equip més o menys ampli de col·laboradors que llegien, seleccionaven i redactaven els esmentats resums. Amb aquesta finalitat, es revisaven regularment més de dues-centes revistes mèdiques –exactament, 211– procedents d’Alemanya, Argentina, Àustria, Bèlgica, Brasil, Canadà, Xile, Xina, Egipte, Espanya, Estats Units, França, Hongria, Itàlia, Índia, Japó, Mèxic, Mònaco, Nigèria, Perú, Portugal, Romania, Sudàfrica, Suècia, Suïssa i Ucraïna. Segons es veu en les taules 7 i 8, les revistes més ressenyades eren, en ordre decreixent de freqüència, les següents: *American Journal of Obstetrics and Gynecology* (St. Louis), *Annals de Medicina* (Barcelona), *Bulletí de la Societat Catalana de Pediatria* (Barcelona), *Crònica Mèdica* (València), *Gazette Hebdomadaire des Sciences Médicales* (Bordeus), *La Presse Médicale* (París), *Marseille Médical* (Marsella), *Münchene Medizinesche Wochenschrift* (Munic), *Revista Mèdica de Barcelona* (Barcelona), *The Lancet* (Londres) i *Toulouse Médical* (Toulouse). Amb el seu decidit internacionalisme, *LMC* va aconseguir establir correspondència científica a tot arreu:

“‘La Medicina Catalana’ va aconseguir de donar la volta al món. En intercanvi rebíem revistes mèdiques fins i tot de la URSS, de la Xina, del Japó, de l’Índia i no cal dir d’Europa i d’Amèrica...”³⁹⁴

³⁹³ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 28 de juny de 1935). CO#49.

³⁹⁴ MIRACLE (1976): 243-247.

Cal afegir que, per continents, les revistes europees eren les més representades (170) i que, per ciutats, les revistes parisines (35) ocupaven la primera posició. A París, li seguia de prop Barcelona, amb 33 revistes, i de més lluny, Madrid amb 10 (Taula 8).

E. “Notes bibliogràfiques”. Aquesta breu secció pretenia posar en coneixement dels lectors les novetats bibliogràfiques aparegudes. Tal i com s’esmenta a la revista als primers números, “LMC farà un judici crític de totes aquelles obres científiques que li siguin lliurades en doble exemplar”. Així, la secció constava de petites ressenyes, que molt sovint signava el propi Leandre Cervera, de treballs de tot tipus, com ara llibres, articles de revista, monogràfics, actes de congressos, comunicacions, novel·les escrites per metges, etc. I de procedència ben diversa, i per tant, en llengües originals diferents. De fet aquesta secció és un calaix de sastre i trobem publicacions aquí representades que també es troben com a articles originals o resums d’hemeroteca. Potser, el to no és tan rigorós i es tracta més d’una descripció del treball: número de pàgines, il·lustracions, resum del contingut i judici crític.

F. “Occitània mèdica”. Aquesta secció pretenia ser una caixa de ressonància de la vida mèdica a les terres occitanes. Al primer número es diu que conté “comentaris i informacions pertinents a la vida dels centres mèdics occitans, notes sobre els homes i les coses i reportatges de les reunions medicals”. En realitat, però, trobem articles d’opinió, molt sovint signats per Ismael Girard, però també per Leandre Cervera, Camil Soula, August Pi Suñer i Pere Nubiola, entre d’altres. Tenen, per això, un cert valor programàtic. Estan profusament il·lustrats amb fotografies sobre temes occitans.

G. “Noticiari d’activitats”. Aquesta secció pretenia informar al públic lector de l’actualitat mèdica a les terres occitanes, és a dir, una mena de butlletí de notícies mèdiques d’Occitània. Cervera³⁹⁵ tenia la intenció en un primer moment, principi de novembre de 1933, de denominar-la “Vida Mèdica”, que informaria regularment de les activitats de les acadèmies i societats mèdiques de tot Occitània, però el nom definitiu de la secció va ser ‘Noticiari d’activitats’. A partir del número 19 (abril de 1935) s’hi inclouen transcripcions senceres de conferències o discursos pronunciats en el marc d’actes acadèmics i, d’aquest tipus, n’hem comptat un total de 26 articles³⁹⁶. No cal dir que en l’estratègia expansiva de Cervera, tant cap al nord com cap al sud de Barcelona, aquesta secció tenia una importància decisiva:

³⁹⁵ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 8 de novembre de 1933). CO#14.

³⁹⁶ Per exemple, el text «Tractament del càncer d’esòfag», que apareix en aquesta secció, és una conferència pronunciada el 29 de març de 1935 pel cirurgià Louis Ducuing al Centre Anticancerós de Tolosa (CRAC). Pel seu interès, hem inclòs alguns texts del «Noticiari d’Activitats» als índexs classificats per especialitats.

“Quant al projecte d’expansió occitana serà convenient que paulatinament aneu donant resums més extensos de les activitats acadèmiques viscudes a la vostra vessant nòrdica del Pirineu. Jo us proposaria començar pel reportatge mensual de l’Acadèmia més important de Tolosa i Bordeus. Després hi afegiria en un altre número Montpeller i Marsella; després vindrien Limoges i Clarmont-Ferrand, etc. D’aquesta manera a cada número aniríem fent la conquesta de noves voluntats. Per la vessant sud, reclamarem als germans de València una cosa anàloga.”³⁹⁷

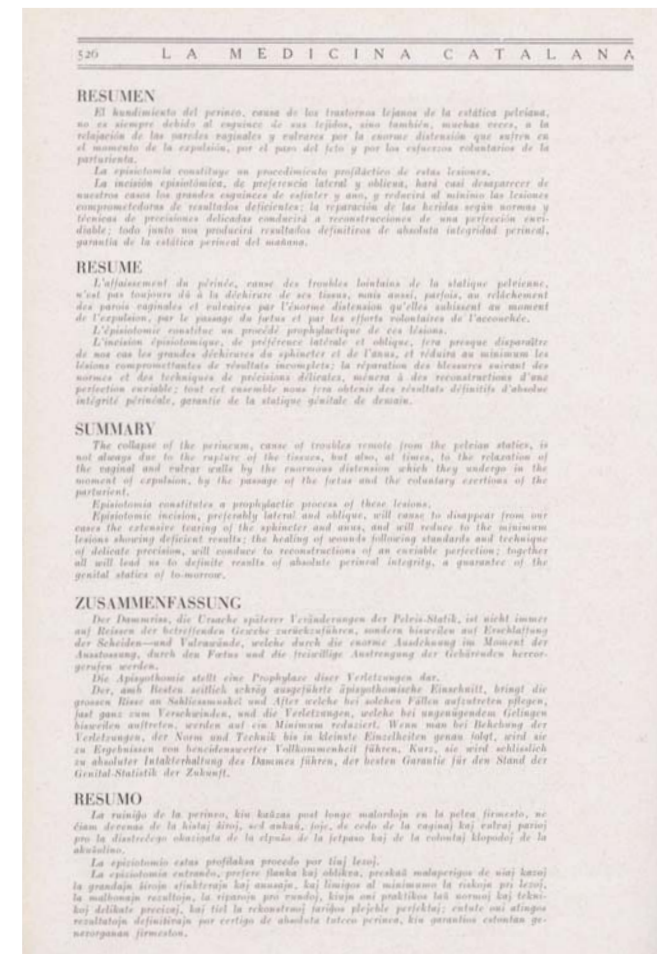

Figura 31. Resums al final d’un article original

En aquesta pàgina observem els resums de l’article original en 5 llengües: castellà, francès, anglès, alemany i esperanto.

Font: LMC, 5 (26): 519-526.

³⁹⁷ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 25 de novembre de 1933). CO# 15.

REVISTA ORIGINAL	LLOC DE PUBLICACIÓ	Articles
La PresseMédicale	París	81
Annals de medicina	Barcelona	75
Gazette Hebdomadaire des Sciences Médicales de Bordeaux	Bordeus	70
Journal de Médecine de Bordeaux	Bordeus	59
Toulouse médical: bulletin de la Société de chirurgie de Toulouse	Tolosa de Llenguadoc	52
Crónica Médica	València	48
Ars Médica	Barcelona	46
Marseille Medica	Marsella	45
Revista Médica de Barcelona	Barcelona	41
Münchener Medizinische Wochenschrift	Munic	37
Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria	Barcelona	37
TheLancet	Londres	35
../..		
American Journal of Obstetrics and Gynecology	St. Louis	20
Wiener Klinische Wochenschrift	Viena	19
Bruxelles-Médical	Bruselas	13
Deutsche Medizinische Wochenschrift	Berlín	15
Clujul Médical	Cluj (Romania)	10
The Chinese Medical Journal	Peiping	10
The Journal of Egiptian Medical Association	El Cairo	6
The South African Medical Journal	Ciutat del Cap	6
TOTAL = 208 revistes		1496

Taula 7. Les revistes originals dels resums publicats en les hemeroteques mèdiques de LMC

CIUTAT	Revistes originals
París	35
Barcelona	33
Madrid	10
València	5
Bordeus	5
Marsella	3
Tolosa	2
CONTINENT	
Europa	170 (Espanya 61, França 60, Altres 50)
Amèrica centre i sud	16
Amèrica del nord	12
Àsia	10
Àfrica	3

Taula 8. Procedència, per ciutats i per continents, de les revistes els articles de les quals eren resumits per LMC

Figura 32. Mapa amb la distribució de les revistes originals segons la ciutat d'origen

4.2.2. Els números monogràfics

Entre les estratègies per captar més lectors hi havia la de dedicar números a temàtiques especials, on els articles originals i part de les altres seccions de la revista, incloent-hi la publicitat, estiguessin dedicades a un argument comú.

“Tinc la pretensió –comentava L. Cervera a I. Girard– que el n° 9 de La Medicina Catalana serà estimat com un llibre inestimable d’Heredo-lues, matèria que fins avui no ha estat encara reunida en un volum apart.”³⁹⁸

LMC va recollir un total d’onze números monogràfics, més altres tres que no van rebre el títol de número monogràfic però que, segons hem llegit a la correspondència, pretenien ser-ho. Així, aquests números especials tractaven d’una temàtica (tuberculosi, sífilis, vitamines, etc.) o d’una escola mèdica (Montpeller, Clermont-Ferrand, etc.) o estaven dedicats a un congrés (Congrés de Patologia Digestiva). Això es reflecteix en els articles originals del número en qüestió, consagrats a l’argument de l’enunciat o fets per personatges de l’Escola mèdica a la que es dedicava el número, així com una extensa part de les seccions Occitània mèdica i Noticiari d’Activitats. També es reflecteix en l’intent d’afegir publicitat de fàrmacs afins a aquella temàtica. A continuació detallem els monogràfics de *LMC*:

- “II Congrés Nacional de Patologia Digestiva de Barcelona” (número 4, gener de 1934)
- «Problemes que planteja al metge pràctic l’Heredolues» (número 9, juny de 1934)
- «Estudi normal i patològic de les vitamines» (número 12, setembre de 1934)
- «Estudi fisiopatològic, clínic i terapèutic de les anèmies» (número 15, desembre de 1934)
- «Qüestions d’urologia que interessa conèixer al metge general» (número 18, març de 1935)
- «Patologia i terapèutica del sistema nerviós» (número 24, setembre de 1935)
- «Homenatge a l’Escola de Medicina de Clermont-Ferrand» (número 25, octubre de 1935)
- «Terapèutica de la tuberculosi pulmonar» (número 27, desembre de 1935)
- «Clínica de la Hipertensió» (número 30, març de 1936)

- «L’Escola Mèdica de Montpeller» (número 32, maig de 1936)
- «Dedicat al metge general i consagrat a les diàtesis hemorràgiques» (número 33, juny 1936)
- «Patologia i terapèutica de la columna vertebral» (números 37-38, octubre-novembre de 1936). Aquest monogràfic no es va publicar perquè “les exigències materials d’aquests moments de guerra ens han exigit reduir, defensivament, el ritme de la publicació i fins i tot el nombre de planes que ens eren habituals. També ens cal demanar, de passada, una indulgent disculpa pel fet de no donar en el número present el sumari monogràfic que fou anunciat en l’anterior, car les mateixes circumstàncies ens han impossibilitat d’obtenir a temps els originals preparats. Amb una mica de comprensió, i amb el concurs generós de tots, l’obra de LA MEDICINA CATALANA podrà vèncer totes les dificultats i prosseguir la seva ruta.”³⁹⁹

Figura 33. Anunci del número monogràfic, que va romandre inèdit, dedicat a la patologia de la columna vertebral, amb detall dels articles originals que havia de contenir

Font: *LMC*, 7 (35-36): 208.

Aquests que descrivim a continuació no consten com a monogràfics a la portada ni se’n fa esment a les pàgines de la revista, però Leandre Cervera en parla com a tals a les seves cartes adreçades a Ismael Girard:

- «Patologia del sol i la calor» (número 21, juny 1935). Es recullen nou articles originals que presenten com a argument en comú el del títol de l’esmentat monogràfic.
- «Patologia de mamella» (número 22, juliol 1935). En aquest fascicle es recullen quatre articles originals, dels cinc presents, classificats dins l’especialitat de “Cancerologia” que parlen del càncer de mamella.
- «Tolosa» (números 37-38, octubre 1936). Malgrat l’enunciat d’aquest número, no trobem cap article original ni cap notícia referent a l’Escola de Tolosa a cap de les seccions de la revista.

³⁹⁸ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 28 de maig de 1934). CO#22.

³⁹⁹ *LMC* (1936), 37-38 (7). Encartat entre la pàgina 268 i 269.

Figura 34. Portada del número monogràfic dedicat a l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand

La realització de números monogràfics requeria d'un tractament molt acurat de la matèria. Calia trobar articles amb continguts ben actualitzats i alhora aconseguir publicitat sintonia amb la matèria, fent que les altres seccions fossin afins. Així, per exemple, quan es va realitzar el monogràfic de l'Escola de Montpellier, es va intentar fer una hemeroteca occitana amb predominància d'autors occitans d'aquella regió ⁴⁰⁰.

4.2.3. Articles especials: tesis doctorals, congressos, etc.

LMC com s'ha dit en ocasions anteriors, pretenia fer-se ressò dels esdeveniments científics més importants en l'àmbit lingüístic del occità i, en especial, del català. Una de les novetats que comportà l'autonomia universitària de 1933 fou la possibilitat de realitzar tesis doctorals a la Universitat de Barcelona, un privilegi que des del segle XIX només gaudia la Universidad Central, això és, la Universidad de Madrid.

Entre les aspiracions del catalanisme, impartir docència de doctorat a Barcelona era una vella reivindicació. Entre altres coses, perquè cursar-lo a Madrid comportava una supeditació de facto de la Universitat de Barcelona a la Universidad Central. Els lli-

cenciats catalans que volien fer carrera acadèmica no sols havien de desplaçar-se a Madrid i fer-se'n càrrec de les despeses, sinó també havien de presentar la tesi doctoral davant d'un tribunal integrat exclusivament per uns catedràtics que tenien els seus propis interessos en un marc universitari, el de la Restauració, dominat per les escoles i el clientelisme. En aquest sentit, l'autonomia universitària de 1933 constituïa una oportunitat per evitar que la Universitat de Barcelona deixés de ser una institució de províncies, dependent al capdavant de la de Madrid ⁴⁰¹. En el cas de la medicina, estava en joc el poder que tenien uns catedràtics que no sols detentaven càrrecs acadèmics relacionats amb l'ensenyament. Les seves activitats professionals, de caire assistencial, als hospitals o a les consultes privades, posseïen una indubtable transcendència social.

En pura lògica, LMC havia de celebrar l'aparició de les primeres tesis doctorals en català publicant-ne extractes de certa amplitud. Aquest és el cas de la primera tesi doctoral de medicina en català, *L'acció de la nicotina sobre la conducció de l'influx nerviós* ⁴⁰² del Dr. Jacint Reventós Bordoy, realitzada sota la direcció d'August Pi Suñer. Amb aquestes paraules informava Cervera a Girard sobre aquest fet:

“Amb aquesta carta segurament rebreu el número de juliol, en ell hi publiquem la primera tesi de doctorat de medicina feta en llengua catalana i sota els auspicis de la Universitat Autònoma de Catalunya. En el número d'octubre publicarem la segona.”⁴⁰³

La segona tesi doctoral a què fa referència es va publicar al número 13, el d'octubre de 1934, amb el títol *El pH de la sang i l'orina en les dermatosis* ⁴⁰⁴, l'autor de la qual era Josep Mercadal i Peyrí. De fet, Cervera se sent orgullós de donar acollida en LMC, i en català, a aquests dos treballs:

“Això és un triomf considerable per a la nostra revista, la única que per la seva condició, d'ésser en català i independent d'entitats mèdiques, pot ara com ara permetre's el gust de publicar les tesis catalanes presentades en català i aprovades en la mateixa llengua.”⁴⁰⁵

⁴⁰¹ CLARET I MIRANDA (2005), pp. 103-139.

⁴⁰² REVENTÓS BORDOY (1934).

⁴⁰³ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 24 de juliol de 1934). CO#23.

⁴⁰⁴ PEYRÍ MERCADAL (1934).

⁴⁰⁵ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 24 de setembre de 1934). CO#27.

⁴⁰⁰ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 7 de maig de 1936). CO#65.

La publicació d'un altre treball de recerca que va ser una tesi doctoral, 'Assaig d'un mètode radiogràfic d'identificació' de Lluís Delclòs i Balvey (1900-1956) publicat a *LMC* 1935;20: 485-516, confirma la intencionalitat de Cervera per mostrar la importància dels treballs científics originals fets en llengua catalana, i de fet així ho manifesta:

“Seria un moment aprofitable el de l'aparició d'aquest article per a fer sonar el nom de la revista associat al d'un treball les conclusions del qual poden motivar una veritable revolució en les tècniques antropològiques utilitzades amb finalitats policials.

Seria també un argument de pes fort per als que encara s'obstinen a creure inútil la producció científica en llengua no espanyola o no francesa.

Si d'un article publicat en català podéssim donar un gràfic de difusió i de transcendència no assolit per cap altre article publicat en castellà, crec que hauríem donat la prova més feaent de que allò que cal és que el contingut sigui estrictament expositiu [i] clar. Tot plegat un vot a favor de l'idioma nostrat.⁴⁰⁶

De fet, Cervera proposà a Girard tenir constància de les tesis doctorals en medicina de les terres occitanes, potser amb la intenció de publicar-ne algun llistat o fer-ne referència d'alguna manera⁴⁰⁷.

Pel que fa a les reunions, destaquem al fascicle número 4 el monogràfic dedicat al Congrés de Patologia Digestiva celebrat a Barcelona el desembre de 1933. Entre els articles reportats, trobem el discurs inaugural pronunciat pel Dr. F. Gallart i Monés titolat “Com s'ha de formar el metge”⁴⁰⁸. En aquest congrés, *La Medicina Catalana* va disposar d'un estand per tal d'oferir als congressistes informació sobre la seva publicació. A continuació reproduïm la imatge⁴⁰⁹.

També va incloure notícies sobre el VIIIè i del IXè congressos de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, celebrats respectivament a Barcelona i Perpinyà els mesos de juny de 1934 i de 1936. *LMC* anunciava amb antelació les convocatòries, les modalitats d'inscripció, les ponències i comunicacions, els calendaris

⁴⁰⁶ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, abril-maig de 1935). CO#47.

⁴⁰⁷ “Hi hauria possibilitat d'obtenir el servei regular de les tesis doctorals occitanes?”. CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 11 d'octubre de 1935). CO#66.

⁴⁰⁸ *LMC* 1934; 2 (4): 3-8.

⁴⁰⁹ *LMC* 1934; 2 (4): 153.

d'esdeveniments, etc. I, una vegada celebrat el congrés, oferia unes extenses cròniques de les sessions científiques, dels discursos inagurals, dels actes protocol·laris, de les visites complementàries, etc. Les seccions “Noticiari d'activitats” i “Occitània mèdica” reservaven pàgines i pàgines per informar-ne detalladament i, així, assolir l'objectiu de mantenir els seus lectors assabentats d'uns esdeveniments tan decisius per al futur del català com a llengua d'expressió científica.

Figura 35. Imatge publicitària de *LMC*

Font: *LMC*, 2 (4): 153

4.2.4. Índexs

Com ja s'ha esmentat anteriorment, a l'inici de cada número o volum trobem un sumari o índex, on es classifiquen per especialitats els articles originals i els resums de les hemeroteques presents al número, així com la paginació corresponent a les altres seccions. En la figura 22 reproduïm tres models d'índex que trobem a *LMC*, tots ells presenten com a tret característic la classificació per especialitats. Tanmateix, al número que tancava el volum hi ha un índex recopil·latori de tots els articles del volum, classificats per especialitat i també per autor.

Figura 36. Els índexs de LMC

Sumari
(Els títols en negreta corresponen a treballs originals)

APARELL CIRCULATORI	Pàg.	Pàg.
El projecte de 30 observacions de malalties pulmonals cròniques, per F. Trias i Vidal, J. Alemany Vall i J. M. Roca de Vinyals	35	35
APARELL DIGESTIU		
Estudi anatòmic de la vena porta i de les glàndules, per E. A. Pons	107	107
El fetus i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107
ANATOMIA I EMBRIOLOGIA		
Nota dels primers passos en l'estudi del fetus, per E. A. Pons	107	107
La vena porta i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107
La vena porta i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107
ANATOMIA I EMBRIOLOGIA		
Observacions sobre el fetus de l'home i l'animal, per E. A. Pons	107	107
La vena porta i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107
La vena porta i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107

LA MEDICINA CATALANA reconeix amb molt d'interès als seus amics, que redueixen el nom dels seus anuncis i corresponen, per tant, a l'horitzó.

LMC (1935), 2 (4)

Index d'especialitats
(Els títols en negreta corresponen a treballs originals)

ANALISIOLOGIA	Pàg.	Pàg.
Estadística relativa al problema de l'angina de pit, per H. Kruuse	234	234
La patologia ventricular de l'atac agut del cor, per E. Plass i F. Nogué	234	234
El diagnòstic i el tractament de la pressió sanguínia, basant el treball original, per la segona a l'home, per W. Bush	235	235
ANATOMIA		
Estudi de la morfologia del pàncrees en l'home i l'animal, per R. Pla Muga	202	202
Contribució a l'estudi de la morfologia de l'orella, per F. Rodríguez Pons i Gual, per E. Pons i F. Nogué	202	202
El diagnòstic i el tractament de la hipertensió arterial, per E. Pons i F. Nogué	400	400
ANATOMIA I EMBRIOLOGIA		
Estudi de la morfologia del pàncrees en l'home i l'animal, per R. Pla Muga	202	202
Contribució a l'estudi de la morfologia de l'orella, per F. Rodríguez Pons i Gual, per E. Pons i F. Nogué	202	202
El diagnòstic i el tractament de la hipertensió arterial, per E. Pons i F. Nogué	400	400
ANATOMIA I EMBRIOLOGIA		
Estudi de la morfologia del pàncrees en l'home i l'animal, per R. Pla Muga	202	202
Contribució a l'estudi de la morfologia de l'orella, per F. Rodríguez Pons i Gual, per E. Pons i F. Nogué	202	202
El diagnòstic i el tractament de la hipertensió arterial, per E. Pons i F. Nogué	400	400

LMC (1934), 1 (2): 4

Índex alfabètic d'especialitats
(Els títols en negreta corresponen a treballs originals)

AL·LERGIA	Pàg.	Pàg.
Asma bronquial de punt de partida preferentment nasal, (farings) o laríngis, per Dr. R. Alemany Vall i J. M. Roca de Vinyals	35	35
Contribució a l'estudi de les aures i oïdres, per Dr. R. Alemany Vall	517	517
ANALISIOLOGIA		
Observacions sobre el fetus de l'home i l'animal, per E. A. Pons	107	107
La vena porta i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107
La vena porta i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107
ANATOMIA I EMBRIOLOGIA		
Nota dels primers passos en l'estudi del fetus, per E. A. Pons	107	107
La vena porta i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107
La vena porta i el desenvolupament de la vena porta, per E. A. Pons	107	107

LMC (1935), 5 (22)

Index alfabètic d'autors
(Treballs originals)

Jaume Aiguader i Miró	207	Díazmas Gutiérrez Arrese	9
A. Aimes	441	P. Leclere	209
A. Amell i Sans	704	P. Martínez García	693
Josep Armangué	459	A. Mathieu de Fossey	559
Mnuel Armangué	189	Vicent Mestres	189
H. Arruga	163	S. Montserrat i Esteve	213-215
J. Bernardbeig	209	J. Muñoz-Arbut	679
Francesc Bordas	727	P. Nubiola	677
Pere Bosch-Solà	419	Eusebio Oliver Pascual	79
J. Cabré i Claramunt	543-563	A. Pedro i Pons	703
Lluís M.ª Callis	549	Jaume Peyri	181-672
Hermí Castells	721	Albert Ponjau	325
Melcior Colet	417	Victòria Quadras-Bordas	213
Xavier Farrerons i Co.	333	J. J. Rouzard	559
G. Fournié	299	Joaquim Salarich	343
Francesc Gallart i Monés	3	L. C. Soula	161
Carles García Pellicer	137	A. Trias Maseras	679
Juan Gilbert i Queraltó	708	J. Vellvé i Casadó	495-505
Francesc Gimeno Mirquez	81	F. Viscardi i García	213
Ismael Girard	203	Salvador Vives	541

LMC (1935), 2 (4)

4.3. LES ESPECIALITATS MÈDIQUES

Durant els darrers setanta anys, tots els estudis històrics sobre l'especialització mèdica i el paper de les especialitats en la medicina contemporània són deutors del clàssic treball de George Rosen sobre la consolidació de l'oftalmologia com a especialitat ⁴¹⁰. L'historiador nord-americà afirmava, tot comparant els casos de Londres i París, que el naixement i desenvolupament de l'especialització en medicina al llarg del segle XIX era resultat de la mentalitat anatomo-clínica, dominada per una visió localista –de base lesional– dels processos morbosos, del desenvolupament de noves tecnologies mèdiques, tant diagnòstiques com terapèutiques, i del procés d'urbanització, que propiciava la demanda d'atenció mèdica especialitzada. Hauria estat, segons ell, un fenomen molt complex, conseqüència de diversos factors, científics i tecnològics per una banda, però també socials i econòmics, per una altra.

Recentment, George Weisz ha posat en dubte alguns dels supòsits de Rosen i ha proposat el seu propi model d'aparició de l'especialització en medicina. En el seu llibre *Divide and Conquer* se sorprèn que, entre la multitud d'estudis publicats en les darreres dècades en relació a aquest fenomen, gairebé tots concentren l'atenció, o bé sobre un país determinat, o sobre intervals cronològics molt breus, sense qüestionar en cap moment el model de Rosen ni plantejar explicacions alternatives; i això, malgrat que el nombre de contribucions sobre el tema hagi augmentat progressivament en els darrers anys. Per aquest motiu, sosté que encara no es disposa d'una visió global d'aquest procés, un procés que ha configurat la manera d'entendre i practicar la medicina contemporània. Com alternativa, Weisz adopta una perspectiva comparada, tot considerant en paral·lel el procés d'aparició i consolidació de les especialitats a quatre països diferents: França, Alemanya, Anglaterra i els Estats Units. Així, observa i analitza un fenomen comú, produït en escenaris i moments diferents, per tal de poder valorar les possibles similituds i divergències. I conclou que l'especialització mèdica és un fenomen relatiu, i en certa manera local, que segueix ritmes i desenvolupaments diversos a cada lloc en funció de les diferents pràctiques mèdiques; un fenomen que presenta diferències molt notables, pel que fa a la seva aparició i consolidació, entre especialitats i també entre països. Amb tot, hi hauria encara pendants algunes qüestions per respondre, com ara: què és el que cal perquè una activitat mèdica esdevingui una especialitat? O, quin paper han jugat els hospitals especialitzats, com ara els hospitals psiquiàtrics o els sanatoris antituberculosos, les societats d'especialistes o les revistes monogràfiques sobre un tipus de malaltia o un problema assistencial? ⁴¹¹

⁴¹⁰ ROSEN (1944).

⁴¹¹ WEISZ (2005), pp. xi-xxx.

Segons Weisz, hi hauria hagut una primera fase, entre 1830 i 1880, caracteritzada per l'aparició de disciplines o categories acadèmiques diferenciades. Després, entre 1880 i 1920, es produiria una forta expansió d'una pràctica mèdica cada vegada més diversificada, però no regulada legalment, a càrrec d'especialistes; en aquesta època el procés deixava de ser un fet local i esdevenia un fenomen nacional. A partir de la I Guerra Mundial s'iniciaria en alguns països una tendència creixent cap a la certificació i la regulació de les primeres especialitats. I, finalment, a partir de la II Guerra Mundial, començaria una fase caracteritzada pel control que els especialistes exerceixen sobre els mecanismes de socialització i exclusió dins la professió mèdica, una fase marcada al capdavant per llur hegemonia ⁴¹².

A l'igual que Rosen, Weisz admet que el París post-revolucionari, amb la reforma de l'ensenyament de la medicina i també amb els canvis polítics i socials propiciats per la Convenció republicana en l'última dècada del segle XVIII, fou l'autèntic epicentre d'aquest fenomen. El naixement de les especialitats era ja evident a la capital francesa de les primeres dècades del segle XIX, un fenomen que no tenia paral·lelismes en altres ciutats europees de l'època. Tanmateix, a diferència de Rosen, George Weisz no creu que fos tan decisiu el desenvolupament d'una nosologia de base localista; més aviat considera determinant d'aquest procés la unió de la medicina i la cirurgia juntament amb l'existència d'una àmplia comunitat acadèmica desitjosa d'aprofundir els coneixements mèdics seguint el mètode experimental ⁴¹³.

Amb aquestes i altres reflexions historiogràfiques, es va celebrar, el passat dia 16 de juny, una sessió monogràfica del XV congrés de la Sociedad Española de Historia de la Medicina (Ciudad Real, 15-18 de juny de 2011), dedicada al tema de l'especialització i la divulgació de la medicina a Barcelona entre 1868 i 1938 ⁴¹⁴. El coordinador de la “mesa temàtica”, Alfons Zarzoso plantejava un seguit de qüestions al voltant del paper de la ciutat com a espai afavoridor d'unes pràctiques mèdiques més i més especialitzades, qüestions entre les quals cal destacar ara: en quina mesura la divulgació –és a dir, la “science popularization” en l'accepció anglosaxona d'aquest mot ⁴¹⁵– va constituir un element dinamitzador del procés d'aparició i consolidació de les especialitats mèdiques? Quins van ser els públics d'aquesta divulgació? O, quin paper van jugar les revistes, els llibres o la traducció en l'emergència de les especialitats mèdiques? Naturalment, totes aquestes qüestions estan plantejades en aquesta memòria.

⁴¹² WEISZ (2005), pp. 210-225.

⁴¹³ WEISZ (2005), pp. 3-25.

⁴¹⁴ ZARZOSO et al. (2011).

⁴¹⁵ TOPHAM (2010)

4.3.1. Assignació dels articles i de les ressenyes per especialitats

Pel que fa a l'especialisme i la nostra revista, efectuant un recompte simple, hem observat que la revista va publicar, durant els cinc anys de la seva existència, un total de 251 articles originals i 1.499 resums, agrupats tots ells per especialitats. Aquest ítems s'ordenen sota 66 epígrafs diferents, que correspondrien segons els índex de la revista a altres tantes “especialitats”. No obstant, cal tenir present que, si bé alguns epígrafs es mantenen inalterats amb el pas dels anys (“neurologia i psiquiatria”, “pediatria” o “obstetrícia i ginecologia”), la major part presenten vacil·lacions i inconsistències. Així, trobem alternativament “vitamines” i “vitaminologia”, “analisiologia” [sic] i “bacteriologia”, “al·lèrgia” i “immunologia”, etc. En la mateixa línia, apareixen successivament epígrafs tan poc precisos com “terapèutica i diagnòstic”, “terapèutica i dietètica”, “terapèutica i farmacologia”, “terapèutica física i diagnòstic” i “radiologia i terapèutica física”. En qualsevol cas, són les especialitats que presenten un major número de resums aquelles que responen a uns epígrafs més precisos i inalterables durant els seixanta números de *La Medicina Catalana*.

Proseguint amb l'anàlisi dels articles, hem classificat els 251 articles originals segons les especialitats que utilitzava *LMC* per als seus índex. Observem com el major número d'articles corresponen a l'especialitat d'obstetrícia i ginecologia, sense que hi hagi hagut cap monogràfic dedicat a aquesta especialitat.

ESPECIALITAT	Articles	ESPECIALITAT	Articles
OBSTETRICIA I GINECOLOGIA	25	ANALISOLOGIA	3
HEMATOLOGIA	17	BACTERIOLOGIA I HIGIENE	3
DERMATOLOGIA I SIFILOGRAFIA	16	DIABETOLOGIA	3
NEUROLOGIA I PSIQUIATRIA	16	ENDOCRINOLOGIA I NUTRICIÓ	3
UROLOGIA	16	OFTALMOLOGIA	3
TISIOLOGIA	15	TERAPÈUTICA I DIETÈTICA	3
APARELL CIRCULATORI	13	BIOLOGIA I FISIOPATOLOGIA	2
CIRURGIA	12	APARELL RESPIRATORI	1
VITAMINOLOGIA	12	BIOLOGIA	1
ANÈMIES	9	HISTÒRIA DE LA MEDICINA	1
APARELL DIGESTIU	9	MALALTIES AL·LÈRGiques	1
PEDIATRIA	8	MEDICINA GENERAL	1
CANCEROLOGIA	8	MEDICINA LEGAL	1
TERAPÈUTICA FÍSICA I DIAGNÒSTIC	7	MEDICINA LEGAL I TOXICOLOGIA	1
ENDOCRINOLOGIA	7	OSTEOLOGIA	1
FARMACOLOGIA	6	OTO-RINO-LARINGOLOGIA	1
MEDICINA INTERNA	6	RADIOLOGIA I TERAPÈUTICA FÍSICA	1
METABOLISME I NUTRICIÓ	6	TERATOLOGIA	1
CRENOLOGIA	5	TOXICOLOGIA	1
AL·LÈRGIA	4		
APARELL RESPIRATORI	4	TOTAL = 40 especialitats	251

Taula 9. Les especialitats dels articles originals

ESPECIALITAT	Resums
OBSTETRÍCIA I GINECOLOGIA	137
NEUROLOGIA I PSIQUIATRIA	133
CIRURGIA	128
PEDIATRIA	126
MEDICINA INTERNA	102
APARELL CIRCULATORI	101
TISIOLOGIA	98
APARELL DIGESTIU	93
UROLOGIA	84
ENDOCRINOLOGIA	78
DERMATOLOGIA I SIFILOGRAFIA	64
.../...	.../...

Taula 10. Les especialitats dels resums

Aquesta ordenació per especialitats, juntament amb els índexs onomàstics (autors i temes) que s'inclouen en alguns fascicles, constitueix un reflex de l'auge de les especialitats mèdiques a la Barcelona de l'època, així com un exponent del reconeixement que gaudien entre els professionals de la medicina. En aquest sentit, la revista revela l'existència, a Catalunya i a la seva àrea d'influència lingüística, d'un públic lector integrat per professionals de la medicina, i probablement d'altres àrees de la salut, que actualitzaven regularment els seus coneixements d'acord amb unes àrees temàtiques que es corresponien amb les "especialitats" mèdiques en ús. Entre aquestes àrees no faltaven aquelles, com les denominades "medicina social", "eugenesia i sexuologia" [sic] o "història de la medicina" a la revista, que no atendrien al model explicatiu de l'especialització en medicina de George Rosen⁴¹⁶.

⁴¹⁶ WEISZ (2006).

ESPECIALITAT	Resums
ANATOMIA I TERATOLOGIA	1
ANATOMIA NORMAL I PATOLÒGICA	1
ASMA I AFECCIONS AL·LÈRGIQUES	1
CLIMATOLOGIA	1
CONSTITUCIÓ	1
COR I VASOS	1
EPIDEMIOLOGIA	1
ESTOMATOLOGIA I ODONTOLOGIA	1
FISIOPATOLOGIA	1
HIGIENE I EPIDEMIOLOGIA	1
HISTÒRIA DE LA MEDICINA	1
MALALTIES AL·LÈRGIQUES	1
MEDICINA GENERAL	1
MEDICINA SOCIAL	1
NUTRICIÓ I ENDOCRINOLOGIA	1
OSTEOLOGIA	1
SEXUOLOGIA I EUGENÈSIA	1
TERAPÈUTICA I FARMACOLOGIA	1
TERATOLOGIA	1
TOXICOLOGIA I MEDICINA LEGAL	1

Taula 11. Les especialitats amb menys volum de resums assignats

En línies generals, els epígrafs que la revista fa servir per designar les especialitats es corresponen amb les societats d'especialistes existents a Barcelona, societats que estaven integrades a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya⁴¹⁷.

Entre aquestes 66 denominacions, observem algunes variacions en la denominació d'algunes especialitats, cosa que indicaria l'absència d'una especialitat mèdica pròpiament dita, com per exemple en el cas de l'anatomia, que estaria més propera al concepte de disciplina acadèmica⁴¹⁸.

⁴¹⁷ PASTOR CUBO, MARTÍNEZ VIDAL (2002b).

⁴¹⁸ STICHWEH (1992).

ESPECIALITAT	Resums
TERAPÈUTICA I DIETÈTICA	69
TERAPÈUTICA FÍSICA I DIAGNÒSTIC	52
TERAPÈUTICA I DIAGNOSTIC	13
FARMACOLOGIA	13
RADIOLOGIA I TERAPÈUTICA FÍSICA	2
TERAPÈUTICA I FARMACOLOGIA	1
ANATOMIA	6
ANATOMIA I EMBRIOLOGIA	3
ANATOMIA I TERATOLOGIA	1
ANATOMIA NORMAL I PATOLÒGICA	1
ANATOMIA PATOLÒGICA	4
TERATOLOGIA	1

Taula 12. Vacil·lacions en les especialitats de Terapèutica i Anatomia

4.4. ELS DARRERS NÚMEROS: *LMC* DURANT LA GUERRA CIVIL

El darrer fascicle (el 59-60) va aparèixer a la tardor de 1938, pocs mesos –o potser només setmanes– abans de l’ocupació de Barcelona per les tropes franquistes, cosa que suposa un cas insòlit en el panorama editorial barcelonès d’aquell any, quan tan sols van aparèixer els dos últims números de la *Revista de Sanidad de Guerra* ⁴¹⁹.

Resulta obligat preguntar-se per com van viure Cervera i Miracle la situació de la revista durant aquells anys tan difícils de la Guerra Civil. Per contestar-la, hem trobat alguns testimonis seus que donen una idea aproximada de com van viure aquells dies i de com aconseguiren mantenir la revista.

En aquest sentit, les paraules que Leandre Cervera deixà escrites llavors són un testimoni fefaent. Així, el dia 26 de març de 1937 Cervera escrivia una carta a Ismael Girard on es congratulava de la recent aparició del primer número de S.I.A.S., la revista de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya ⁴²⁰. Dirigida pel metge anarquista Fèlix Martí Ibáñez (1911-1972) ⁴²¹, i amb l’escriptor Josep Maria Francès (1891-1966) ⁴²² com a redactor en cap, es van publicar en total quatre números, tots en català. El preu de l’exemplar era d’una pesseta. La impremta que la publicava era la mateixa que publicava aleshores *La Medicina Catalana*, la impremta Elzeviriana. El darrer número de SIAS fou el corresponent als mesos d’agost, setembre i octubre de 1937. Doncs bé, en aparèixer el primer número a l’inici de la primavera d’aquell any, Cervera va escriure a Girard comentant-li que els serveis

⁴¹⁹ CALBET I CAMARASA (1997); HERVÀS PUYAL (2004). La publicació del fascicle corresponent als mesos de juliol i agost de 1938 –números 14-16– de la *Revista de Sanidad de Guerra* tingué lloc el mes de gener de 1939. *La Vanguardia* del dia 13 de gener va recollir la notícia de l’aparició d’aquest darrer fascicle, just quinze dies abans de l’entrada a Barcelona de les tropes franquistes. Martínez Vidal, Àlvar; Sallent del Colombo, Emma (2010), Entre el éxodo y la diáspora: Albert Folch Pi, Joaquín d’Harcourt y la tentativa de reconstitución de la escuela biológica catalana en Francia (1939-1941). A: Barona, Josep Lluís (ed.), *El exilio científico republicano*. València: Publicacions de la Universitat de València, pp. 137-155 (ací, pp. 139-140).

⁴²⁰ CALBET I CAMARASA (2013), p. 251. SIAS és accessible en versió digital per mitjà de la consulta del portal Premsa mèdica catalana (www.premsamedica.cat).

⁴²¹ MARTÍ BOSCA, REY (2004).

⁴²² Autor d’una novel·la de ciència-ficció titulada *Retorn al sol*, de 1936, on es narra la situació dels supervivents de la II Guerra Mundial que, per efecte de les bombes d’amoníac i la glaciació subsegüent, habitaven soterrats cent anys més tard a l’interior de les muntanyes de Montserrat. FRANCÉS (1998).

de cultura i propaganda de la Generalitat havien adquirit centenars d’exemplars de *La Medicina Catalana*, la qual cosa representava, com és d’imaginar, una ajuda inestimable en aquells moments de penúria:

“El suport econòmic de la revista sembla que tendeix a millorar. Cultura ja ha lliurat 2000 vitamines. Propaganda ha fet una adquisició d’exemplars que representen 800 vitamines més. Així doncs ja comencen les linotips a picar el nº 41-42 (febrer- març [de 1937]). Francès m’ha fet arribar a les mans el primer exemplar de SIAS. Està força ben presentat. M’ha promès que us el farà passar regularment.”

Cervera aprofità la missiva per recomanar-li a Girard que escrigués “uns mots” d’agraïment a la direcció de SIAS i els enviés un llistat de noms de destinataris, amb les adreces corresponents, perquè la Conselleria els fes arribar la nova revista, destinataris –metges la majoria– que sens dubte constituïen la cartera de clients –real o potencial– de *La Medicina Catalana* a terres de França:

“Francès té projectes en cartera que caldrà estudiar bé. També està guanyat a la causa occitana. Crec que seria molt convenient que quan us arribi el número [de S.I.A.S.] li dediqueu uns mots. També convindria que li brindeu una llista d’adreces occitanes a les quals judiqueu convenient fer arribar la nova publicació. Aquella llista no hauria d’esser la mateixa de Miravittles i convindria que tingués uns 250 noms. També podrieu proposar que Sanitat fes una propaganda de SIAS conjuntament amb la M.C.” ⁴²³

Unes setmanes després Leandre Cervera publicava, als números de març-abril de 1937 de *La Medicina Catalana*, l’article “Occitanisme pràctic i occitanisme floralesc” dins de la secció titulada Occitània Mèdica ⁴²⁴. És més aviat un article de caràcter doctrinal, i per tant un autèntic editorial, on el director, Cervera, fa una reflexió sobre l’occitanisme en el marc de la guerra. En uns temps tan tràgics, aposta per prescindir del jocfloralisme tradicional i reemplaçar-lo per l’occitanisme pràctic que representava la revista:

“Enguany, el capficament que ens ha imposat aquest viure rabiós dels temps de guerra, ha emmudit les muses dels mesos florits i ens ha procurat l’avinentsa per a reflexionar sobre coses que, com els Jocs Florals ens eren considerades, per tradició, innegligibles.

⁴²³ CIRDOC, Fons Collègi d’Occitània, CQ528(3), Correspondència d’Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 26 de març de 1937). CO#68.

⁴²⁴ *LMC* (1937), 7 (43-44): 505.

A primer cop d'ull aquestes disquisicions semblaran desplaçades damunt les planes d'una publicació inèdita. No ho resultaran, però, si hom té en compte que, precisament pel fet d'haver-nos anomenat occitanistes i de practicar l'occitanisme, ens ha calgut, manta [sic] vegada, defensar-nos de la imputació de floralisme que, encara avui, es dedica, pejorativament, a qualsevol activitat desenrotllada sota l'etiquetatge occitànic.

Precisament, en fer la defensa del nostre occitanisme havíem fet remarcar que la nostra finalitat no era pas –com en la festa dels hereus de Clemència Isaura– una periòdica exaltació de virtuts ancentrals, ni una pruija d'exhumacions de glòries pretèrites, ni un artificiós reviscolament de varietats lingüístiques.

El nostre occitanisme recolzava i s'ha desenvolupat esponerós sobre un basament ferm i no circumstancial.”⁴²⁵

El vincle amb els metges occitans –reflexiona Cervera en un article que, com hem dit, és gairebé un editorial– no rau en “la identitat idiomàtica”, sinó més aviat en “l'afinitat expressiva d'una mateixos sentiments”. I afegeix: “Els metges d'Occitània han entès el nostre català perquè amb ell li han arribat sensacions plaents: consideració, germanor,... bel·ligerància”. I conclou tot seguit: “Per això La Medicina Catalana ha assolit una tan gran difusió per terres d'Oc.”⁴²⁶

Tan doctrinal era, per a l'autor, aquest article, que mig any més tard apareixia publicat de nou, punt per punt, al núm. 4 de la revista S.I.A.S. dins un apartat destinat a elogiar –literalment, “homenatge de simpatia”– les dues publicacions mèdiques periòdiques en català que seguien apareixent aleshores: les *Monografies Mèdiques* de Jaume Aiguader i *La Medicina Catalana*. A més de precisar l'occitanisme que professava, no oblida Cervera assenyalar les dificultats materials que, des del punt de vista editorial, patia la revista:

“En l'aspecte material, naturalment, La Medicina Catalana, per causa de la guerra, ha sofert i sofreix totes les desventures que fan difícil les activitats de les Arts del llibre: la manca de paper, de tinta i de metall. Però en l'ordre immaterial, la nostra Revista pot dir amb joia que, mai com ara no havia sentit tan intensament la sensació de complir una finalitat ben precisa.”⁴²⁷

⁴²⁵ CERVERA (1937a). Sobre l'actitud de l'Estat francès davant la qüestió catalana durant la Guerra Civil, vegeu: AVILÉS (1998).

⁴²⁶ CERVERA (1937a).

⁴²⁷ CERVERA (1937b).

Décades avenir, l'any 1976, anys després del traspàs de Leandre Cervera, Josep Miracle evocava els anys difícils de la guerra detallant-ne les restriccions a les quals es referia Cervera: pèrdua de bona part dels ingressos per publicitat, manca de paper, escurçament dels continguts i, per últim, la desaparició material del propi editor, Miracle, que fou mobilitzat i enviat al front. Això no obstant, Cervera continuà publicant la revista –molt i molt probablement amb l'ajuda de Rosario Pino, la seva invisible dona: qui si no?– fins al moment mateix que entraren a Barcelona les tropes “invasores”, els militars de Franco, impeding la publicació d'un número que estava a punt de sortir:

“La Medicina Catalana” seguia publicant-se tossudament, però a costa de grans sacrificis: la publicitat s'havia retret d'una manera molt considerable, i es lluitava amb la manca de paper. Al capdavant va haver d'espaiar els seus números i de donar menys de la meitat del text. Econòmicament no es podia sostenir, i per raons d'honestedat jo vaig resignar el sou que tenia assignat. La meva emancipació es va trencar, com una víctima més de la guerra...”⁴²⁸

“Dins de la meva modèstia i dins de la meva insignificança, jo vaig haver de passar pel mateix adreçador. Amb el doctor Leandre Cervera havia creat una revista mèdica de gran envergadura que se'n deia “La Medicina Catalana”, embrió d'una editorial especialitzada i en català que sense la guerra hauria pogut ser una cosa molt important. A desgrat d'haver estat enviat jo al front, la revista continuava sota la cura del doctor Cervera, de tal manera, que quan van entrar a Barcelona les tropes invasores, ja hi havia a punt de corregir les galeres corresponents del que havia de ser el darrer número de “La Medicina Catalana” fins aleshores, és a dir, el número que ja no va arribar a sortir. Les noves autoritats no toleraven res que fos escrit en la nostra llengua.”⁴²⁹

Amb l'acabament de la II Guerra Mundial i la inesperada consolidació del règim militar de Franco en el marc de Guerra Freda, la il·lusió occitana dels metges i dels biòlegs catalans s'esvaï fins a fer-se imperceptible. Amb la diàspora consecutiva a la guerra civil i la repressió imposada pel règim dictatorial del general Franco, que prohibia explícitament l'ús oficial i l'ús públic del català, el catalanisme mèdic no podria subsistir i, molt menys, podria sobreviure la il·lusió occitana. També hi havia hagut, amb la guerra mundial, un trasbalsament a l'altra banda dels Pirineus. Així, quan al setembre de 1948, Ismael Girard reprenia des de Tolosa la correspondència amb Leandre Cervera, li diu ple de nostàlgia:

“Carissim Leandre (...) Inutil de us dir [sic] l'alegria que-m portan vostres notícies! Barcelona s'ha fet tant llunyana de Tolosa!”⁴³⁰

⁴²⁸ MIRACLE (1976), p. 248.

⁴²⁹ MIRACLE (1985), pp. 179-180.

⁴³⁰ Biblioteca de Catalunya, Fons Leandre Cervera. Correspondència / Ismael Girard. (Tolosa, 10 de setembre de 1948). FC # 90.

5

La publicitat a *LMC*

5.1. Introducció

5.2. Anàlisi general dels anuncis de *LMC*

- a) Els anuncis dels monogràfics
- b) Localització dels anuncis
- c) Els destinataris
- d) Els productes anunciats
- e) Els anuncis més repetits a *LMC*
- f) Anuncis i disseny
- g) La publicitat i la llengua
- h) Estratègies publicitàries

5.3. Anàlisi específic

- a) La publicitat al primer número de *LMC*
- b) Els anuncis dels darrers números
- c) Exemples concrets d'obtenció d'anuncis
- d) Alguns projectes frustrats

“Als amics de *La Medicina Catalana*.

Mai com en els moments difícils és més d'estimar un gest d'adhesió.

Per això és més d'agrair l'esforç de les cases que ens ajuden amb llur anunci.

Recordeu-vos-en en fer les vostres prescripcions.”⁴³¹

En fer un estudi de la revista *La Medicina Catalana* no es pot deixar de banda l'anàlisi d'un dels elements més constants i alhora més cridaners a les seves pàgines: els anuncis. Qualsevol lector que obri un dels seus números se n'adonà immediatament de la seva presència i, sobretot, se sorprendrà per l'extensió, el grafisme, el color i, si està especialment interessat pels processos de comunicació del coneixement, pel contingut científic que presenten alguns d'ells. Si, a més, el lector tingués en compte la documentació manuscrita de la revista que analitzem en un altre capítol d'aquesta memòria, és a dir les cartes manuscrites, tindrà absolutament clar que la publicitat era un element de preocupació constant per a Cervera que, en tant que director, sol·licitava repetidament l'atenció i el consell del seu interlocutor, plantejant-li múltiples preguntes i dubtes. Sabia que, des del primer número, la subsistència de la revista depenia no tant dels potencials subscriptors com d'uns ingressos estables procedents de la publicitat, en especial de la indústria farmacèutica. Ja s'ha dit que els promotors inicials de la revista van ser els Laboratoris Rocafort-Dòria, que discretament es feien visibles mitjançant anuncis dels seus productes, i n'assumien totes les despeses de l'edició.

Molt aviat ens vam convèncer que, atesa la importància dels anuncis en la revista, la publicitat requeria un capítol a part on, almenys de manera somera, es pogués descriure'ls, tipificar-los i classificar-los, tot analitzant-ne la procedència, el contingut, els destinataris, etc., al llarg dels sis anys que es publicà la revista. Calia respondre preguntes tan òbvies com ara qui s'anunciava, què s'anunciava, com s'expressava la informació, qui havia estat el dissenyador, a qui anava adreçat el missatge, quin interès podien tenir els anuncis per a la revista i per als lectors, com es feia la captació de possibles anunciants, etc. Em preguntava també què havia passat durant els dos anys llargs que la revista es va seguir publicant: quins canvis van produir-se en els anuncis?, quins productes s'anunciaven?, col·laboraven les mateixes empreses, o eren cases comercials estrangeres? Aquestes i altres qüestions relacionades amb la publicitat seran l'objecte d'aquest capítol.

Pel que fa a la bibliografia crítica de caire internacional, tenia com a obra de referència el llibre de Church i Tansey⁴³² sobre la indústria farmacèutica britànica abans de

⁴³¹ Text encartat a *LMC* 7 (43-44), entre pp. 456 i 457.

⁴³² CHURCH, TANSEY (2007). Per una síntesi de caire divulgatiu, vegeu: TANSEY (2008).

1940. I, pel que a la bibliografia local, disposava dels materials bibliogràfics recollits a la “nadala” del Col·legi Oficial de Metges de 2010, elaborada per Alfons Zarzoso i Sara Fajula, tots dos del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, i que hem pogut consultar⁴³³.

D'altra banda, cal dir que la Fundació Uriach 1838 ha elaborat una base de dades sobre la publicitat generada pel Grup Farmacèutic Uriach des de 1890 fins a l'actualitat. La base, que s'anomena ‘170 años de publicidad farmacéutica en un solo click’⁴³⁴ i que compta ja amb més de 5.000 registres, inclou una fitxa model que ofereix informació –no sempre exhaustiva– sobre el nom del producte, l'any de publicació, el dissenyador i mides i característiques dels anuncis (targes, fullets de mà, cartells, etc.). *LMC* va publicitar dos medicaments fabricats pels Laboratoris Uriach, un amb llicència francesa –l'Urseptine, de la casa Rogier– i l'altre amb llicència italiana –l'Inotsal Ferrero, de la casa Ferrero & Bruni–. Malauradament, la base de dades no revela en cap cas la identitat del dissenyador, probablement perquè els anuncis no destaquen ni per les il·lustracions, ni pel colorit, ni pel grafisme com es pot veure en la imatge a continuació.

Figura 37. Anunci Urseptine Rogier

L'Urseptine va ser un medicament amb publicitat a *LMC* que estaven fabricats pels Laboratoris Uriach amb llicència francesa.

⁴³³ ZARZOSO, FAJULA (2010). FERNÁNDEZ POYATOS (2011).

http://www.maecei.es/pdf/n16/articulos/A7.La_publicidad_de_salud_en_la_prensa_ilustrada_de_finales_del_siglo_XIX.pdf (consulta efectuada el 20 de maig de 2014). IGNACIUK (2014), p: 4-21. PUERTO (2004).

⁴³⁴ <http://www.fu1838.org/arxiu.php> (consultada el 22 de maig de 2014).

Figura 38. Anunci de l'Inotsal Ferrero

Producte fabricat pels Laboratoris Uriach amb llicència italiana.
Va aparèixer per primera vegada a LMC, 14.

5.1. INTRODUCCIÓ

La historiografia permet constatar que la publicitat es va desenvolupar en un context caracteritzat per les necessitats de producció i consum de la societat de masses sorgida de la Revolució Industrial. La consolidació d'una societat industrial representava noves necessitats socials, és a dir, apareixia un mercat de consum de masses que necessitava un nou sistema de transmissió d'informació. En aquest context, la publicitat assumia aquest paper, esdevenint element fonamental en la comunicació de la informació, adquirint fins i tot un cert caràcter científic, i descobrint-se com a un nou element capaç d'aportar beneficis econòmics amb un objectiu final prou clar: la potenciació en la venda de certs productes o serveis, modificant o reforçant les preferències dels destinataris dels anuncis, en funció de les seves característiques socials, nacionals, ètniques, culturals, d'edat, etc. Davant de totes aquestes novetats, els simples anuncis que fins aleshores es trobaven en algunes revistes i diaris van sofrir un gran canvi i es va desenvolupar tot un món paral·lel, el de la publicitat, que naixia com a activitat comercial i es desenvolupava com a exercici professional⁴³⁵. Al seu costat la psicologia social, una ciència de recent aparició que pretenia explicar el comportament humà com a resultat de les interaccions entre estats mentals i situacions socials, trobava un gran espai on poder-se desenvolupar. Així, si fem una aproximació molt general de l'evolució de la publicitat en els seus orígens, trobarem tres etapes⁴³⁶:

- 1) Una etapa inicial a principis del segle XIX on la publicitat creix associada a uns medis de comunicació de masses que la identifiquen. Els anuncis d'aquesta etapa es caracteritzen per la intenció de donar a conèixer un producte més que no pas una marca en concret.
- 2) A la segona etapa comencen a desenvolupar-se intencions comercials més polaritzades cap a marques d'un mateix producte. Això va lligat al canvi de mentalitat en que es passa d'una producció artesanal a una altra més industrial, cosa que afavoreix l'aparició de diferents productes similars.
- 3) A finals del segle XIX podem considerar que s'inicia la tercera etapa: un increment del nombre de marques, amb un augment de la competència i una millora de les tècniques publicitàries que pretenen més eficàcia per arribar millor al seu destinatari. Aquest procés el trobem durant gairebé tot el primer terç del segle XX.

⁴³⁵ PÉREZ RUIZ (2001), p. 17.

⁴³⁶ PÉREZ RUIZ (2001).

Aquesta evolució implicava el desenvolupament de noves tècniques tipogràfiques i el perfeccionament d'algunes ja existents des de feia més temps, com la litografia, present des del segle XVIII. A mitjans del segle XIX trobem els primers setmanaris il·lustrats a Espanya, però cal considerar que fins el 1870 no s'assoleix una bona qualitat gràfica com la que incorpora *La Ilustración de Madrid*. No és fins a finals de segle que s'introdueix el gravat, el color i la fotografia que revolucionen la premsa il·lustrada. El camp de la il·lustració publicitària adquiria un paper fonamental en la millora de la comunicació escrita i això va propiciar l'aparició d'un nou art, el disseny de marques a través de la creació de material gràfic. Els anuncis en diaris i revistes, publicitat predominant al nostre país a inicis de segle, i els cartells, amb un important desenvolupament a França i Alemanya, van aconseguir aportar autèntiques obres d'art amb els seus dissenys i il·lustracions. Així, entre els anuncis de *LMC* trobem alguns d'autors que van rebre importants reconeixements internacionals com Josep Morell, o d'alguns d'estudis especialitzats com l'estudi Compal de Barcelona, dels fotògrafs Josep Compte i Palatchi, o el d'en Pere Català Pic, dels quals en parlaré més endavant.

Tornant als orígens, es pot considerar que la publicitat i les seves tècniques es van iniciar als Estats Units i a Gran Bretanya a finals del segle XIX i que ben aviat es van propagar pel món industrialitzat. No podem perdre de vista però, que la publicitat ha anat, i segueix anant, molt lligada a l'evolució de la societat i a la seva economia i que per tant, cal ubicar-la i estudiar-la de manera diferent en cada cas, en cada país, i que no admet estudis generalitzats. La situació espanyola a finals del segle XIX i inicis del XX es caracteritzava per dificultats dins del món industrial, un sector que evolucionava molt lentament, i el predomini d'un món agrari que no estava acostumat al consum de productes industrials. A més, les epidèmies que van sacsejar la població a finals del segle XIX junt amb les malalties produïdes per la malnutrició i la insalubritat presents en aquella època no van afavorir la industrialització ni permetre el desenvolupament econòmic que es produïa a d'altres zones mundials⁴³⁷. Malgrat això, Barcelona va aconseguir esdevenir un nucli industrial important ja iniciat el segle XX i la publicitat va trobar un escenari adient per desenvolupar-se, aprofitant també la situació de neutralitat durant la Gran Guerra.

A la ciutat de Barcelona, va destacar Pere Prat Gaballí (Barcelona, 1885-1962) que és considerat el pare de la publicitat catalana i espanyola⁴³⁸. Aquest personatge, desconegut avui per al gran públic, va ser un autèntic pal de paller d'aquest nou art. Inicialment es

⁴³⁷ FERNÁNDEZ POYATOS (2011), pp. 108-124.

http://www.maecei.es/pdf/n16/articulos/A7.La_publicidad_de_salud_en_la_prensa_ilustrada_de_finales_del_siglo_XIX.pdf

⁴³⁸ PÉREZ RUIZ (2001), p. 91.

va dedicar a la poesia però aviat va decidir començar a formar-se en el camp mercantil estudiant a l'Escola Superior de Comerç de Barcelona. A partir d'aquí abandonà la vessant poètica, tot i que li seria molt útil posteriorment en el camp de la publicitat, i inicià les seves passes en el món de la publicitat. Ell mateix reconeix haver realitzat la seva primera campanya publicitària el 1911, al costat de l'impressor i editor barceloní Joaquim Horta, dissenyant la campanya propagandística del diccionari enciclopèdic que ell mateix havia redactat. No va ser gens fàcil aquell camí, ja que com a pioner d'una nova professió que ell mateix estava introduint i impulsant a Catalunya i a Espanya, no tenia encara una identitat socialment reconeguda. Amb el pas dels anys va publicar nombrosos manuals per tal d'ajudar a sistematitzar l'activitat publicitària, participant també en molts cursos de formació i preparació publicista. Tanmateix va fundar i dirigir algunes de les agències de publicitat més importants del nostre país, com ara el primer Club de Publicidad en español, el Publi-Club, Veritas o OESTE entre d'altres⁴³⁹,⁴⁴⁰. Prova de la transcendència de la seva obra són les paraules que li dedica un historiador de la publicitat com Raül Eguizábal:

“Mucho debe en España, [sic] el nacimiento de esta publicidad moderna a la clarividencia pero también a los conocimientos especializados de Pedro Prat Gaballí, introductor de la publicidad técnica en España, que, como demuestran sus escritos, tenía una idea bastante dilatada de los saberes publicitarios y en especial de los engendrados en América del Norte cuyas publicaciones seguía con avidez. Aunque, desde el dominio de la técnica, supo aprovechar su sensibilidad de poeta y de hombre de gran cultura y hacerse con los servicios de algunos de los mejores artistas comerciales de su época.”⁴⁴¹

L'evolució de la publicitat a Barcelona anava de la mà del creixement industrial i el desenvolupament del món editorial. No és casual que, a Barcelona, l'any 1917, en plena guerra mundial, es publicqués *Una nueva técnica. La publicidad científica*, el primer llibre de publicitat en llengua castellana, que recull les lliçons que des del curs 1915-1916 impartia Pere Prat Gaballí a la Cambra de Comerç i Navegació (l'antiga Llotja). A més, aquest dinamisme es palesà amb la celebració, l'any 1929, del 'Primer Congreso Nacional de Publicidad' en el marc de l'Exposició Internacional de Barcelona. La roda de la publicitat estava en marxa i l'empenyia la prosperitat econòmica d'una capital que estava assolint el milió d'habitants. Una de les reflexions de Prat ens fa pensar en aquest binomi:

⁴³⁹ QUINTAS FROUFE (2011). http://dx.doi.org/10.5209/rev_ARAB.2011.n30.37838

⁴⁴⁰ BARJAU RICO (1999).

⁴⁴¹ EQUIZÁBAL (2002), pp. 65-68.

“El volumen de la publicidad de un país es hoy uno de los mejores índices de su prosperidad, siempre que las campañas respondan en su mayor parte al espíritu de actividad y expansión de un comercio y una industria bien organizados; siempre que la norma de las inversiones en anuncios sea la preocupación de su rendimiento máximo, fundada en el estudio y manejo inteligente de la técnica publicitaria. (...) Bien, quisiéramos que [el Gobierno de] España invirtiese con provecho en las campañas de publicidad de sus empresas y de sus marcas el doble o triple de lo que invierte hoy; pero de momento hemos de contentarnos pidiendo que busquemos los medios para conseguir que se aprovechen en todo lo posible las inversiones actuales.”⁴⁴²

La publicitat i les revistes mèdiques

A finals del segle XIX la publicitat als diaris estava en ple desenvolupament, però caldrà esperar fins als inicis del segle XX perquè aquesta comencés a incidir en les planes de les revistes. El principal mitjà dels anuncis publicitaris era la premsa general. El pas següent a les revistes, fou lent i progressiu. Cal considerar que aquest suport publicitari, les revistes, oferia alguns avantatges respecte als diaris⁴⁴³:

- les revistes són un mitjà gràfic que permet major qualitat d'impressió ja que la seva tirada és més reduïda, afavorint així un millor disseny dels anuncis.
- són un mitjà més especialitzat i per tant dirigides a un públic determinat; cada revista té un públic objectiu específic, cosa que facilita la selecció de mitjans, productes i característiques dels anuncis i permet definir l'estratègia publicitària.
- la publicitat és un mitjà de comunicació de masses i les revistes constitueixen un bon suport per als productes dirigits a públics en concret, són un mitjà de comunicació amb una audiència concreta.

La publicitat sorgia com a un nou element científic envoltat de grans interessos econòmics per part dels anunciants i dels que els publicaven. Això va fer que, en associació a la psicologia aplicada i a la millora en les arts gràfiques, es desenvolupessin grans tècniques de persuasió visual, amb grafismes, il·lustracions i fotografies, que encara avui dia perduren i es van perfeccionar amb la intenció d'apropar el producte al potencial consumidor, el metge prescriptor.⁴⁴⁴

• Com a font d'ingressos

Qualsevol publicació representa unes despeses econòmiques importants: paper, edició, impressió o distribució entre d'altres. La necessitat d'uns ingressos econòmics que asseguressin la seva subsistència es podien aconseguir de diferents maneres, com ara les donacions d'institucions, la publicitat, les subscripcions, etc. essent algunes més o menys independents. Les fonts d'ingressos mal anomenades neutrals- i dic això perquè sovint, i ho veurem més endavant, la presència de certs anuncis de publicitat no està absent de càrrega política o ideològica- són principalment dos: les subscripcions i la publicitat. En concret, la publicitat va fer que les revistes fossin considerades un poderós suport publicitari, ajudant a superar d'aquesta manera la precària existència que les caracteritzava fins aquell moment⁴⁴⁵ i fent que les estratègies a desenvolupar pels directores i responsables d'aquestes per tal d'assegurar aquests dos elements fossin cabdals per la seva subsistència.

Mostra d'això són les següents paraules publicades el 1885 i que encara es poden aplicar a l'actualitat:

“Porque todo diario que no acepta subvenciones del poder, que rechaza todo género de favores de las empresas financieras, grandes ó chicas, y que lleva sus honrados escrúpulos hasta omitir opiniones y juicios en todos aquellos casos que puedan servir a intereses meramente particulares, necesita elementos de vida propia, y éstos, en un país como el nuestro, donde la prensa es baratísima para los suscritores [...] no pueden ser otros que los ingresos de publicidad por medio del anuncio.”⁴⁴⁶

• Com a element comercial

La publicitat va esdevenir un recurs imprescindible de la societat de consum representant el mitjà de comunicació de masses per excel·lència. La producció industrial havia de trobar un sistema àgil de transmissió d'informació que afavorís el consum dels seus productes per part de la població. Així, pel que fa a la publicitat a les revistes mèdiques, aquesta tenia una audiència concreta: els professionals sanitaris que feien prescripcions. D'aquesta manera, l'objectiu dels anunciants era apropar els seus productes a un col·lectiu molt concret que llegia aquella publicació i que recordaria el seu producte en desenvolupar la seva tasca quotidiana.

⁴⁴² PRAT GABALLÍ (1934), p. 26.

⁴⁴³ PÉREZ RUIZ; MIGUEL ÁNGEL (2001).

⁴⁴⁴ ZARZOSO; FAJULA (2010).

⁴⁴⁵ EGUIZÁBAL (1998), pp. 221-222.

⁴⁴⁶ [ANÒNIM] (1885).

• Com a comunicador científic

A l'inici del capítol he esmentat el paper que aquesta nova ciència adquiria com a nou sistema de transmissió d'informació. En el cas concret de les revistes mèdiques, la publicitat podia tenir diferents pretensions i per això es desenvolupaven des dels laboratoris farmacèutics autèntiques estratègies de comunicació amb objectius ben concrets. La publicitat en aquests mitjans oferia un nou espai de comunicació científica on apropar als metges, generalistes o especialistes, les novetats farmacèutiques, tècniques o materials que anaven apareixent esdevenint un suport d'actualització científica, i deixant de ser simplement un sistema de persuasió comercial. Prova d'això són els anuncis impresos o encartats que trobem en alguns números de *LMC* amb grans descripcions de nous medicaments amb fórmules farmacèutiques o dades d'elevada complexitat que només un professional pot interpretar i que pretenen aportar informació científica sobre certes malalties o mètodes de guarició.

VITO-SERUM
ESTRIGNO-PROGRESIVO

MEDICACIÓ ESTRÍCNICA A DOSIS CREIXENTS

CAIXA SERIE N.º 1
Consta de 18 tubs, numerats, contenint de l'1 al 9 dosis creixents de sulfat d'estrícina, d'un a cinc mil·ligrams, i del 10 en amunt dosis constants de cinc mil·ligrams; glicerofosfat sòdic, 5 centígrams i cacodilat sòdic, 2 centígrams, en tots els tubs, igualment.

CAIXA SERIE N.º 2
Deu emprar-se (llevat casos especials): seguidament, després de la sèrie número 1. Consta de 18 tubs, numerats del 19 al 36, contenint dosis creixents de sulfat d'estrícina, de cinc i mig a deu mil·ligrams, i les mateixes quantitats de cacodilat i glicerofosfat sòdic que la sèrie n.º 1.

INDICACIONS:
Insuficiència endocrínica. Astènia neuromuscular, Debilitat general accentuada, Atonia intestinal

ÚS:
Un injectable al dia, a ésser possible sense interrupció.

MEDICACIÓ ARSENIADA A DOSIS PROGRESSIVES:

Capsa Sèrie n.º 1
Dotze injectables amb cac. sòdic, de 0,05 grs. per injectable, fins a 0,25 grs., i sulf. estrícina des d'1 a 2 mil·ligrs.

Capsa Sèrie n.º 2
Dotze injectables amb cac. sòdic, de 0,30 grs. per injectable, fins a 0,50 grs., i cac. estrícina des de 2 a 3 mil·ligrs.

Indicacions especials: Linfatisme en general; Adenitis de la infància; Antiparasitari.

Indicacions generals: Accelera el metabolisme (canvis nutritius); Anèmies secundàries; Leucèmia; Augmenta el nombre d'hematies; Astènia general; Modificador de la nutritió.

Indicacions sistema nerviós: Neurastènia; Estimulant del sistema nerviós

Indicacions vies respiratòries: Ateuant dels exagerats canvis respiratoris.

Laboratori Químic-Farmacèutic del Doctor B. OLIVER RODÉS
Consell de Cent, 308 - BARCELONA

GACODILAN

Figura 39. Anunci publicat a LMC 43-44 (abril-maig 1937)

Quins productes s'anunciaven

Els productes anunciats en aquestes revistes des de principis de segle i fins a finals de la Guerra Civil han estat principalment les especialitats farmacèutiques. D'altres productes que podem trobar anunciats, però en molta menys quantitat, i dirigits a un públic concret són les clíniques o els especialistes, els mateixos laboratoris farmacèutics, materials i instruments per a desenvolupar l'activitat quotidiana, productes de llibreria mèdica com ara llibres i revistes o serveis editorials, botigues de mobles, concessionaris de cotxes o hotels entre d'altres. Tot i la potencial varietat de productes que es podien anunciar, la realitat és que l'element principal dels anuncis a totes les publicacions en general, i estic parlant de publicacions dirigides a tota la població, i també a les revistes mèdiques, eren les especialitats farmacèutiques. Les possibles causes d'aquest fet, d'aquesta inversió econòmica tan important en l'àmbit de la salut pel que fa a la publicitat, poden ser dues: d'un costat el desig de la població en general d'augmentar l'esperança de vida i millorar la qualitat de la salut, i d'altra banda la competència que va començar a sorgir entre productors d'especialitats farmacèutiques similars⁴⁴⁷. La indústria farmacèutica estava desenvolupant-se de manera molt important a tota Europa i els productors tenien clar que la publicitat era el recurs per millorar la seva productivitat econòmica.

⁴⁴⁷ FERNÁNDEZ POYATOS (2011).

5.2 ANÀLISI GENERAL DELS ANUNCIS DE LMC

Per valorar la presència i la importància de la publicitat a les pàgines de la revista, en primer lloc he realitzat un estudi descriptiu i quantitatiu dels anuncis presents. Tal i com ja he esmentat en anterioritat, la col·lecció que principalment he consultat per a desenvolupar aquest treball de recerca, per motius de comoditat i facilitat en l'accés a la publicació, ha estat la digitalitzada que es troba al repositori ARCA. Posteriorment, vaig haver de recolzar-me en d'altres col·leccions de paper per complementar la informació que em mancava. En el cas concret de l'estudi de la publicitat, vaig adonar-me que alguns números relligats presentaven una quantitat d'anuncis molt inferior a la mitjana o que aquests eren pràcticament absents. Considerant una de les pràctiques habituals de l'època, la separació de les pàgines on es concentrava la publicitat, ja sigui per facilitar el relligat en volums, ja sigui per eliminar la informació considerada exclusivament comercial i deixar només l'estrictament científica, vaig consultar el Museu d'Història de la Medicina on disposaven d'altres col·leccions relligades i de números separats. En fer-ho, em vaig adonar que efectivament s'havien eliminat pàgines de la revista original i vaig poder completar el llistat d'anuncis d'alguns números. Malgrat això, em resten alguns números que no he trobat separats, però veient el succeït amb d'altres exemplars i recolzant-me en el contingut de les cartes de Cervera, on de manera reiterada es parla de la situació de la publicitat en la revista i de les problemàtiques que van sorgint sobre aquesta, m'és fàcil deduir que la publicitat originàriament hi era i que va ser extreta abans de fer el relligat del volum. Tot i aquestes mancances, considero que el número d'anuncis analitzat és suficient per poder extreure conclusions, i analitzar les funcions i el significat de la publicitat en aquesta revista mèdica.

S'han comptabilitzat uns 1.500 anuncis al llarg dels 60 números publicats, mantenint un ritme més o menys constant pel que fa a la quantitat d'anuncis a cada número publicat. El Gràfic 5.1 ens mostra la distribució dels anuncis a cada número i ens permet observar un màxim als números centrals de la vida de la revista, un inici i una fi més minvada, però amb publicitat sempre present, i uns pics que es corresponen a números molt determinats, sovint monogràfics, i que després analitzarem al següent punt. Tal i com ja he esmentat, alguns números presenten un número molt inferior respecte als altres. Aquests, en concret els 4, 5, 6 i 7 – el volum II- el 16, 17, 18, 19, 20 i 21- tot el volum IV- i el 59-60, són números que no he pogut consultar de manera separada respecte a la col·lecció relligada i serien els que considero que han perdut el 'dossier' publicitari que tenien en origen.

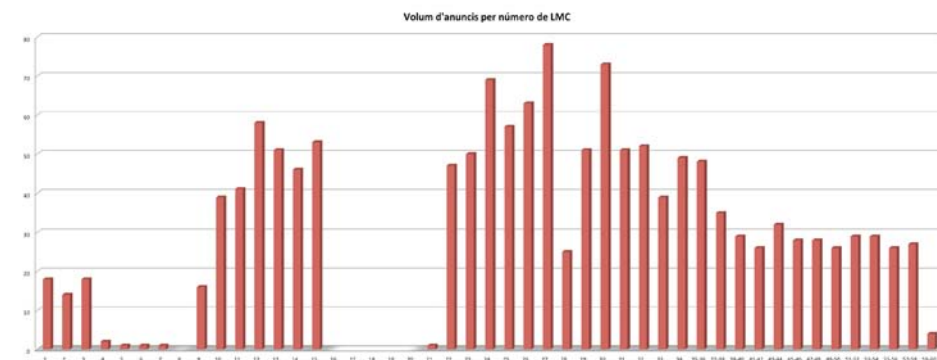

Figura 41. Gràfic del volum d'anuncis a cada número de LMC

Si fem una anàlisi més detallada d'aquest gràfic podem observar com als inicis de la revista, quan tot el finançament era a càrrec dels Laboratoris Rocafort Dòria, el número d'anuncis oscil·la entre 14 i 18. Els números 4, 5, 6, i 7 de la col·lecció estudiada tenen un número molt inferior, un o dos per número, per l'eliminació del seu dossier publicitari. Mostra d'això és el fet que amb la consulta d'una col·lecció en paper dels números separats 8 i 9 que no conserven publicitat a la col·lecció relligada digitalitzada d'ARCA, he pogut constatar que tenien un dossier publicitari, podent completar així el gràfic per a aquests dos números i confirmant la teoria d'eliminació de pàgines de publicitat. El mateix haurà succeït amb el volum IV –números 16 a 21– del qual no he trobat números separats, però tampoc cap referència a les cartes de la catàstrofe econòmica que hauria suposat la desaparició per complert dels ingressos obtinguts amb els anuncis en aquells 6 números. L'altre punt teòricament crític que podem observar és el baix nombre d'anuncis al darrer número. Això ens podria fer pensar en un cataclisme econòmic que hagués obligat a finalitzar la publicació per aquest motiu, però pel contingut de les cartes i per les memòries de l'editor, on no és parla de cap problema sobtat o especial pel que fa a la publicitat i on a més s'esmenta un número 61-62 ja preparat per ser publicat, és segurament més factible la teoria que ens porta a una altra eliminació del dossier publicitari, però que no he pogut corroborar amb un número separat en paper. Per finalitzar l'anàlisi del volum d'anuncis, un altre número que ens pot cridar l'atenció és el número 28, que presenta la meitat d'anuncis respecte al seu anterior i posterior. La publicitat d'aquest número l'he pogut recuperar consultant una col·lecció en paper, però és possible que manqui alguna part del dossier publicitari i que sigui aquesta la causa de disminució d'anuncis.

Si valorem la progressió de la publicitat amb el pas del temps, tal i com observem al gràfic i com esmenta Cervera a les cartes, es va aconseguir un augment progressiu del

volum d'anuncis, assolint un període màxim al voltant dels números 24-27, a finals del 1935, als dos anys de l'inici de la publicació. Aquest fet el trobem recollit a una de les seves cartes que Cervera envia a Ismael Girard on fa esment a la publicitat recollida al número 27 (15 de desembre de 1935) i on es comptabilitzen 79 anuncis:

“La crònica occitana no ha cabut en el número de desembre per excés de longitud dels textos originals. D'ací a pocs dies rebreu el número. Crec que amb ell batem tots els rècords, inclòs el de publicitat.”⁴⁴⁸

A partir del número 37-38 (octubre-novembre de 1936) el número d'anuncis va disminuint, per motius obvis d'incertesa política i econòmica a Espanya. Tot i així la publicació aconsegueix mantenir un volum important d'anuncis, uns 20 per número, fins al final.

En llegir *LMC*, resulta difícil associar els Laboratoris promotors amb la producció de la revista, ja que la seva presència no és destacable. Valorant la publicitat, podem només sospitar d'aquest fet per dos motius: el fet de ser un producte seu el primer anunci del número 1, i per la presència dels anuncis dels seus productes fins al darrer número publicat de la revista.

Malgrat el seu suposat anonimats ben segur la resta d'anunciant sabien que aquests Laboratoris recolzaven el projecte i que per tant tenien certes garanties pel que fa a la continuïtat de la publicació de la revista. Un fet molt important i que podria haver suposat una modificació pel que fa a la publicitat va ser el canvi de propietari de la revista. Tal i com s'ha vist en un altre capítol d'aquest treball, l'any 1934 els Laboratoris Rocafort Dòria van cedir els drets de la revista al seu redactor en cap, en Leandre Cervera, i a l'editor, en Josep Miracle. Va ser un canvi que no es veu reflectit ni anunciat en lloc, i tan sols una petita modificació pel que fa a l'adreça de la revista ens pot fer pensar en el que anuncia Cervera a Ismael Girard a la següent carta, on es mostra preocupat per la possible pèrdua de fidelitat dels seus anunciant en cas d'assabentar-se que els Laboratoris deixaven d'estar darrera la revista:

“Us prego el més absolut secret sobre aquest fet! Únicament vos i Soula (al que he escrit també avui) sou sabedors d'aquesta efemèride de “La Medicina Catalana”. A Barcelona ningú en sap res, a excepció dels vells editors i de Miracle i jo. Cal conservar el secret car la publicitat d'aquest canvi aniria acompanyada del coneixement de la realitat financera de la publicació i això, naturalment, no

⁴⁴⁸ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 21 de desembre de 1935). CO#60.

ens convé... de cara als anunciant. Des d'ara, doncs, us prego amb el màxim d'interès la vostra protecció.”⁴⁴⁹

Com podem comprovar en l'anàlisi de la publicitat, aquest canvi no va arribar a suposar cap modificació pel que fa a la trajectòria dels anuncis, i els Laboratoris Rocafort Dòria van seguir mantenint els anuncis dels seus productes al llarg dels anys.

La preocupació per la publicitat no deixar de ser una constant al llarg de la vida de la revista:

“Si tots els números fossin com aquest en concepte de suport publicitari no us amoïnaria pas amb cartes com aquesta.”⁴⁵⁰

“Avui m'estava mirant el darrer número de *Journal de Médecine de Lyon*⁴⁵¹ i m'admirava la quantitat fantàstica d'anuncis que conté i jo'm demanava: com és possible que a la nostra revista li sigui tan difícil la consecució dels contractes de publicitat?”⁴⁵²

⁴⁴⁹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 15 d'abril de 1934). CO#19.

⁴⁵⁰ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 22 de setembre de 1934). CO#26.

⁴⁵¹ El *Journal de médecine de Lyon* es va publicar en una primera època entre 1841-1848, i una segona entre 1864 i 1868 amb periodicitat mensual. Aquesta es va fusionar amb la *Gazette médicale de Lyon* (1849-1868) per formar *Lyon médical* (1869-1985). La tercera època de la revista, tot i que seria probablement més encertat considerar una primera època d'una nova revista amb el mateix nom que van tenir altres anteriors, va ser la que esmenta Cervera, publicada entre 1920 i inicis del segle XXI a Lyon, en francès i amb tenia una periodicitat quinzenal. Presentava resums de treballs en anglès i esperanto. Segona època: Escrita (rédigé) per: Chatin, metge de l'Hotel-Dieu, Delore, cirurgià en chef de la Charité, Perroud, metge de l'Hotel-Dieu i Gailleton, cirurgià en chef de l'Antiquaille. Editada per la Librairie Médicale de J. P. Mégret, Quai de l'Hopital, 57 de Lyon. L'estructura de la revista en aquesta primera etapa era: 'Travaux originaux', 'Sociétés Savantes de Lyon', 'Revue médico-chirurgicale', 'Bulletin', 'Bibliographie', 'Variétés' i 'Nouvelles'.

En el volum que he consultat, el IV que recull els números publicats entre juliol i desembre de 1865, digitalitzat per la Boston Medical Library, no he trobat cap anunci publicitari. En Cervera fa referència a aquest revista també en l'article publicat al Noticiari d'Activitats del número 14, publicat a març de 1934 “L'esperanto i les publicacions mèdiques” per tractar-se d'una altra revista que presenta resums en esperanto al final dels principals articles originals publicats.

⁴⁵² CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 22 d'octubre de 1934). CO#29.

a) Els anuncis dels números monogràfics

Observant el Gràfic anterior podem veure un cert augment pel que fa al número d'anuncis en aquest números respecte a d'altres anteriors i posteriors. Aquesta recerca d'anuncis de productes més selectius va ser una de les estratègies que Cervera va realitzar per obtenir més publicitat. Cervera esmenta a Girard que una de les opcions per recaptar més anuncis és demanar als laboratoris farmacèutics les seves especialitats sobre un determinat argument, oferint la possibilitat de publicar-los en números dedicats a certes patologies i que molt probablement llegiran especialistes interessats. Això però, era un benefici a curt termini ja que molts d'aquests anuncis només els trobarem en aquell número especial. Per tant, aquesta recerca tan concreta per obtenir una única aparició representava una gran esforç de recaptació amb una baixa recompensa econòmica donat que els seus beneficis no es mantenien en el temps.

“Quines noves teniu de l'agent de publicitat proposat per Groc ⁴⁵³? Crec que ara és el moment ideal per a iniciar les campanyes d'obtenció d'anuncis en contractes anuals. En l'aspecte publicitari els números monogràfics són un èxit rotund, però això representa un esforç esgotador cada vegada. Fóra molt més interessant obtenir un terme mig d'insercions en forma regular per a tots els números.” ⁴⁵⁴

Així, en el monogràfic de vitamines publicat amb el número 12 el 15 de setembre de 1934 apareixen un total de 58 anuncis. Algun d'aquests anuncis són relacionats amb el tractament dels dèficits de vitamines i no havien aparegut en números anteriors. Trobem: Vitadone amb aparició única en aquest número, Vita-calcium Celsus, Vitophós de Chemirosa Ibérica, Vitamina D cristal·litzada dels Laboratoris Esteve amb aparició també única en aquest número. Al monogràfic següent, dedicat a l'anèmia i publicat el 15 de desembre de 1934 amb el número 15, també trobem anuncis específics: l'Hemopanbiline de Plantier, la Ferrovarina dels Laboratoris

⁴⁵³ No s'ha pogut identificar la identitat de l'agent del Dr. Groc. Pel que fa a Edmond Groc hem recuperat algunes dades. Nascut a Tarn el 2 de febrer de 1881. Llicenciat en medicina i doctorat el 1904 per la Universitat de Lyon amb el treball *Des troubles gastro-intestinaux chez les adénoïdiens*: GROC (1905). Va ser autor d'un parell d'opuscles, datats abans de la I Guerra Mundial, relacionats amb la medicina militar: GROC (1908) i GROC (1911). L'any 1911 era Médecine-Aide Major de 1a classe. Col·laborador (o col·lega) de Camil Soula, Groc comercialitzava un medicament coadjuvant en el tractament de la tuberculosi denominat “Liposplenina del Dr. Groc”. En la publicitat, s'anunciava com a “Opoteràpia esplènica específica” (Soula); també s'anunciava que havia estat presentat a l'Acadèmia de Medicina de París del [18 de gener de 1927] pel Sr. Rémond (Metz) i els Drs. L-C Soula i Colombiès.

⁴⁵⁴ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 18 de desembre de 1934). CO#36.

Fher, el Ferro-Vito-Serum del Laboratori Rodés entre d'altres i que només apareixen en aquest número monogràfic. En el següent gràfic podem veure assenyalats quins números es corresponen a monogràfics i valorar el volum de publicitat.

Figura 40. Volum d'anuncis a cada número de LMC
Es veuen en color taronja els números que corresponen a monogràfics.

b) La localització dels anuncis

Els anuncis acostumaven a agrupar-se a l'inici i al final del número, creant una mena de dossier. Això podia facilitar la seva eliminació en el cas que el lector volgués mantenir només el text amb els articles. Malgrat tot, alguns anuncis es troben intercalats amb el text, alguns a les pàgines de l'índex, d'altres entre els articles, sense que hagi pogut concloure quin era el criteri per a la seva posició. Pot ser pel tipus d'aportació econòmica que es feia o pot ser hi havia algun acord amb l'anunciant pel que fa a la posició de l'anunci que fos regulat amb alguna condició econòmica o d'altre tipus. Consultant manuals d'història de la publicitat, segons recullen Gorí i Gardó el 1936, en relació a la ubicació dels anuncis a les revistes, es va produir un canvi passant d'aquests dossiers inicials o finals de publicitat, a intercalar els anuncis entre les pàgines de la revista:

“Antes, en las revistas se destinaban las primeras y últimas páginas a anuncios, dejando la parte central para texto exclusivamente. En la actualidad se han percatado los editores de estas publicaciones que había que colocar mejor los anuncios y se han intercalado entre el texto, poniéndolos siempre en las páginas

pares, o sea a la izquierda del lector, y llenando las páginas impares, o sea la derecha, con los artículos, facilitando la lectura de los anuncios sin entorpecer para nada la del texto, ya que éste se ha situado en el lugar donde más prontamente fija la mirada del lector.”⁴⁵⁵

Aquest fet però, no l’hem pogut observar durant la trajectòria de *LMC* ja que en els anys 1936-38 es mantenen els dossiers de publicitat a l’igual que a l’inici, i apareixen, com en tots els números, alguns anuncis intercalats.

Un cas particular i que voldríem esmentar pel que fa a la localització és el de l’anunci de la Llibreria Catalònia. Aquest anunci, el que apareix més vegades a la publicació per motius ben clars, acostuma a ocupar a tots els números i sovint en la mateixa posició: l’interior de la contracoberta, imprimint-se sobre el mateix tipus de paper que la coberta, adquirint d’aquesta manera una posició de certa distinció.

c) Els destinataris

Pel que fa al destinatari d’aquests anuncis, així com del contingut de la revista, no hi ha dubte que és un col·lectiu ben definit. *LMC* no pretén arribar al públic en general o als pacients, sinó al grup de professionals de la salut que poden prescriure o transmetre a d’altres companys la coneixença dels productes i serveis anunciats. Observant el contingut d’algun d’aquests anuncis podem veure les estratègies de comunicació que feien servir els anunciants per persuadir als lectors. Tècniques com la interpel·lació directa, que veiem a frases com “Doctor...” o “Recordi Doctor...” que es fan servir en alguns d’ells les veiem representades en els següents exemples:

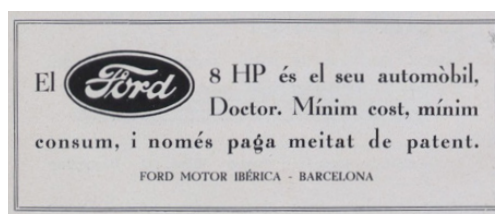

Figura 42. Dos anuncis que fan servir l’interpel·lació directa

Una altra de les estratègies publicitàries era recórrer a una autoritat científica mitjançant informes, cartes o esmentant hospitals que feien servir aquell producte amb la pretensió de convèncer el professional de la utilitat i bondat del producte anunciat. En d’altres casos, mostrant el producte com a novetat o descobriment es pretenia persuadir al destinatari oferint un producte que volia revolucionar el mercat i que sovint anava acompanyat de literatura científica explicativa per tal d’il·lustrar als professionals de la salut quina era la seva composició, característiques, mecanisme d’acció i posologia. Una altra forma de captació per afavorir l’èxit del producte era donar com a certes característiques que no es poguessin rebatre en aquell moment tot i que a nivell pràctic fossin dubtoses. Una altra tècnica era mostrar l’abans i el després de l’ús del producte anunciat amb imatges suggestives del seu efecte, però aquesta no destaca entre els anuncis publicats a *LMC*.

d) Els productes anunciats

Proseguint amb l’anàlisi dels 1.500 anuncis identificats, he comptabilitzat uns 300 anuncis de productes diferents. Alguns d’ells es repeteixen al llarg dels números, mantenint el seu format o, en alguns casos, patint algunes modificacions de disseny i contingut, mentre d’altres apareixen només una vegada. Són pocs els anuncis que es repeteixen durant gran part dels números de la revista i aquests els veurem més endavant.

⁴⁵⁵ BORI LLOBET, GARDÓ (1936) p. 399.

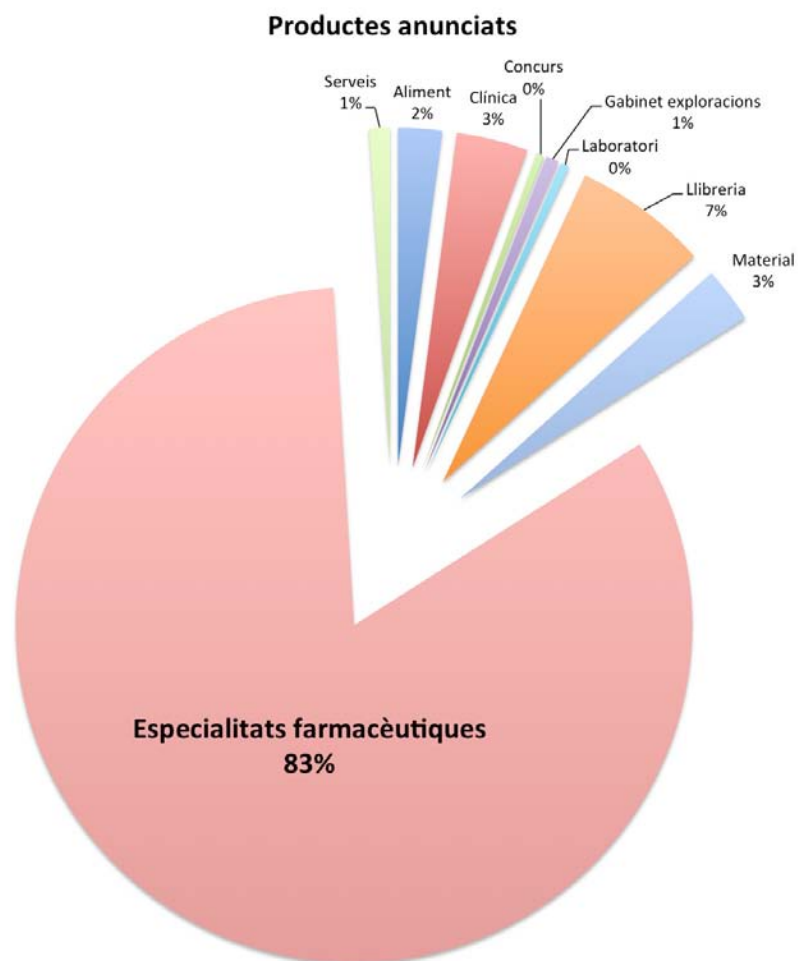

Figura 43. Gràfic dels productes anunciats a LMC

Si analitzem el gràfic anterior podem veure com la major part dels productes anunciats són especialitats farmacèutiques. La resta de productes es poden classificar en d'altres apartats representant tots ells poc més del 15% dels anuncis publicitaris. En seguit analitzarem aquests elements anunciats, veient-los per importància pel que fa a la quantitat d'anuncis que es presenten

• Especialitats farmacèutiques

Aquest gran predomini d'anuncis d'especialitats farmacèutiques és un element comú a moltes revistes i d'altres publicacions, mèdiques o no, contemporànies a LMC. La

publicitat de la indústria farmacèutica nacional, tot i haver estat una de les pioneres en l'ús raonable de la publicitat, durant els anys vint no podia competir amb el nivell assolit per les indústries estrangeres. La manca d'inversió econòmica n'era la causa i d'això se'n ressentia el mercat. La quantitat de productes dispensats per les farmàcies de laboratoris estrangers era superior respecte als nacionals⁴⁵⁶. Així, entre els anuncis trobem especialitats farmacèutiques procedents de laboratoris catalans, i d'altres productes provinents de la resta de la península, de França o d'algun llocs d'Europa que es comercialitzaven a través d'agents a Espanya o que es produïen mitjançant patents als laboratoris nacionals.

• Llibreria mèdica i serveis editorials

Després de les especialitats farmacèutiques, el producte més representat però d'una manera molt inferior, ja que passem del 83% al 7%, són els serveis de 'Llibreria mèdica', on s'inclouen entre d'altres els anuncis de la 'Llibreria Catalonia' amb 37 aparicions, 17 anuncis de 'Publicacions Labor', 7 anuncis de *Monografies Mèdiques* entre el número 10 i el 25 o *Pràctica Mèdica*, revista publicada a Tarragona on hi participava un dels corresponents de LMC, en Sastre Piqué, amb 6 anuncis entre el número 10 i el 33. Fins i tot trobem un anunci d'una editorial francesa, les 'Darreres publicacions de Gaston Doin & Cie' amb un total de 7 anuncis entre els números 31 i 47-48. En aquest apartat de productes en voldria destacar l'aparició al número 27 en 4 pàgines d'un anunci de publicació de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques amb el nom 'Hematologia'. També he pogut comptabilitzar publicacions no mèdiques: cinc anuncis de *Mirador*⁴⁵⁷ entre el número 10 i 22, quatre de *Nova Ibèria*⁴⁵⁸, i ja cap al final de la revista, anuncis de la Col·lecció 'Aspectes de l'Activitat Catalana' de la Generalitat de Catalunya. Assenyalar també la presència de 4 anuncis propis de *La Medicina Catalana*, recomanant-la als seus lectors als números 1, 4, 9 i 22.

• Clíniques i gabinets d'exploracions

Ja que es tracta d'una revista dirigida a professionals de la sanitat, tampoc podien faltar els anuncis de clíniques amb algun tipus d'especialització o els gabinets

⁴⁵⁶ PÉREZ RUIZ (2001), pp. 112-113.

⁴⁵⁷ Setmanari de literatura, art política, fundat a Barcelona el 1929 per Amadeu Hurtado i Miró. Fou una publicació essencialment catalana amb un clar sentit europeu. El 1938 va canviar de nom i passà a anomenar-se *El Meridià*.

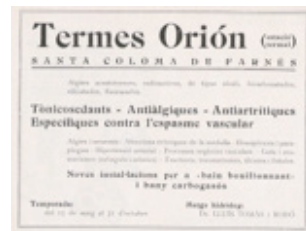
⁴⁵⁸ Revista mensual editada per Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Es van publicar només tres números, entre gener i abril de 1937. Pretenia explicar les activitats de la Catalunya Republicana amb la intenció de conscienciar la població així com fer visible l'esforç de guerra a la comunitat internacional. Es va editar en català, castellà, anglès i francès.

d'exploracions, representant un 4% aproximat del total d'anuncis. Així trobem 11 anuncis de les 'Termes d'Orión' de Santa Coloma de Farners al llarg dels sis anys de la publicació. Aquest anunci seria un dels que es va repetint força sovint presentant diferents formes pel que fa al seu disseny i que a continuació podem observar.

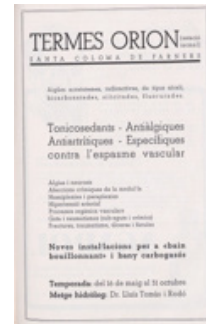
Figura 44. L'evolució en el temps de l'anunci del Balneari Termes Orión

LMC 10 (juliol 1934)

LMC 33 (juny 1936)

LMC 34 (juliol 1936)

Assenyalar la presència d'un anunci de clínica en territori francès als números 34 i 35-36, *Le home catalan*, ubicada a Font-Romeu, per tractar-se de l'únic anunci de clínica a França. Coincideix que en un dels dos números consecutius on es publica, es parla de la visita que el comitè català va fer a la clínica *Le Home Catalan* aprofitant de la seva estada a Perpinyà pel IX Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua catalana. L'anunci es troba intercalat en les pàgines de la secció de Noticiari d'Activitats.

Figura 45. Anunci en francès de Le Home Catalan

Anunci que trobem a LMC 35-36, després de la pàgina 232. També al número 34.

Entre els gabinets d'exploracions destaca pel número d'aparicions el Gabinet

d'exploracions radiològiques Vilaseca-Parès, dels també 'redactors-traductors' de la revista Joan Parès Vilahur i Josep M. Vilaseca i Sabater.

• Material i equipament mèdic

Un altre grup de productes anunciats es poden considerar els de Material i equipament mèdic, productes útils tant per a ús personal dels professionals sanitaris com per a l'adequació de consultoris o clíniques, i que en aquest cas representen el 3% dels anuncis de LMC estudiats. En aquest grup destaquen per número, disseny i per dimensions els de la Comercial Pirelli, on ofereixen dos dels seus productes: 19 anuncis dels Paviments Pirelli entre els números 10 i 33, i 9 de les Màscares Pirelli. El que més sobta d'aquests anuncis és que ja a finals de l'any 1935, en concret al número 26, Pirelli presentés les seves màscares antigàs amb un anunci que crida molt l'atenció i que reproduceixo tot seguit.

Figura 46. Anunci Pirelli de màscares antigàs

LMC 26.

D'altres anuncis que trobem en aquest grup són: sis de 'Montcadí materials hidràulics

Griffi', un d'Aparells d'electromedicina SICE', i de la mateixa el genèric amb cinc de la 'Societat Ibèrica de Construccions Elèctriques SICE, un de 'Metalix' de Philips Ibèrica, i un d'Euphor'.

• Aliments

Un altre petit grup, el 2% dels anuncis, correspon als que he anomenat 'Aliments'. Sovint difícil determinar si el producte anunciat és una especialitat farmacèutica o bé un aliment ja que sovint eren productes que es compraven a la farmàcia. Per aquest motiu, aquest 2% es podria sumar a la resta d'especialitats farmacèutiques. Així, tenim quinze de la 'Dulcimida Morató', quatre del 'Cafè Hag, tres del cafè Hag sense cafeïna' o set de les 'Aigües del Boulou' de territori francès.

• Serveis

Pel que fa a la darrera categoria considerada, la de Serveis per a professionals, representen tan sols un 1% dels anuncis. Entre els Serveis anunciats n'hi ha alguns que no es relacionen directament amb el món mèdic però que ofereixen elements útils per practicar l'ofici com ara concessionaris de cotxes de la marca Ford, serveis financers de La Caixa d'Estalvis de la Generalitat de Catalunya, la botiga de mobles i decoració Domingo o l'anunci d'algun hotel, com el Hotel Mundial de la Seu d'Urgell o l'Hotel Ambassador de París.

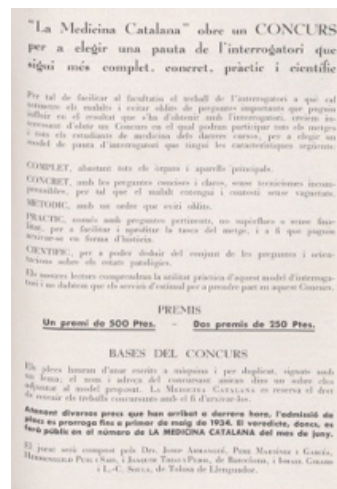
• Laboratoris

He volgut fer dels laboratoris farmacèutics un petit apartat per no considerar-los especialitats farmacèutiques tot i que són els creadors i distribuïdors d'aquestes. Amb aquests anuncis els laboratoris es presenten als professionals, però sense fer esment directe dels seus productes i obrint tant sols les seves portes als professionals que prescriuran els seus productes. Entre aquests trobem dos anuncis del de 'Laboratoris del Dr. P. Astier' de París i que van obrir una sucursal a Barcelona, o quatre de la 'Casa Santiveri'.

• Altres

Hi ha cinc anuncis no classificats que pertanyen

Figura 47. Anunci del Concurs de LMC en Homenatge a Gimbernat

a un concurs intern organitzat per la revista *La Medicina Catalana* en Homenatge a Gimbernat, publicats entre els números 3 i 7.

e) Els anuncis més repetits

Intentant valorar la continuïtat dels anuncis, i per tant, els que possiblement a nivell econòmic eren més rentables per a la revista, he seleccionat els 10 productes que repeteixen més vegades el seu anunci a les pàgines de *LMC*, afegint el seu període d'aparició a la revista:

PRODUCTE	LABORATORI	LLOC	VEGADES	PERÍODE
Llibreria Catalònia	Llibreria Catalònia	Barcelona	37	1 al 59-60
Liposplenina Dr. Groc	Agent: C/ Gomis, 102	França / BCN	34	22 al 59-60
Ceregumil	Fernández Fernández & Canivell	Màlaga Màlaga	29	10 al 57-58
Foliculan	Galup	Barcelona	29	10 al 57-58
Uraseptine Rogier	Henry Rogier Agent: J. Uriach	París Barcelona	28	10 al 57-58
Urotofan	Rocafort-Dòria	Barcelona	28	1 al 53-54
Productes Pirelli	Comercial Pirelli	Barcelona	28	10 al 53-54

Taula 13. Els productes més anunciats a LMC

Parati-cal	A. Pagès Belleville Prem	Barcelona Barcelona	27	13 al 57-58
Coli-Om	Societat Gral. Farmàcia	Barcelona	26	13 al 53-54

Vito-serum Cacodilan	Dr. B. Oliver-Rodés	Barcelona	25	14 al 59-60
----------------------	---------------------	-----------	----	-------------

Com podem veure, tant l'anunci de la Llibreria Catalonia, editora de la revista, com el de l'Urotofan, producte dels Laboratoris Rocafort Dòria, impulsors de la revista, van mantenir-se pràcticament durant tota la publicació.

f) Anuncis i disseny

El disseny d'anuncis publicitaris es va convertir als inicis de segle en un nou art on el disseny gràfic i la fotografia poc a poc anaven guanyant pes per tal d'aconseguir imatges més persuasives. Entre els anuncis publicats a *LMC* podem veure una evolució pel que fa a la seva complexitat gràfica i un augment en l'ús del color. Si analitzem les característiques gràfiques d'aquests, sense valorar el seu contingut científic, podem constatar que només un 10% d'aquests eren en color, concentrant-se en els darrers anys de la publicació. Els anuncis de *LMC* son majoritàriament en blanc i negre i fan servir altres tècniques com el grafisme o la introducció de fotografies per atreure l'atenció dels lectors. Tot i la mancança de color, algun d'aquests anuncis van ser realitzats per agències de publicitat dedicades a aquesta art, amb signatures de reconeguts dissenyadors gràfics i fotògrafs. Sovint no és senzill identificar l'autor de l'anunci, de vegades perquè feien servir acrònims o noms artístics i d'altres perquè no presenten cap signatura identificativa. Entre els anuncis de més qualitat artística d'entre els que he pogut identificar l'autor del disseny, trobem obres de Morell. Es va graduar a la "Escuela Superior de Bellas Artes de Santa Isabel de Hungría" de Sevilla, ciutat on va guanyar el seu primer concurs publicitari amb el 'Cartel de las Fiestas de Primavera'. Les seves obres més importants les trobem en l'àmbit dels cartells cinematogràfics entre 1934 i 1935⁴⁵⁹. Pel que fa als seus anuncis publicats a *LMC* trobem els dels Laboratoris Robert dels quals en reproduïxo a continuació:

⁴⁵⁹ RÀFO

Josep Morell Macías va néixer a Sant Esteve d'en Bas el 1899 i va morir a Barcelona el 1949. Va ser un dels cartellistes més importants de Catalunya

Uns altres anuncis amb autor identificat són els realitzats per l'estudi Compal. En aquest cas es tracta d'anuncis que inclouen fotografies en el seu disseny. Compal va ser l'estudi dels fotogràfs barcelonins Josep Compte Argimon i Palatchi (Com-Pal), considerats un dels representants de la fotografia d'avantguarda catalana. Van realitzar nombrosos anuncis industrials fent servir la fotografia i les novetats tipogràfiques del moment, destacant el del 'Lápiz Termosan'⁴⁶⁰. Durant la Guerra Civil, Josep Compte, després de fugir de Catalunya, va assumir el càrrec de Jefe de Fotografía de la Delegación de Propaganda del Movimiento.

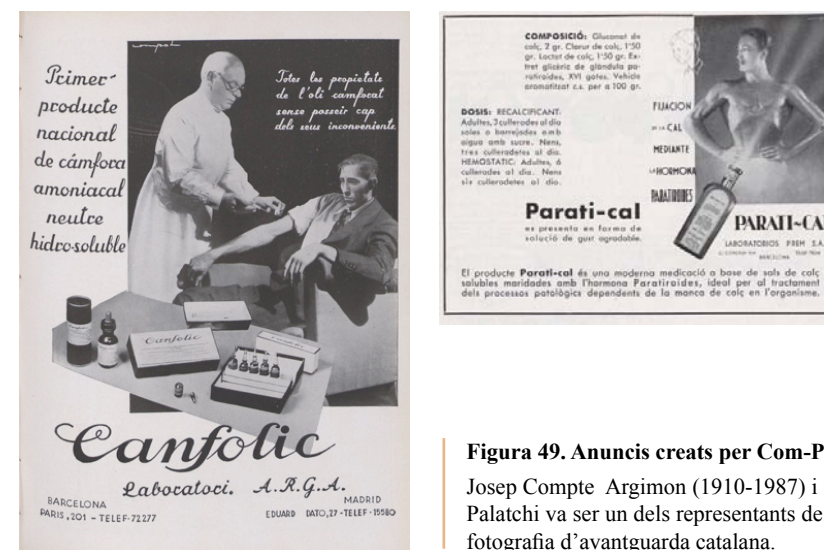

Figura 49. Anuncis creats per Com-Pal
Josep Compte Argimon (1910-1987) i de Palatchi va ser un dels representants de la fotografia d'avantguarda catalana.

Seguint amb artistes col·laboradors en el món de la publicitat trobem Pere Català Pic (1889-1971), que junt amb Josep Sala i Josep Masana, treballava sota el nom PIC (Publicidad Ilustrada Català), sent considerat, a l'igual que l'esmentat anteriorment, COMPAL, un dels màxims representants de l'avantguardisme fotogràfic català de la dècada dels trenta. Va treballar fins el 1936 realitzant fotografia publicitària industrial per a diferents empreses⁴⁶¹. Durant la Guerra Civil va estar al servei del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya Republicana i és famós el seu cartell 'Aplastemos el fascismo'.

⁴⁶⁰ <http://www.fundaciovilacasas.com> (darrera consulta el 20 de maig de 2014).

⁴⁶¹ <http://www.fundaciovilacasas.com> (darrera consulta el 20 de maig de 2014).

Figura 50. Anunci creat per PIC
Pere Català Pic (1889-1971)

g) La publicitat i la llengua

En veure els anuncis de *LMC*, és fàcil observar com la gran majoria dels anuncis estan en català, tot i ser de Laboratoris ubicats en zones de parla no catalana, ja sigui dins la península ibèrica o a l'altra banda dels Pirineus. Numèricament això és molt visual ja que un 84% dels anuncis està en català, un 15% en castellà i l'1% que falta són set anuncis bilingües català/francès i un en francès.

L'esperit de la revista, representativa del catalanisme mèdic, volia transmetre la nova situació política i social que es vivia en aquells moments, on s'havia reconegut el català com a llengua oficial. Cervera, un dels màxims abanderats en la comunicació científica en català, es fa ressò d'aquest esperit i el transmet als anunciants demanant-los publicitat en català. Això, però, no va estar exempt de problemes i algunes cases comercials, com en aquest cas Cusí, no ofereixen publicitat davant d'aquesta condició lingüística.

“Un argument de força valor per a convèncer els anunciants que ja anuncien en revistes espanyoles és advertir-los que cal que's [sic] preocupin de situar llur propaganda comercial d'acord amb el nou estat de coses creat a Catalunya pel reconeixement de la seva personalitat política i, sobre tot, per l'oficialitat atorgada a la llengua catalana.

Aquest darrer fet exigeix que la propaganda a Catalunya es faci en català i damunt les planes de revistes catalanes 100%. Això únicament ho pot facilitar la nostra revista.

(...) Que sabeu de [Liron]. M'han dit que la casa Cusí no dóna l'anunci perquè ho fem en català.“⁴⁶²

Novament la xarxa de corresponsals funciona i els laboratoris ofereixen la seva col·laboració amb la revista catalana. Llegint les paraules de Cervera podem comprovar la importància de l'ús del català en publicitat per tirar endavant el seu projecte emmarcat dins del catalanisme mèdic:

“D'acord amb aquest esperit hem fet ja un centenar de cartes en francès (ens la redactà el Dr. Soula els dies que estigué a Barcelona amb [Gros] i Oliva) i esperem obtenir-ne bons resultats. Però cal l'acció directa dels metges francesos considerats com a autoritats. Ara mateix la casa Midy⁴⁶³ ens ha escrit oferint-nos la seva aportació després d'haver escoltat a París la descripció que Soula els feu de les coses de Catalunya i de la política absurdament espanyolista i anticatalana d'alguns representants francesos a Barcelona i Madrid i de l'acció caciquil [sic] de les agències de publicitat que abasseguen la totalitat dels pressupostos de publicitat exterior de les cases més fortes del món farmacèutic francès.“⁴⁶⁴

h) Estratègies publicitàries

Atesa la importància de la publicitat, és evident que Leandre Cervera va haver de fer servir diferents estratègies per tal d'obtenir anuncis. D'entre les més evidents i, en alguns casos, esmentades per ell mateix podem identificar les següents:

• Els monogràfics

Hem vist com l'agrupació temàtica d'anuncis va aconseguir augmentar el volum d'anuncis per als números monogràfics, amb l'esperança que els lectors fossin, o bé especialistes, o bé professionals sanitaris que trobessin agrupats en un mateix número les especialitats farmacèutiques, clíniques o d'altres, útils per tractar patologies

⁴⁶² CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 22 de setembre de 1934). CO#26.

⁴⁶³ Casa Midy. Laboratoris Midy, 67 avenue de Wagram, Paris. Representants per Espanya: Curiel S.A., Aragó 228, Barcelona (*LMC* 1935; 25: entre 394-395).

⁴⁶⁴ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 22 de setembre de 1934). CO#26.

similars. L'eficàcia d'aquesta estratègia és evident valorant el volum de publicitat, però representava un esforç molt gran per a obtenir un benefici econòmic limitat a un número.

• La xarxa de corresponsals

Entre les estratègies per tal d'obtenir publicitat, Cervera proposa la de fer servir la xarxa de corresponsals distribuïts pel territori occità per tal d'aconseguir anuncis locals:

“I ara que parlem de publicitat jo us volia proposar un pla d'atac que segurament tindria la seva eficàcia. Jo us volia demanar d'escriure a tots els membres del consell de redacció que tenen influència damunt de les respectives comarques industrials i hidroteràpiques per a pregar-los d'interposar⁴⁶⁵ llur acció influent damunt dels laboratoris i establiments hidrominerals en el sentit de donar la publicitat a la nostra revista. Això jo crec que Castagne⁴⁶⁶ i Dodel⁴⁶⁷ podrien influir damunt els establiments d'Auvèrnia; Verger⁴⁶⁸ ens podria obtenir els anuncis de [Llemosí], Romieu⁴⁶⁹ els de la Provença; Baillat⁴⁷⁰ els de Conflent, Rosselló i Vallespir, etc.”⁴⁷¹

“Ara he emprés una campanya a base d'interessar la intervenció de la xarxa d'organitzacions esperantistes. Crec que per aquesta banda és possible d'obtenir-ne guanys de subscripció i també en publicitat.”⁴⁷²

“La qüestió de publicitat no acaba d'agafar encara la progressió que caldria. Aquest és l'aspecte més desesperador fins ara. Digueu-nos tot el que calgui fer des d'ací per a col·laborar a la vostra obra en aquest aspecte.”⁴⁷³

⁴⁶⁵ En cursiva, part d'una frase inserida posteriorment al text.

⁴⁶⁶ Joseph Castaigne (1871-1951), corresponsal de *LMC* i director de l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand.

⁴⁶⁷ Pierre Dodel (fl. 1929), corresponsal de *LMC* i professor de fisiologia de l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand.

⁴⁶⁸ Verger, G. Corresponsal de *LMC* a Limoges.

⁴⁶⁹ Marc Romieu, corresponsal de *LMC* a Marsella.

⁴⁷⁰ Georges Baillat (Mauri, 1896 - Perpinyà, 1987) corresponsal de *LMC* a Perpinyà i cirurgià cap de clínica de la Facultat de Medicina de Perpinyà.

⁴⁷¹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 22 de setembre de 1934). CO#2.

⁴⁷² CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 21 de gener de 1935). CO#40.

⁴⁷³ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 5 de novembre de 1934). CO#30.

“Camil m'escriví darrerament per a dir-me que Groc aconsella d'utilitzar els serveis d'un agent de publicitat de París⁴⁷⁴ per a fer la conquesta d'anuncis.”⁴⁷⁵

“He rebut tots els vostres protocols relacionats amb l'afer de la publicitat francesa.”⁴⁷⁶

Aquestes estratègies de col·laboració demanant ajut a altres membres de la xarxa creada va tenir els seus fruits i es va assolir una gran quantitat de publicitat.

• Els productes nacionals

Essent *LMC* una revista representativa del catalanisme mèdic, una de les estratègies publicitàries que Cervera va fer servir era la d'oferir en la seva revista espai per a productes catalans identificats ben clarament com a 'productes nacionals'. A continuació en tenim alguns exemples.

Figura 51. Anuncis de productes nacionals

⁴⁷⁴ No he pogut identificar la identitat d'aquest agent de publicitat de París.

⁴⁷⁵ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 23 de novembre de 1934). CO#32.

⁴⁷⁶ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 30 de novembre de 1934). CO#33.

Volem fer esment en aquest apartat de la campanya de ‘Protecció als Productes Farmacèutics de la Nostra Terra’ que es va emprendre des de l’Acadèmia de Medicina i que el Dr. Benet Oliver Rodés ⁴⁷⁷ va transmetre a l’Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Per la seva banda, l’Associació va llençar una circular en defensa de les especialitats farmacèutiques catalanes ⁴⁷⁸. Les Gràfiques Bayer van imprimir 4.000 unitats que es van distribuir el 1935 junt amb propaganda de l’Associació. A més, es va arribar a un acord en el VIII Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana per protegir les especialitats farmacèutiques de la ‘nostra terra’ [sic] i es van redactar dues comunicacions dirigides a les “Entitats Mèdiques i a les Societats de Productors d’especialitats farmacèutiques” a propòsit de la campanya, demanant-los suport econòmic per aquesta campanya que els afavoriria ⁴⁷⁹. Així, la circular proposava l’ús de frases determinades de cara a la publicitat dels seus productes, com ara “en receptor, recordeu-vos dels productes farmacèutics de la nostra terra”, frases que trobem a les pàgines amb publicitat de *LMC*.

⁴⁷⁷ Nascut a Barcelona el 1880 i mort el 1970, va ser un important farmacèutic català reconegut per la seva dedicació a les anàlisi químiques i bacteriològiques de les aigües. Va ser membre de l’Acadèmia de Medicina ocupant els càrrecs de vicesecretari (1911-1926) i tresorer (1927-1963). Va ser vocal de l’AMBLC entre 1934 i 1936.

⁴⁷⁸ MARTÍNEZ VIDAL; PARDO TOMÁS (2004), acta del 28 de novembre de 1934.

⁴⁷⁹ MARTÍNEZ VIDAL; PARDO TOMÁS (2004), acta del 6 de juny de 1935.

5.3. ANÀLISI ESPECÍFICA

a) La publicitat al primer de *LMC* (Barcelona, octubre de 1933)

Figura 52. Anunci de l’Urotofan dels Laboratoris Rocafort-Dòria

El primer número de *LMC* va ser publicat a Barcelona el 15 d’octubre de 1933. Analitzant el seu contingut en publicitat, es pot observar que presenta un total de 18 anuncis, éssent el primer el de l’Urotofan dels Establiments Rocafort-Dòria i seguit per altres: Jarabe Famel, Gabinet Radiològic Vilaseca-Parès, Caixa d’Estalvis de la Generalitat de Catalunya, Solució Genové de Ferments polivalents, Llibreria Catalonia, Coli-Om del Dr. Grífols, Phosphorrenal Robert, Sali-Sod, Cacodilan, Productes Nestlé, Xarop efrol i Yodasmil, Clínica Olivé-Gumà, Termes Orion, la mateixa revista *La Medicina Catalana*, Arocan, Hexabromal i Fandorine. Com a característiques

gràfiques d’aquests anuncis podem dir que són tots en blanc i negre i són prou variats: n’hi ha d’una pàgina sencera, com el de l’Urotofan esmentat anteriorment, de mitja pàgina o d’un quart de pàgina, en alguns observem il·lustracions mentre que d’altres, algun grafisme o una simple escriptura amb lletres de diferents tamany. Pel que fa a la distribució, alguns els trobem a l’interior de la revista mentre d’altres a l’inici o al final formant part del dossier publicitari. Pel que fa a la llengua, dels 18 anuncis identificats, només un està en castellà, el del ‘Jarabe Famel’ dels *Laboratoires Famel* de París. La resta, estan tots en català.

El primer anunci de la revista, l’Urotofan, es d’un medicament, un antisèptic urinari i biliar, produït pels Laboratoris Rocafort Dòria ubicats al Carrer Tuset 20 de Barcelona.

Com ja s'ha dit en el capítol sobre els orígens de la revista, aquest Laboratoris van ser els impulsors de la revista.

b) Els anuncis dels darrers números

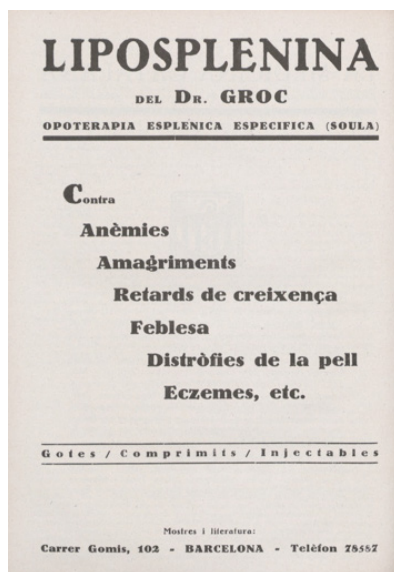

Figura 53. Anuncis que persisteixen en els darrers números

La situació dels anunciants en els darrers números, període que he analitzat perquè es correspon al període de Guerra Civil, es podria considerar com a difícil i delicada. La situació econòmica d'Espanya i en concret de la indústria productora de fàrmacs i dels usuaris compradors era complicada. Això influïa en les campanyes publicitàries ja que la inversió econòmica destinada era molt minvada i l'obtenció de certs productes per part de la població civil s'havia convertit en un luxe. Tot i així, la davallada dels anuncis que trobem a *LMC* no és tan greu com ens podríem haver pensat i s'aconsegueix mantenir durant els mesos successius un volum que sembla ser suficient per mantenir la publicació de la revista. En alguns casos, fins i tot, es va produir un esforç per part dels anunciants oferint més anuncis per tal d'ajudar a la publicació. Aquest seria el cas d'un dels Laboratoris col·laboradors francesos, els Drouet et Plet que veurem en el punt següent.

Considerant el període de dificultat associat a l'inici de la Guerra Civil, he valorat els anuncis que es van repetir més vegades en els darrers 20 números de la revista, és a dir aquells que es aparèixen als números publicats entre gener de 1937 i la fi de la publicació a octubre de 1938.

PRODUCTE	LABORATORI	LLOC	VEGADES
Liposplenina Dr. Groc	Agent: C/ Gomis, 102	França / BCN	17
Llibreria Catalonia	Llibreria Catalonia	Barcelona	11
Vito-serum Cacodilan	Dr. B. Oliver-Rodés	Barcelona	11
Ametllin	Casa Sorribas	Barcelona	10
Canfolic	Laboratori ARGA	Barcelona	10
Lepsinal i Desarcen	Lab. Apl Farmacodinàmiques	Barcelona	10
Morrhuetine Jungken	Lab. Mirabent	Barcelona	10
Parati-cal	Prem	Barcelona	1 10
Osteógeno Genové	Laboratori Genové	Barcelona	10
Phosoforme, Oxyleine	Laboratoris Drouet & Pla	França / BCN	10

Taula 14. Anuncis més publicats en els darrers 20 números de la revista

La primera idea que se'ns podria ocórrer com a estratègia per tal de mantenir la publicitat en període de Guerra Civil podria ser la d'obtenir un major suport per part dels laboratoris de fora d'Espanya, externs a la guerra. Però aquesta no es veu reflectida però en veure l'origen dels anuncis que trobem. Es pot afirmar que el volum de publicitat que es manté no és per augment important d'anuncis de laboratoris de fora del territori espanyol, sinó per la constància d'alguns ja preexistents.

c) Exemples concrets d'obtenció d'anuncis

Mitjançant l'estudi de la correspondència manuscrita, he pogut adonar-me de la dificultat que representava l'obtenció dels anuncis publicitaris i d'assegurar, en definitiva, el finançament i subsistència de la revista. A continuació mostraré alguns exemples identificats:

• Aigua de Vichy

Una de les estratègies que Cervera va fer servir per obtenir publicitat va ser l'activació de la xarxa de corresponsals per tal d'aconseguir els contactes necessaris que facilitessin l'obtenció d'anuncis. En aquest cas, el mateix Camille Soula va

actuar com a intermediari en aconseguir aquest anunci que es publica a tres números del 1935.

“¿Com serà possible intensificar la propaganda per tal d’obtenir nous anuncis? ¿Podeu fer quelcom a favor nostre prop de la direcció dels establiments termals d’Ax les Thermes? He iniciat gestions prop de Rouzand per tal d’obtenir també l’anunci de Vichy. També caldria trobar la forma elegant de coaccionar els [metges per tal de fer més]⁴⁸⁰ subscriptors. Penseu que la marxa econòmica de la publicació seguirà un gràfic ascendent, però encara hi perdem diners a cada número. L’èxit és un afer de resistència. Amb un petit esforç de tots és lògic esperar un equilibri financer el mes d’agost.

Soula m’ha escrit dient-me que va a Vichy a gestionar personalment la concessió de l’anunci d’aquelles aigües i espera reeixir.”⁴⁸¹

“Digueu-li a Camil que he rebut la seva carta a propòsit de la publicitat de Vichy i que tot seguit que hagi clos el contracte li escriuré. El representant [Sr. Diéguez] sembla que encara vol regatejar.”⁴⁸²

Aquest anunci de les aigües és el que apareix als números 25, 26 i 27 (octubre, novembre i desembre de 1935).

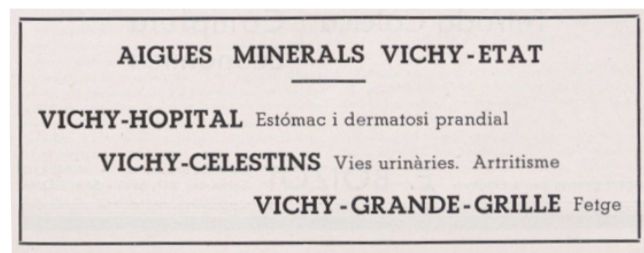

Figura 54. Anunci de Aigües minerals Vichy-Etat

• La Panbilina

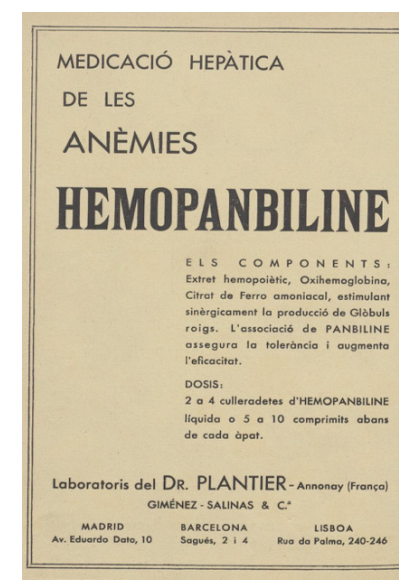

Figura 55. Anunci de l'Hemopaniline

Aquest anunci apareix al monogràfic d'anèmies, *LMC*, 15.

L'hemopaniline dels Laboratoris del Dr. Plantier d'Annonay, apareixen al número 15 de *LMC* (15 de desembre de 1934). Aquest anunci, d'una pàgina, en blanc i negre i sense il·lustració, anunciava un medicament nou, no massa conegut i en el que s'oferia el contingut del producte, les indicacions i la posologia. La publicació d'aquest anunci va anar precedida per una llarga sèrie de cartes a les quals feia esment en Cervera a Girard:

Ja podeu preparar l'atac a la Pambilina ⁴⁸³. Si després del que em dieu del Dr. Plantier no ens donen l'anunci ja començaré a no creure ni en la pau dels sepulcres ⁴⁸⁴.

En aquesta mateixa carta, Cervera crida l'atenció a Girard sobre la necessitat d'obtenir altres anunciants:

“I d'Aux ⁴⁸⁵, no teniu esperança? També fora interessant cercar la fórmula de fer cedir la resistència de la Companyia de Midy. I Lumière ⁴⁸⁶? Escriviu-me sobre tots aquests extrems.” ⁴⁸⁷

Malgrat això, calia insistir i fer servir a tercers per tal d'obtenir aquest anunci:

“Com apèndix del número de Clermont us volia parlar també de dos temes publicitaris. Podeu escriure a Dodel ⁴⁸⁸ demanant-li que vulgui coaccionar Castagne⁴⁸⁹ per a que ens obtingui l'anunci de les estacions termals d'Albèrnia?

⁴⁸³ Fàrmac francès produït als Laboratoris dirigits pel Dr. Ludovic Plantier a Annonay.

⁴⁸⁴ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 20 d'abril de 1935). CO#44.

⁴⁸⁵ Possiblement es refereix a Aix-les-thermes.

⁴⁸⁶ No hem pogut identificar Lumière ni a què fa referència.

⁴⁸⁷ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 20 d'abril de 1935). CO#44.

⁴⁸⁸ Pierre Dodel, corresponsal de *LMC* i professor de l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand.

⁴⁸⁹ Joseph Castagne, corresponsal de *LMC* i director de l'Escola de Medicina de Clermont-Ferrand.

⁴⁸⁰ Aclaració afegida posteriorment al text.

⁴⁸¹ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 22 de setembre de 1934). CO#26.

⁴⁸² CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 9 d'abril de 1935). CO#43.

– També en aquest mateix sentit podria ésser una avinentesa magnífica per a estimular la indecisió dels laboratoris de la Pambiline.”⁴⁹⁰

• El cas dels Laboratoris Drouet

Durant el període de Guerra Civil, la col·laboració per part dels Laboratoris francesos és ben manifest i un exemple el trobem en el cas dels Laboratoris Drouet de París, amb agent comercial a Barcelona, els quals van augmentar la seva aportació econòmica per tal d'ajudar en la publicació de la revista:

“Pour vous aider à la parutions de votre journal pendant cette tourmente, je lui ai dit de faire un encartage tous les mois.”⁴⁹¹

Amb aquesta frase, els *Laboratoires de Biologie et Physiologie Appliquées Drouet & Plet* de París demanen a la casa Sarrias i Pagès, representants dels laboratoris francesos a Barcelona, que facin una inserció mensual de publicitat a la revista per tal d'ajudar-los econòmicament. L'agraïment de Cervera no es fa esperar i li respon per carta als pocs dies :

“Je vous remercie infiniment, mon cher monsieur, l'aide si gentille que vous venez de me procurer à base d'augmenter la publicité de vos excellentes spécialités par des encartages mensuels. C'est justement aux moments de tourmente qu'on découvre les véritables amis. (...) J'ai fait parvenir a Mrs. Pagès & Sarrias, les données que vous me demandez à propos des prix des annonces et du trage de 'La Medicina Catalana' (2500 esemp., à présent, et 3000 et 3500 en temps normal).”⁴⁹²

Figura 56. Anunci de productes dels Laboratoris Drouet et Plet

El resultat d'això el podem veure directament a la revista. Els Laboratoires Drouet & Plet comencen a anunciar els seus productes al número 11 de la revista (15 d'agost de 1934) amb un anunci d'una pàgina on esmenta el Phosoforme, l'Oxyleine i el Salyserum, explicant en contingut i indicacions de cada producte. L'anunci és en blanc i negre, no presenta cap il·lustració i està en català. La inserció es repeteix cada dos números fins al 27 amb les mateixes característiques. He observat un espai buit entre els números 15 i 23 però molt probablement l'anunci s'ha perdut en relligar els números separats en el volum 4 (del número 16 al 21). A partir del número 35-36 (agost-setembre de 1936) i fins el final de la publicació l'anunci apareix a cada número. Al 45-46 (juny-juliol de 1937) s'hi afegeix a l'anterior un nou anunci de pàgina completa del Phosoforme, escrit en francès i en color, tal i com s'esmenta a la correspondència FC #76 i FC #78 reproduïda.

Figura 57. Anunci publicitari de Phosoforme, en francès i a color

⁴⁹⁰ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 28 d'agost de 1935). CO#55.

⁴⁹¹ Biblioteca de Catalunya, Fons Leandre Cervera, Correspondència, Laboratoris Drouet & Plet de París (París, 12 maig de 1937). FC #77.

⁴⁹² Biblioteca de Catalunya, Fons Leandre Cervera, Correspondència, Laboratoris Drouet & Plet de París. (Barcelona, 28 de maig de 1937). FC #79.

d) Alguns projectes frustrats

És evident que no tots els intents de publicitat arribaven a culminar-se, i un dels exemples de projectes no reeixits és el de la casa Nativelle que a continuació transcriu:

“La casa Nativelle⁴⁹³ ens acaba de dir rodonament que no pot donar publicitat a La M.C. i, en canvi, no hi ha cap revisteta infecta, per ridícula i miserable que sigui, que no compti entre els seus anunciants la digitalina⁴⁹⁴ i altres productes d'aquella marca.”⁴⁹⁵

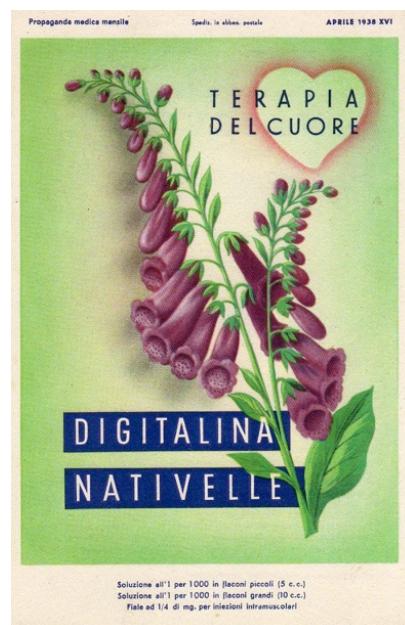

Figura 58. Anunci de la Digitalina Nativelle, publicat a Itàlia el 1938

Al costat, imatge de la Digitalina Nativelle (Font: Pharmakoteka UB).

⁴⁹³ Els Laboratoris Nativelle van ser fundats el 1884 pel farmacèutic francès Claude Adolphe Nativelle (1812-1889) a París. Va ser el descobridor de la Digitalina cristal·litzada, fàrmac al qual fa referència la publicitat que esmenta Leandre Cervera. FOLCH JOU (1986).

⁴⁹⁴ Digitalina Nativelle: cardiotònic amb patent francesa dels Laboratoris Nativelle de París que es preparava a Espanya al Laboratorio Químico Farmacéutico A. Berenguer-Beneyto y Cía de Madrid. (<http://www.ub.edu/pharmakoteka/node/25040>, darrera consulta 2 de juny de 2014)

⁴⁹⁵ CIRDOC, Fons Collègi d'Occitània, CQ528(3), Correspondència d'Ismael Girard. Carta de Leandre Cervera a Ismael Girard (Barcelona, 22 d'octubre de 1934). CO#29.

CONCLUSIONS
CONCLUSIONI

1. Conclusions de caire general

- Durant les primeres dècades del segle XX, Barcelona es consolidà com a centre d'una potent indústria editorial en llengua castellana amb l'horitzó d'un mercat que s'estenia per Espanya, Portugal i Iberoamèrica. El món editorial que, a Catalunya, s'ocupava de les publicacions mèdiques i científiques en aquella època, gaudia d'un gran prestigi a tot arreu, justificat per l'abundància de títols publicats, la correcció tipogràfica de les edicions i la qualitat de les imatges (fotografies, quadres, gràfiques, etc.) que s'hi incloïen. En aquest marc editorial, la revista *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica (LMC)* constitueix un intent de creació d'un espai de comunicació científica – l'Occitània mèdica, en aquest cas– que s'havia de desenvolupar a les dues vessants dels Pirineus, entre França i Espanya, utilitzant el català com a idioma d'expressió científica i llengua vehicular de la revista.
- En els plans d'expansió de *LMC* la direcció comptava amb un públic potencial d'uns 10.000 metges, a més dels estudiants de medicina de mitja dotzena d'escoles mèdiques (Barcelona, Bordeus, Clermont Ferrand, Marsella, Montpeller, Tolosa i València) disseminades per un territori habitat aleshores per uns deu milions de persones.
- La direcció de la revista va dissenyar múltiples estratègies –entre les quals, hi havia algunes purament publicitàries– per atreure l'atenció dels professionals de la medicina cap a la revista.
- *LMC* suposa l'existència, a Catalunya i a la seva àrea d'influència lingüística comprès el sud de França, d'un públic lector integrat per professionals de la medicina, i probablement d'altres sectors sanitaris, que actualitzava regularment els seus coneixements en català d'acord amb unes àrees temàtiques que es corresponien amb les “especialitats” mèdiques en ús.
- Va ser una publicació periòdica concebuda i dissenyada des de la tensió entre forces divergents, que tendien cap a la diversificació de les ciències mèdiques, i alhora forces convergents, que impedièen la fragmentació en distintes professions sanitàries.
- El públic lector de *La medicina catalana* estava constituït primordialment per metges generalistes o, si de cas, per metges més o menys especialitzats que estaven interessats per l'actualitat de les altres especialitats.

- *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània mèdica* va suposar una novetat en el panorama editorial del moment, ja que es tractava d'una revista que contenia, a més d'articles originals, resums a manera de ressenyes d'articles d'àmplia circulació traduïts al català. L'hemeroteca mèdica occitana com l'hemeroteca mèdica mundial, que són les seccions de la revista que inclouen aquests resums, suposen un esforç de traducció, síntesi, apropiació i difusió de la literatura mèdica circulant, tant internacional com autòctona.

2. Conclusions relatives a les relacions entre els metges catalans i els seus corresponents occitans abans de l'aparició de *La Medicina Catalana* (1933)

- *LMC* no va ser ni el primer ni l'únic intent de creació d'un projecte editorial occità en el camp de la medicina. Els *Arxius Occitans de Fisiologia* (o *Arxius Occitans de Medicina i Biologia*), una iniciativa fallida que es remunta a 1922, i fins i tot la revista *Ciència. Revista de ciència i tecnologia* (1926-1933), on Leandre Cervera era el responsable del vessant biomèdic, són expressió d'una intenció d'establir, o almenys de fer possible, un espai de comunicació científica panoccità. La participació de metges catalans en el projecte editorial que comportava la publicació de la revista *Oc* (1923) se situa en aquesta línia.
- La franco-fília dels metges i biòlegs catalans, que van cercar resguard a França, en especial a Tolosa de Llenguadoc durant la Dictadura de Primo de Rivera, va afavorir el projecte de creació d'un espai de comunicació científica entre els dos costats dels Pirineus. En aquest sentit, l'estada de Cervera a Tolosa va multiplicar les seves coneixences a l'altra banda dels Pirineus tot teixint una xarxa de relacions que, anys més tard, li servirien per materialitzar el projecte d'una revista mèdica panoccitana.
- *LMC* no sols és una publicació representativa del ‘catalanisme mèdic’, moviment que es va iniciar durant la primera dècada del segle amb la pretensió de reformar les institucions professionals i acadèmiques relacionades amb la medicina, així com l'organització de la sanitat a Catalunya, sinó també d'un occitanisme en el camp de la medicina, en la mesura que pretenia que l'ús del català com a llengua científica no sols fos possible i esdevingués un fet completament normal a Catalunya, sinó a tot el territori lingüístic del català (les Illes Balears i el País Valencià, principalment) i a les terres d'Oc (Gascunya, Llenguadoc, Llemotges, Alvèrnia, Provença).

- L'expressió la 'il·lusió occitana' pressuposa la convicció que el català, normalitzat a partir de la reforma ortogràfica de Pompeu Fabra, era l'única branca del tronc lingüístic occità capaç esdevenir una llengua moderna de comunicació científica a banda i banda dels Pirineus. En aquest aspecte, Leandre Cervera representa la màxima expressió de la 'il·lusió occitana' entre els membres de la denominada escola biològica catalana.
- L'Institut Francès de Barcelona, entitat oficial francesa depenent de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc fundada el 1922, i en especial el seu segon director Jean-Jacques-Achille Bertrand, va ser un factor decisiu en les relacions mèdiques i científiques transpirinenques, sobre la base d'una actitud favorable a la cultura i la llengua catalanes.

3. La fundació de *La Medicina Catalana*

- El primer número de *La Medicina Catalana* va aparèixer l'octubre de 1933, coincidint amb l'autonomia universitària i la reforma del pla d'estudis de medicina de la Universitat de Barcelona, i l'entrada en vigor de l'oficialitat del català, que esperonà les publicacions i l'ús públic de la llengua autòctona.
- L'aparició de *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica* només podia ser factible en un clima intel·lectual propici a la "il·lusió occitana", i en un espai –Barcelona– dotat d'una potent indústria d'edició de llibres i revistes, on la medicina, com a conjunt de pràctiques i de sabers científics al voltant de la malaltia i de la salut, experimentava una enorme expansió en els anys previs a la Guerra Civil.
- Per Leandre Cervera, el llenguatge mèdic, com a llenguatge científic, estava extremadament codificat, al contrari que el llenguatge literari, sobretot el poètic. Per això, el català mèdic escrit, normalitzat gramaticalment –ortografia, sintaxi, vocabulari, etc.– a diferència de les altres branques de l'antiga llengua d'oc, era potencialment comprensible per qualsevol metge del sud de França familiaritzat amb alguna variant de les parles occitanes. A l'època, la traducció científica era considerada una mera translació, d'una llengua a una altra, d'uns continguts perfectament codificats.
- *LMC* va néixer gràcies a la confiança que els Laboratori Rocafort Dòria van depositar inicialment en Josep Miracle i Montserrat, un dels deixebles directes de

Pompeu Fabra, que mantenia estretes relacions amb la Llibreria i Editorial Catalònia doncs col·laborava amb Antoni López Llausàs, el seu propietari.

- Els Laboratori Rocafort Dòria volien una revista mèdica en català però sense que se'ls identificués com a promotors ni propietaris de la publicació. La revista adquiria així un aire de publicació independent, no sotmesa als imperatius del comerç o de la indústria.
- L'escriptor i lingüista Josep Miracle i Montserrat (1904-1998) va ser coordinador del projecte editorial a petició dels laboratoris farmacèutics Rocafort-Dòria. Ben segur, la seva experiència i la seva tasca al costat d'un dels editors més importants de Catalunya, Antoni López Llausàs, van afavorir la seva elecció. L'edició va ser a través de l'editorial Catalònia. La denominació *La Medicina Catalana* fou una imposició del patrocinador, els esmentats Laboratori Rocafort-Dòria, que preferia situar-se en la penombra a canvi d'una discreta quota de publicitat, sense demanar aparentment res a canvi, llevat del títol.
- El primer director de la revista va ser en Josep Mestre i Puig, dirigent d'Esquerra Republicana, home de confiança de Josep Dencàs, conseller de Sanitat i Assistència Social. Probablement Josep Miracle i Antoni López Llausàs van pensar que el seu relleu polític incrementaria l'atractiu de la publicació i afavoriria que el públic potencial s'interessés pel nou producte.
- Un mes abans de l'aparició del núm. 1 de la revista, les implicacions de Mestre i Puig en matèria de política sanitària van desaconsellar la seva permanència en la direcció de la revista. Així, de ser el candidat idoni per encapçalar el projecte, va esdevenir un obstacle, un element contraproductiu. Sembla que els seus col·laboradors –redactors, traductors, etc.– l'havien abandonat arran del conflicte dels 'metges titulars'.
- Cervera era un francòfil decidit: no tan sols era membre actiu de la Société de Biologie de París (com la resta de biòlegs catalans), sinó que fou nomenat «officier d'académie» a París, en 1920, per haver participat voluntàriament del costat francès a la Guerra Gran. A més, durant la Dictadura de Primo de Rivera, es va refugiar a Tolosa de Llenguadoc, des d'on va establir una xarxa de contactes professionals amb els seus col·legues francesos, en especial amb el fisiòleg Camille Soula, professor de la Universitat de Tolosa, i el polifacètic Ismael Girard, qui anys després esdevindria corresponal i col·laborador indispensable de *La Medicina Catalana*.

- Gràcies a la professionalitat de Miracle i a la bona entesa entre ell i Leandre Cervera, la revista adquirí ràpidament un enorme prestigi dins i fora de Catalunya, arribant no sols a Europa i Amèrica, sinó també a la Xina, el Japó i l'Índia. L'èxit i la continuïtat de la revista és, sens dubte, fruit del tàndem format per tots dos.
- Miracle, junt amb Cervera, va accedir en secret –si fa no fa, a la primavera del 1934– a la propietat de la revista, compartint d'aquesta manera entre tots dos les responsabilitats i sacrificis, sobretot econòmics, que aquell projecte editorial tan ambiciós comportava. Molt probablement, de no va haver estat per la Guerra Civil, l'èxit de la revista els hauria dut a plantejar la conveniència de fundar una editorial mèdica en català.

4. La redacció de *LMC*

- Inicialment, *La Medicina Catalana* comptava amb un grup de 19 traductors-redactors que s'encarregaven de realitzar els resums per a les hemeroteques. Estava constituït principalment per metges joves, que acabaven de llicenciar-se, i fins i tot, per estudiants de medicina.
- *La Medicina Catalana* no publicava articles editorials, tal vegada perquè, pel fet de ser una revista transfronterera, s'imposava una certa prudència a l'hora d'expressar opinions sobre temes d'actualitat que poguessin suscitar animadversió o sensació de llunyania entre alguns sectors del públic lector. La mancança quedava compensada, però, per la inclusió aquí i allà d'informació, en forma d'articles d'opinió o de notícies d'actualitat, que de forma implícita o explícita reflectia
- Tot sembla indicar que després de la discreta adquisició de la revista per part de Cervera i Miracle, operat en la primavera de 1934, les aportacions del grup de redactors es van reduir i que la tasca de traducció i síntesi d'articles fou assumida per complet pel metge barceloní Josep Pàmies Xercavins, que inicialment s'encarregava tot sol de l'hemeroteca mèdica occitana. En aquesta tasca, fou ajudat pel nucli familiar de Cervera, amb la seva dona Rosario Pino, i pel nucli familiar de Miracle, el cunyat del qual, Francesc Pàmies, efectuava també tasques d'administració per a la direcció de la revista. En definitiva, un equip reduït, molt cohesionat i altament productiu, que es podria qualificar, fins i tot, de ciència familiar.
- A simple vista, en veure les cobertes dels primers números de la revista, pot semblar que tant el consell de redacció com el grup de redactors de la revista, ambdós formats per un nombre considerable de persones, constituïa un equip editorial de

grans dimensions. La correspondència ens ha fet veure que, en realitat, el grup que va tirar endavant la publicació, si més no a partir de la primavera de 1934, estava integrat per molt poques persones: el “redactor en cap” Leandre Cervera, l'editor Josep Miracle, el traductor Xavier Pàmies, el corresponçal Ismael Girard, la col·laboradora en l'ombra Rosario Pino i l'administrador Francesc Pàmies.

- La figura de Josep Pàmies Xercavins com a responsable de la coordinació i de la traducció i síntesi d'un gran nombre de resums –prop d'un miler– no pot ser menystinguda, perquè les seves tasques com a redactor el situen –junt a Leandre Cervera, Josep Miracle i Ismael Girard– com a un dels puntals de la revista.
- En qualsevol cas, no es pot descartar, atesa l'activitat frenètica que de vegades requeria l'empresa editorial amb un equip tan reduït, que Rosario Pino, la dona de Leandre Cervera, fos l'autora d'una part considerable de les traduccions, o de les notícies, que apareixen a les pàgines de la revista.
- Així, amb aquesta labor seleccionadora, traductora i difusora, *La Medicina Catalana* actuava així com un nodus en el procés de circulació del coneixement científic, un procés que inclou, com hem dit varies vegades, múltiples fenòmens d'apropiació, recreació, transferència i reflexivitat. Tot plegat, l'activitat d'aquesta revista pot enquadrar-se en les coordenades de la “ciència expositiva”, on el coneixement científic circula i es manifesta en una diversitat de pràctiques: traduccions, edicions, viatges, congressos, cursos, conferències, informes, subscripcions, correspondència, confecció i selecció d'articles, etc.
- *La Medicina Catalana* es va mantenir en funcionament al llarg de tota la guerra, interrompent-se la publicació a la tardor de 1938, entre altres motius per la manca de paper i la paràlització de tota activitat a Barcelona que no fos la de la mera supervivència com a conseqüència de la fam generalitzada. No va ser la guerra, però, ni les dificultats que se'n deriven, el motiu que va fer que la revista desaparegués, sinó un decret del nou govern, instaurat pels militars sollevats contra la República, que prohibia les publicacions en llengua catalana.
- Amb la Retirada i l'acabament de la guerra, el grup es va escapar: Josep Miracle s'exilià a París, on es va fer càrrec per un temps de l'edició de la *Revista de Catalunya* i amb l'esclat de la Guerra Mundial decidí tornar, tot i que sabia que l'esperava un camp de concentració. Leandre Cervera passà a l'exili interior i realitzà una tasca de resistència des de la clandestinitat, sempre a favor de la continuïtat de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Societat de Biologia de Barcelona.

5. Descripció i anàlisi de la revista

- *LMC*, per la seva estructura, concepció i disseny, així com per l'ordenació dels seus continguts, constitueix un exponent de l'aparició i relativa consolidació de les especialitats mèdiques a la Barcelona dels anys trenta del segle passat, al si d'una comunitat mèdica que reconeixia una classificació temàtica de la medicina d'acord amb unes pràctiques professionals diferenciades. D'acord amb aquesta classificació temàtica, els redactors de la revista ordenaven els seus articles i resums, i els seus lectors els reconeixien, sota unes denominacions concretes.
- *LMC* mantingué una estructura constant al llarg de tota la publicació, tot i que prioritzava l'hemeroteca mèdica occitana i la secció d'articles originals. Per contra, l'hemeroteca mundial era la secció que de vegades estava absent.
- El tiratge d'aquesta revista va oscil·lar entre els 3.000 inicials i els 5.000 exemplars en els moments de més venda, abaixant a menys de 2.500 durant la Guerra Civil. La freqüència d'aparició, que era mensual, es va alterar com a conseqüència de l'esclat de la guerra: a partir de l'estiu de 1936 la revista, tot i conservar la numeració mensual i el volum semestral, publicava els fascicles de dos en dos.
- Els articles originals incloïen al final resums en diverses llengües, entre les quals la presència de l'esperanto era constant. Per contra, la presència de l'anglès és relativament escassa. No hem pogut identificar la persona que efectuava els resums dels articles en esperanto, si bé sospitem connexions amb el Liceu Poliglota Dalmau.
- Durant els dos primers anys d'existència de la revista, els resums de l'hemeroteca mèdica mundial apareixien signats, però des de mitjans de 1934 desapareixen les signatures i les col·laboracions explícites esdevenen més i més esporàdiques.
- Les especialitats mèdiques que generen un major nombre de ressenyes crítiques a les pàgines de *LMC* es corresponen amb les societats d'especialistes existents a Barcelona, societats que estaven integrades a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, com ara les de cirurgia, pediatria, urologia i ginecologia.
- El finançament de *LMC* va estar assegurat per mitjà de la publicitat, les subscripcions i durant la guerra, també pel Departament de Cultura i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.

6. La publicitat

- La publicitat es va desenvolupar en un context caracteritzat per les necessitats de producció i consum de la societat de masses sorgida de la Revolució Industrial. La consolidació d'una societat industrial representava noves necessitats socials, és a dir, apareixia un mercat de consum de masses que necessitava un nou sistema de transmissió d'informació.
- La publicitat va esdevenir element fonamental en la comunicació de la informació, adquirint fins i tot un cert caràcter científic, i descobrint-se com a un nou element capaç d'aportar beneficis econòmics amb un objectiu final prou clar: la potenciació en la venda de certs productes o serveis, modificant o reforçant les preferències dels destinataris dels anuncis, en funció de les seves característiques socials, nacionals, ètniques, culturals, d'edat, etc.
- Davant de totes aquestes novetats, els simples anuncis que fins aleshores es trobaven en algunes revistes i diaris van sofrir un gran canvi i es va desenvolupar tot un món paral·lel, el de la publicitat, que naixia com a activitat comercial i es desenvolupava com a exercici professional. Al seu costat apareixia una nova ciència, la psicologia social que trobava un espai on desenvolupar-se.
- Els promotors inicials de la revista van ser els Laboratoris Rocafort-Dòria, que discretament es feien visibles mitjançant anuncis dels seus productes, i n'assumien totes les despeses de l'edició. La seva aportació econòmica fou decisiva, en forma d'inversió inicial o d'ingressos per publicitat al llarg del temps, per al sosteniment de la revista.
- Atès el migrat nombre de subscripcions i l'absència d'ajuts o subvencions oficials abans d'esclatar la guerra, la publicitat representava una via fonamental per al finançament de la revista. Els anuncis estan sempre presents al llarg de la seva existència, fins i tot en temps de guerra, perquè els ingressos per aquest concepte eren necessaris per al sosteniment de la publicació amb els requisits científics i editorials que la direcció exigia.
- Des del primer número, la subsistència de la revista depenia no tant dels potencials subscriptors com d'uns ingressos estables procedents de la publicitat, en especial de la indústria farmacèutica.

- La correspondència de Leandre Cervera amb Ismael Girard revela la preocupació de la direcció de la revista per aconseguir contractes publicitaris amb empreses farmacèutiques, clíniques o altres entitats privades, tant espanyoles com franceses.
- La major part (85%) dels anuncis publicats o encartats a les pàgines de LMC corresponen a la publicitat de productes farmacèutics (especialitats farmacèutiques específiques). La resta correspon a publicitat de llibreries, clíniques privades, productes dietètics, etc. També hi ha publicitat hotelera i bancària, però representa una proporció ínfima.

CONCLUSIONI

1. Conclusioni generali

- Sede di una potente industria editoriale durante i primi decenni del XX secolo, Barcellona divenne uno dei centri più importanti per l'edizione di pubblicazioni mediche – libri e riviste – in lingua spagnola, anche per la prospettiva di un mercato che si estendeva dalla Spagna al Portogallo e l'America Latina. Il mondo dell'editoria che in Catalogna ha curato le pubblicazioni medico-scientifiche, al momento, godeva di grande prestigio in tutto il mondo, giustificata dalla abbondanza di titoli pubblicato, dalla correzione tipografica delle edizioni e dalla qualità delle immagini (fotografie, diagrammi, grafici, ecc) incluse. In questo contesto, la pubblicazione della rivista *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània mèdica* (LMC) è un tentativo di creare uno spazio di comunicazione scientifica – l'Occitània medica in questo caso – che si era sviluppato su entrambi i lati dei Pirenei, tra la Francia e la Spagna, con il catalano come lingua di espressione scientifica e lingua veicolare della rivista.
- *LMC*, nei piani d'espansione, contava un pubblico potenziale di circa 10.000 medici, oltre a studenti di medicina di più di una mezza dozzina di facoltà di medicina (Barcellona, Bordeaux, Clermont Ferrand, Marsiglia, Montpellier, Tolosa e Valencia) sparsi su un territorio abitato da dieci milioni di persone.
- La direzione della rivista disegnò diverse strategie – tra le quali alcune puramente pubblicitarie – per attrarre l'attenzione dei professionisti medici verso la pubblicazione.
- *LMC* prevede l'esistenza in Catalogna e nella sua area di influenza linguistica, compresa il sud della Francia, un pubblico composto da professionisti medici (ma probabilmente anche di altri settori della sanità), che aggiornano regolarmente le proprie conoscenze in catalano in aree tematiche che corrispondono alle “specialità” in uso.
- La pubblicazione periodica fu ideata e disegnata nella tensione tra forze divergenti che tendevano verso la diversificazione delle scienze mediche, e quelle forze convergenti che impedivano la frammentazione in diverse professioni sanitarie.

- I lettori de *LMC* erano costituiti principalmente da medici di medicina generale o, a volte, da medici specialisti interessati all'attualità delle altre specialità.
- *LMC* era una novità nel settore editoriale del momento, perché si trattava di una rivista che conteneva, oltre ad articoli originali, estratti che componevano un'ampia rassegna di articoli tradotti in catalano. L'emeroteca medica occitana come l'emeroteca mondiale, che sono le sezioni della rivista che includono questi estratti, comportano uno sforzo di traduzione, di sintesi, appropriazione e diffusione della letteratura medica circolante di livello sia internazionale che locale.

2. Conclusioni riguardanti il rapporto tra i medici catalani e i loro corrispondenti occitani prima della comparsa de *La Medicina Catalana* (1933)

- *LMC* non fu né il primo né l'unico tentativo di creare un progetto editoriale occitano nel campo della medicina. Gli *Arxius Occitans de Fisiologia* (o *Arxius Occitans de Medicina i Biologia*), rappresentano un'iniziativa che risale al 1922, come anche la rivista *Ciència. Revista de ciència i tecnologia* (1926-1933) -una pubblicazione in cui Leandre Cervera era responsabile della parte biomedica-, sono espressione di una intenzione di stabilire, o almeno di rendere possibile uno spazio di comunicazione scientifica pan-occitana. La partecipazione dei medici catalani al progetto editoriale che comportava la pubblicazione della rivista *Oc* (1923) si situa in questa linea.
- La francofilia di medici e biologi catalani, che hanno cercato rifugio in Francia, in particolare a Tolosa de Llenguadoc, durante la dittatura di Primo de Rivera, ha favorito la creazione di un'area di comunicazione scientifica comune/condivisa tra i due lati del Pirenei. In questo senso, la permanenza di Cervera a Tolosa ha comportato l'accrescimento delle sue conoscenze al di là dei Pirenei, grazie alla sapiente tessitura di una rete di relazioni che anni dopo sarebbe servita a realizzare il progetto di una rivista medica pan-occitana.
- *LMC* non solo è una pubblicazione rappresentativa del "catalanismo medico" -movimento che ha avuto inizio nel primo decennio del secolo con l'obiettivo di riformare le istituzioni professionali e accademiche relazionate con la medicina, così come l'organizzazione della sanità in Catalogna -, ma è anche l'espressione di un occitanismo in campo medico nella misura in cui prevedeva che l'uso della lingua catalana come lingua scientifica non solo fosse possibile e completamente

normale in Catalogna, ma anche in tutto il territorio linguistico della lingua catalana (Isole Baleari e Valencia, principalmente) nonché nelle terre Oc (Guascogna, Linguadoca, Limoges, Auvergne, Provenza).

- L'espressione "l'illusione occitana" presuppone la convinzione che il catalano, dalla riforma ortografica standardizzata di Pompeu Fabra, fosse l'unico ramo del tronco linguistico occitano capace di diventare una lingua moderna di comunicazione scientifica su entrambi i lati Pirenei. A questo proposito, Leandre Cervera rappresenta la massima espressione de "l'illusione occitana" tra i membri della cosiddetta scuola biologico-catalana.
- L'Istituto francese di Barcellona, organismo ufficiale francese dipendente dall'Università di Tolosa de Llenguadoc fondata nel 1922, e in particolare il suo secondo direttore Jean-Jacques Achille Bertrand, è stato un fattore decisivo nelle relazioni mediche e scientifiche trans-pireneiche, sulla base di una posizione favorevole alla cultura e lingua catalana.

3. La fondazione de "La Medicina Catalana"

- Il primo numero de *La Medicina Catalana* è apparso nel mese di ottobre del 1933, in coincidenza con l'autonomia universitaria e la riforma del piano di studi di medicina dell'Università di Barcellona, oltre che con l'entrata in vigore dell'ufficialità del catalano, fattore, quest'ultimo, che ha certamente agevolato le pubblicazioni e l'uso pubblico della lingua autoctona.
- La comparsa de *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània mèdica* poteva essere fattibile solo in un clima intellettuale propizio alla "illusione occitana", e in un luogo, Barcellona, dotato di una potente industria per l'edizione di libri e riviste, a cui deve aggiungersi la forte espansione della medicina, come insieme di pratiche e conoscenze scientifiche sulla malattia e la salute, negli anni precedenti della Guerra Civile.
- Per Leandre Cervera, il linguaggio medico, inteso come linguaggio scientifico, era estremamente codificato, a differenza del linguaggio letterario, soprattutto il poetico. Pertanto, il catalano medico scritto, grammaticamente standardizzato - nell'ortografia, nella sintassi, nel lessico, ecc - a differenza delle altre branche dell'antica lingua d'oc, era potenzialmente comprensibile da qualsiasi medico del Sud della Francia avesse familiarità con le varianti delle lingue occitane. A quel tempo, la traduzione scientifica era considerata un semplice traduzione, da una lingua all'altra, di contenuti perfettamente codificati.

- *LMC* è nata grazie alla fiducia che il Laboratorio Rocafort Dòria ha inizialmente deposto a Josep Miracle i Montserrat, uno dei discepoli diretti di Pompeu Fabra, che ha mantenuto stretti rapporti con la “Libreria ed Editorial Catalonia” dove era collaboratore di Antoni López Llausàs, il proprietario.
- I laboratori Rocafort Dòria volevano una rivista medica in catalano, ma senza essere identificati come promotori o i proprietari della pubblicazione. La rivista acquisiva così un’aria di pubblicazione indipendente, non soggetto agli imperativi del commercio o dell’industria.
- Lo scrittore e linguista Josep Miracle i Montserrat (1904-1998) è stato coordinatore editoriale del progetto, su richiesta dei Laboratori farmaceutici Rocafort-Doria. Sicuramente la sua esperienza e il suo lavoro con uno dei più grandi editori della Catalogna, Antonio López-Llausàs, favorirono la sua elezione. L’edizione avvenne attraverso l’Editorial Catalogna. Il nome *La Medicina Catalana* fu un’imposizione del patrocinatore, il suddetto Laboratori Rocafort-Doria, che preferiva restare nell’ombra in cambio di una discreta quota di pubblicità, apparentemente senza chiedere nulla in cambio, se non il titolo della rivista.
- Il primo direttore della rivista era Josep Mestre i Puig, leader di “Esquerra Republicana”, uomo di confidenza di Josep Dencàs, ministro della sanità e della previdenza sociale. Molto probabilmente, Josep Miracle i Antoni López Llausàs pensarono che il suo rilievo politico avrebbe aumentato l’attrazione della pubblicazione e avrebbe favorito l’interesse del potenziale lettore che si fosse accostato al nuovo prodotto.
- Un mese prima dell’uscita del primo numero, le implicazioni in materia di politica sanitaria de Mestre i Puig hanno scoraggiato la sua permanenza nella direzione della rivista. Quindi, da essere il candidato ideale per dirigere il progetto, divenne un ostacolo e qualcosa di controproducente. Sembra che i suoi collaboratori – redattori, traduttori, ecc. – l’avessero abbandonato dopo il conflitto con i ‘metges titulars’.
- Inoltre, Cervera era francofilo deciso: non solo era un membro attivo della “Société de Biologie de Paris” (come il resto dei biologi catalani) ma fu anche nominato “Officier di Académie” a Parigi nel 1920, per aver prestato volontariamente servizio nel versante francese durante la Grande Guerra. Inoltre, durante la dittatura di Primo de Rivera, si rifugiò a Tolosa de Llenguadoc, dove creò una rete di contatti professionali con i suoi colleghi francesi, soprattutto con il fisiologo

Camille Soula, docente presso l’Università Tolosa, e Ismael Girard, che anni dopo sarebbe diventato corrispondente e collaboratore indispensabile de *La Medicina Catalana*.

- Grazie alla professionalità de Miracle ai buoni rapporti tra lui e Leandre Cervera, la rivista acquistò rapidamente un enorme prestigio dentro e fuori della Catalogna, arrivando non solo in Europa e in America, ma anche in Cina, Giappone e India. Il successo e la continuità della rivista furono senza dubbio il risultato del tandem formato da entrambi.
- Miracle, insieme a Cervera, ottennero in segreto, più o meno nella primavera del 1934, la proprietà della rivista, condividendo così le responsabilità e i sacrifici, soprattutto economici, che questo ambizioso progetto editoriale comportava. Probabilmente, se non fosse stato per la guerra civile, il successo della rivista sarebbe stato tale da prendere in considerazione l’opportunità di fondare una redazione medica in catalano.

4. La redazione de *LMC*

- Inizialmente, *La Medicina Catalana* contava un gruppo di 19 traduttori-redattori che erano responsabili di elaborare le sintesi per le emeroteche. Erano rappresentati principalmente da giovani medici che avevano appena terminato la laurea, o anche da studenti di medicina.
- *La Medicina Catalana* non pubblicava articoli editoriali, forse perché, essendo una rivista di frontiera, si proponeva una certa cautela nell’esprimere opinioni su temi di attualità che potevano causare una sensazione di malessere o di una certa distanza tra alcuni lettori di settori pubblici. La mancanza è stata compensata, però, con l’inclusione di informazioni sparse qua e là, sotto forma di articoli di opinione che implicitamente o esplicitamente affrontavano questioni d’attualità.
- Sembra che, dopo l’acquisizione della rivista da parte di Cervera e Miracle nella primavera del 1934, gli apporti del gruppo di redattori si siano ridotte e che il compito delle traduzioni e delle sintesi di articoli sia stato accettato dal dottor Josep Pàmies Xercavins, il quale inizialmente era il solo responsabile dell’emeroteca medica occitana. In questo compito venne aiutato dalla famiglia Cervera, in particolare dalla moglie Rosario Pino, e dalla famiglia di Miracle nella persona del fratello, Francesco Pamies, che svolgeva compiti amministrativi per la di-

rezione della rivista. In breve un piccolo team, molto coeso e altamente produttivo, che si potrebbe qualificare come di scienza in famiglia.

- In un primo momento, osservando la copertina dei primi numeri della rivista, può sembrare che tanto il comitato di redazione, quanto il gruppo dei redattori della rivista, formati da un numero considerevole di persone, costituissero un team editoriale di grandi dimensioni. La corrispondenza ci ha inoltre rivelato che, effettivamente, il gruppo che è andato avanti con la pubblicazione, almeno a partire dalla primavera del 1934, è stato composto da pochissime persone: il “redattore in capo” Leandre Cervera, l’editor Giuseppe Miracle, il traduttore Xavier Pàmies, il corrispondente Ismael Girard, la collaboratrice nell’ombra Rosario Pino e l’amministratore Francesc Pàmies.
- La figura di Josep Pàmies Xercavins come responsabile del coordinamento, della traduzione e sintesi di un gran numero di abstract – vicino al migliaio – non può essere sottovalutata, perché i suoi compiti come redattore lo situano – assieme a Leandre Cervera, Josep Miracle e Ismael Girard – come uno dei pilastri della rivista.
- In ogni caso, non è da escludere, a causa delle pressioni della casa editrice su un team così piccolo, che Rosario Pino, moglie di Leandre Cervera, fosse autrice di una parte considerevole delle traduzioni, o almeno delle notizie, che appaiono sulle pagine della rivista.
- Quindi, attraverso questo lavoro di selezione, traduzione e diffusione, *La Medicina Catalana* rappresentava il fulcro del processo di circolazione delle conoscenze scientifiche, processo che comprende, come abbiamo detto più volte, molteplici fenomeni di appropriazione, ricreazione, trasferimento e riflessività. L’attività di questa rivista può inquadrarsi nella “scienza espositiva”, in cui il sapere scientifico circola e si manifesta in una varietà di pratiche: traduzioni, edizioni, viaggi, congressi, corsi, conferenze, sottoscrizioni, corrispondenza, preparazione e selezione di articoli, ecc
- *LMC* è rimasta attiva per tutta la guerra, interrompendo le pubblicazioni in autunno 1938, in parte a causa della mancanza di carta, in parte per la paralizzante di qualsiasi attività a Barcellona che non fosse la mera sopravvivenza in quadro disastroso di fame generalizzata. Non fu tuttavia la guerra, né le difficoltà che ne derivarono, la ragione per la quale la rivista scomparve, ma un decreto del nuovo governo, istituito dai militari anti-repubblicani, che proibiva le pubblicazioni in catalano.

- Con la fine della guerra il gruppo si separò: Josep Miracle riparò a Parigi, dove si fece responsabile per un certo tempo dell’edizione della *Revista de Catalunya*; con lo scoppio della guerra mondiale decise di tornare, anche se sapeva che l’aspettava un campo di concentramento. Leandre Cervera invece andò in esilio interiore, e intraprese la resistenza in clandestinità, sempre a favore della continuità del “Institut d’Estudis Catalans” e della Società di Biologia di Barcellona.

5. Descrizione e analisi della rivista

- *LMC* per la sua struttura, concezione e disegno, così come per la disposizione del suo contenuto, costituisce un esempio della nascita e il consolidamento delle specialità mediche nella Barcellona degli anni trenta del secolo scorso, il consolidamento di una comunità medica che riconosceva una classificazione tematica della medicina nel rispetto di pratiche professionali differenziate. In base a tale classificazione tematica, i redattori della rivista ordinavano i loro articoli e riassunti, e i loro lettori li identificavano secondo una specifica denominazione.
- *LMC* ha mantenuto una struttura costante per tutta la pubblicazione, nonostante desse priorità di uscita all’emeroteca medica occitana e alla sezione degli articoli originali. Al contrario, l’emeroteca mondiale era la sezione che a volte era assente.
- La tiratura di questa rivista oscillava tra le 3.000 copie iniziali e le 5.000 copie nei momenti di maggiore vendita, arrivando ai 2500 durante la guerra civile. La frequenza di uscita, che era mensile, cambiò a causa dello scoppio della guerra: a partire dall’estate del 1936 la rivista, anche mantenendo la numerazione mensile e il volume semestrale, pubblicata i fascicoli a due a due.
- Gli articoli originali includevano alla fine una sintesi in diverse lingue, tra le quali presenza costante dell’Esperanto. Al contrario, la presenza dell’inglese era relativamente scarsa. Non siamo riusciti a identificare la persona che si occupava della sintesi degli articoli in Esperanto, anche se abbiamo il sospetto di collegamenti con il ‘Liceu Políglota Dalmau’.
- Durante i primi due anni di vita della rivista, le sintesi dell’emeroteca medica mondiale apparivano firmate, tuttavia, dalla metà del 1934, scompaiono le firme e le collaborazioni esplicite diventano più sporadiche.
- Le specialità mediche che generano un maggior numero di recensioni critiche nelle pagine de *LMC* corrispondono con le società di specialisti esistenti a Bar-

cellona, società che erano integrate presso l'“Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya”, come chirurgia, pediatria, urologia e ginecologia.

6. Pubblicità

- La pubblicità è stata sviluppata in un contesto caratterizzato dalle esigenze della produzione e del consumo di massa della società che emerse dalla rivoluzione industriale. Il consolidamento di una società industriale rappresentava nuovi bisogni sociali, vale a dire, compariva un mercato di consumo di massa che aveva bisogno di un nuovo sistema di trasmissione delle informazioni.
- La pubblicità divenne un elemento fondamentale nella comunicazione dell'informazione, acquisendo anche un certo carattere scientifico, e scoprendosi come un nuovo elemento in grado di apportare benefici economici con un obiettivo finale chiaro: incrementare la vendita determinati prodotti o servizi, cambiando o rafforzando le preferenze dei destinatari degli annunci, a seconda della loro sociale, nazionale, etnica, culturale, età, ecc.
- Dinanzi a tutte queste novità, i semplici annunci che fino ad allora si trovavano in alcune riviste e giornali hanno subito un grande cambiamento e si sviluppò un mondo parallelo, quello della pubblicità, che è nato come attività commerciale e si sviluppava come esercizio professionale. Al suo fianco apparve una nuova scienza, la psicologia sociale, che trovava uno spazio dove svilupparsi.
- I promotori iniziali della rivista erano i Laboratori Rocafort-Doria, che raramente si facevano visibili attraverso annunci dei loro prodotti e che si assumevano tutte le spese di pubblicazione. Il loro contributo economico è stato decisivo, in forma di investimento iniziale o di introiti per pubblicità nel corso del tempo, per sostenere la rivista.
- Dato il numero esiguo di abbonamenti e l'assenza di sovvenzioni o aiuti ufficiali, la pubblicità ha rappresentato un mezzo fondamentale per il finanziamento della rivista. Gli annunci sono sempre presenti per tutta la sua esistenza, anche in tempo di guerra, perché i ricavi derivanti sono stati necessari per sostenere gli obblighi di pubblicazione con i requisiti scientifici ed editoriali richiesti dalla direzione.
- Dal primo numero della rivista, il sostentamento di questa dipendeva non tanto dai potenziali abbonati ma dagli ingressi derivanti dalla pubblicità, in particolare quella del settore farmaceutico.

- La corrispondenza di Leandre Cervera con Ismael Girard rivela la preoccupazione della direzione della rivista di ottenere contratti pubblicitari con aziende farmaceutiche, cliniche o altri enti privati, sia in spagnolo che in francese.
- La maggior parte (85%) degli annunci pubblicati o presenti nelle pagine di *LMC* corrispondono a pubblicità di prodotti farmaceutici (specialità farmaceutiche specifiche). Il resto è rappresentato da pubblicità di librerie, cliniche private, prodotti dietetici, etc. Sono presenti inoltre pubblicità di banche, hotel..., ma solo in una piccola parte.

FONTS PRIMÀRIES I BIBLIOGRAFIA CRÍTICA

7.1. Arxius consultats

7.2. Bibliografia (fonts impreses i literatura secundària)

Sota aquest epígraf s'inclou la relació dels arxius consultats i la bibliografia consultada. Entre els arxius, destaca sens dubte el Centre interrègional de développement de l'occitan – Mediathèque interrégionale occitane, més conegut per les seves sigles CIRDOC, que recentment ha incorporat el fons del Collègi d'Occitània, anteriorment conservats a l'Institut Catholique de Tolosa de Llenguadoc. Aquest fons conté la correspondència d'Ismael Girard, metge occitanista i principal representant, a França, de *La Medicina Catalana*. Cal dir que, entre els seus corresponents, hi havia els metges Leandre Cervera i Jaume Aiguader i l'escriptor Josep Miracle. L'apartat "Bibliografia" conté tant fonts impreses (articles, llibres, principalment) com la bibliografia crítica que s'ha fet servir en la realització d'aquesta tesi.

7.1. ARXIUS CONSULTATS

Archivo de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas
 Archivo Histórico Nacional
 Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona
 Arxiu Històric del Col·legi de Metges de Barcelona
 Arxiu Històric de l'Institut d'Estudis Catalans
 Biblioteca de Catalunya: fons Leandre Cervera
 Centro Documental de la Memoria Histórica (Salamanca)
 CIRDOC: fons Collègi d'Occitània (Béziers, L'Hérault)
 Museu d'Història de la Medicina de Catalunya

7.2. BIBLIOGRAFIA (FONTS IMPRESES I LITERATURA SECUNDÀRIA)

AIMES, Alexandre (1934), Estat actual de la qüestió de l'helioteràpia. *La Medicina Catalana*, 2 (7): 441-458.

AIMES, Alexandre; CAYLA, J. (1936), Relacions entre les modificacions humorals observades durant el curs de l'helioteràpia i el metabolisme fosfatocàlcic. *La Medicina Catalana*, 6 (32): 497-504.

ALBA, Víctor (1986), Quan Janés donava feina a escriptors malvistos. *AVUI* 17 de setembre de 1986, p. 18.

ALBEROLA, Patrícia (2011), Ciència. Revista catalana de ciència i tecnologia. *Caplletra*, 71: 1-16.

ALSINA I BOFILL, Josep (1968), *Parlament del President de la Societat Catalana de Biologia. A: Homenatge al doctor Leandre Cervera i Astor. Ex-President de la Societat Catalana de Biologia*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 19-20.

[ANÒNIM] (1885), Mas sobre la cuestion de timbre. *El Imparcial*, 6523: 1-2. (28-7-1885).

[ANÒNIM] (1913), Le Professeur Pi y Suñer, de Barcelone. *Chanteclair*, 2 (122): 3, 7.

[ANÒNIM] (1915a), L'Institut a l'Estranger. *La Veü de Catalunya*, 20 d'agost de 1915, matí, p. 1.

[ANÒNIM] (1915b), Science in Catalonia. *The Lancet Journal*, 185 (4788): 1194.

[ANÒNIM] (1915c), *British Medical Journal*, 2 (2848): 180.

[ANÒNIM] (1922a), Los médicos franceses. *La Vanguardia*, 12 de març de 1922, p.10. (LVG 19220312-010, columnes 3 i 4).

[ANÒNIM] (1922b), Réception solennelle du Professeur Pi Suner [sic], nommé Docteur en Médecine « honoris causa » de l'Université de Toulouse. *Toulouse Médical*, 23: 653-679.

[ANÒNIM] (1926a), Ramon Turró i Darder. *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 5: 193-194.

[ANÒNIM] (1926b), [Ressenya del llibre] *Matière médicale et Pharmacodynamie*, de

- L.C[amille] Soula. *Ciència. Revista de Ciència i tecnologia*, 10: 480.
- [ANÒNIM] (1930), Noticiari-Moviment de socis. *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, 114: 33.
- [ANÒNIM] (1933a), Editorial. *Annals*, 27.
- [ANÒNIM] (1933b), [Editorial]. *La Medicina Catalana*, 1 (1): 144.
- [ANÒNIM] (1933c), Acords de l'Assemblea extraordinària del Sindicat de Metges de Catalunya i Balears del dia 10 de setembre de 1933. *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, 14 (157): 24-30.
- [ANÒNIM] (1933d), Asamblea de Médicos Titulares. *La Vanguardia*, 12 de setembre de 1933: p. 5, columna 1.
- [ANÒNIM] (1934), L'esperanto i les publicacions mèdiques. *La Medicina Catalana*, 3 (14): 601.
- [ANÒNIM] (1935), El nou director a l'Institut Francès de Barcelona. *La Publicitat*, 10 d'octubre 1935: 5.
- [ANÒNIM] [1936a], *Guia mèdica de Catalunya i Balears*. Barcelona: Sindicat de Metges de Catalunya.
- [ANÒNIM] (1936b), Occitània Mèdica [transcripció de les declaracions de Leandre Cervera en el programa "La mitja hora de l'Estudiant" de Ràdio Barcelona del dia 5 de juliol de 1936]. *La Medicina Catalana*, 34: 114-115.
- [ANÒNIM] (1936c), [Secció paramèdica]. *La Medicina Catalana*, 6 (33): 749-756.
- [ANÒNIM] (1960), [Nota necrològica]. *La Vanguardia*, 24 de desembre de 1960)
- ALBERTÍ, Santiago (ed.) (1966), *Diccionari biogràfic*. Barcelona. 4 volums.
- [ANÒNIM] (1968), [Nota necrològica de Pelai Martorell Carbonell]. Hoja oficial de la província de Barcelona, Any XXXVII, 1528 (1 juliol de 1968): 12.
- [ANÒNIM] (1970), [Nota necrològica d'Alexandre Aimes]. *Presse Médicale*, 47: 2100.
- [ANÒNIM] (1973a), Es la primera vez que en España se reunen neurólogos y radiólogos para estudiar un tema tan importante. Nos dice el Dr. D. Ignacio Blajot. *Mediterráneo: Prensa y Radio del Movimiento*. Sábado 3 de noviembre de 1973: p. 6.
- [ANÒNIM] (1973b), [Nota necrològica Francesc Camps Punes]. *La Vanguardia*, 18 de gener de 1973.

- [ANÒNIM] (1975), [Nota necrològica Alfons Nadal Sauquet]. *La Vanguardia*, 10 de juliol de 1975: p. 29.
- [ANÒNIM] (1977), [Nota necrològica Paul Delmas-Marsalet]. *Bordeaux médical*, 10: 1954-1955/ E. Aubertin (cote: 114626).
- [ANÒNIM] (1979), [Nota necrològica Josep Mestre i Puig]. *La Vanguardia*, 8 de març de 1979.
- [ANÒNIM] (1986), [Nota necrològica Pau Bricall Planas]. *La Vanguardia*, 25 d'abril de 1986.
- [ANÒNIM] (1988), *Miscelanea dedicada a la memoria de Ángel Sánchez Gozalbo (1894-1987)*. Castelló: Sociedad castellonense de cultura.
- [ANÒNIM] (1993), [Nota necrològica Ignasi Blajot Pena]. *El Periódico*, 9 de setembre de 1993.
- [ANÒNIM] (1994), [Nota necrològica Santiago Montserrat i Esteve]. *La Vanguardia*, 9 de març de 1994.
- [ANÒNIM] (2013), La històrica llibreria Catalònia tanca a causa de la caiguda de vendes. *La Vanguardia*, 8 de gener de 2013: p. 30.
- ARCA (Arxiu de Revistes Catalanes Antiques). *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica (1933-1938)*, <http://mdc2.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/medicina>
- ARIAS MANÉN, Salvador (1934a), Consideracions sobre un cas de càncer de ronyó. *La Medicina Catalana*, 3 (13): 423-432.
- ARIAS MANÉN, Salvador (1934a), Presentació d'un cas de ruptura traumàtica de la uretra en una nena. *La Medicina Catalana*, 3 (13): 457.
- ARIAS MANÉN, Salvador (1935), Les malalties de l'aparell urinari en els infants: Il·lustració diagnòstica. *La Medicina Catalana*, 4 (18): 339-359.
- ARIAS MANÉN, Salvador (1936), La quilúria no parasitària. *La Medicina Catalana*, 5 (23): 129-134.
- ARRIGHI, Paul (2007), *Silvio Trentin, un Européen en résistance. 1919-1943*. Portet-sur-Garonne: Nouvelles Éditions Loubatières.
- AVILÉS, Juan (1998), França i el nacionalisme català als inicis de la Guerra Civil, *L'Avenç*, 23: 16-18.

- BACARDÍ, Montserrat (2012), *La traducció catalana sota el franquisme*. Barcelona: Punctum.
- BALLESTER, Rosa (1998), *La medicina en España y en Francia y sus relaciones con la ciencia, la tradición y los saberes tradicionales (siglos XVIII al XX)*. Alacant: Instituto de Cultura "Juan Gil Albert" / Diputación Provincial de Alicante.
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric (2002), *Història de l'Institut d'Estudis Catalans, 1907-1942*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BALLÚS, Carles (1994), En memoria del Dr. Monserrat Esteve. *Anuario de Psicología*, 60: 95-96.
- BAÑOS, Josep Eladi; GUARDIOLA, Elena (2007), Eponimia mèdica catalana. La reacció de Müller-Bellido-Burger. *Annals de Medicina*, 2 (90): 89-93.
- BARJAU-MARTÍ, Josep M (1935), L'evolució de la fisiologia en els darrers vint-i-cinc anys. *La Medicina Catalana*, 5 (27): 619-626.
- BARJAU RICO, Santi (1999), Els inicis del pensament publicitari: Pere Prat Gaballí, Rafael Borí i el Publi-club. La teoria i la pràctica de la publicitat 'racional' a Catalunya entre 1915 i 1939. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 10: 89-105.
- BARONA VILAR, Josep Lluís; MANCEBO, María Fernanda (1989), *José Puche Alvarez (1896-1979). Historia de un compromiso: estudio biográfico y científico de un republicano español*. València, Generalitat Valenciana.
- BARONA, Josep Lluís; RAMIS, Joaquim; TOMÁS, J. (1995), Les publicacions mèdiques periòdiques als països catalans. A: Actes del Catorzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (Palma, 24-26 de setembre de 1992). Palma: Universitat de les Illes Balears; tom II: pp. 567- 597.
- BELLIDO I GOLFERICH, Jesús Maria (1934), Valoració de l'activitat vitamínica dels aliments o les preparacions farmacèutiques que contenen vitamines. *La Medicina Catalana*, 3 (12): 259-270.
- BELLIDO I GOLFERICH, Jesús Maria; RAVENTÓS, Jaume (1935), La funció de la glàndula intracarotídia. *La Medicina Catalana*, 4 (19): 465-466.
- BELLIDO I GOLFERICH, Jesús Maria (1937), Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica de Societat de Biologia. *La Medicina Catalana*, 9 (51-52): 171-182.
- BELTRAMI, Geó; ROMIEU, Marc (1938), La mélanodontie infantile. *Revue de*

- Stomatologie*, 6 (41): 433. Ressenya: DAHOUM, M. (1939). *La Presse medicale*, 76: 155-156.
- BERTRAND, Jean Jacques Aquille (1932), *Barcelone, Cité d'art & de sciences*, Barcelona: Éditions Françaises de Barcelone.
- Bibliothèque interuniversitaire de Santé (www.biusante.parisdescartes.fr).
- Bibliothèque de l'Académie national de médecine (www.bibliotheque.academie-medecine.fr).
- Biblioteca virtual de prensa histórica (<http://prensahistorica.mcu.es/>)
- BLAJOT PENA, Ignacio (1970). *Radiología clínica del tórax*. Barcelona: Toray.
- BORDÀS I SALELLAS, Francesc (1934), Manifestacions oculars de l'heredosífilis. *La Medicina Catalana*, 2 (9): 727-736.
- BORDÀS I SALELLAS, Francesc (1935), Oftalmologia actínica. *La Medicina Catalana*, 4 (16): 693-698.
- BORDÀS [I SALELLAS], Francesc (1909), Técnica de las inyecciones intravenosas de sales mercuriales solubles. *Boletín mensual del Colegio de Médicos de Gerona*, 14: 25-28.
- BORDÀS [I SALELLAS], Francesc (1915), Cuerpo extraño enclavado en todo el espesor de la córnea. *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona*, 41: 49-51.
- BORDÀS [I SALELLAS], Francesc (1932), Pequeños trastornos de la acomodación y de la convergencia; su significación clínica; tratamiento. *Annals de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*, 6: 210-220.
- BORDÀS I SALELLAS, Francesc (1935), Oftalmologia actínica. *La Medicina Catalana*, 4 (16): 693-698.
- BORDÀS I SALELLAS, Francesc (1936), Simptomatologia oftalmològica [dels tumors cerebrals], 9è Congrés de Metges i Biòlegs en Llengua Catalana. Barcelona: Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Vol. 1, pp. 613-633.
- BORI LLOBET, Rafael; GARDÓ, José (1936), *Tratado completo de publicidad y propaganda*. Barcelona: J. Montesó.
- BORT, Jordi (2012), Àngel Sánchez Gozalbo. *Elperiòdic.com. Informació de la Comunitat Valenciana*, 9 de març de 2012. (http://www.elperiodic.com/opinion/raonsiparaules/2909_angel-sanchez-gozalbo.html). Consultat el dia 29 d'agost de 2015.

- BRANDT, Allan; GARDNER, Martha (2003), *The Golden Age of Medicine? A: Cooter, Roger; Pickstone, John (eds.), Companion to Medicine in the Twentieth Century*. London & New York: Routledge, pp. 21-37.
- BRETON, Marià (1935), Estat actual del tractament dels prostàtics. *La Medicina Catalana*, 18 (4): 321-326.
- BRICALL PLANAS, Pau; REITG PUIG, L. G. (1933), Hipocratismo digital y acrocianosis. *Revista Médica de Barcelona*, 19: 5-20.
- BROGGI, Moisés (1938), Sobre el tractament de les ferides simples de les extremitats per arma de foc. *La Medicina Catalana*, 8 (59-60): 398-400.
- BRUGUERA CORTADA, Miquel (2008), El tribunal de depuració de responsabilitats polítiques del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona. *Gimbernat*, 50: 267-292.
- BYNUM, William; LOCK, Stephen; PORTER, Roy (eds.) (1992), *Medical Journals and Medical Knowledge: Historical Essays*. London and New York: Routledge.
- BYNUM, William F.; PORTER, Roy (eds.) (1993), *Companion Encyclopedia of the History of Medicine*. London & New York: Routledge.
- CABRÉ I CLARAMUNT, Josep (1934a), L'acció d'un extret de melsa i de sals de magnesi en certes dermatosis. *La Medicina Catalana*, 2 (8): 543-548.
- CABRÉ I CLARAMUNT, Josep (1934b), Concepte actual de la sífilis hereditària i de la seva transmissió. *La Medicina Catalana*, 2 (9): 663-672.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria (1967), *Índice de prensa médica en Cataluña: hasta 1900*. Barcelona: Universitat de Barcelona, tesi doctoral inèdita.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria (1997), L'Acadèmia de Ciències Mèdiques durant la Guerra Civil. *Gimbernat*, 27: 193-204.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria (2001), *Notícia de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears*. Barcelona: Publicacions del Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona [Annals de Medicina en pp. 67-68].
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria (2012), Nota sobre la revista 'Ars Medica'. *Gimbernat*, 57: 185-200.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria (2013), *Prensa sanitària a Catalunya (1763-1939)*. Manresa: Publicacions de l'Arxiu Històric de les Ciències de la Salut / Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

- CALBET I CAMARASA, Josep Maria; CORBELLA I CORBELLA, Jacint (1981-1983), *Diccionari biogràfic de metges catalans*. Barcelona: Rafael Dalmau, 3 vols.
- CAMARASA, Josep Maria; VIDAL HERNÁNDEZ, Josep Miquel (2007), *Cartes que lliguen. Les correspondències científiques com a font de la història de la ciència*. Catarroja: Editorial Afers.
- CAMPILLO, Maria (1994), *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CANTOR, Geoffrey *et al.* (2004), *Science in the nineteenth-century periodical: reading the magazine of nature*. Cambridge: Cambridge University.
- CARMANIU MAINADÉ, Francesc X. (2009), Gironins del segle XIX. Francesc X. Cortada (1887-1973). *Diari de Girona - Dominical*, 14 juny 2009, p. 16.
- CASASSAS, Jordi (2009), La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX. *Afers*, Catarroja, 213-294.
- CASASSAS, Oriol (1970), *La medicina catalana del segle XX*. Barcelona: Edicions 62.
- CASASSAS, Oriol (2007), *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans – Secció de Ciències.
- CASASSAS, Oriol; CAMARASA, Josep M.; JUNYENT, Cristina (2012), Cent anys de la Societat Catalana de Biologia. *Treballs de la Societat de Biologia de Barcelona*, 63: 299-324.
- CASTAIGNE, Joseph (1935), La hidrologia científica i mèdica a l'Escola de Medicina i de Farmàcia de Clermont-Ferrand'. *La Medicina Catalana*, 5 (25): 383-388.
- CASTAIGNE, Joseph; DODEL, Pierre (1939), *Éléments de physiologie clinique de l'appareil circulatoire*. París: Masson.
- CERVERA ASTOR, Leandre (1918), *La secreción externa del páncreas y su excitante humoral*. Madrid: Universidad Central, tesi doctoral.
- CERVERA ASTOR, Leandre (1926a), Fisiologia i patologia de les glàndules endocrines. *Monografies Mèdiques*, 1.
- CERVERA, Leandre (1926b), Els anticossos i les noves doctrines de la immunitat", *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 2: 49-53.
- CERVERA, Leandre (1926c), L'obra fisiològica de Turró, *Ciència. Revista de ciència i*

tecnologia, 5: 210-220.

CERVERA, Leandre (1926d), Le Comminges thermal et climatique, Tesi doctoral del Doctor Girard. *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 10: 480.

CERVERA, Leandre (1927), Activació del treball endocrí per mitjà dels Raigs de Rontgen”, *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 20: 625-631.

CERVERA, Leandre (1928a), Secretines fisiològiques de procedència alimentícia [sic] i secretines no fisiològiques (Hitzasekretin i Pflanzeseekretin), *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 24: 247-254.

CERVERA, Leandre (1928b), [Ressenya del llibre] *La funzione endocrina delle ghiandole sessuali*, “conferències dels professors Bruni, Champi, Gley, Lugaro, Thorek i Voronoff”, *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 26: 450-451.

CERVERA, Leandre (1929), Per a perllongar la joventut i endolcir la vellesa, *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 30: 675-685.

CERVERA, Leandre (1930), Claude Bernard, revolucionari de la medicina, *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 37: 33-48.

CERVERA, Leandre; Fornells-Puig, F[élix] (1929), Sobre la naturalesa química de l'agent colesterinogen que actua a seguit de la injecció intraduodenal d'àcid clorhídric, *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 33: 162-163.

CERVERA, Leandre (1932), [Ressenya del llibre] *Précis de Cancérologie* de J[oseph] Ducuing. *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 51: 279.

CERVERA, Leandre (1933a), La pubertat normal. *Monografies Mèdiques*, 73.

CERVERA, Leandre (1933b), La pubertat patològica. *Monografies Mèdiques*, 76.

CERVERA ASTOR, Leandre (1934), Consideracions a propòsit de vint casos d'hipofisopaties, tractats durant el darrer bienni. 8è *Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. Barcelona: Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Vol. 2, pp. 60-61.

CERVERA, Leandre; TORRES-CARRERAS, R.; BOSCH-SOLÀ, P. (1935), Distròfia adiposa no froehliana amb diabetis insípida. *La Medicina Catalana*, 4 (16): 9-20.

CERVERA ASTOR, Leandre (1936a), 9è *Congrés de Metges i Biòlegs en Llengua Catalana*. Barcelona: Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Vol. 2, p. 129.

CERVERA ASTOR, Leandre (1936b), La criptorquídia infantil és esmenable per mitjans

mèdics o és acció quirúrgica? 9è *Congrés de Metges i Biòlegs en Llengua Catalana*. Barcelona: Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Vol. 2, p. 131.

CERVERA, Leandre (1936c), [Transcripció de les declaracions a Ràdio Barcelona recollides a la secció “Occitània Mèdica”]. *La Medicina Catalana*, 6 (34): 114-115.

CERVERA ASTOR, Leandre; CASTELLS, Hermini (1936), Nota clínica sobre diagnòstic i tractament de les àlgies de la insuficiència vertebral. 9è *Congrés de Metges i Biòlegs en Llengua Catalana*. Barcelona: Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Vol. 2, p. 130.

CERVERA ASTOR, Leandre; FOLCH-PI, Albert; BENAIGES, Bonaventura (1936), Comenaris a l'estadística personal d'hipofisopaties vistes de 1933 a 1936 (nota pronòstica terapèutica). 9è *Congrés de Metges i Biòlegs en Llengua Catalana*. Barcelona: Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Vol. 2, p. 165.

CERVERA, Leandre (1937a), Occitanisme pràctic i occitanisme floralesc. *La Medicina Catalana*, 43-44: 505.

CERVERA, Leandre (1937b), Occitanisme pràctic i occitanisme floralesc. *SIAS: portaveu de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya*, 4: 1.

CERVERA, Leandre (1953), Jesús M. Bellido i Golferichs: 1880-1952. *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, pp. 124-126.

CHUMILLAS I COROMINA, Jordi (2007), *Traducció i edició a Catalunya durant la primera dictadura del s.XX (1923-1930)*. Treball de recerca de doctorat vinculat al Grup de Recerca “Editorials, traduccions i traductors a la Catalunya contemporània”, Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya. Recurs electrònic: <http://ddl.handle.net/2072/4302> (darrera consulta 3 de març de 2015).

CHUMILLAS I COROMINA, Jordi (2009), L'edició de traduccions literàries al català durant la primera dictadura del s. XX. *Anuari Verdaguer*, 17: 201-214.

CHUMILLAS I COROMINA, Jordi (2014), *Traducció i edició literària a Catalunya durant la primera dictadura del segle XX (1923-1930)*. Vic: Universitat de Vic / Universitat Central de Catalunya (Tesi doctoral defensada al novembre de 2014 dins del programa de doctorat de “Traducció, Llengües i Literatures” de la UVic-UCC i dirigida pel Dr. Manuel Llanas). TDX: pendent de publicació (consulta efectuada el 24 d'octubre de 2015).

CHURCH, R.; TANSEY, E.M. (2007), Burroughs, Wellcome & Co., Knowledge, Trust, Profit and the transformation of the British pharmaceutical industry, 1880-1940.

Lancaster, Carnegie Publishing.

CLARET I MIRANDA, Jaume (2005), *La repressió franquista a la universitat espanyola*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari d'Història, tesi doctoral.

CONGRESSOS DE METGES I BIÒLEGS DE LLENGUA CATALANA (ELS) (<http://taller.iec.cat/emibllc/congressos.asp>).

COOTER, Roger; PICKSTONE, John (eds.) (2003), *Companion to Medicine in the Twentieth Century*. London & New York: Routledge.

CORACHAN, Manuel (1934), Pronòstic del tractament del carcinoma de la mamella. *La Medicina Catalana*, 5 (22): 19-28.

CORBELLA I CORBELLA, Jacint (1976), August Pi i Sunyer: (1879-1965). La seva biografia. A: *Centenari de la naixença d'August Pi i Sunyer*. Barcelona: Elite gràfic, 1976, pp. 137-150.

CORBELLA I CORBELLA, Jacint (1996), *Història de la Facultat de Medicina de Barcelona (1843-1985)*. Barcelona, Fundació Uriach 1838.

CORBELLA I CORBELLA, Jacint (2000), Camille Soula, professor de Tolosa, i l'Institut de Fisiologia. *Gimbernat*, 34: 275-276.

CORBELLA I CORBELLA, Jacint (2009), *L'Institut de Fisiologia de Barcelona (1920-1939)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 21-39.

CORBELLA I CORBELLA, Jacint (2012), *Metges i medicina d'Occitània*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

CORBELLA CORBELLA, Jacint; CALBET I CAMARASA, Josep Maria (2005), *Bibliografia Històrica de la Sanitat Catalana*. Barcelona, Publicacions del Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona.

CORREDOR-MATHEOS, J. (1995), *Ninots i ninotaires del començament de segle: la medicina i l'humor*. [Barcelona] : Mutual Mèdica de Catalunya i Balears.

COSTA I MOLINARI, Josep M. (1995), *Santiago Montserrat i Esteve. Homenatge al mestre*. Barcelona, Fundació Uriach 1838.

DANON, Josep (2002), Bibliotecas históricomédicas en Cataluña. *Medicina e Historia*, 3: 1-15.

DELMAS-MARSALET, Paul (1935), El problema de la demència precoç. *La Medicina Catalana*, 4 (20): 575-576. L'article original s'havia publicat a *Journal de Médecine*

de Bordeaux, [1] (20 de març de 1935): 195 [sic LMC].

DELMAS-MARSALET, Paul (1936), L'evolució de les idees sobre l'histerisme. *La Medicina Catalana*, 6 (32): 570-577. Traducció íntegra, amb referències bibliogràfiques, de l'article original publicat a *Journal de Médecine de Bordeaux*, 113 (20 de març de 1936): 195-202.

DELMAS-MARSALET, Paul (1938), Sobre un cas de demència del tipus Pick amb lleugers senyals d'hipertonia extrapiramidal. *La Medicina Catalana*, 8 (55-56): 315-318. L'article original s'havia publicat al *Journal de Médecine de Bordeaux*, 3 (10 de juliol de 1937): 5. [sic LMC]

DELMAS-MARSALET, Paul (1942), Leçon inaugurale à la chaire de clinique des maladies nerveuses et mentales. *Journal de Médecine de Bordeaux*, [7]: 408-425.

DEÓ, Francesc-Josep (1993a), La premsa científica i tècnica en català (1878-1936). *L'Avenç*, 175: 20-24.

DEÓ, Francesc-Josep (1993b), Apunts per a una història de la premsa científica i tècnica en català. Ciència i periodisme. *El Mirall*, 7 (63): 75-80.

DODEL, Pierre; DASTUGUE, G. (1935), Assaig de verificació experimental dels mètodes indirectes de mesurament de la tensió arterial en l'home. *La Medicina Catalana*, 5 (25): 413-422.

DUCUING, Joseph (1929), Flebitis pèlvicas post-operatorias. *Ars Medica. Revista de Medicina, Cirugía y Especialidades*, 5 (53): 425-432.

DUCUING, Joseph (1930), Flebitis, trombosis i embòlies postoperatòries. *Monografies Mèdiques*, 44.

DUCUING, Joseph (1934), Nuevas pruebas aportadas a la discusión de la contagiosidad de las flebitis post-operatorias. *Ars Medica. Revista de Medicina, Cirugía y Especialidades*, 10 (104): 164-168.

DUCUING, Joseph; MILETZKI, O.; SOULA, Louis Camille (1934), L'anèmia agàstrica experimental. *La Medicina Catalana*, 15 (3): 613-624.

DUCUING, Joseph (1935), El tratamiento quirúrgico de las adenopatías cancerosas secundarias del cuello en el cáncer buco-faríngeo. *Ars Medica. Revista de Medicina, Cirugía y Especialidades*, 11 (120): 353-360.

EGUIZÁBAL, Raúl (1998), *Historia de la publicidad*. Madrid, Eresma&Celeste Ediciones, pp. 221-222.

- EQUIZÁBAL, Raúl (2002), El arte al servicio de la técnica". *Publifilia*, 6: 65-68.
- EISENSTEIN, Elisabeth (1994), *La revolución de la imprenta en la Edad Moderna europea*. Madrid: Ediciones Akal.
- ESCOLÀ, Delfi et al. (1973), *Josep Miracle i la seva obra*. Tàrrrega – Andorra la Vella: F. Camps Calmet / Erosa.
- ESCULIES, Joan (2011), *Joan Solé i Pla. Un separatista entre Macià i Companys*. Barcelona: Edicions de 1984.
- FERNÁNDEZ POYATOS, M^a. Dolores (2011), La publicidad de salud en la prensa ilustrada de finales del siglo XIX. *Cuestiones publicitarias*, 1 (16): 108-124.
http://www.maecei.es/pdf/n16/articulos/A7.La_publicidad_de_salud_en_la_prensa_ilustrada_de_finales_del_siglo_XIX.pdf (consulta efectuada el 20 de maig de 2014).
- FERNÁNDEZ SANZ, Juan José (1995), Metodología, archivos y fuentes bibliográficas para el estudio de la prensa médica. A: *Documentación de las Ciencias de la Información*, núm. 18. Madrid: Servicio de Publicaciones, Universidad Complutense de Madrid, pp. 115-142.
- FERRÉ TRILL, X. (2007), "El gir humanista del positivisme en el 'Noticiari' de les Monografies Mèdiques." A: *Pensament positivista a Catalunya*. Valls, Cossetània Edicions, pp. 161-173.
- FITXES DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2006-2007). Inventari del patrimoni històric , arquitectònic i ambiental d'Esplugues de Llobregat. Fitxa I.I.03/070
<http://www.diba.es/documents/429042/b1ec949d-70f2-40c7-9bbc-f046aef9d7f7>
- FOLCH JOU, Guillermo (1986). *Historia General de la Farmacia*. Madrid: Sol.
- FONTAN MOREAUX, Patricia (2003), *Sous la plume et su les traces d'Eugène-Humbert Guitard*. Tolosa : tesis doctoral, Faculté des Sciences Pharmaceutiques.
- FONTANON, Claudine; GRELON, André (1994), Soula, Camille. A: FONTANON, Claudine; GRELON, André; ENS, Lyon (dirs.), *Les professeurs du Conservatoire National des Arts et Métiers. Dictionnaire biographique, 1794-1955*. París: Institut National de Recherche Pédagogique / Conservatoire National des Arts et Métiers, pp. 581-591.
- FORNÉS PÉREZ, Lluís (2004), *El pensament panoccitanista (1904-2004) en les revistes Occitania, Oc, L'Amic de les Arts, Taula de Lletres Valencianes, Revista Occitana i Paraula d'Oc*. València: Universitat de València, tesi doctoral.

- FRANCÈS, Josep Maria (1998), *Retorn al sol* (edició de Jordi Solé i Camardons). Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- FRANQUESA, Montserrat (2013), *La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GABARRÓ I GARCIA, Pere (1933), *Les publicacions científiques i la llengua catalana*. Barcelona: Societat de Cirurgia de Catalunya.
- GALERIA DE METGES CATALANS (Col·legi Oficial de Metges de Barcelona). <http://www.galeriametges.cat>
- GALLART MONÈS, Francesc (1934), Com s'ha de formar el metge. *La Medicina Catalana*, 2 (4): 3-8.
- GALLART MONÈS, Francesc (1935), Alguns trastorns gastroentèrics més freqüents deguts a la insolació. *La Medicina Catalana*, 4 (20): 637-638.
- GALLART MONÈS, Francesc; DOMINGO, Pere (1935a) Anatomia patològica de la colitis ulcerosa. *La Medicina Catalana*, 5 (25): 493.
- GALLART MONÈS, Francesc; DOMINGO, Pere (1935b). Sobre l'etiologia de la colitis ulcerativa (2a comunicació). *La Medicina Catalana*, 4 (19): 466-467.
- GALLART MONÈS, Francesc (1936), El Doctor Pere Esquerdo. *La Medicina Catalana*, 6 (30): 241-242.
- GARCIA LLADÓ, Àngela, (2012), *La revista Ciència (1926-1933) - Una eina al servei del catalanisme*. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona (Treball final de Màster).
- GARCÍA LLADÓ, Àngela; MONTERO-PICH, Òscar; ZARZOSO, Alfons; MARTÍNEZ-VIDAL, Àlvar (2013), Ciència magazine, first period (1926-1933): A project for the recovery and dissemination of the Catalan heritage. *Contributions to Science*, 9: 169-176.
- GARCIA-TORNEL, Llorenç (1934), Lesions genitals, accidents de treball. *La Medicina Catalana*, 3 (14): 515-532.
- GIBERT I QUERALTÓ, Joan; CIVIL INGLÈS, J. (1933), Equivalència electrocardiogràfica de les aortitis. *La Medicina Catalana*, 1 (2): 187-198.
- GIBERT I QUERALTÓ, Joan (1934), L'heredolues en les malalties internes de l'adult. III.- Heredosífilis cardiovascular de l'adult. *La Medicina Catalana*, 2 (9): 708-714.
- GIRARD, Ismael (1930), *Le Progrès Médical*, 21: 938.

- GIRARD, Ismael (1933), *La Medicina Catalana*, 1 (1): 141-142.
- GIRARD, Ismael (1934a), Essai de météoropathologie. La mortalité épidémique dans un grand centre urbain (Toulouse) en 1932 et ses relations avec les éléments météorologiques. *Gazette médicale de France*, 7.
- GIRARD, Ismael (1934b), *La mortalité par tuberculose et par cancer à Toulouse*. Montauban, Impr. de Prunet (extrait du *Toulouse-Médical*, 1 de juny de 1934)
- GLEYS, Eugène (1918), [Lecciones sobre las secreciones internas I, II, III y IV]. *Laboratorio. Revista de ciencias biológicas y de medicina experimental*, 2: 428, 516.
- GLEYS, Eugène (1920), *Cuatro lecciones sobre secreciones internas*. Barcelona, Salvat.
- GLEYS, Eugène (1921), *Quatre leçons sur les sécrétions internes*. París, Librairie J.B. Baillièrre et Fils.
- GLEYS, Eugène (1931), Eugène Gley. *Treballs de la Societat de Biologia*, 13: 13-14.
- GLEYS, Eugène (1943) "Consideraciones a guisa de prólogo." *Tratado elemental de fisiología*. Novena edición, totalmente refundida y puesta al corriente por P[ierre] Gley. Traducción revisada con un prólogo del Dr. Leandre Cervera. Barcelona-Buenos Aires, Salvat, pp. ix-x.
- GONZÁLEZ BUENO, Antonio; RODRÍGUEZ NOZAL, Raúl; GARCÍA GARCÍA, M.J. (1996), La pénétration de l'industrie pharmaceutique française en Espagne (1919-1933). *Revue d'Histoire de la Pharmacie*, 312: 286-291.
- GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA. <http://www.enciclopedia.cat/enciclopèdies/gran-enciclopèdia-catalana>
- GRAUS, Andrea (2015), *Las investigaciones psíquicas en España (1888-1931)*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral.
- GREGORICH I SERVAT, Alfons (1978), *Història de la Mutual Mèdica de Catalunya i Balears*. Barcelona: Mutual Mèdica de Catalunya i Balears.
- GROC, Edmond (1905), *Des troubles gastro-intestinaux chez les adénoïdiens*. Lyon: Rey (tesi doctoral).
- GROC, Edmond (1908), *Du rôle des sociétés d'assistance aux blessés militaires*. Montpellier: Impr. générale du Midi.
- GROC, Edmond (1911), *Physiothérapie, cures marines, convalescences dans l'armée*. París: La Rochelle.
- GUERRA, Francisco (2003), *La medicina en el exilio republicano*. Madrid: Universidad de Alcalá de Henares.
- HERRAN, Nestor (2010), Science to the glory of God: The popular science magazine Iberica and its coverage of radioactivity, 1914–1936. *Science and Education* 21 (3): 335-353.
- HERVÀS PUYAL, Carles (2004), *Sanitat a Catalunya durant la República i la Guerra Civil. Política i organització sanitàries: l'impacte del conflicte bèl·lic*. Barcelona: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Universitat Pompeu Fabra (tesi doctoral : <http://www.tdx.cat/TDX-1227107-125336>).
- HERVÀS PUYAL, Carles (2014), *La xarxa hospitalària a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*. Manresa: Arxiu Històric de les Ciències de la Salut.
- IGNACIUK, Agata (2014), Publicidad farmacéutica y género: anuncios de la "píldora" en España (1964-1985). *Medicina & Historia*, 1: 4-21.
- LEFÈBVRE, Thierry (2004), L'Urodonal et ses publicités. *Revue d'Histoire de la pharmacie*, 92 (344): 680-684.
- LICHENSTEIN, Fanny; VILARDAGA, R. (2003), Pasos hacia la aproximación entre psicología y cibernética. La obra de Santiago Montserrat-Esteve (1910-1994). *Revista de Historia de la Psicología*, 25 (3-4): 753-764.
- LLANAS, Manuel (2005), *L'edició a Catalunya: el segle XX (fins a 1939)*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya.
- LLANAS, Manuel; PINYOL, Ramon (2013), Notes sobre l'activitat professional d'Antoni López-Llausàs abans de 1936. A: Bacardí, Montserrat; Foguet, Francesc; Gallén, Enric (eds.) (2013), *La literatura catalana contemporània: intertextos, influències i relacions*. Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura; Institut d'Estudis Catalans; Universitat Autònoma de Barcelona (Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, 8), pp. 169-182.
- LLETGET LÓPEZ, Isabel (2007), Memòries de la família Lletget López (1872-1942). *Biblio 3W. Revista bibliogràfica de geografia y ciencias sociales*. Universidad de Barcelona, 12 (718): 65-90.
- LLORT I BRULL, Josep (1987), *Josep Miracle*. Barcelona: Editorial Millà.
- LÓPEZ GÓMEZ, José Manuel (2007), Un cirujano catalán en Burgos: Salvador Arias Manén (1909-1976). *Gimbernat*, 48: 91-111.

LÓPEZ GÓMEZ, José Manuel (2008), Médicos catalanes en el Burgos de la Guerra Civil (1936-1939). *Gimbernat*, 50: 243-254.

LÓPEZ PIÑERO, José María; TERRADA FERRANDIS, María Luz (1990), *Bibliographia Medica Hispanica: 1475-1950. Vol. VII. Revistas, 1736-1950*. València: Instituto de Estudios Documentales e Históricos sobre la Ciencia.

LÓPEZ PIÑERO, José María; TERRADA FERRANDIS, María Luz (1991), *Bibliographia Medica Hispanica: 1475-1950. Vol. VIII. Bibliometría de las revistas, 1736-1950*. València: Instituto de Estudios Documentales e Históricos sobre la Ciencia.

M.E.F. (1928), El Centre Regional de Tolosa per a la lluita contra el càncer, *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 26: 170-180.

MARCH NOGUERA, Joan (2002), La revista *Ciència* (1926-1933), primera revista de ciència i de tècnica en català. *Actes de la VI Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / SCHCT, pp. 381-387.

MARTÍ BOSCA, José Vicente; REY, Antonio (eds.) (2004), *Actas del I Simposium Internacional Félix Martí Ibáñez: medicina, historia e ideología*. [València]: Conselleria de Cultura, Educació i Esport.

MARTIN I BERBOIS, Josep Lluís (2012), *El Sindicat de Metges de Catalunya. Un exemple de perseverança en la defensa de la medicina i el país*. Catarroja: Afers.

MARTÍNEZ ANIDO, Severiano (1927), Autorización de Real Orden al Comité Ejecutivo de la Asociación Nacional de Inspectores municipales de Sanidad ara ausentarse de sus respectivos domicilios. *Numancia sanitaria: Boletín Oficial del Colegio de Médicos de Soria*, 90: 11-12. (1 agosto 1927).

MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; PARDO TOMÁS, José. (coords.) (2004), *Llibre d'actes de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (1915-1937)* [en suport electrònic] Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; PARDO TOMÁS, José (2008), *Annals de Medicina: apunts sobre els seus orígens*. *Annals de Medicina* 91: 158-161.

MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; SALLEN DEL COLOMBO, Emma (2010a), Ciencia en el exilio, una forma de resistència. La traducció castellana de *The Wisdom of the Body* de Walter B. Cannon (Mèxic, 1941). *Cultura Escrita & Sociedad*, 30: 149-175.

MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; SALLEN DEL COLOMBO, Emma (2010b), Entre el éxodo y la diáspora. Albert Folch Pi, Joaquín d'Harcourt y la reconstitución de la escuela biológica catalana en Francia (1939-1941). A: Barona, Josep Lluís (ed.), *El exilio*

científico republicano. València: PUV, pp. 137-155.

MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; PERONA, Judith (2011), La consolidación de las especialidades médicas en la Cataluña republicana a través de una revista de resúmenes: La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica (1933-1938). A: Porras, Isabel et al. *Actas del Congreso sobre Transmisión del conocimiento médico e internacionalización de las prácticas sanitarias: una reflexión histórica*. Madrid: Sociedad Española de Historia de la Medicina, pp. 287-292.

MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; ZARZOSO ORELLANA, Alfons (2009), L'obsessió del retorn. L'exili mèdic català a França. *Mètode*, 61: 71-77.

MASSONS, Josep M.; BROGGI, Moisés (1942), La gangrena gaseosa en cirugía de guerra. *Medicina (Madr.)*, 10: 128-143.

MEDINA DOMÉNECH, Rosa María (1999), «Usines à Guerir». De la electro-radiología a los centros anticancerosos. Transformaciones tecnológicas y pensamiento administrativo en la lucha anticancerosa francesa. *Asclepio*, (2): 149-165.

Medina Doménech, Rosa María (1996), *¿Curar el càncer? Los orígenes de la radioterapia española en el primer tercio del siglo XX*. Granada: Universidad de Granada.

MESTRE I PUIG, Josep (1935), La coordinació dels serveis hospitalaris a Catalunya. *Annals de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona*, 17: 321-342.

MIRACLE, Josep (1976), *Quatre coses del meu temps (Memòries)*. Barcelona: Edicions la Paraula Viva.

MIRACLE, Josep (1985), *Mestres i amics*. Barcelona: Editorial Selecta.

MIRACLE, Josep (1991), *Entre l'ahir i el demà. Opinions de cor a pensa*. Barcelona: El Llamp.

MIRALTA, Julio (1945), *Pasteur, el genial intruso*. Barcelona: Salvat.

MIRALTA, Julio (1948), *Hiel y miel de Claudio Bernard*. Barcelona: Salvat.

MIRET I MONSO, Josep (1993), L'exili dels metges catalans després de la Guerra Civil. *Gimbernat*, 20: 213-260.

MONTASTRUC, Paul (1992), Un grand précurseur des sciences pharmacologiques a la Faculté de Médecine de Toulouse. Louis-Camille Soula [article editorial]. *La Lettre du Pharmacologue*, 1(6): 3-4.

MONTGOMERY, Scott L. (2000), *Science in translation: movements of knowledge*

through cultures and time. Chicago and London: University of Chicago Press.

MONTSERRAT ESTEVE, Santiago (1934a), Anèmies i sistema nerviós: Síndromes neuro i psico-anèmiques' *La Medicina Catalana*, 3 (15): 675-694.

MONTSERRAT ESTEVE, Santiago (1934b), L'heredolues en les malalties internes de l'adult. IV.- Síndromes neuropsiquiàtriques en els heredoluetics'. *La Medicina Catalana*, 2 (9): 715-720.

MONTSERRAT ESTEVE, Santiago (1937), Psiquiatria de guerra. *La Medicina Catalana*, 8 (51-52): 145-150.

MONTSERRAT I ESTEVE, Santiago (1985), *Psicología y psicopatología cibernéticas*. Barcelona: Herder.

MONTSERRAT ESTEVE, Santiago; QUADRA-BORDES, Victòria; VISCASILLER GARCÍA, F. (1934), Púrpura postarsenobenzòlica. *La Medicina Catalana*, 2 (5): 213-231.

MORETÓ I GIMBERNAT, Maria Júlia (1986), Apunts biogràfics del Dr. Coll i Turbau. *Gimbernat*, 6: 235-244.

MUÑOZ, Olivier (2012), Théodore Marie et Joseph Ducuing: deux approches de la lutte contre le cancer à Toulouse dans l'entre-deux-guerre. A : FOUCAULT, Didier (dir.), *Lutter contre le cancer (1740-1960)*. Toulouse, Éditions Privat, pp. 283-311.

NADAL SAUQUET, Alfons (1946), *La Historia de la penicilina*. Barcelona, Ediciones Lauro.

NADAL SAUQUET, Alfons (1955), *Interpretación electrocardiográfica: derivaciones múltiples*. Barcelona: José Janés.

NET CASTEL, Àlvar (1972), Aproximació històrica a la problemàtica de l'ensenyament de la Medicina a Catalunya (1850-1936). Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi Doctoral.

NET CASTEL, Àlvar (2010), Relacions de la medicina catalana amb les diferents escoles mèdiques d'Europa i Amèrica durant el període 1890-1939, *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, 25 (2):55-59.

NET CASTEL, Àlvar (2011), Relacions de la medicina catalana amb les diferents escoles mèdiques d'Europa i Amèrica durant el període 1890-1939, *Annals de Medicina*, 94: 182-187.

NIETO-GALAN, Agustí (2011), *Los públicos de la ciencia. Expertos y profanos a través*

de la historia. Madrid: Fundación Jorge Juan / Marcial Pons Historia.

OLAGÜE DE ROS, Guillermo; MENÉNDEZ NAVARRO, Alfredo; PULGAR ENCINAS, Rosa M^a (1990), Josep Pascual i Prats (1854-1931) y el *Index Medicus Hispanus* (1904-1906): una contribución española en los inicios de la documentación científica. *Dynamis*, 10: 209-254.

OLAGÜE DE ROS, Guillermo; ASTRAIN GALLART, Mikel; MENÉNDEZ NAVARRO, Alfredo (1992), *La Asociación Internacional de la Prensa Médica* (1900-1913): un foro de difusión del movimiento documental europeo de principios de siglo. *Medicina e Historia*, 41: i-xvi.

OLAGÜE DE ROS, Guillermo; MEDINA DOMENECH, Rosa M^a; MENÉNDEZ NAVARRO, Alfredo; ASTRAIN GALLART, Mikel (1995), L'aportació de Catalunya a la bibliografia mèdica periodica contemporània (1904-1946). In: ACTES del XIVè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Palma, 24-26 de Setembre de 1992, Palma de Mallorca, Universitat de les Illes Balears, 2: pp. 707-718.

OLAGÜE DE ROS, Guillermo; MENÉNDEZ NAVARRO, Alfredo; MEDINA DOMENECH, Rosa M^a, ASTRAIN GALLART, Mikel (1997), Internacionalismo y ciencia. Las bases sociocientíficas del movimiento documental europeo. *Dynamis*, 17: 317-340.

OLAGÜE DE ROS, Guillermo (2006), La Unión Médica Hispano-Americana (1900) y su contribución al internacionalismo científico. *Dynamis*, 26: 151-168.

OLAGÜE DE ROS, Guillermo (2013), El internacionalismo científico de principios del siglo XX y su refuerzo de las ciencias nacionales. *La colaboración científica: una aproximación multidisciplinar*. València: La Nau Llibres, pp. 109-118.

OLIVERAS GONZÁLEZ, Xavier (2010a), Les col·laboracions mèdiques a l'espai occitano-català i al mediterrani llatí (1920-1980). *Gimbernat*, 53: 275-290.

OLIVERAS GONZÁLEZ, Xavier (2010b), L'Arc Mediterrani: origen i evolució d'un concepte espacial (1860-1990). *Revista de Catalunya*, 265: 39-58.

ORTEGA Y GASSET, José (1983), Miseria y esplendor de la traducción. *Obras completas*. Madrid: Alianza Editorial/ Revista de Occidente, Vol. 5, pp. 431-452.

PALLAS, Claire (2001), L'identité culturelle catalane sous le franquisme. Le rôle de l'Institut Français de Barcelone (1945-1953). A: Aymes, JR.; Salaün S. (eds.), *Le Métissage culturel en Espagne*. Paris: Presses de la Sorbonne Nouvelle, pp. 303-311.

- PÀMIES XERCAVINS, Josep; ARMENGOL DE LLANO, J. (1934), La cloranèmia aquílica. *La Medicina Catalana*, 3 (15): 695-714.
- PÀMIES I XERCAVINS, Josep; BARCELÓ TORRENT, Pere (1934), El verí d'abella en el tractament de les àlgies. *La Medicina Catalana*, 3 (14): 543-555.
- PARDO TOMÁS, José (2008), *Història d'una biblioteca*. A: Montserrat, Josep Ma.; Pardo Tomás, José (coords.), Catàleg de la Biblioteca Salvador. Institut Botànic de Barcelona. Barcelona: Ajuntament de Barcelona / CSIC, pp. 49-72.
- PARDO TOMÁS, José (2010), *El libro científico en la República de las Letras*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- PARES, "Víctimas de la Guerra Civil y Represaliados del Franquismo". Consultada el 31 d'agost de 2015. <http://pares.mcu.es/victimasGCFPortal>
- PASTOR CUBO, Inmaculada; MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar (2002a), L'Acadèmia, expressió del catalanisme mèdic (1898-1923). *L'Informatiu - Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears*, 3: 25-28.
- PASTOR CUBO, Inmaculada; MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar (2002b). L'Acadèmia entre la Dictadura i la II República (1923-1939): cap a una societat de societats. *L'Informatiu - Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears*, 3: 25-28.
- PEDRO PONS, Agustí; AMELL SANS, A. (1933), Granúlia pulmonar hemosideròsica en una estenosi mitral. *La Medicina Catalana*, 1 (1): 9-23.
- PEDRO PONS, Agustí (1934a), L'heredolues en les malalties internes de l'adult. I.- Presentació. *La Medicina Catalana*, 2 (9): 703.
- PEDRO PONS, Agustí (1934b), Presentació. *La Medicina Catalana*, 3 (15): 611-612.
- PEDRO PONS, Agustí; MANRESA, Gerard (1934), Hepatoteràpia. Reacció eosinofílica en l'evolució de les anèmies. *La Medicina Catalana*, 3 (15): 669-674.
- PEDRO PONS, Agustí; GIBERT-QUERALTÓ, Joan (1934) L'aparell circulatori en les anèmies. *La Medicina Catalana*, 3 (15): 715-726.
- PEDRO PONS, Agustí; CAMPS JUNCOSA, P. (1937), Comentaris a un cas d'infantilisme intestinal (malaltia de Gee-Herter) en l'adult. *La Medicina Catalana*, 7 (45-46): 519-532.
- PEYRÍ MERCADAL, Josep (1934). El pH de la sang i l'orina en les dermatosis. *La Medicina Catalana*, 3 (13): 371-416.

- PERDIGUERO, Enrique; PARDO-TOMÁS, José; MARTÍNEZ-VIDAL, Àlvar (2009), Physicians as a public for the popularisation of medicine in interwar Catalonia: The Monographs Mèdiques series. In: PAPANELOPOULOU, Faidra; NIETO-GALAN, Agustí; PERDIGUERO, Enrique (eds.), *Popularizing science and technology in the European periphery, 1800-2000*. Farnham: Ashgate, pp. 195-216.
- PÉREZ RUIZ, Miguel Ángel (2001), *La Publicidad en España: anunciantes, agencias y medios, 1850-1950*. Madrid, Fragua.
- PETROU, Georgia (2006), Translation Studies and the History of Science: The Greek Textbooks of the 18th Century. *Science & Education*, 15: 823-840.
- PEYRÍ ROCAMORA, Jaume (1934a), La posició clínica davant les reaccions serològiques dites irreductibles. *La Medicina Catalana*, 2 (5): 181-188.
- PEYRÍ ROCAMORA, Jaume (1934b), Terapèutica de l'heredolues. *La Medicina Catalana*, 2 (9): 673-676.
- PI SUNYER, August (1922), Discours de M. le Professeur Pi Suner [sic], *Toulouse Médical*, 23 (1): 665-669.
- PI SUÑER, August; PI-SUÑER I BAYO, J. (1935), Les aportacions morfològiques de Cajal a l'anatomia i a la fisiologia del sistema nerviós. *La Medicina Catalana*, 5 (23): 230.
- PI SUÑER, August (1935), Els receptors sanguinis de la respiració. *La Medicina Catalana*, 5 (26): 611-612.
- PI SUÑER, August (1936), El futur dels diabètics, *La Medicina Catalana*, 6 (28): 3-14.
- PI SUNYER, August; FARRAN, M. (1937), L'origen i la significació dels cossos amb tres carbons en l'orina. *La Medicina Catalana*, 8 (51-52): 131-136.
- PI SUÑER, August; DOMÈNECH-ALSINA, F. (1938), Els efectes de les aplicacions locals de nicotina sobre del sinus carotídi. *La Medicina Catalana*, 9 (53-54): 267-268.
- PIQUÉ I BUISAN, Joel (2015), La recepció de la teoria bacteriològica en Catalunya a través de la Revista Homeopàtica (1890-1913), *Medicina e Historia*, 1, 20-34.
- PIQUERAS, Mercè (2008), Aproximació històrica al món de la publicació científica. *Quaderns de la Fundació Dr. Esteve*, 15, p. 1-14.
- POBLET, Francesc; ALÒS, Hèctor (coords.), *Història de l'esperanto als Països Catalans. Recull d'articles*. Cornellà de Llobregat: Associació Catalana d'Esperanto.
- PONS, Empar (2011), Anales del Hospital Varsovia: mirall, mirador i mostrador. A:

Martínez Vidal, Àlvar (coord.), *Exili, medicina i filantropia: l'Hospital Varsòvia de Tolosa de Llenguadoc*. Catarroja: Afers, pp. 71-77.

POUS I MAS, Maria Teresa (1984), *Bibliografia mèdica del Doctor Jesús Maria Bellido i Golferics*. Barcelona, Fundació Museu d'Història de la Medicina de Catalunya.

PRAT GABALLÍ, Pedro (1917), *Una nueva técnica: la publicidad científica*. Barcelona: Henrich y Ca.

PRAT GABALLÍ, Pedro (1934), *Publicidad Racional*. Barcelona: Labor.

PUERTO, Javier (2004), *El medicamento en el escaparate. La publicidad farmacéutica en España. Una aproximación histórico-literaria*. Barcelona: Fundación Uriach 1838.

PREMSA MÈDICA CATALANA. <http://www.premamedica.cat/home.php>

PRICE, Derek J. de Solla (1986), *Little Science, Big Science... and Beyond*. New York: Columbia University Press.

QUINTAS FROUFE, Eva (2011), El legado del hombre que se tomó la publicidad en serio: Pedro Prat Gaballí. Aproximación a sus contribuciones teóricas y profesionales. *Área abierta. Revistas científicas de la Universidad Complutense de Madrid*. Referencia AA30.1111.152.

http://dx.doi.org/10.5209/rev_ARAB.2011.n30.37838

RAFOLS, Josep F. (1980), *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, Barcelona: Edicions Catalanes.

RAFANELL VALL-LLOSERA, August (2006), *La il·lusió occitana: la llengua dels catalans, entre Espanya i França*. Barcelona: Quaderns Crema, 2 volums.

REVENTÓS BORDOY, Jacint (1934), L'acció de la nicotina sobre la conducció de l'influx nerviós. *La Medicina Catalana*, 3 (10): 3-46.

REVENTÓS BORDOY, Jacint (1935), Concepte del pneumotòrax terapèutic en la clínica contemporània. *La Medicina Catalana*, 5 (27): 697-710.

REVENTÓS CONTI, Jacint (1984), *El doctor Cinto Reventós y su entorno*. Barcelona: Edicions 62.

RENAUDET, Isabelle (2011), Diffusion des pratiques médicales et stratégies de promotion professionnelle à travers l'exemple de la *Revue de l'Union médicale franco-ibéro-américaine* (1912-1940). *El Argonauta Español*, 8. <http://argonauta.imageson.org/document154.html>

RIMBAUD, Louis (1936), Gota i sistema nerviós. *La Medicina Catalana*, 6 (32): 505-514.

ROCA ROSELL, Antoni (1988), *Història del Laboratori Municipal de Barcelona: de Ferran a Turró*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

ROCA-ROSELL, Antoni; LUSA-MONFORTE, Guillermo; BARCA-SALOM, Francesc; PUIG-PLA, Agustí (2006), Industrial Engineering in Spain the First Half of the Twentieth Century. From Renewal to Crisis. *History of Technology*, 27: 147-161.

RODRÍGUEZ NOZAL, Raúl (2000), Orígenes, desarrollo y consolidación de la industria farmacéutica española (ca. 1850-1936). *Asclepio*, 52 (1): 127-159.

RODRÍGUEZ NOZAL, Raúl (2004), *Farmacia e industria. La producción de los primeros medicamentos en España*. Madrid: Nivola. doi:10.3989/asclepio.2000.v52.i1.192

RODRIGUEZ TEJERINA, José María, (1995), *La Radiología balear en la primera mitad del siglo XX A*: Número monográfico. Centenario descubrimiento rayos X. *Medicina Balear*, 3 (10) supl.: 121-122.

ROSEN, George (1944), *The Specialization of Medicine with Particular Reference to Ophthalmology*. New York: Froben Press.

ROSENTGARTEN, Frank (2014), Silvio Trentin through the eyes of his children. A: *Through partisan eyes: My Friendships, Literary Education, and Political*. Firenze University Press. p. 65.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni (2002), *Cartes de l'exili 1939-1949*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

RUPKE, Nicolaas (2000), Translation studies in the history of science: the example of "Vestiges". *The British Journal for the History of Science*, 33: 209-22;

SABATÉ CASELLAS, Ferran (2009), La participació occitana en la revista 'La Medicina Catalana'. *Gimbernat*, 51: 325-330.

SABATÉ I CASELLAS, Ferran (2012), El panoccitanisme científic i la revista "La Medicina Catalana". *Gimbernat*, 57: 225-233.

SÁNCHEZ GOZALBO, Ángel (1919), *Contribución al estudio epidemiológico de la gripe de 1918 en la provincia de Castellón*. Castelló: Hijos de J. Armengot.

SANMARTÍ RIGOL, Jaume (1931), La Medicina de los niños. *Revista mensual dedicada a la higiene, patología y terapéutica de la infancia*, 32: 273-278.

SANMARTÍ RIGOL, Jaume (1934), La cesària segmentària: Mètode d'anestèsia. Tècnica de la R. A. *La Medicina Catalana*, 2 (10): 62-67.

SANS I SABRAFÉN, Jordi (2002), *L'evolució de l'ús del català en medicina a Catalunya durant el segle XX*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

SASTRE I PIQUÉ, Josep Maria (1927), *El problema hospitalari tarragoní resolt d'acord amb l'estament mèdic*, *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, 88: 6-8.

SASTRE I PIQUÉ, Josep Maria (1928), L'homenatge al Dr. Damià Martí i Boix de la Selva del Camp, *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, 99: 5-6.

SASTRE I PIQUÉ, Josep Maria (1952), Dr. D. Jaime Peyrí Rocamora, hijo espiritual de Tarragona. *Doc. Méd. Arch. Méd. Biog.* (15).

SECORD, James (2004), Knowledge in Transit. *Isis*, 95: 654-672.

SERRA SALSAS, Francesc; ROCHA, Alfred (1934), Fístula bronquial d'origen hepàtic. *VIII Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. Barcelona: Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, p. 80.

SERRALLACH MILÀ, Narcís; SERRALLACH OREJAS, Francesc; SERRALLACH OREJAS, Marc (2007), Hojas Urológicas del Dr. Narciso Serrallach Mauri, escritas hace casi 100 años. *Archivos Españoles de Urología*, 60 (8): 958-972.

SERVICIO DE EDUCACIÓN PARA EL ARTE: www.sepaargentina.com.ar

SIGUAN, Miquel; KIRCHNER, Montserrat (2001), Georges Dwelshauvers. Un psicólogo flamenco en Cataluña". *Anuario de Psicología*, 32 (1): 89-108.

SILVA, G.A. (2013), Alberto Folch Pi (1905-1993), figura señera de la traducción médica al español. *Panace@*, 14 (38): 321-333.

SOLÀ I DACHS, Lluís (1978), *Història dels diaris en català*. Barcelona 1879-1976. Barcelona: Edhasa.

SOLÉ I CAMARDONS, Jordi (1998), *Poliglotisme i raó. El discurs ecoideomàtic de Delfi Dalmau*. Lleida: Pagès editors.

SOULA, L.C[amille] (1926), *Matière médicale et pharmacodynamie*. París: Norbert Maloine.

SOULA, Camille (1927), De què serveix la melsa? *Ciència. Revista de ciència i tecnologia*, 2 (12): 43-47.

SOULA, Camille (1932), Paper i significació de la colesterolèmia. *Monografies Mèdiques*, 58.

SOULA, Louis Camille (1933), El "Stokage" lacunar de la glucosa o "Stokage" per inundació. *La Medicina Catalana*, 1 (3): 287-296.

SOULA, Louis Camille (1934a), Quelcom de doctrinal sobre les vitamines. *La Medicina Catalana*, 3 (12): 271-278.

SOULA, Camil (1934b), La lliçó de Barcelona. *La Medicina Catalana*, 3 (10): 111-112.

SOULA, Camille (1938a), XXVème anniversaire de la 'Societat de Biologia de Barcelona'. *La Medicina Catalana*, 8 (51-52): 183-184.

SOULA, Camil (1938b), Al·locució del professor Camil Soula, en representació dels membres corresponents de llengua francesa. *La Medicina Catalana*, 8 (51-52): 161-163.

STICHWEH, Rudolf (1992), The Sociology of Scientific Disciplines: On the Genesis and Stability of the Disciplinary Structure of Modern Science. *Science in Context*, 5 (1): 3-15.

SUBIRANA OLLER, Antonio (1931), El síndrome vestibulo-espinal de Barré o síndrome de desequilibrio puro. Madrid: Universidad Central (tesi doctoral inèdita).

SUBIRANA OLLER, Antoni (1935a), El diagnòstic dels tumors cerebrals (Les neoplàsies encefàliques que s'amaguen sota l'aspecte d'altres processos patològics). *La Medicina Catalana*, 5 (24): 307-322.

SUBIRANA OLLER, Antoni (1935b), El sistema nerviós. La pell i el sol. *La Medicina Catalana*, 4 (21): 673-686.

SUBIRANA OLLER, Antonio (1964), *La epilepsia como discurso social*. Discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el 20 de desembre de 1964. www.ramc.cat

TANSEY, Tilli (2008), Vendre medicaments arreu del món. L'empresa farmacèutica Burroughs Wellcome & CO. *Mètode* 59: 85-91.

TAUPIAC, Jacme (1970), Entrevista deu Sénher Ismaèl Girard, *Pais Gascons*, 20 (setembre-octubre 1970), Ortès: Per Noste edicions: 8-10.

TEBÈ, Tomàs; LÓPEZ LLAUSÀS, Antoni; BORRÀS DE QUADRAS, Manuel (1974), *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalonia*. Barcelona: Editorial Selecta.

TOPHAM, Jonathan R. (2009), Rethinking the History of Science Popularisation/Popularisation. A: PAPANELOPOULOU, Faidra; NIETO-GALAN, Agustí; PERDIGUERO, Enrique (eds.), *Popularizing science and technology in the European periphery, 1800–2000*. Farnham: Ashgate, pp. 1-20.

TORRENT, Joan; TASIS Rafael (1966), *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Editorial Bruguera.

TORRES CARRERAS, R.; BOSCH-SOLÀ, P. (1934), Tractament per radioteràpia profunda de la hipertròfia i infecció focal de l'anell limfàtic de la laringe. *La Medicina Catalana*, 3 (11): 137-152.

TORRES-CARRERAS, R. (1936), A propòsit de la radiografia plàstica. *La Medicina Catalana*, 43-44 (7): 471-474.

TRIAS MAXENCs, Alfons (1934), L'atrèpsia. *La Medicina Catalana*, 3 (12): 283-288.

TRIAS MAXENCs, Alfons (1936), La corba tèrmica del nadó vacunat per os amb BCG. *La Medicina Catalana*, 7 (34): 65-72.

TRIAS MAXENCs, Alfons; MUÑOZ-ARBAT, J (1934) Profilaxi de la sífilis congènita. II.- Diagnòstic i tractament en la puerperalitat i en el nadó. *La Medicina Catalana*, 2 (9): 679-692.

TRIAS MAXENCs, Alfons (1937), El segell proinfància a Catalunya. *La Medicina Catalana*, 8 (43-44): 506-511.

TRIAS I PUJOL, Antoni (1933), La reforma de la Facultat de Medicina en relació a la nova Universitat autònoma. *La Medicina Catalana*, 1 (1): 144-148.

TRIAS RUBIÈS, Ramon (2008), Moisés Broggi: cien años de un cirujano. *Medicina & Historia*, 2.

UCELAY DA CAL, Enric (2003), *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa.

VALLMITJANA, Montserrat (2013), Ciència Magazine, Second Period (1980–1991): Recovering Normality for the Catalan Scientific Language. *Contributions to Science*, 9 (2): 177-182.

VÁZQUEZ SALLÉS, Daniel (2007), El mundo está gobernado por los libros. *La Vanguardia*, suplement cultura: 26-29, (18 abril de 2007).

VENTURA SOLÉ, Joan (1993), Presó de Pilats. Tarragona 1939-1941. Apunts sobre la

repressió de la postguerra a les comarques tarragonines. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 180.

<http://www.dipta.cat/RBIV/biblioteca/preso/files/assets/basic-html/page1.html> (Consultat el dia 15 d'octubre de 2015).

VERGER, Georges (1933), Adénoïdites, adénopathies et toucher pharyngien. *La Presse medicale*, 54: 1083-1085.

VILARDELL, Jacinto; CORTADA, Francico Javier (1931), El factor hereditario y constitucional en algunas enfermedades del aparato digestivo. *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, 5: 302-307.

VILASECA LLOBET, Josep Maria (2006), Dr. Josep Maria Vilaseca Sabater. *Gimbernat*, 46: 259-273.

VILASECA SABATER, Josep M. (1934), L'anèmia en les hèrnies diafragmàtiques. *La Medicina Catalana*, 3 (15): 625-638.

VIVES CASAJOANA, Salvador (1937a), Ressenya de l'obra de la Generalitat en matèria d'Assistència Psiquiàtrica i Higiene mental, a partir del 19 de juliol del 1936. *La Medicina Catalana*, 8 (45-46): 568-570.

VIVES CASAJOANA, Salvador (1937b), La reforma de l'assistència psiquiàtrica a Catalunya. *La Medicina Catalana*, 8 (47-48): 13-16.

WARNER, Michael (2002), Publics and Counterpublics. *Public Culture*, 14 (1): 49-90.

WEISZ, George (2005), *Divide and conquer. A comparative history of medical specialization*. Oxford-New York: Oxford University Press.

ZARZOSO, Alfons; FAJULA Colom, Sara (2009), *Premsa mèdica catalana*. Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

ZARZOSO, Alfons; MASIÀ, Jaume (2009), *El Dr. Pere Gabarró i els temps difícils del segle XX*. Barcelona, Fundació Privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

ZARZOSO, Alfons (2010), Sobrevivir en Inglaterra. El exilio eclipsado del cirujano plástico Pere Gabarró. A: BARONA, Josep Lluís (ed.), *El exilio científico republicano. Un balance histórico 70 años después*. València-Madrid: Universitat de València-SECE, pp. 263-284.

ZARZOSO, Alfons; FAJULA Colom, Sara (2010), *Publicitat i medicina*. Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

ZARZOSO, Alfons; FAJULA, Sara; MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; MORERA SOBÀ, Vicent; PERDIGUERO, Enrique; PERONA, Judith (2011), Especialización y divulgación de la medicina en la ciudad, Barcelona (1868-1938). A: PORRAS, Isabel et al. *Actas del Congreso sobre Transmisión del conocimiento médico e internacionalización de las prácticas sanitarias: una reflexión histórica*. Madrid: Sociedad Española de Historia de la Medicina, pp. 279-282.

ZARZOSO, Alfons; BRUGUERA, Miquel (2012), *Caricatures de metges*. Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, http://issuu.com/comb/docs/nadala_2012

ZARZOSO, Alfons; BRUGUERA, Miquel; FAJULA, Sara (2014), *L'especialització mèdica a Catalunya*. Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona,

<http://www.comb.cat/cat/altres/newsletter/nadal2014/NADALA2014.pdf>.

ZARZOSO, Alfons; MARTÍNEZ-VIDAL, Àlvar (2015), Laboratory Medicine and Surgical Enterprise in the Medical Landscape of the Eixample District. A: HOCHADEL, Oliver; NIETO-GALAN, Agustí (eds.), *Barcelona: An Urban History of Science and Modernity, 1888–1929*. Farnham: Ashgate (ISBN: 978-1-4724-3419-7, en premsa).

ANNEXES

ANNEX 1. Relació dels articles i notícies sobre medicina i biologia apareguts a la revista *Ciència. Revista catalana de ciència i tecnologia* (1926-1933)

ANNEX 2. Redactors-traductors de *LMC*

ANNEX 3. Llistat 'Occitans il·lustres' apareguts a *LMC*

ANNEX 4. Esquema documentació CIRDOC relativa a *LMC*

ANNEX 5. Esquema de la documentació del Col·legi d'Occitània de Tolosa de Llenguadoc (actualment traslladada al CIRDOC a Béziers)

ANNEX 6. Esquema de documentació del Fons Cervera de la BNC relativa a *LMC*

ANNEX 1

Relació dels articles i notícies sobre medicina i biologia apareguts a la revista *Ciència. Revista catalana de ciència i tecnologia (1926-1933)*⁴⁹⁶

Núm. 2 (Març 1926)

[Articles]

- **Cervera, Leandre: “Els anticossos i les noves doctrines de la immunitat”, pp. 49-53**
- Extractes (Medicina i Biologia)
- J.M.B. [Bellido, Jesús M.] “L’informe sobre la ‘Gasolina etílica’ (Plom tetraetílic)”, pp. 88-89
- J.M.B. [Bellido, Jesús M.] “El problema del paludisme”, pp. 89-90

Núm. 3 (Abril 1926)

Bibliografia

- **Cervera, Leandre: ressenya de *La Physique des Rayons X a l’usage des Médecins*, p. 133**

Notícies i comentaris

- “Monografies mèdiques en català”, p. 137
- “Nova revista de biologia”, p. 137
- “XIIè Congrés Internacional de Fisiologia”, p. 137

Núm 4 (Maig 1926)

Editorial

- “El nostre dol”, p. 145

Notícies i comentaris

- “Joan Guiteras”, p. 190
- “Ha mort a Edimburg, de la qual Facultat de Medicina, era professor de Farmacologia...”, p. 192
- “A l’Institut de Fisiologia (Facultat de Medicina) ha donat una conferència sobre Carbonúria...”, p. 192
- “El VIII Congrés Internacional de Psicologia...”, p. 192

⁴⁹⁶ S’hi inclouen els treballs i les notícies relatives a biomedicina i també aquells els autors dels quals són metges “occitans”. S’han marcat en negreta les referències corresponents a Leandre Cervera.

- “Per al dia 20 de maig pròxim, coincidint amb la reunió plenària de la “Société de Biologie”, p. 192

Núm. 5 (Juny de 1926)

Editorial

- “Ramon Turró i Darder”, pp. 193-194

[Articles]

- Turró, Ramon: “Origen i naturalesa de les diastases bacteriològiques”, pp. 195-204
- Turró, Ramon: “El mètode objectiu”, per R. Turró, pp. 205-209
- Comentaris de Miguel de Unamuno, J.F. Nicolai, J. Dagnann Bouveret, p. 209
- **Cervera, Leandre: “L’obra fisiològica de Turró”, per Leandre Cervera, pp. 210-220**
- Pi Sunyer, August: “Les doctrines immunològiques d’en Turró”, pp. 221-224
- Dwelshauvers, Georges: “L’obra filosòfica de Ramon Turró”, pp. 227-230
- Baltà, Miquel À.: “Les ‘bacteriolisines específiques’ de Turró i els ‘ferments defensius’ d’Abderhalden”, pp. 231-234
- Domingo, Pere: “Aportacions de Turró al coneixement de l’anafilàxia”, pp. 235-236
- Bellido, Jesús Maria: “Ramon Turró, home de ciència”, pp. 237-240
- “L’homenatge de Catalunya a Ramon Turró, al Palau de la Generalitat - 15 de desembre de 1922”, pp. 241-242
- “El Laboratori Municipal del Parc”, pp. 243-247
- “Obres de Ramon Turró”, p. 248

Núm. 8 (Setembre de 1926)

Extractes (Medicina i Biologia):

- **Cervera, Leandre: “Didactoscopi quirúrgic i làmpara asiàtica”, pp. 374-376**
- Puig i Marquès, J.M.: “Perills d’enverinament amb el plom-tetraetílic”, p. 376

Bibliografia

- *Die Anorganischen Grenzgebiete der Biologie*, de H. Pzibram, p. 380

Núm. 9 (Octubre de 1926)

[Articles]

- Pascual, Josep: “Els àcids biliars des del punt de vista químic”, pp. 393-399
- XII Congrés Internacional de Fisiologia, pp. 411-414

- **Cervera, Leandre; Fornells i Puig, F[élix]: “Sobre un mecanisme endocrí de la colesterinèmia”**
- Pi Sunyer [i Bayo], Jaume: “Un nou mètode per mesurar la reserva alcalina de la sang”
- Pi Sunyer [i Bayo], Jaume: “Estudis sobre la tensió superficial i els col·loides de l’orina”
- Pi Sunyer [i Bayo], Jaume: “La reserva alcalina de l’orina”, per Jaume
- Pi Sunyer, August: “Intervenció del professor August”
- Carrasco [i Formiguera, Rossend]: “Intervenció del Dr. Carrasco”

Núm. 10 (Novembre de 1926)

Bibliografia

- *Matière médicale et Pharmacodynamie*, de L.C. Soula, anònim [Leandre Cervera?], p. 480
- **Cervera, Leandre: *Le Comminges thermal et climatique*, Tesi doctoral del Doctor Girard, p. 480**

Núm. 12 (Gener de 1927)

[Articles]

- “De què serveix la melsa?”, per Camille Soula, pp. 43-47

Notícies i comentaris

- “La dona en la ciència i en la tècnica”, pp. 79-80

Bibliografia

- **“Monografies Mèdiques”, per Leandre Cervera, p. 85**

Núm. 13 (Abril 1927)

- “La influència de les taques solars en la vida i la salut”, per Michel Adams, pp. 130-134
- “L’estetòfon”, per TF., pp. 142-144

Núm. 14 (Maig de 1927)

Extractes i traduccions

- “La influència de les taques solars sobre la vida i la salut”, pp. 211-212

Bibliografia

- *Elementos de Zoología con Nociones de Anatomia y Fisiología Humanas*, d’Otto Schmeil, p. 231

Núm. 19 (Octubre de 1927)

Societats científiques, congressos, conferències

- “Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques – Cursos per a l’any 1928”, p. 585

Núm. 20 (Novembre i desembre de 1927)

Biologia i Raigs X

- **Cervera, Leandre: Activació del treball endocrí per mitjà dels Raigs de Rontgen”, pp. 625-631**

Núm. 21 (Juliol de 1928)

Notícies

- “El Dr. Torres i Carreras al Congrés de Radiologia de Stockholm”, p. 72

Societats científiques, congressos i conferències

- “Recerques sobre la radioactivitat de les substàncies alimentàries”, pp. 76-77

Núm. 22 (Agost de 1928)

[Articles]

- Cusí i Vidal, Joan: “L’Institut Català per a la Rehabilitació Física dels Mutilats”, pp. 81-89.

Notícies i comentaris

- “XIII Congrés Internacional de Fisiòlegs”, pp. 140-141

Bibliografia

- **Cervera, Leandre: *La Rate*, de J.E. Abelous, R. Argand et L. C. Soula, p. 152**
- **Cervera Leandre: *Recherches chimiques et biochimiques chez 778 diabétiques (1912-1927)*, de Dr. Rouzaud (de Vichy), p. 153**
- **Cervera; Leandre: *Formes iniciales de la Tuberculosi laríngia*, de Francesc Ferrando, pp. 153-154**
- **Cervera, Leandre: *Rate et Rachitisme*, de Georges Cauquil, tesi doctoral Universitat de Tolosa de Ll[enguadoc] , p. 154**
- V.C.L.: “Monografies Mèdiques”, pp. 152-156

Núm. 23 (Setembre de 1928)

[Articles]

- Pascual, Josep: “La síntesi de les pofirines”, p. 157
- M.E.F., “El Centre Regional de Tolosa per a la lluita contra el càncer”, pp. 170-180

Extractes i traduccions

- “Hormones i Vitamines. A propòsit d’una nova denominació de les Vitamines.”, Mme. L. Randoïn i M.H. Simonnet, pp. 181-187
- “Un nou aparell per al registre de les vibracions del pols”, p. 197

Núm. 24 (Octubre de 1928)

[Articles]

- **Cervera, Leandre: “Secretines fisiològiques de procedència alimentícia [sic] i secretines no fisiològiques” (Hitzasekretin i Pflanzeseckretin)”, pp. 247-254**

Notícies i comentaris

- “XIII Congrés Internacional de Fisiologia”, p. 303

Núm. 26 (Desembre de 1928)

[Articles originals]

- Duran i Reynals, Francesc: “El càncer com avui se’l mira i com se’l vol combatre”, pp. 381-397

Notícies i comentaris

- “Congressos en preparació”, pp. 448-449
- “Organització Internacional de recerques sobre la paràlisi infantil”, p. 449

Bibliografia

- **Cervera, Leandre: “La funzione endocrina delle ghiandole sessuali”, conferències dels professors Bruni, Champi, Gley, Lugaro, Thorek i Voronoff, pp. 450-451**
- **L.C. [Cervera, Leandre]: “Ensayo sobre la determinación refractométrica de la albúmina en la orina por el interferómetro de Rayleigh”, de Josep Guerra Cortés, p. 451**

Núm. 27 (Gener 1929)

Congressos científics

- “II Congrés Internacional de Radiologia”, pp. 519-520
- “Congrés russo-alemany contra la febre escarlantina”, p. 520

- “Assemblea general de la Unió Internacional de les Ciències Biològiques”, pp. 520-521

Núm. 28 (Febrer de 1929)

Notícies i comentaris

- J.B.: “La Conferència internacional contra la malaltia de la son”, pp. 587-589

Bibliografia

- P.B.: *La vie, la maladie, la mort, phenomènes colloïdaux*, d’Auguste Lumière, pp. 599-600

Núm. 29 (Març de 1929)

Bibliografia

- **Cervera, Leandre: “La ipodermoterapia della tecnica farmaceutica e nella practica medica”, d’Ugo Cazzati, pp. 663-664**

Núm. 30 (Abril de 1929)

[Articles]

- **Cervera, Leandre: “Per a perllongar la joventut i endolcir la vellesa”, pp. 675-685**

Bibliografia

- **Cervera, Leandre: “L’Oleotòrax”, de Josep Cornudella i Capdevila, p. 736**
- “La química dels àcids biliars”, de Henri Wieland, trad. per Josep Sureda Blanes, pp. 774-784

Núm. 31 (Maig - Juny de 1929)

Notícies i comentaris

- “El V Congrés Internacional de la Premsa tècnica”, pp. 840-842

Núm. 32 (Juliol - Agost de 1929)

Traduccions i extractes

- “El tractament de cadàvers d’animals, de desperdicis [sic] d’escorxadors i de peixos en la ciutat moderna”, per C. M. Ll., pp. 109-111

Núm. 33 (Setembre - Octubre de 1929)

“El XIII Congrés Internacional de Fisiologia” [número monogràfic]

- Bellido, Jesús M.: “Sobre la reacció actual dels ronyons privats de llur inervació [sic]”, pp. 153-155

- Carrasco-Formiguera, R[osend]: “El metabolisme del nitrogen en la diabetis greu”, pp. 155-162
- **Cervera, Leandre; Fornells-Puig, F[èlix]: “Sobre la naturalesa química de l’agent colesterinogen que actua a seguit de la injecció intraduodenal d’acid clorhídric”, pp. 162-163**
- Pi Sunyer, August: “Noves recerques sobre la sensibilitat pulmonar”, pp. 164-166
- Pi Sunyer, S[antiago]: “Formació de l’amoníac i paper del ronyó”, pp. 166-167
- Pi-Sunyer Bayo, J[aume]: “Sang i intoxicació cianhídrica”, pp. 167-170
- Puche-Alvarez, J[osep]: “Influència de l’asfíxia la glucèmia”, pp. 170-173

Notícies i comentaris:

- Peypoch i Pich, Ramon: “El tercer aniversari de Monografies Mèdiques”, pp. 239-240
- “Dues col·leccions científiques en català: la Col·lecció Pere Mata i els Manuals Arnau de Vilanova”, pp. 246-247

Núm. 34 (Novembre - Desembre de 1929)

- “Vè Congrès Internacional de la premsa tècnica i professional”, pp. 283-287

Núm. 35 (Gener - Febrer 1930)

Notícies i comentaris

- “Cicle de conferències sobre bases físiques del radiodiagnòstic”, pp. 491-492

Núm. 36 (Juny 1930)

Reunions científiques internacionals

- “1er Congrés Internacional de Microbiologia”, p. 730
- “VII Conferència de la Unió Internacional contra la tuberculosi”, p. 730

Núm. 37 (Juliol - Agost de 1930)

- “Ciència”, pp. 3-4
- Cervera, Leandre: “Claude Bernard, revolucionari de la medicina”, pp. 33-48

Reculls periòdics. Biologia i tècnica sanitària

- “Els espiroquetes productors de malalties nervioses”, per J. V. R., pp. 82-84
- “La Quimioteràpia de les malalties dels vegetals”, per R. C. i V., pp. 78-82
- “Investigacions sobre el cervell de Lenin”, pp. 86-88

- “Nous resultats de les recerques sobre la fisiologia general del cor”, pp. 88-90
- “Un nou mitjà per a la determinació del focus de malaltia”, pp. 90-92
- “Els treballs de l’Institut Bioquímic ucraïnà [sic]”, pp. 92-93
- “Investigacions químiques i bacteriològiques d’aigües residuals”, pp. 93-95
- “Els parcs del servei de drenatge de Duisburg a Rh.”, pp. 95-97
- “Les instal·lacions tècniques dels nous banys de Stuttgart”, per J.V.R., pp. 97-100
- “Tècnica i Higiene en els escorxadors del present i de l’esdevenidor”, p. 101

Crònica

- “Enciclopèdia ‘Arnau de Vilanova’, p. 118
- “Fédération Internationale Pharmaceutique”, p. 119

Núm. 38 (Gener de 1931)

- “Ciència”, pp. 129-130

Crònica

- Cervera, Leandre: “El gran fisiòleg Prof. E. Gley (1857-1930)”, pp. 199-202

Núm. 39 (Febrer de 1931)

Varietats

- “La ciència en la seva lluita contra la mort”, pp. 281-293

Crònica

- “I Congrés Internacional de Tècnica Sanitària i Higiene Pública”, p. 308

Núm. 40 (Març 1931)

Crònica

- “XIII Congrés Internacional d’hidrologia, climatologia i geologia medical”, p. 388
- “VIII Congrés internacional de Dermatologia i Sifilografia”, p. 388

Núm. 41 (Juny 1931)

Reculls periòdics

- Grau i Cases, Josep: “A propòsit del III Congrés Internacional de Radiologia. Estat actual de la Tècnica Radiològica”, pp. 39-70

Núm. 43 (Gener de 1932)

Editorial

- “Les vitamines des del punt de vista químic”, pp. 1-6

Varietats

- “El fenomen transportador d’oxigen en la respiració”, Trad. de J. Sureda i Blanes, pp. 142-151

Crònica

- “El XXV aniversari dels *Annals de Medicina*”, p. 155
- “La Vitamina D”, p. 165
- “El càncer”, pp. 165-166
- “Toxicitat de diversos metalls”, p. 166
- “Compte amb la transfusió de sang”, p. 167
- “El pèl de l’home.”, p. 167

Núm. 44 (Març de 1932)

- “Vitamines D1 i D2 cristal·litzades”, per Josep Pascual, pp. 212-217

Biologia i Tècnica Sanitària

- “La quimioteràpia de les malalties dels vegetals”, pp. 217-221
- “La malària, remei de la paràlisi general”, pp. 221-222
- “La composició de les hormones”, pp. 222-223
- “Un aparell per a produir febres artificials”, pp. 223-224

Crònica

- “Preparació de la Vitamina A”, p. 258
- “L’isolament de la Vitamina B”, p. 258
- “Els bacteriòfags”, pp. 258-259
- “El BCG”, pp. 259-260
- “Tractament de la sífilis pels derivats del bismut i de l’arsènic”, pp. 260-261
- “L’obtenció de l’aigua bactericida”, p. 261
- “Una nova substància anticancerosa”, p. 261
- “Disminució de la tuberculosi als Estats Units”, p. 261
- “Un nou ultramicroscopi”, pp. 264-265
- “La síntesi de la quinina”, p. 266
- “La higiene i el tràfec modern”, pp. 270-271

Núm. 45 (juny 1932)

Biologia i Tècnica Sanitària

- “La pràctica de la respiració artificial perllongada”, pp. 306-314

Varietats

- “La nova antropologia criminal”, pp. 315-316

Crònica

- “Naturalesa biològica dels virus”, p. 325.

Núm. 46 (juliol 1932)

Crònica

- “Conferències sobre cultura catalana a la Universitat”, pp. 32-33
- “La puresa de les hormones”, p. 37
- “BCG”, p. 38
- “El bicarbonat de sodi i el sexe dels infants”, p. 38
- “Malariateràpia”, p. 39

Bibliografia

- R.P.: *Les problèmes de la Biochimie moderne*, de G. Florence, pp. 46-47

Núm. 47 (agost 1932)

Crònica

- “Les hormones sexuals extretes del petroli”, p. 89
- “Un cicle evolutiu del virus sifilitic”, pp. 89-90
- “L’isolament del microbi de la paràlisi infantil”, p. 90
- “La immunització antitifoidea per via bucal”, p. 90
- “El tractament de la lepra”, p. 90

Núm. 49 (octubre 1932)

Crònica

- “Determinació del sexe”, p. 182
- “La idiotesa mongòlica i la raça”, pp. 185-186

Núm. 51 (desembre 1932)

Crònica

- “Teories sobre l’audició”, p. 272

Bibliografia

- Cervera, Leandre: *Précis de Cancérologie*, de J[oseph] Ducuing, p. 279

Núm. 53 (febrer 1933)

Reculls periòdics: Biologia

- “Estudis sobre la síntesi líquènica”, per R.C.V., pp. 346-349

Crònica

- “Conferències sobre cultura catalana”, pp. 350-351
- “XIV Congrés Internacional d’Hidrologia. Climatologia i Geologia mèdiques”, pp. 351-352

ANNEX 2**Els redactors – traductors de *La Medicina Catalana***

Figura 59: Salvador Arias Manén

Font: Arxiu COMB- Expedient Salvador Arias Manén.

Arias i Manén, Salvador (Tarragona, 1909 – 1976)

Va néixer el 27 d’abril de 1909 a Tarragona⁴⁹⁷ i morí el 17 d’abril de 1976 a Alacant, on s’havia traslladat des de Burgos l’any 1972 després de jubilar-se com a cirurgià⁴⁹⁸. L’any 1931 es llicencià a Barcelona en medicina i cirurgia, amb un expedient més aviat mediocre i realitzà l’assignatura d’urologia de doctorat⁴⁹⁹. Es va formar com a cirurgià al costat de l’uròleg Salvador Gil Vernet (1892-1987) i com a pediatre al costat de Gregori Vidal Jordana (1894-1980), especialitzant-se així en el camp de la urologia pediàtrica.

El 1931, havent guanyat la plaça per oposició, va ser nomenat “Médico Interno del Hospital Clínico de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona”, una plaça que tenia assignada un sou anual de mil pessetes⁵⁰⁰. El 3 d’octubre de 1934 es va casar amb Concepció Valls i Gomis⁵⁰¹. Registrat al Col·legi de Metges de Catalunya el 16 de novembre de 1934 amb el número 22264, consta que tenia exercici a Barcelona i especialitat en cirurgia i vies urinàries. Entre els seus càrrecs professionals trobem el d’Inspector Municipal de Sanitat i el de secretari de la Societat Catalana d’Urologia, els orígens de la qual es remunten a 1931⁵⁰². Acabada la Guerra Civil, el 15 de gener de 1940 Arias Manén es va inscriure al Colegio de Médicos de Burgos, com a especialista en cirurgia general i urologia⁵⁰³.

⁴⁹⁷ ES CAT-UB 01 EA Arias Manen, Salvador: Certificat d’inscripció en el llibre d’actes de naixement. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

⁴⁹⁸ LÓPEZ GÓMEZ (2007), p. 93.

⁴⁹⁹ No consta al catàleg (Cisne) de la Universidad Complutense de Madrid la referència de la seva tesi doctoral.

⁵⁰⁰ ES CAT-UB 01 EA Arias Manen, Salvador. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

⁵⁰¹ LÓPEZ GÓMEZ (2007), p. 93.

⁵⁰² Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Salvador Arias Manén.

⁵⁰³ LÓPEZ GÓMEZ (2008), p. 98.

Des del punt de vista polític, cal dir que durant els seus anys universitaris va militar en Estat Català. En esclatar la Guerra Civil va seguir treballant com a cirurgià del Servei de Pediatria de l'Hospital Clínic i de la Casa de Caritat. El 1937 va ser mobilitzat i destinat a Osca. Als pocs mesos, per malaltia, va ser traslladat a l'Hospital Militar de Barcelona, on després va seguir exercint. Al gener de 1939 travessà la frontera pel Pertús i marxà a Marsella. Finalment, decidí entrar a Espanya per Irún. Llavors, un cunyat seu, Ramon Valls de Gomis, que era membre de la Falange i estava vinculat als serveis jurídics militars, l'avalà, de manera que, depurat de tota responsabilitat política, fou alliberat del camp de concentració de San Pedro de Cardeña l'agost de 1939. A partir d'aquí va iniciar a Burgos una nova etapa com a cirurgià, que va durar fins a la seva jubilació el 1972⁵⁰⁴. Va desenvolupar moltes idees empresarials més o menys relacionades amb la medicina, com ara la creació de la societat *Valls y Compañía* d'elaboració de productes químics o la Unión Médica de Burgos, vinculada al sanatori de Nuestra Señora de la Blanca. Creà finalment la Clínica Arias per visitar i operar els seus pacients i, fins i tot, el Centro Catalán de Burgos⁵⁰⁵.

Com a col·laborador de *La Medicina Catalana*, Arias Manén va aportar quatre articles originals a la revista, tots ells apareguts entre 1934 i 1936. Els dos primers⁵⁰⁶ aparegueren l'octubre de 1934; el tercer⁵⁰⁷ el març de 1935 i el quart⁵⁰⁸ l'agost de l'any següent. I com a redactor-traductor, tenim constància de 21 resums seus, tots ells publicats entre 1933 i 1934, sempre dins del camp de la urologia pediàtrica. Procedien d'articles apareguts originàriament a revistes mèdiques editades en llengua francesa, com ara el *Bulletin de la Société française d'Urologie*, *La Presse Médicale* o *Paris Médical*, i en llengua castellana, com ara *El Hospital Argentino*, la *Revista Médica Peruana* o las *Hojas Urológicas*⁵⁰⁹.

⁵⁰⁴ LÓPEZ GÓMEZ (2008), pp. 251-252.

⁵⁰⁵ LÓPEZ GÓMEZ (2007).

⁵⁰⁶ ARIAS MANÉN (1934a) i (1934b).

⁵⁰⁷ ARIAS MANÉN (1935).

⁵⁰⁸ ARIAS MANÉN (1936). Amb el mateix títol però en castellà, aquest article havia aparegut l'any anterior en dues revistes: *Medicina Ibera* (29: 113-115) i *Revista de Cirugía de Barcelona* (10: 361-364).

⁵⁰⁹ Entre el juny de 1913 i el novembre de 1935, aparegueren a raó d'un parell de fascicles a l'any, vint-i-cinc números de las *Hojas Urológicas*, una revista dirigida i editada a Barcelona per Narcís Serrallach Mauri. SERRALLACH MILÀ, SERRALLACH OREJAS, SERRALLACH OREJAS (2007).

Figura 60: Ignasi Blajot Pena

Font: Arxiu COMB- Expedient Ignasi Blajot Pena

Blajot i Pena, Ignasi (Barcelona, 1912 – Barcelona, 1993)⁵¹⁰

Nascut a Barcelona el 12 d'abril de 1912, es va llicenciar en medicina a la seva ciutat natal el 1933. Inscrit al Col·legi de Metges el 20 de novembre de 1934, va exercir les especialitats d'electroradiologia, medicina interna l'any 1939, i radiologia, que és el camp en que finalment va reeixir⁵¹¹. En l'expedient col·legial consta la seva condició d'Inspector Municipal de Sanitat. Es va casar amb Maria Teresa Canals. Depurat sense sanció el 13 de setembre de 1943, va ser baixa del Col·legi per defunció l'1 de setembre de 1993⁵¹².

La seva col·laboració a *La Medicina Catalana* és molt minsca. Es redueix a nou resums d'articles d'endocrinologia i metabolisme publicats els anys 1934 i 1935. Els corresponents originals estaven publicats principalment a revistes francòfones, com ara *Paris Médical*, *Revue Française d'Endocrinologie*, *Journal de Médecine et de Chirurgie Pratiques*, *La Presse Médicale*, *La Vie Médicale* i un d'ells a la revista italiana *Il Policlinico*.

Figura 61: Francesc Bordàs Salellas

Font: Arxiu COMB- Expedient Francesc Bordàs Salellas

Bordàs Salellas, Francesc (Girona, 1883 – 1960)⁵¹³

Nascut a Girona el 16 de setembre de 1883, era fill de metge militar natural d'Aielo de Malferit (València). Va estudiar a l'Institut de Girona obtenint el grau de Batxiller el 22 de maig de 1898⁵¹⁴. Va fer estudis de medicina entre 1898 i 1904, llicenciant-se el 1905. En 1906 va obtenir a Madrid el grau de doctor amb una tesi titulada *Estudio del desarrollo de la miopía escolar*. El 1906 havia començat a treballar a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Entre 1906 i 1912 va exercir el càrrec d'ajudant honorari a la càtedra d'oftalmologia de la Universitat de Barcelona,

⁵¹⁰ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Ignasi Blajot Pena.

⁵¹¹ Passant el temps, l'any 1970, va publicar un tractat de radiologia clínica que va conèixer una segona edició, corregida i augmentada, el 1977: BLAJOT PENA (1970). [ANÒNIM] (1973a).

⁵¹² [ANÒNIM] (1993).

⁵¹³ CALBET CAMARASA, CORBELLÀ CORBELLÀ (1981-1983), I, p. 89.

⁵¹⁴ ES CAT-UB 01 EA Bordàs Salellas, Francesc. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

tenint al seu càrrec les pràctiques de l'assignatura. Registrat al Col·legi de Metges de Catalunya el 5 de Juliol de 1916 amb el número 483, i especialitat oftalmologia, amb exercici a Barcelona. Depurat sense sanció el 22 de maig de 1940⁵¹⁵. De fet, tres anys després va ser nomenat Cap de Servei d'Oftalmologia de l'Hospital de Sant Pau. Va morir a Barcelona el 23 de desembre de 1960⁵¹⁶.

Fins hem pogut saber, la seva obra impresa és més aviat escassa. Es redueix a un article⁵¹⁷ publicat el 1909 al *Boletín mensual del Colegio de Médicos de Gerona*, un altre⁵¹⁸ el 1915 a la *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona* i un tercer⁵¹⁹, el 1932, aparegut als *Annals de Medicina de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*. El 1936 presentà una comunicació al IX Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, celebrat a Perpinyà⁵²⁰.

La seva col·laboració a *LMC* és molt minsa i es redueix a la redacció de dos resums d'articles d'oftalmologia, la seva especialitat, publicats originalment a dues revistes argentines, *Semana Médica* i *El Hospital Argentino*, tots dos apareguts al número 2 de la revista (novembre de 1933). També va aportar dos articles originals, publicats el primer⁵²¹ el mes de juny de 1934 i el segon⁵²² el mes gener de 1935, tots dos d'oftalmologia.

Figura 62: Pau Bricall Planas
Font: Arxiu COMB- Expedient Pau Bricall Planas

Bricall i Planas, Pau (Barcelona, 1909 – Barcelona, 1986)

Nascut a Barcelona el 29 de gener de 1909, va estudiar medicina a Barcelona, obtenint el títol de llicenciat el febrer de 1932 amb un bon expedient acadèmic⁵²³. Inscrit al Col·legi de Metges de Barcelona el 13 de gener de 1933 amb el número 2372, va exercir a Barcelona com a especialista en aparell circulatori, número d'especialista en aparell circulatori 189, i electrocardiografia. El juny de 1932 va aprovar

⁵¹⁵ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Francesc Bordàs Salellas.

⁵¹⁶ [ANÒNIM] (1960).

⁵¹⁷ BORDÀS I SALELLAS (1909).

⁵¹⁸ BORDÀS I SALELLAS (1915).

⁵¹⁹ BORDÀS I SALELLAS (1932).

⁵²⁰ BORDÀS I SALELLAS (1936).

⁵²¹ BORDÀS I SALELLAS (1934).

⁵²² BORDÀS I SALELLAS (1935).

⁵²³ ES CAT-UB 01 EA Bricall Planas, Ignacio. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

les assignatures del doctorat d'història de la medicina, parasitologia, hidrologia i endocrinologia⁵²⁴. Des d'aquest any, va treballar com a metge internista de la Clínica Mèdica A, d'Agustí Pedro Pons, a l'Hospital Clínic de Barcelona. Va col·laborar eventualment com a especialista en aparell circulatori a la germandat de "La Salud Previsora S. A". També va ser Ajudant de Classes Pràctiques de la Facultat de Medicina de Barcelona durant els cursos 1932-33, 1933-34 i 1934-35. Depurat sense sanció el 22 de maig de 1940. Baixa del Col·legi el 29 d'abril per defunció, va morir el 24 d'abril de 1986⁵²⁵.

Va redactar, per a la secció "Hemeroteca" de *La Medicina Catalana*, un total de 39 resums d'articles, tots ells sobre l'aparell circulatori, apareguts a les hemeroteques dels anys 1933 i 1934. La major de les revistes de procedència eren franceses. Hi havia alguna italiana, anglesa i espanyola. No hi va aportar cap article original. Per mitjà de la consulta de l'*Index Catalogue* de la National Library of Medicine li hem localitzat un article publicat a la *Revista Médica de Barcelona* en col·laboració amb L.G. Reitg Puig, sobre l'acrocianosi i l'hipocratisme digital⁵²⁶.

Figura 63: Moisès Broggi Vallès

Font: Arxiu COMB- Expedient Moisès Broggi Vallès

Broggi Vallès, Moisès (Barcelona, 1908 – Barcelona, 31 de desembre 2012)

Nascut a Barcelona el 18 de maig de 1908 i mort, també a Barcelona, el 31 de desembre de 2012, obtenint el títol de llicenciat el 1931 i especialitzant-se en cirurgia al costat de Joan Trias i Pujol. Va ser l'únic metge que va obtenir el grau de doctor a la Universitat de Barcelona Autònoma, amb el títol "Reacciones vasculares periféricas. Estudio termométrico"⁵²⁷. Presentada el 1935, va ser reconeguda oficialment pel franquisme el 1944. Va ser metge de guàrdia per oposició i cap d'urgències de l'Hospital Clínic i durant la Guerra Civil va participar a les Brigades Internacionals i va arribar a ser cap de l'Hospital Militar de Vallcarca. i en acabar aquesta va ser

cirurgià de l'Hospital Clínic de Barcelona. En acabar la guerra va ser depurat i inhabilitat per càrrecs públics durant 20 anys i va haver de deixar la seva tasca assistencial a l'Hospital Clínic per passar a desenvolupar la seva carrera professional a diverses clíniques privades de Barcelona. El 1941 es va casar amb Angelina i tingué set fills. Broggi va ser president de

⁵²⁴ No consta la referència a una suposada tesi doctoral al catàleg Cisne de la Universidad Complutense de Madrid.

⁵²⁵ [ANÒNIM] (1986).

⁵²⁶ BRICALL PLANAS; REITG PUIG (1933).

⁵²⁷ TRIAS RUBIÉS (2008).

la Comissió de Deontologia del COMB i va impulsar la branca de la bioètica a Catalunya. Des del punt de vista polític destaca pel seu suport i miliància a partits catalanistes, presentant-se fins i tot a les eleccions del Senat de 2011 per la candidatura de coalició d'Esquerra Republicana i Catalunya Sí.

La seva aportació a la secció Hemeroteca de *La Medicina Catalana* es redueix a la redacció de quatre resums d'articles de temàtica diversa, tres dels quals havien estat publicats originalment en francès i el quart en italià. N'hi hauria un altre resum, de l'any 1933, signat amb les inicials B. M., l'autoria del qual podria correspondre també a Moisès Broggi. Publicat a *Lyon Chirurgical*, porta el títol següent: "Bacteriologia dels vessaments peritoneals en les úlceres gastroduodenals perforades".

Pel que fa als articles originals, Broggi en va aportar un l'any 1938 "Sobre el tractament de les ferides simples de les extremitats per arma de foc"⁵²⁸, un tema de molta actualitat aleshores. D'altres publicacions destacades d'aquest autor són:

MASSONS, J. M.; BROGGI, M. (1942), La gangrena gaseosa en cirugia de guerra. *Medicina (Madr.)*, 10: 128-143.

Figura 64: Francesc Camps i Punes

Font: Arxiu COMB- Expedient Francesc Camps i Punes

Camps i Punes, Francesc (Granollers, 1896 – 1973)⁵²⁹

Nascut a Granollers el 4 de desembre de 1896, era fill del metge Joaquim Camps. Va obtenir el grau de batxiller a l'Institut de Girona l'any 1914. A l'expedient de la Universitat de Barcelona només apareix documentació relativa a dos anys de la llicenciatura en medicina, corresponent als cursos 1915-1916 i 1916-1917, havent obtingut dues matrícules d'honor⁵³⁰. Va finalitzar els estudis a la Facultat de Saragossa l'any de 1929. Es va inscriure al Col·legi de Barcelona l'11 de març de 1929 amb el número 2.244, exercint la professió a Granollers, com a metge interí a Montornés del Vallès nomenat el 1939 i amb títol d'Inspector Municipal de Sanitat número

14.751. També va estar inscrit al Col·legi de Metges de Madrid els anys 1930 i 1931. Com a especialitats estan registrades la dermo-venerologia i la medicina general. Depurat sense sanció el 24 de maig de 1940. Entre d'altres càrrecs, aparèixen al seu

⁵²⁸ BROGGI (1938).

⁵²⁹ CALBET I CAMARASA, CORBELLÀ I CORBELLÀ (1981-1983), Vol. I, p. 109.

⁵³⁰ ES CAT-UB 01 EA Camps Punes, Francesc. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

expedient el d'alcalde de la ciutat de Granollers i Cap de FET i de les JONS⁵³¹. Va morir el 17 de gener de 1973⁵³².

Per a la secció Hemeroteca de *La Medicina Catalana*, va redactar un total de vuit resums de temes relatius a la dermatologia, la sifilografia i la urologia, que es van publicar entre 1933 i 1934. Els articles originals havien estat publicats en revistes mèdiques franceses i espanyoles (*Marseille Médical*, *Bruxelles Médical*, *la Revista Médica de Canarias*, *Clínica y Laboratorio*). No va aportar cap article original seu.

Figura 65: Francesc Xavier Cortada i Pastells

Font: Arxiu COMB- Expedient Francesc Xavier Cortada i Pastells

Cortada i Pastells, Francesc Xavier (Palau Sator, 1887 – Buenos Aires, 1973)

Nascut a Palau Saltor el 27 d'abril de 1887, va iniciar estudis de pedagogia que no els va finalitzar. Posteriorment, entre 1904 i 1910, va cursar la llicenciatura de medicina a la Universitat de Barcelona⁵³³. Es va casar el 1910 amb Anna Parramon i dos anys després va travessar l'Atlàntic per instal·lar-se a Mendoza on va exercir com a metge. El 1919 va assolir el títol de doctor a Córdoba (República Argentina) i cinc anys més tard va tornar a Catalunya, on es va especialitzar en patologia digestiva a l'Hospital de Sant Pau al costat de Jacint Vilardell⁵³⁴. Un fill seu, de nom Francesc Xavier, es va matricular de la llicenciatura

de medicina a la Universitat de Barcelona. L'esclat de la Guerra Civil va fer que tornés a l'Argentina, instal·lant-se primer a Mendoza i posteriorment a Buenos Aires. Aquesta vegada, Cortada va donar un gir a la seva vida professional i es va dedicar a la traducció al castellà d'obres científiques en anglès i alemany, sens dubte continuant així la labor iniciada com a redactor de *La Medicina Catalana*. Destaca la seva col·laboració en el *Diccionario de medicina Labor*, obra ideada a Catalunya però realitzada a Sudamèrica a mans dels exiliats de la guerra civil, així com d'altres textos⁵³⁵. Va morir a Buenos Aires el 1973.

⁵³¹ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Francesc Camps i Punes.

⁵³² [ANÒNIM] (1973b).

⁵³³ ES CAT-UB 01 EA Cortada Pastells, Francesc. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

⁵³⁴ VILARDELL, Cortada (1931).

⁵³⁵ CARMANIU (2009), p. 16.

Cortada i Pastells va redactar 71 resums, per a la secció “Hemeroteca” de *La Medicina Catalana*, partint d’articles originals escrits en diverses llengües: alemany, francès, anglès, espanyol, francès i italià. Quant a la temàtica, era molt variada: onze resums d’aparell digestiu, set d’hematologia, set d’endocrinologia, cinc de bacteriologia i higiene, quatre d’aparell respiratori, quatre de pediatria, quatre de cirurgia, tres de terapèutica i dietètica, tres d’aparell circulatori, tres de cancerologia, dos de neurologia i psiquiatria, un de dermatologia i sifilografia, un de medicina interna, un de metabolisme i nutrició, un de terapèutica física i diagnòstic, un d’obstetrícia i ginecologia, un de fisiologia, un de toxicologia i un d’urologia. No va escriure cap original per a la revista.

Martorell Carbonell, Pelai (Barcelona, 1884 – Barcelona, 1968)

Nascut a Barcelona el 8 de gener de 1884 i mort també a Barcelona el 1968⁵³⁶. Es va llicenciar en medicina en la Universitat de Barcelona el 1907. Mentre estudiava, els anys 1904 i 1905 va ser alumne interí no pensionat⁵³⁷. Va exercir com a metge generalista a Montgai (1913-1920), Linyola (1923-1928), on va ser Inspector Municipal de Sanitat el 1927, i a Sant Vicenç de Montalt a partir de 1933, i també a Sant Pere de Premià. Depurat sense sanció l’any 1940, ingressà a la Orden Civil de Sanidad l’11 d’agost de 1961⁵³⁸. Entre els seus càrrecs trobem el de Secretari de la Asociación Nacional de Médicos Titulares de España i el de Secretari auxiliar del COMB⁵³⁹ i Secertari del Comité Ejecutivo de la Asociación Nacional de Inspectores Municipales de Sanidad⁵⁴⁰.

Pel que fa a l’aportació de Martorell Carbonell a *La Medicina Catalana*, cal dir que hem identificat 177 resums seus, publicats entre 1933 i 1934, de temàtica molt diversa, procedents de revistes de diversos països i llengües. Així, 46 són d’obstetrícia i ginecologia, 42 de terapèutica i dietètica, 26 de medicina interna, 25 d’urologia, 18 de bacteriologia i higiene, 8 de pediatria, 7 d’endocrinologia, 6 de cirurgia, 3 d’oftalmologia, 3 de fisiologia, 3 d’oto-rino-laringologia, 3 de dermatologia i sifilografia, 3 de bacteriologia, 2 de neurologia i psiquiatria, 1 d’aparell respiratori, 1

d’aparell circulatori, 1 d’aparell digestiu i 1 de cancerologia. No hi ha aportacions de Martorell Carbonell en forma d’articles originals a la revista.

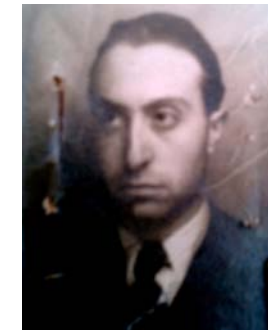

Figura 66: Santiago Montserrat Esteve

Font: Arxiu COMB- Expedient Santiago Montserrat Esteve

Montserrat i Esteve, Santiago (Barcelona, 1910 – Barcelona, 1994)

Nascut a Barcelona el 7 d’abril de 1910 i mort, també a Barcelona el 2 de febrer de 1994⁵⁴¹. Va estudiar a Barcelona, obtenint el títol de batxiller el 1926. Inscrit a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, es va llicenciar el 1933. Inscrit al Col·legi de Metges el 28 de febrer de 1935, va especialitzar-se en psiquiatria. Va ser metge auxiliar de l’Institut Mental de la Santa Creu des del 4 de maig de 1934. Depurat amb expedient número 124 el setembre de 1940⁵⁴². Introduïdor a l’Estat Espanyol de la cibernètica en la psicopatologia⁵⁴³, va fundar l’Associació de Cibernètica Mèdica en el marc

de l’Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears. El 1985 publicà *Psicologia i psicopatologia cibernètica*.⁵⁴⁴ La seva obra suposa una línia de continuïtat entre la psicologia i la psiquiatria anteriors i posteriors a la Guerra Civil⁵⁴⁵. Va morir a Barcelona el 2 de febrer de 1994⁵⁴⁶.

Per a l’Hemeroteca de *La Medicina Catalana*, Montserrat Esteve va confeccionar, com a redactor-traductor, 112 resums de temàtica variada, dels quals 39, més de la tercera part, corresponien a la seva futura especialitat mèdica, la neuropsiquiatria. A més, va redactar 16 d’aparell circulatori, 8 d’aparell digestiu, 7 de dermatologia i sifilografia, 6 de cirurgia, 6 d’hematologia, 5 de medicina interna, 5 de terapèutica i diagnòstic, 5 de cancerologia, 4 d’endocrinologia, 3 d’aparell respiratori, 2 de bacteriologia i higiene, 2 de terapèutica i dietètica, 1 de metabolisme i nutrició, 1 d’obstetrícia i ginecologia, 1 de fisiologia i 1 d’urologia. La procedència dels articles era molt variada i pertanyien en la seva majoria a l’hemeroteca mundial, éssent predominantment revistes en llengua alemanya.

⁵³⁶ [ANÒNIM] (1968).

⁵³⁷ ES CAT-UB 01 EA Martorell Carbonell, Pelai: Certificat d’inscripció en el llibre d’actes de naixement. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

⁵³⁸ Aquesta informació la trobem al seu expedient professional de l’arxiu del COMB però no hem pogut recuperar el BOE amb aquest nomenament.

⁵³⁹ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Pelai Martorell Carbonell.

⁵⁴⁰ MARTÍNEZ ANIDO (1927).

⁵⁴¹ [ANÒNIM] (1994).

⁵⁴² Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Santiago Montserrat i Esteve.

⁵⁴³ LICHENSTEIN, VILARDAGA (2003).

⁵⁴⁴ MONTERRAT I ESTEVE (1985).

⁵⁴⁵ COSTA I MOLINARI (1995).

⁵⁴⁶ BALLÚS (1994), pp. 95-96.

Quant als seus articles originals en *La Medicina Catalana*, n'hi ha quatre en total. Els tres primers aparegueren l'any 1934 i el quart el 1937. Pel que fa a l'aportació d'articles originals n'hem contabilitzat 4: MONTERRAT ESTEVE (1934a), (1934b), MONTERRAT ESTEVE; QUADRAS-BORDES; VISCASILLES GARCIA (1934), MONTERRAT ESTEVE (1937).

Figura 67: Alfons Nadal Sauquet

Font: Arxiu COMB- Expedient Alfons Nadal Sauquet

Nadal Sauquet, Alfons (Barcelona, 1913 – Barcelona, 1975)⁵⁴⁷

Nascut a Barcelona el 24 d'abril de 1913, va iniciar la llicenciatura de medicina el 1931 a la de la Universitat de Barcelona, però la va acabar el 1941, sense dubte pels vicissituds de la Guerra Civil⁵⁴⁸. Era, per tant, estudiant de medicina quan va col·laborar amb *La Medicina Catalana*. Els anys 1943 i 1944 va estar inscrit al Col·legi de Metges de Tarragona. Va exercir a Barcelona com a metge generalista i, posteriorment, com a especialista en aparell circulatori⁵⁴⁹. El seu llibre *Interpretación electrocardiográfica* fou reeditat diverses vegades⁵⁵⁰. El

1949 va cursar les assignatures de doctorat en medicina amb les matèries d'urologia, medicina colonial, fisiopatologia i tècnica quirúrgica. Va morir a Barcelona el mes de juliol de 1975⁵⁵¹.

En Nadal Sauquet tenia una important influència en el camp de la traducció. El seu pare, Alfons Nadal va ser un important traductor del rus, i era el cunyat de Josep Janés i Olivé doncs estava casat amb la seva germana Esther Nadal Sauquet. En aquest ambient, Alfons va veure facilitada la creació i publicació d'alguna obra, entre elles destaca la 'Historia de la penicilina'⁵⁵², obra publicada en diferents idiomes.⁵⁵³

Entre els col·laboradors de *La Medicina Catalana*, era sens dubte el més jove. Era un estudiant de tercer o quart curs de la llicenciatura de medicina. Tot i això, va confeccionar catorze resums d'articles originals: 9 d'endocrinologia, 4 de biologia i un de cirurgia.

⁵⁴⁷ CALBET I CAMARASA, CORBELLÀ I CORBELLÀ (1981-1983), Vol. II, p. 165.

⁵⁴⁸ ES CAT-UB 01 EA Nadal Sauquet, Alfons: Certificat d'inscripció en el llibre d'actes de naixement. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

⁵⁴⁹ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, d'Alfons Nadal Sauquet.

⁵⁵⁰ NADAL SAUQUET (1955). Més tard, el 1966 i el 1974 fou editat per Ediciones Toray, també a Barcelona.

⁵⁵¹ [ANÒNIM] (1975). Nadal Sauquet va ser col·laborador de *La Vanguardia*.

⁵⁵² NADAL SAUQUET (1946).

⁵⁵³ ALBA (1986).

Aquests resums, excepte un, provenien d'articles publicats en revistes franceses. No va publicar cap article seu original en la revista que dirigia Leandre Cervera.

Figura 68: Josep Pàmies Xercavins

Font: Arxiu COMB- Expedient Josep Pàmies Xercavins

Pàmies i Xercavins, Josep (Barcelona, 1902 – 1984)

Nascut a Barcelona el 22 de novembre de 1902 i mort, probablement també Barcelona, el 26 de gener de 1984. Va estudiar a la seva ciutat natal obtenint el grau de batxiller el 20 d'agost de 1919. Sens dubte, fou determinant per al seu futur com a redactor-traductor que els anys acadèmics 1914-15 i 1915-16 els cursara al Liceu Políglota de Barcelona, perquè aquesta experiència li va conferir una extraordinària habilitat per a les llengües⁵⁵⁴. Sabem que es va inscriure a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona el curs 1920-1921, però sembla que abandonà la carrera. Anys després, el curs 1931-1932, la prosseguí a Saragossa i l'any següent l'acabà a Barcelona. Es va inscriure al Col·legi de Metges de Barcelona fins que va ser baixa per defunció el

26 de gener de 1984. Entre els càrrecs professionals figuren el d'Inspector Municipal de Sanitat, Metge de l'Hospital Clínic al Servei de la Sala d'Agustí Pedro Pons i membre de la Societat General de Farmàcia amb designació directa el gener de 1934. Va ser membre de la 'Asociación española de escritores médicos'⁵⁵⁵. Va ser depurat sense sanció el 1940⁵⁵⁶.

En Josep Pàmies va ser el director de la col·lecció de llibres 'Consejos para vivir con salud' d'Ediciones Cedel, editorial nascuda el 1956 a Viladrau, i també va publicar l'any 1974 el llibre 'Embarazo y primeros cuidados del bebé'.

Com autor d'articles originals inclosos a les pàgines de *La Medicina Catalana*, trobem el treball titulat "El verí d'abella en el tractament de les àlgies", que apareix signat

⁵⁵⁴ ES CAT-UB 01 EA Pàmies Xercavins, Josep. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB). És el mateix centre escolar on van estudiar el batxiller Albert Folch i Pi i Cèsar Pi-Sunyer Bayo. Desgraciadament, no hi ha estudis sobre aquest centre.

⁵⁵⁵ 'Manual de belleza con salud', *La Vanguardia* 13 de novembre de 1969, p.61.

La associació española de médicos escritores y artistas (ASEMEYA) va néixer el 1928 a Madrid amb el nom de Asociación de escritores y periodistas médicos amb José Pérez Mateos al capdavant.

⁵⁵⁶ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Josep Pàmies i Xercavins.

amb Pere Barceló Torrent⁵⁵⁷. També va publicar el titulat “La cloranèmia aquíllica”, que apareix signat amb J. Armengol de Llano com a coautor⁵⁵⁸.

Pel que fa a les hemeroteques, en Pàmies es va encarregar de l'hemeroteca occitana principalment, signant en els primers números de la revista cadascun dels resums fets d'aquesta secció i passant posteriorment a partir del 5 a signar tota l'hemeroteca directament. Creiem que ja des de l'inici, en Pàmies es va encarregar de revisar i resumir les revistes occitanes que possiblement recopilava i enviava Ismael Girard a Barcelona per fer la revisió. També és molt possible que fos ell l'encarregat de coordinar l'hemeroteca mundial, éssent aquesta de menor importància i presència al llarg de tota la vida de la revista. Sense dubte, Pàmies va ser cabdal per a la publicació de *LMC*.

Parés Vilahur, Joan (Figueres, 9 març 1908 – Barcelona 24 d'octubre de 1986)

Nascut a Figueres el 9 de març de 1908, fill d'Esteve i Dolors. Va estudiar a Figueres obtenint el grau de Batxiller el 1924. Posteriorment cursà estudis de medicina llicenciant-se el 1932. Després cursà estudis de doctorat sense finalitzar el treball⁵⁵⁹. Es va casar amb Araceli Giménez Fortó, i van tenir dues filles, Maria Dolores i Araceli. Va exercir com a especialista en electro-radiologia i en radiodiagnòstic i terapèutica física, éssent metge del Servei de Terapèutica Física de l'Hospital Clínic. Va compartir gabinet radiològic amb el Dr. Vilaseca Sabater i va signar amb ell nombrosos articles. Va ser nomenat ajudant de classes pràctiques de Patologia Mèdica el curs 1945-46⁵⁶⁰. Va morir a Barcelona el 24 d'octubre de 1986⁵⁶¹.

La seva aportació a *LMC* va ser reduïda, va signar 5 resums d'articles originals de les hemeroteques, dos d'ell co-signats amb el Dr. Vilaseca Sabater, i 3 signats per ell pertanyents a l'hemeroteca mundial del número 1. Tots els resums pertanyen a articles de terapèutica física i radiodiagnòstic. No hi ha articles originals seus.

⁵⁵⁷ PÀMIES I XERCAVINS, Josep; Barceló Torrent, Pere (1934), El verí d'abella en el tractament de les àlgies. *La Medicina Catalana*, 2 (14): 543-555. En la sessió celebrada el dia 10 d'octubre Josep Pàmies i Pere Barceló havien presentat una comunicació amb el mateix títol. Posteriorment, Josep Pàmies va presentar, en col·laboració amb E. Peres i Casañas, una comunicació, que no arribà a publicar-se en les actes (Vol. 2, p. 175), titulada “La injecció intradèrmica i la ionització. Vies d'elecció en el tractament de les àlgies pel verí d'abella”, al 9è Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (Perpinyà, 1936).

⁵⁵⁸ PÀMIES XERCAVINS; ARMENGOL DE LLANO (1934).

⁵⁵⁹ No apareix la referència de la tesi a Cisne.

⁵⁶⁰ ES CAT-UB 01 EA Parés Vilahur, Joan: Certificat d'inscripció en el llibre d'actes de naixement. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

⁵⁶¹ A COMB Expedient professional arxiu Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

Figura 69: Lluís Gonzaga Reigt Puig

Font: Arxiu COMB- Expedient Lluís Gonzaga Reigt Puig

Reigt i Puig, Lluís Gonzaga (Castelló d'Empúries, 1908 – Barcelona?, 1987)

Nascut a Castelló d'Empúries el 5 d'abril de 1908, va cursar estudis en medicina a la Universitat de Medicina, llicenciant-se el 1931. Va exercir com a especialista en aparell digestiu⁵⁶². En col·laboració amb Pau Bricall Planas, va publicar un article en la *Revista Mèdica de Barcelona* l'any 1933⁵⁶³. Va ser metge per oposició de l'Hospital Clínic amb encàrrec docent per impartir classes pràctiques. Va morir el 24 de gener de 1987.

Va confeccionar onze resums per a la secció Hemeroteca de *La Medicina Catalana*, tots ells sobre l'aparell digestiu, que aparegueren entre el número 1 (octubre de 1933) i el 8 (maig de 1934) de la revista. No va aportar cap article original.

Figura 70: Jaume Sanmartí Rigol

Imatge de 1981

Font: Arxiu COMB. Expedient Jaume Sanmartí Rigol

Sanmartí i Rigol, Jaume (Barcelona, 1909 – Barcelona, 1998)

Nascut a Barcelona el 18 d'agost de 1909, va realitzar estudis de medicina a la Universitat de Barcelona llicenciant-se el 1932. Es va especialitzar en toco-ginecologia aportant nombrosos treballs científics dins la seva especialitat. Va ser redactor de la revista ‘Obstetricia y Ginecología’, i autor de l'article “Coloración amarilla fisiológica del recién nacido”⁵⁶⁴, que aparegué publicat en *La medicina de los niños* en 1931. Va morir a Barcelona l'1 de novembre de 1998⁵⁶⁵.

Per a l'Hemeroteca de *La Medicina Catalana*, va confeccionar nou resums d'articles originals relacionats amb l'obstetrícia i la ginecologia⁵⁶⁶. Un d'aquests corr

⁵⁶² Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Lluís G. Reigt Puig.

⁵⁶³ BRICALL PLANAS, REITG PUIG (1933).

⁵⁶⁴ SANMARTÍ RIGOL (1931).

⁵⁶⁵ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Jaume Sanmartí i Rigol.

⁵⁶⁶ Un germà seu, de nom Francesc, sobre qui no hem trobat cap notícia ni indicati, confeccionà dos resums més per a *LMC*.

espon al resum d'un article seu que va aparèixer a la revista de Barcelona *Obstetricia y Ginecología* titulat "Valoració de la reacció de Meinicke en obstetrícia". Un treball seu, "La cesària segmentària: Mètode d'anestèsia. Tècnica de la R. A. [raquianestèsia]", es va inserir com a article original en el número de juliol de 1934 de *La Medicina Catalana* ⁵⁶⁷.

Figura 71: Antonio Subirana Oller

Font: Arxiu COMB.
Expedient Antonio Subirana Oller

Subirana Oller, Antonio (Barcelona, 19 d'abril 1903 - 1 de març 1992)

Nascut a Barcelona el 19 d'abril de 1903, fill d'Eugeni i d'Adela. Va estudiar a Barcelona, llicenciant-se en medicina a la Universitat de Barcelona el 1926. Es va enrolar com a metge de la Marina Civil realitzant cinc viatges transatlàntics i guanyant la plaça per oposició el 1927. En acabar la carrera es va traslladar a Madrid per doctorar-se en medicina al desembre de 1931 amb una tesi sobre la síndrome de Guillain-Barré, dirigida per Jean Alexandre Barré, el famós neuròleg francès (1880-1967)⁵⁶⁸. Es va casar amb Maria Josefa Cantarell Cornet, tenint tres fills, Adela, Victoria i Manuel. Els anys 1938 i 1939 va estar inscrit al Col·legi de Sevilla. Es va especialitzar en

neurologia, destacant en aquesta branca de la medicina i fent nombroses sortides a l'estranger per perfeccionar els seus coneixements. Entre els seus càrrecs professionals trobem que va ser Supernumerari del Instituto de Asistencia Medica Municipal el 1932, Metge Agregat a la casa de caridad de Barcelona el 1933. Ente d'altres va ser secretari de la Sociedad de Oto-Neuro-Oftalmología de Barcelona, vocal Junta directiva de Liga Higiene Mental, President d'Honor i Fundador de la Sociedad Española de Neurologia, Chevalier de la Légion d'Honneur, Profesor-Jefe de Neurologia del Hospital Municipal de Nuestra Señora de la Esperanza i Director del Centro de Lucha Antiepiléptica del Instituto Provincial de Sanidad. Va ser Acadèmic Numerari de la Real Academia de Medicina de Barcelona ⁵⁶⁹ i va ser distingit amb la Gran Cruz de la Orden Civil de Sanidad Española. Va publicar nombrosos treballs

⁵⁶⁷ SANMARTÍ RIGOL (1934).

⁵⁶⁸ SUBIRANA OLLER, Antonio (1931), El síndrome vestibulo-espinal de Barré o síndrome de desequilibrio puro. Madrid: Universidad Central (tesi doctoral inèdita). Acabada la guerra, el 1942, va publicar a Madrid un opuscle sobre la síndrome de Guillain-Barré titulat *Contribución al estudio de las polirradiculo-neuritis y en particular del síndrome de Guillain y Barré*.

⁵⁶⁹ SUBIRANA OLLER, (1964). www.ramc.cat

científics i va participar a molts congressos internacionals de la seva especialitat⁵⁷⁰. Va morir a Barcelona l'1 de març de 1992 ⁵⁷¹.

Pel que fa a la seva aportació a LMC no hem localitzat cap resum d'article a les hemeroteques que estigués signat per ell. Va aportar dos articles originals, SUBIRANA OLLER (1935a) i SUBIRANA OLLER (1935b).

Figura 72: Josep M. Terricabras Fatjó

Font: Arxiu COMB.
Expedient Josep M. Terricabras Fatjó

Terricabras Fatjó, Josep Maria (Vic, 16 de desembre de 1908- 8 de maig 1974)

Nascut a Vic el 16 de desembre de 1908, fill del metge Josep M. Terricabras Comella i de Dolors. Va estudiar a l'Institut de Reus entre 1918 i 1924, obtenint el grau de Batxiller a juny del 1924. Va cursar els estudis de medicina entre 1926 i 1933 a la Universitat de Barcelona, i el 1933 va demanar trasllat a la Universitat de Sevilla per motius de salut. Patia repetits atacs de reumatisme articular i el seu metge li va recomanar canviar de residència a una ciutat que tingués un clima més sec. Així, a Sevilla va cursar durant el curs 1932-1933 'Patología médica con su clínica 2, Patología quirúrgica con su clínica 3, Patología médica

con su clínica 3, Higiene con prácticas en bacteriología sanitaria', llicenciant-se després a Barcelona⁵⁷². Es va casar amb Dolors Sales i va tenir dos fills, Rosa Maria i Josep Lluís. Va exercir com a metge de medicina general i com a traumatòleg, i va ser metge de la Fàbrica F. Rocavert. Depurat sense sanció el 18 d'octubre de 1940.⁵⁷³ Va morir a Barcelona el 8 de maig de 1974⁵⁷⁴.

Hem localitzat tres resums d'articles a les hemeroteques signats per ell, un de medicina interna, un de neurologia i psiquiatria i un de pediatria, tots ells de l'hemeroteca mundial del número 16 de la revista, publicada a gener de 1935.

⁵⁷⁰ Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB). *Expedients Col·legials*, Josep M. Terricabras Fatjó.

⁵⁷¹ Necrològica La Vanguardia 2 març 1992

⁵⁷² ES CAT-UB 01 EA Terricabras Fatjó, Josep Maria. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

⁵⁷³ A COMB Expedient professional arxiu Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

⁵⁷⁴ Necrològica a La Vanguardia 10 de maig de 1974.

Figura 73: Jordi Vallès Ventura

Font: Arxiu COMB.
Expedient Jordi Vallès Ventura

Vallès i Ventura, Jordi (Barcelona, 3 de juliol de 1906-1984)

Nascut a Barcelona el 3 de juliol de 1906, fill de Josep M i de Rita. Va estudiar obtenint el títol de Batxiller el 1922 i llicenciant-se posteriorment el 1932 en medicina a la Universitat de Barcelona. Va exercir com a tocòleg i com a pediatra ⁵⁷⁵. Es va exiliar a Mèxic i després va passar a Houston (Texas) ⁵⁷⁶.

El trobem dins del llistat de redactors de *LMC* però no hem identificat cap resum d'article signat per ell. Tampoc hem localitzat articles originals amb la seva signatura com a autor.

Figura 74: Josep M. Vilaseca Sabater

Font: Arxiu COMB.
Expedient Josep M. Vilaseca Sabater

Vilaseca Sabater, Josep M. (Calonge, 8 de desembre de 1905-Barcelona, 21 de desembre de 1994)

Nascut a Calonge el 8 de desembre de 1905, fill de Jaume i de Lluïcia. Va quedar orfe de mare éssent encara molt petit, i després d'assolir el grau de Batxiller a l'Institut de Girona, el seu oncle-avi matern, que era metge, li va fer descobrir la vocació de metge, llicenciant-se per la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona el 1931 amb notes excel·lents. Durant els primers anys de carrera treballà com a farmacèutic per tal de poder fer front a les despeses de la Universitat i posteriorment col·laborà a la consulta privada del Prof. Pedro Pons. El seu curriculum excel·lent va facilitar-li l'encàrrec de professor ajudant de classes pràctiques de patologia mèdica, i més tard, el mateix Pedro Pons li va demanar la creació d'un servei de radiodiagnòstic

per a la seva clínica. Plenament dedicat a aquesta nova especialitat, el 1946 va obtenir per oposició el títol de metge radiòleg de l'Hospital Clínic i Cap del Departament Central de Radiodiagnòstic de l'Hospital Clínic i de la Facultat de Medicina. El 1951 adquirí el grau de Doctor en Medicina i Cirurgia defensant la tesi doctoral 'Estudio radiológico de las pequeñas articulaciones en las dismorfogénesis lumbosacras' resultat de la seva dedicació a l'estudi radiològic del raquis. Conseqüència d'aquesta fervent tasca professional, són el llarg llistat de càrrecs ocupats, entre d'altres a les

diferents societats de radiologia del país, així com un llarg llistat de publicacions científiques en àmbit radiològic. Des de l'any 1935 i fins els darrers anys de la seva vida, compartí un gabinet radiològic amb el seu amic Joan Parés Vilahur, amb el qual signaren alguns dels estudis realitzats. ⁵⁷⁷ Entre els càrrecs professionals del seu expedient pel que fa al nostre estudi de *LMC* destaquen el de redactor de la Revista Anals de l'Acadèmia i Laboratorio i de la revista Medicina Catalana [sic]. Va ser depurat sense sanció a novembre de 1940, i nomenat fill predilecte de Calonge l'any 1978. ⁵⁷⁸ Va morir a Barcelona el 21 de desembre de 1994.

Malgrat la seva importància per la seva producció científica en àmbit radiològic, a *LMC* només va aportar 2 resums d'articles signats amb el seu company Joan Parés, ambdós de terapèutica física. Restava sense saber si a partir de l'any 1934 podria haver col·laborat a les hemeroteques que signava en Pàmies i Xercavins. Tot i així sembla que la seva aportació no va ser gaire important malgrat l'aparició explícita de 'redactor de Medicina Catalana' al seu expedient professional. Va aportar un article original VILASECA SABATER (1934) sobre l'Anèmia en les hèrnies diafragmàtiques.

Figura 75: Julià Vizcaíno Fàbregues

Font: Arxiu COMB.
Expedient Julià Vizcaíno Fàbregues

Vizcaíno Fàbregues, Julià (Orense, 27 d'agost 1899 - ?)

Nascut a Orense el 27 d'agost de 1899, fill de Benigno i de Maria. Va assolir el grau de Batxiller per l'Institut de Burgos el 1916 i es va llicenciar en medicina a la Facultat de Salamanca el 1923. Posteriorment es va traslladar a Barcelona éssent nomenat ajudant de classes pràctiques de patologia quirúrgica a la Facultat de Medicina de Barcelona els anys 1926-1928. El 1930 va realitzar estudis a l'Hospital l'Antoine de París. Es va casar el 1933 amb Renée Gombault Boisselier i va tenir una filla el 1937. El 1934 es va inscriure al Col·legi de metges de Barcelona, exercint a la ciutat des de l'any 1932 com a especialista en aparell respiratori. Va formar part del personal tècnic

de la Universitat Autònoma de Barcelona, essent nomenat metge col·laborador de la Obra Antituberculosa per Ac. Patronato [sic] el 1933. Entre 1933 i 1936 va ser nomenat metge adscrit al 'Servicio de Fisiologia del Hospital Clínic de Barcelona y

⁵⁷⁵ A COMB Expedient professional arxiu Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

⁵⁷⁶ MIRET I MONSO (1993), pp 213-260.

⁵⁷⁷ VILASECA LLOBET (2006), pp: 259-273. Tot i la correspondència de cognom, no és parent de Vilaseca Sabater.

⁵⁷⁸ A COMB Expedient professional arxiu Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

a la Obra Antituberculosa de la Universidad'.⁵⁷⁹ També va ser Director de l'Hospital Sanatorio de Tres Torres de Barcelona⁵⁸⁰. No sembla adient recollir aquí tota la seva dilatada trajectòria professional posterior.

La seva col·laboració a *LMC* es redueix a 15 resums d'articles originals, 4 d'aparell respiratori, 4 de fisiologia, 3 de cirurgia, 2 de medicina interna, 1 d'aparell digestiu i 1 d'oftalmologia, tots ells de revistes franceses, excepte un de *Il Policlinico*. No va aportar cap article original.

ANNEX 3

Llistat 'Occitans il·lustres' apareguts a *LMC*

- Núm. 2. El Professor A. Calmette, per R. Dargallo.
- Núm. 3. Mateu Josep Bonaventura Orfila, per Ramon Trinchet.
- Núm. 4. Dr. R. Turró Darder, per Leandre Cervera.
- Núm. 5. Manuel Hedón, per Camil Soula.
- Núm. 6. Miquel Servet, per J. Aiguader i Miró.
- Núm. 7. Salvador Cardenal, pel Dr. Melcior Colet.
- Núm. 8. Domènec Martí i Julià, pel Dr. Salvador Vives.
- Núm. 9. Antoni de Gimbernat i Arbós, pel Dr. Pere Gabarró i Garcia.
- Núm. 10. Antoni Raventós Aviñó, per Jaume Raventós Pijoan.
- Núm. 11. Lluís Barraquer i Roviralta, per J. Salarich i Torrents.
- Núm. 12. El Dr. Letamendi, per Pere Nubiola.
- Núm. 13. Gabriel Billard, per P. Dodel.
- Núm. 14. Jaume Pi i Suñer, per August Pi Suñer.
- Núm. 15. Guillem Ader, per Ismael Girard.
- Núm. 16. Dr. Robert, pel Dr. Jaume Peyrí.
- Núm. 17. Sebastià Recasens Girol. Pel Dr. Víctor Conill.
- Núm. 18. Joan Giné i Partagàs, pel Dr. Jesús M. Bellido.
- Núm. 19. Dr. Francesc Carbonell i Bravo, pel Dr. Antoni Novellas-Roig.
- Núm. 20. Guillem Dupuytren, pel Dr. León Delhoume
- Núm. 21. Guiu de Chauliac, per A. Aimes
- Núm. 22. V. Magnan, pel Dr. Salvador Vives
- Núm. 23. Miquel A. Fargas i Roca, pel Dr. Manuel Salvat

⁵⁷⁹ ES CAT-UB 01 EA Vizcaíno Fàbregues, Julià. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB).

⁵⁸⁰ A COMB Expedient professional arxiu Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

- Núm. 24. Llàtzer Riveri, pel Dr. Antoni Novellas i Roig
- Núm. 25. Dr. Felip Marcombes, pel Dr. J. Castaigne
- Núm. 26. Pere Mata, per Jaume Aiguader i Miró
- Núm. 27. Dr. Joan Freixas i Freixas, pel Dr. Joan Cornudella
- Núm. 28. Professor Bergonié, pel Dr. J. Sabrazès
- Núm. 29. Prof. H. Bousquet, pel Dr. F. Bellet
- Núm. 30. Dr. Pere Esquerdo, pel Dr. F. Gallart Monés
- Núm. 31. Ricard Botey, pel Dr. Francesc Ferrando
- Núm. 32. Antoni Jeroni Balard (químic), pel Dr. Antoni Novellas i Roig
- Núm. 33. L. Vaillard, per Leandre Cervera
- Núm. 34. Ramon de Sibiuda , pel Dr. Marcel Sendrail
- Núm. 35-36. Francesc i Salvà i Campillo, pel Dr. Jaume Pi-Sunyer Bayo
- Núm. 37-38. Antoni de Martí i Franquès (naturalista), pel Dr. Antoni Quintana Marí
- Núm. 39-40. Tederic, per Josep Miracle
- Núm. 41-42. Mestre Arnau de Vilanova, pel Dr. Joan Solé i Pla
- Núm. 43-44. El Dr. Agustí Yáñez i Girom , Dr. Antoni Novell i Puig
- Núm. 45-46. Antoni de Monravà i Roca, pel Dr. J. Trias i Pujol
- Núm. 47-48. Josep Masdevall, pel Dr. Jaume Pi-Sunyer i Bayo
- Núm. 49-50. Marià Cubí, per Carles Rahola
- Núm. 51-52. Enric Prat de la Riba (polític), pel Dr. Jesús M. Bellido
- Núm. 53-54. Pompeu Gener, pel Dr. Antoni Novellas-Roig
- Núm. 55-56. J. D. Larrey, per Jordi Cervera
- Núm. 57-58. León Rostan, per Leandre Cervera
- Núm. 59-60. Joan d'Alòs, pel Dr. Jaume Pi-Sunyer Bayo

ANNEX 4

Esquema documentació CIRDOC relativa a LMC Cartes localitzades de Josep Miracle (19 documents)

DOCU-MENT	DATA	REMITENT	DESTINATARI	ORIGEN	DESTÍ	TIPUS
C#1	1934.11.29	Dodel, Pierre	Miracle, Josep?	Clermont Ferrand	Barcelona	carta
C#2	1933.07.20	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#3	1933.08.03	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#4	1933.08.26	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#5	1934.01.20	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#6	1934.02.08	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#7	1934.08.17	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#8	1934.09.29	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#9	1934.10.18	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#10	1934.10.24	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#11	1935.01.13	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#12	1935.02.11	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta
C#13	1939.11.14	Miracle, Josep	Girard, Ismael	París	Toulouse	carta
C#14	1939.12.20	Miracle, Josep	Girard, Ismael	París	Toulouse	carta
C#15	1940.01.11	Miracle, Josep	Girard, Ismael	París	Toulouse	carta
C#16	1940.02.18	Miracle, Josep	Girard, Ismael	París	Toulouse	carta
C#17	1940.02.20	Miracle, Josep	Girard, Ismael	París	Toulouse	carta
C#18	1940.03.19	Miracle, Josep	Girard, Ismael	París	Toulouse	carta
C#19	1957.11.15	Miracle, Josep	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse	carta

ANNEX 5

Esquema de la documentació del Col·legi d'Occitània de Tolosa de Llenguadoc
(actualment traslladada al CIRDOC a Béziers) (74 documents)

DOCU- MENT	DATA	REMITENT	DESTINATARI	ORIGEN	DESTÍ
CO#1	1924.03.08	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#2	1927.01.12	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#3	1927.03.16	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#4	1929.01.20	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#5	1929.05.07	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#6	1929.08.04	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#7	1931.07.21	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#8	1933.05.02	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#9	1933.08.20	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#10	1933.09.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#11	1933.08.31	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#12	1933.10.20	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#13	1933.10.24	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#14	1933.11.08	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#15	1933.11.25	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#16	1933.12.30	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#17	1934.01.01	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#18	1934.03.04	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#19	1934.04.15	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#20	1934.05.03	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#21	1934.05.08	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#22	1934.05.28	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse

CO#23	1934.07.24	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#24	1934.08.08	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#25	1934.09.07	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#26	1934.09.22	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#27	1934.09.24	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#28	1934.09.30	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#29	1934.10.22	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#30	1934.11.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#31	1934.11.05	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#32	1934.11.10	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#33	1934.11.23	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#34	1934.11.30	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#35	1934.12.14	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#36	1934.12.18	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#37	1934.12.30	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#38	1935.01.06	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#39	1935.01.11	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#40	1935.01.21	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#41	1935.02.05	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#42	1935.xx.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#43	1935.04.09	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#44	1935.04.20	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#45	1935.xx.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#46	1935.05.15	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#47	1935.05.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#48	1935.06.27	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#49	1935.06.28	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse

CO#50	1935.07.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#51	1935.08.03	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#52	1935.08.12	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#53	1935.xx.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#54	1935.xx.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#55	1935.08.28	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#56	1935.09.18	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#57	1935.10.11	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#58	1935.10.14	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#59	1935.11.26	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#60	1935.12.21	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#61	1936.01.03	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#62	1936.01.20	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#63	1936.03.03	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#64	1936.04.28	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#65	1936.05.07	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#66	1936.05.28	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#67	1936.07.16	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#68	1937.03.26	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#69	1938.05.10	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#70	1938.xx.xx	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#71	1938.07.25	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#72	1948.09.16	Cervera, Leandre	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse
CO#73	1924.xx.xx	Cervera, Leandre	Soula, Camille	Barcelona	Toulouse
CO#74	1936.08.19	Pàmies	Girard, Ismael	Barcelona	Toulouse

ANNEX 6

Esquema documentació del Fons Cervera de la BNC relativa a LMC (150 documents)

DOCUMENT	REMITENT	DESTINATARI	ORIGEN	DESTÍ	DATA	TIPUS
FC#1	Cervera, Leandre	Achard, Charles	Barcelona		1935.xx.xx	esborrany
FC#2	Achard, Charles	Bertrand, Jean Jacques Achille	Versailles	Barcelona	1935.04.11	carta
FC#3	Achard, Charles	Cervera, Leandre	Versailles	Barcelona	1935.04.29	carta
FC#4	Achard, Charles	Cervera, Leandre	Versailles	Barcelona	1935.05.29	carta
FC#5	Aimes, Alexandre	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1935.12.22	carta
FC#6	Aimes, Alexandre	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.01.17	carta
FC#7	Aimes, Alexandre	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.04.[30]	telegrama
FC#8	Aimes, Alexandre	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.06.03	carta
FC#9	Aimes, Alexandre	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.xx.xx	carta
FC#10	Arnaud, J	Cervera, Leandre	Pézilla-La-Rivière	Barcelona	xxxx.xx.xx	carta
FC#11	Arruga, Hermenegild	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1936.xx.xx	carta
FC#12	Arruga, Hermenegild	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1936.xx.xx	carta
FC#13	Astier, André	Cervera, Leandre	Marsella	Barcelona	1935.06.11	carta
FC#14	Baillat, Georges	Cervera, Leandre	Perpignan	Barcelona	1935.10.06	carta
FC#15	Baillat, Georges	Cervera, Leandre	Perpignan	Barcelona	1936.05.29	carta
FC#16	Barraquer, Lluís	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1935.xx.xx	carta
FC#17	Barraquer, Lluís	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1936.xx.xx	carta
FC#18	Bartrina i Thomas, Josep M	Cervera, Leandre		Barcelona	1935.xx.xx	carta
FC#19	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1915.10.06	carta
FC#20	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1916.01.07	carta
FC#21	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1916.01.10	targeta postal
FC#22	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1916.03.16	carta
FC#23	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1916.08.23	targeta postal
FC#24	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1917.01.14	carta

FC#25	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1917.01.19	carta
FC#26	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1917.07.19	carta
FC#27	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1917.07.24	carta
FC#28	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Saragossa	Barcelona	1917.11.18	carta
FC#29	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	París	Buenos Aires	1919.07.17	targeta postal
FC#30	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	París	Buenos Aires	1919.07.25	targeta postal
FC#31	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Barcelona	Buenos Aires	1919.08.22	targeta postal
FC#32	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Ciutat	Barcelona	1924.10.22	carta
FC#33	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Madrid		1929.12.10	carta
FC#34	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Liège	Barcelona	1930.09.24	targeta postal
FC#35	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Roma	Barcelona	1932.09.02	targeta postal
FC#36	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Sant Hilari	Barcelona	1934.08.02	targeta postal
FC#37	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Sant Hilari	Barcelona	1934.08.07	carta
FC#38	Bellido, Jesús M	Cervera, Leandre	Tolosa		1947.05.25	carta
FC#39	Bérillon, Edgar	Cervera, Leandre	París	Barcelona	1919.05.20	carta
FC#40	Bernardbeig, Jean	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	1934.03.10	carta
FC#41	Bertrand, Jean Jacques Achille	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1924.05.08	carta
FC#42	Bertrand, Jean Jacques Achille	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1926.06.06	carta
FC#43	Bertrand, Jean Jacques Achille	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	xxxx.01.09	carta
FC#44	Bertrand, Jean Jacques Achille	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1935.04.15	carta
FC#45	Bertrand, Jean Jacques Achille	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1935.04.22	carta
FC#46	Bertrand, Jean Jacques Achille	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	xxxx.xx.xx	tarjeta personal amb escrit
FC#47	Calvet, Jean	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	1936.05.26	carta
FC#48	Carrasco-Formiguera Rossend	Cervera, Leandre	Boston	Barcelona	1921.11.15	targeta postal
FC#49	Carrasco-Formiguera Rossend	Cervera, Leandre	Mérida (Venezuela)	Barcelona	1948.09.29	carta
FC#50	Carreras Artau, Tomàs	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1924.xx.xx	targeta postal
FC#51	Carreras Artau, Tomàs	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1928.xx.xx	targeta postal
FC#52	Cervera, Jordi	Cervera, Leandre	Madrid	Barcelona	1949.10.06	telegrama
FC#53	Cervera, Jordi	Cervera, Leandre	Madrid	Barcelona	1949.10.19	telegrama

FC#54	Cervera, Jordi	Cervera, Leandre	Madrid	Barcelona	1949.12.02	telegrama
FC#55	Colombiès H	Cervera, Leandre	Toulouse	Barcelona	1933.05.21	carta
FC#56	Cornil, Lucien	Cervera, Leandre		Barcelona	1935.xx.xx	carta
FC#57	Cornil, Lucien	Cervera, Leandre		Barcelona	1935.xx.xx	carta
FC#58	Cornil, Lucien	Cervera, Leandre		Barcelona	1938.xx.xx	carta
FC#59	Cruchet, René	Cervera, Leandre	Bordeaux	Barcelona	1935.xx.xx	carta
FC#60	Cuello Leiva, Alfred	Cervera, Leandre		Barcelona	1936.xx.xx	carta
FC#61	Dambrin, Paul	Cervera, Leandre	Toulouse	Barcelona	1935.05.24	carta
FC#62	Dauchs, Albert	Cervera, Leandre	Perpignan	Barcelona	1936.06.30	carta
FC#63	Delhoume, Léon	Cervera, Leandre	Pierre-Buffière	Barcelona	1935.04.12	carta
FC#64	Delmas-Marsalet, Paul	Cervera, Leandre	Bordeaux	Barcelona	1933.11.05	carta
FC#65	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1933.11.16	carta
FC#66	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1933.12.11	carta
FC#67	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1934.08.01	carta
FC#68	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1934.12.01	carta
FC#69	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1935.06.11	carta
FC#70	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1935.07.25	carta
FC#71	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1935.08.12	carta
FC#72	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1935.09.29	carta
FC#73	Dodel, Pierre	Cervera, Leandre	Clermont-Ferrand	Barcelona	1935.xx.xx	carta
FC#74	Drouet&Plet	Cervera, Leandre	Rueil-Mailmaison	Barcelona	1932.06.06	carta
FC#75	Drouet&Plet	Cervera, Leandre	Rueil-Mailmaison	Barcelona	1935.06.27	carta
FC#76	Drouet&Plet	Cervera, Leandre	Rueil-Mailmaison	Barcelona	1937.05.12	carta
FC#77	Duran-Reynals, Francesc	Cervera, Leandre	New York	Barcelona	1935.05.13	carta
FC#78	Cervera, Leandre	Drouet&Plet	Barcelona	Rueil-Mailmaison	1937.05.28	carta
FC#79	Ducuing, Joseph	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	193[3].09.13	carta
FC#80	Ducuing, Joseph	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	1935.xx.xx	carta
FC#81	Ducuing, Joseph	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	1935.xx.xx	carta
FC#82	Ducuing, Louis	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	1935.08.12	carta
FC#83	Euzière, Jules	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1935.01.30	carta

FC#84	Euzière, Jules	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.07.17	carta
FC#85	Generalitat de Catalunya	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1937.05.14	carta
FC#86	Generalitat de Catalunya	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1937.11.25	carta
FC#87	Generalitat de Catalunya	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1939.01.02	carta
FC#88	Girard, Ismael	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	193[5].08.15	carta
FC#89	Girard, Ismael	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	1948.09.10	carta
FC#90	Girard, Ismael	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	1952.08.06	carta
FC#91	Hedon, Emmanuel	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1922.04.16	carta
FC#92	Hedon, Louis	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1934.05.02	carta
FC#93	Hedon, Louis	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.05.06	carta
FC#94	Hill, Archibald Vivian	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1934.04.09	carta
FC#95	[Huf], Enrique	Cervera, Leandre	Rosario	Barcelona	1934.10.26	carta
FC#96	Institut d'Estudis Catalans	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1946.03.02	Carta
FC#97	Inst. Farmacol. Serono	Cervera, Leandre		Barcelona	1935.02.01	carta
FC#98	Jeanneney, G	Cervera, Leandre	Bordeaux	Barcelona	1935.06.17	carta
FC#99	Jeanneney, G	Cervera, Leandre	Tolosa	Barcelona	1935.06.23	carta
FC#100	Knoll, Oficinas científicas	Cervera, Leandre	Madrid	Barcelona	1939.05.05	carta
FC#101	Lamarque, Paul	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1935.06.14	carta
FC#102	Lamarque, Paul	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1935.07.10	carta
FC#103	Lamarque, Paul	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1935.07.19	carta
FC#104	Lamarque, Paul	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.06.[2]	carta
FC#105	Lamarque, Paul	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.06.20	carta
FC#106	Lamarque, Paul	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.08.18	carta
FC#107	Cervera, Leandre	Lamarque, Paul	Barcelona	Montpellier	1935.07.16	esberrany
FC#108	Lamarque, Paul	Cervera, Leandre	Montpellier	Barcelona	1936.10.20	carta
FC#109	Leuret, [J]	Cervera, Leandre	Bordeaux	Barcelona	1935.06.20	carta
FC#110	López Llausàs, Antoni	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1926.05.28	carta
FC#111	López Llausàs, Antoni	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1926.06.18	carta
FC#112	López Llausàs, Antoni	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	xxxx.xx.xx	carta

FC#113	Molinéry, [Raymond/ Pierre]	Cervera, Leandre	Luchon	Barcelona	1934.09.29	carta
FC#114	Molinéry, [Raymond/ Pierre]	Cervera, Leandre		Barcelona	1934.10.02	carta
FC#115	New York Academy of Medicine	Cervera, Leandre	New York	Barcelona	1939.03.09	Carta
FC#116	Noguer-Moré, Jaume	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1935.05.27	carta
FC#117	Cervera, Leandre	Ramon, Gastone	Barcelona	Garche	[1935].xx.xx	esberrany
FC#118	Peypoch, Ramon	Cervera, Leandre	Berlin	Barcelona	1935.05.18	targeta postal
FC#119	Pi Sunyer, August	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1918.04.07	carta
FC#120	Pi Suñer, Santiago	Cervera, Leandre	Panamà	Barcelona	1952.05.04	carta
FC#121	Pi Suñer, Santiago	Cervera, Leandre	Panamà	Barcelona	1957.01.09	carta
FC#122	Ramon, Gastone	Bertrand, Jean Jacques Achille	Garches	Barcelona	1935.04.19	carta
FC#123	Ramon, Gastone	Cervera, Leandre	Garches	Barcelona	1935.09.07	carta
FC#124	Roig i Raventós, Josep	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1937.06.29	carta
FC#125	Roig i Raventós, Josep	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1937.09.26	carta
FC#126	Rolland, [Paul]	Cervera, Leandre	Montauban	Barcelona	1938.12.30	targeta postal
FC#127	Sabrazés, Jean	Cervera, Leandre	Bordeaux	Barcelona	xxx.04.14	carta
FC#128	Sastre, Josep Maria	Cervera, Leandre	Tarragona	Barcelona	1934.11.04	carta
FC#129	Schachter, M	Girard, Ismael	Bucarest		1935.08.03	targeta postal
FC#130	Singla, V	Cervera, Leandre	Barcelona	Barcelona	1935.03.15	carta
FC#131	Soler Daniel, A	Cervera, Leandre	Vilada	Barcelona	1935.11.30	carta
FC#132	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre			1926.06.10	carta
FC#133	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre	Munich	Barcelona	1934.07.21	targeta postal
FC#134	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	1947.02.03	carta
FC#135	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	1948.01.01	carta
FC#136	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	1950.06.14	carta
FC#137	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	1951.02.28	carta
FC#138	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	1951.04.xx	carta
FC#139	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	9151.11.06	carta
FC#140	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	1956.xx.02	carta
FC#141	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre	Paris	Barcelona	xxxx.04.04	carta

FC#142	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	xxxx.06.19	carta
FC#143	Soula, -L. C.	Cervera, Leandre		Barcelona	xxxx.08.20	carta
FC#145	Syndicat médical des pyrénées orientales	Cervera, Leandre	Perpignan	Barcelona	1936.07.06	carta
FC#145	Terray, Dr.	Girard, Ismael	Aix-les Bains	Barcelona	1935.07.26	carta
FC#146	Trueta, Josep	Cervera, Leandre	Oxford	Barcelona	1948.07.02	carta
FC#147	Universidad de Buenos Aires	Cervera, Leandre		Barcelona	1939.10.31	carta
FC#148	Universidad de Buenos Aires	Cervera, Leandre		Barcelona	1942.97.21	carta
FC#149	Lazerow, Samuel (Library)	Cervera, Leandre	Washington	Barcelona	1955:05:19	carta
FC #150	Cervera, Leandre	Samuel	Barcelona	Washington	1955:06:15	carta

“Entre les realitzacions de caràcter editorial més recents radicalment compromeses, entre les manifestacions del catalanisme cultural cal remarcar l’edició de la revista mensual La Medicina Catalana. Tot allò que, tradicionalment, és considerat com una de les tasques acomplertes pensant en Catalunya, intel·ligència entre els millors, eclecticisme pràctic, amor de la qualitat, exigència científica, solvència professional ha estat tingut en compte. I com a complement, l’ambició d’irradiar, en l’ordre ètic, i la correcció lingüística i tipogràfica en l’ordre estètic.”

J. V. Foix, 1935

“La Medicina Catalana, la millor revista mèdica que mai ha aparegut al nostre país, a cavall de la qual dugué a terme la croada (el mot és d’ell [L. Cervera]) d’agermanament occità”.

Josep Alsina i Bofill, 1964

“[La Medicina Catalana] ha estat la publicació mèdica mensual de més nivell que ha existit mai en català”.

Jordi Sans i Sabrafén, 2002

“La Medicina Catalana significa bastant més que una incursió del panoccitanisme en els extrems de la cultura humanística. Significa la consagració del català com a superoccità; o sigui, l’exportació del concepte d’occità sota el guiatge de l’única variant de l’idioma que en podia representar el conjunt.”

August Rafanell Vall-Llosera, 2006